

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

**SİYASAL
BİLİMLER
DERGİSİ**

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
REVUE DE SCIENCE POLITIQUE

VOLUME • CİLT: 10 / ISSUE • SAYI: 2 SEPTEMBER • EYLÜL 2022
ONLINE ISSN: 2147-6926

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi
Marmara University Journal of Political Science
Université de Marmara Revue de Science Politique

Volume • Cilt: 10 / Issue • Sayı: 2 September • Eylül 2022

6 Aylık Hakemli Bilimsel Dergi • Biannual Peer-Reviewed Scientific Journal

Elektronik ISSN: 2147-6926

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi • Owner: Prof. Dr. Mustafa KURT (Rektör • Rector)

Derginin Sahibi • Owner of the Journal: M.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Adına, On behalf of Marmara University
Faculty of Political Science Prof. Dr. Nail YILMAZ (Dekan • Dean)

Baş Editör • Editor-in-Chief: Prof.Dr. Ali ARI

Alan Editörü • Managing Editor: Dr. Elif TOPAL DEMİROĞLU, Doç. Dr. Hakan MEHMETÇİK

Editör Yardımcıları • Assistant Editors: Koray KAPLICA, Ayşe İrem AYCAN ÖZER, Burak AK, Haşim ÖZPOLAT

Editör Kurulu • Editorial Board

Prof. Ahmet İÇDUYGU (Koç University)
Prof. Andrew COOPER (University of Waterloo/ Canada)
Prof. Ayhan KAYA (İstanbul Bilgi University)
Prof. Christoph KNILL (Ludwig-Maximilians Universität / Germany)
Prof. Ergun ÖZBUDUN
Prof. Ernest WOLF-GAZO (American University in Cairo / Egypt)
Prof. Faruk SÖNMEZOĞLU (İstanbul University)
Assoc. Prof. Gregory SIMONS (Uppsala University / Sweden)
Prof. İlhan TEKELİ (Middle East Technical University)
Prof. İltur TURAN (İstanbul Bilgi University)
Prof. James M. CONNELLY (University of Hull / UK)
Prof. Şule KUT (Okan University)
Prof. Yeşeren ELİÇİN (Galatasaray University)
Prof. Ziya ÖNİŞ (Koç University)

Dizgi

Elif TUFAN KIRKIL

Marmara Üniversitesi Yayınevi • Marmara University Press

Adres • Address: Marmara Üniversitesi Göztepe Kampüsü 34722 Kadıköy, İstanbul

Tel • Phone: +90 (216) 777 14 00 **Faks • Fax:** +90 (216) 777 14 01

E-posta • E-mail: yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri • Contact

Adres • Address: Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Göztepe Kampüsü 34722 / Kadıköy, İstanbul

Tel • Phone: (0216) 777 42 00 **Faks • Fax:** (0216) 777 42 01

E-posta • E-mail: ipsus@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından yılda iki kez yayınlanan uluslararası, açık erişimli, hakemli bir dergidir. Dergi siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler ve yerel yönetimler alanında Türkçe, İngilizce ve Fransızca dilinde yazılmış özgün araştırma ve derleme makaleleri kabul etmektedir. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişikliklerini yapma hakkını saklı tutar. Siyasal Bilimler Dergisi **EBSCO**, **Ulrich's Directory** ve **TÜBİTAK ULAKBİM** Sosyal ve Beşerî Bilimler Veri Tabanı'nda taranmaktadır.

MARMARA UNIVERSITY JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE, having published by Marmara University Faculty of Political Science, since 2013, is an international, open-access, peer-reviewed journal published biannually. The journal publishes original research and review articles written in Turkish, English and French on the fields of political science, public administration, international relations and local governments. The views, opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed in these papers and articles are strictly those of the author(s). They do not necessarily reflect the views of the JPS or Editorial Board or the Publishers. The editors of JPS have the right to edit or to alter all contributions without changing content. Journal of Political Science is currently indexed by **EBSCO**, **Ulrich's Directory** and **Turkish Index of Social Sciences and Humanities** (TR Dizin ULAKBİM).

Takdim

Siyasal Bilimler Dergisi'nin 2022'deki ikinci sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğu içindeyiz. Dergimizin bu sayısında siyasal bilimlerin farklı alanlarında akademik tartışmaya katkı sağlayacak 6 makale, 4 kitap incelemesi ve 1 çeviri yer alıyor.

Dergimizin ilk makalesinde Aslan, Türkiye'de merkez sağın önemli temsilcilerinden biri olan Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile yakınlaşma sürecinin MHP Seçmeninin demografik ve ideolojik özelliklerine etkisini Haziran 2015- 2018 Parlamento Seçimlerinin sonuçları üzerinden karşılaştırmaları olarak inceliyor. 2018 seçimlerinde MHP'ye oy veren seçmenin demografik ve ideolojik özelliklerinin, 2015 Haziran seçimindeki MHP seçmenine kıyasla, Avrupa ülkelerindeki tipik radikal sağ parti seçmeninin demografik ve ideolojik özellikleriyle daha fazla benzediği sonucuna ulaşan Aslan, 2018'de MHP seçmenlerinin, kendilerini sol-sağ ideolojik boyutun sağında konumlandığını ve bu değişikliğe neden olan şeyin ise 2016 yılının başından itibaren MHP ve AKP arasındaki siyasi ittifakın ortaya çıkmasından kaynaklandığını belirtiyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son muhalif grubu Yeni Osmanlılar'ın 1868-70 yılları arasında Londra ve Cenevre'de yayımladıkları Hürriyet gazetesindeki makalelerin Latin alfabesine çevrilmiş halini ihtiva eden "Sürgünde Muhalefet, Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi (1868-1869)" adlı eserde yer alan bilgilerden yola çıkılarak hazırlanan çalışmada Akkaya, Avrupalı devletlerin Doğu siyasetinde oryantalizm politikasının görünürlüğünü inceliyor. Akkaya bu analizi "Medeni Batılı Karşısında Barbar Doğulu" ve "Şark Meselesi" başlıkları altında irdelemektedir. Çalışmada, Avrupalı devletlerin Doğu coğrafyasına yönelik politik yaklaşımlarını inceleyen Akkaya, Osmanlı aydınınının söylem pratikleri çözümlenmeye çalışmış ve bununla bağlantılı olan, dönemin önemli politik olayları, bu metinler içerisinde oryantalizm bakışının hakimiyetini gözlemlemiştir.

Cezayir siyasal sistemindeki temel kırılmaları ve kurumsal dönüşümlerin etkisini vaka analizi ile inceleyen Kılavuz, argümanlarını saha araştırması sırasında Cezayirli siyasetçi, aktivist, akademisyen ve gazetecilerle yapılan mülakatlarla desteklemektedir. Cezayir rejiminin 1990'larla beraber dirençli ve modern bir seçimli otoriter rejime dönüştüğü ve bunun sonucu olarak da rejimin 2000'lerle beraber yükselen tehditlere daha başarılı bir şekilde yanıt verebilecek hale geldiğini odağa alan makalede rejimin yaşamını sürdürmesi için araçlarını çeşitlendirmesi ve birden çok aracı kullanmasıyla mümkün olduğu vurgulanıyor. Kılavuz'un çalışması bir yönüyle ülkedeki rejimin dönüşümünü gösterirken bir yönüyle de yakın dönemde dünyanın dört bir yanında otoriter rejimlerin yaşadığı dönüşümlere de bir örnek sunarak literatürle bağlantılar kurmaktadır. Cezayir siyasetinden çok daha fazlasını aydınlatmakta ve farklı ülke ve bölgelerde otoriter rejimlerde gerçekleşen değişimleri de yansıtmaktadır.

Eko-terörizm üzerine yapılacak tartışmalara önemli bir katkı olan Genç-Yılmaz'ın çalışmasında, bir ekolojik örgütlenme olarak Yeryüzü Kurtuluş Cephesi ve hayvan hakları örgütlenmesi olarak Hayvan Kurtuluş Cephesi'nin stratejileri ve kundaklama ve genel olarak mülkiyeti yok etmeye yönelik faaliyetlerini incelenerek örgütlenmelerin terörist olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmayacağını tartışılmaktadır. Terörizm tanımını yeniden tartışmaya açan makalede Genç-Yılmaz Ganor'un

terörizm tanımının eksik ve yetersiz yanlarını ortaya koyacak ve daha iyi yapılandırılmış bir terörizm tanımı sağlamak amacıyla gerekli kriterleri göstermektedir. Böylece terörizm tartışmalarında yerel terörizm ölçeğini de dikkat çeken Genç-Yılmaz aynı zamanda terörist eylemlerin hedeflerinin yeniden tartışılmasına yönelik ilerideki çalışmalara da ışık tutmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in (BM) 2000'li yıllardan itibaren uygulamaya başladığı DDR (Disarmement-Silahsızlanma, Demobilization-Terhis, Reintegration - Entegrasyon) sürecini, Suriye'de devam eden iç savaş bağlamında nasıl uygulanabileceğine yönelik bir model sunan Akyar, 2. Nesil GDDR süreci üç aşamaya ayırmış ve teorik yapısını tartışmıştır. Bunlardan ilki; sürecin planlama aşamasından oluşmakta ve Realizm ile ilişkilendirilmektedir. İkinci aşama, 2GDDR'nin uygulama aşamasıdır. DDR sürecinin uygulanması ya bir BM kararı, bir barış anlaşması ya da tüm taraflarca üzerinde anlaşmaya varılan bir yasal belge gerektirdiğinden bu aşamada genel olarak çatışma mağduru olan kişilerin yeniden güvenli bir ortamda yaşamaları için yapılması gerekenler insan hakları bağlamında planlanmaktadır. Son aşama ise 2GDDR'nin etkilerinin görüldüğü ve sonuçların ortaya çıktığı aşama. Bu aşamada ülkeler neo-liberalist yaklaşımlar nedeniyle ilgili ülkede kendi çıkarlarını gözeterek yeniden yapılanma faaliyetlerinden ekonomik olarak maksimum payı almaya çalışacaklardır. Bu bağlamda farklı ülkelerde de uygulanmış dört modeli inceleyen Akyar Suriye'de modelin uygulanmasına yönelik bazı ek tedbirlerin alınması gerektiğini vurguluyor. Bunlar; Bölgedeki terörist grupların varlığı, mültecilerin durumu, Covid-19'a karşı önlemler ve çatışmalar nedeniyle uzuvlarını kaybetmiş insanların günlük rutinlerine kavuşabilmelerini sağlamak.

Son makalemizde ise Arslan, Avrupa Birliği tarafından inovasyon aracı şeklinde tanımlanan "Living Lab" ekosistemini belediyelerin faaliyetleri üzerinden incelemektedir. Türkiye'de ilk ve tek etkin living lab olan Başakşehir Living Lab ile Finlandiya, İngiltere, İspanya living lablerinin inovasyon projelerine ve karşılaştırmalı analizine yer verilen çalışmasında Arslan, demokratik yenilenme bağlamında, halkın yenilenme sürecine katılımına büyük önem verilmesi gerektiğini ve vatandaş katılımı ile geri bildirimlerin hızlı bir şekilde keşfedilebilir ve vatandaş memnuniyeti artırılabilir olduğunu vurguluyor. Arslan, akıllı şehircilik kapsamında inovasyon çalışmaları ile sosyal inovasyon alanında projelerin hayata geçirildiğinde kentlerin gelişmesinin demokratik katılım mekanizmalarının ve etkinliğinin artıracığı sonucuna ulaşıyor.

Eylül 2022 sayısında yer alan çalışmaların sosyal bilimler alanını farklı açılardan zenginleştireceğini temenni ediyor ve Siyasal Bilimler Dergisi olarak bu sayıya katkıda bulunan tüm yazar ve hakeklere teşekkür ediyoruz.

Ali Arı

Elif Topal Demiroğlu

Koray Kaplıca

Ayşe İrem Aycan Özer

Hakan Mehmetçik

Burak Ak

Haşim Özpolat

İçindekiler / Contents

TakdimIV

RESEARCH ARTICLES / ARAŞTIRMA MAKALELERİ

The Impact of Nationalist Action Party's Realignment with the Ruling Party on the Demography and Ideological Self-Placement of the Nap Voters: Comparison of the (June) 2015 and the 2018 Parliamentary Elections Milliyetçi Hareket Partisi'nin Adalet ve Kalkınma Partisi ile Yakınlaşma Sürecinin MHP Seçmeninin Demografik ve İdeolojik Özelliklerine Etkisi: Haziran 2015 – 2018 Parlamento Seçimleri Mukayesesi Mustafa Çağatay ASLAN	222
“Sürgünde Muhalefet, Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi” Işığında Avrupa'nın Doğu Siyaseti Tasavvurunda Oryantalizmin Tezahürü The Visibility of Orientalism in the Concept of Europe's Eastern Politics in the Light of the “Opposition in Exile, Hürriyet Newspaper of Namık Kemal” Sacide Nur AKKAYA	240
Otoriter Rejimi Yeniden Yapılandırmak: 1990'larda Cezayir'de Kriz Sonrası Rejim Konsolidasyonu Reconfiguring Authoritarianism: Post-Crisis Regime Consolidation in Algeria during the 1990s M. Tahir KILAVUZ	266
Eko-Terörizm Kavramı Üzerine Bir Tartışma: Yeryüzü Kurtuluş Cephesi ve Hayvan Kurtuluş Cephesi'nin Analizi A Discussion on the Concept of Eco-Terrorism: An Analysis of the Earth Liberation Front and Animal Liberation Front Ayfer GENÇ YILMAZ	292
Le Processus De DDR De Deuxième Génération De l'ONU : Une Étude De Cas Sur La Syrie BM 2nci Nesil DDR Süreci ve Suriye M. Sadık AKYAR	312
Innovation in Municipalities: Case of Living Lab Belediyelerde İnovasyon: “Living Lab” Örneği Meryem ARSLAN	337

TRANSLATION / ÇEVİRİ

- Yasanın Açıklığı İlkesi ya da Bir İdealin Müphemliği
Alexandre FLÜCKIGER Çev: Pınar DİKMEN..... 367

BOOK REVIEWS / KİTAP İNCELEMELERİ

- Derleyen: Muhammed A. Ağcan, Çağdaş Siyaset Teorisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022, 487 s.
Tolgahan CEYLAN 377
- Sara Wallace Goodman, Citizenship in Hard Times: How Ordinary People Respond to Democratic Threat. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2022, 219 p.
Seda ÇALIŞIR 384
- Marc Lanteigne, Chinese Foreign Policy: An Introduction 4th Edition, Routledge, 2020, 256 p.
Mustafa TÜTER 389
- Jason De Leon, The Land of Open Graves: Living and Dying on Migrant Trail, Oakland CA: University of California Press, 2015, 384 p.
Duygu ÖZLÜK..... 394

The Impact of Nationalist Action Party's Realignment with the Ruling Party on the Demography and Ideological Self-Placement of the Nap Voters: Comparison of the (June) 2015 and the 2018 Parliamentary Elections

Milliyetçi Hareket Partisi'nin Adalet ve Kalkınma Partisi ile Yakınlaşma Sürecinin MHP Seçmeninin Demografik ve İdeolojik Özelliklerine Etkisi: Haziran 2015 – 2018 Parlamento Seçimleri Mukayesesi

Mustafa Çağatay ASLAN*

Abstract

The Nationalist Action Party had followed a fierce opposition against the single party government of the Justice and Development Party as of the 2002 November elections. the NAP was strongly opposed to JDP-backed policies concerning democratization, Europeanization (EU Accession process) and the Cyprus disputes. Nevertheless, the NAP realigned itself with the ruling Justice and Development Party after November 2015 parliamentary elections. Following the failed coup attempt of July 2016, the parties entered into a process of political cooperation. They formed an electoral alliance for the 2017 national referendum and 2018 parliamentary and presidential elections, under the name of "Cumhur Alliance." Moreover, the alliance turned into a quasi-coalition government helping the JDP in securing the parliamentary majority. In spite of this change in the NAP's position vis-à-vis the ruling party no analysis has been made to answer whether the demographic and ideological characteristics of voters supporting the NAP has also changed. This study aims to fill this gap in the literature on the electoral behaviour of the Turkish electorate. Considering the typical radical right voters in European democracies, this study analyses the potential impact of the change in the NAP's stance on the overlap between radical right voters in Europe and Turkey. Using CSES dataset and employing a binomial logistic regression analysis the study compares the demographic and ideological characteristics of the NAP's voters in the June 2015 and 2018 parliamentary elections. Classifying the Nationalist Action Party as a member of the radical right party family, this analysis begins by making the discussion on the demographic and ideological characteristics of radical right voters in European democracies. This discussion is followed by the formulation of hypotheses that are to be tested with respect to NAP's voters through the binomial logistic regression analysis. The analysis concludes that electoral profiles of voters who voted for NAP in 2018 elections were closer to those of typical radical right voters in Western European countries than those of voters who supported the party in the June 2015 elections.

Keywords: Voting behaviour, Radical right voting, Nationalist Action Party, the 2015 elections, the 2018 elections.

* İstanbul University, İstanbul, Türkiye, E-mail: mustafa.aslan@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-9061-5583.

Öz

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 2002 Kasım seçimleri sonrasında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümetlerine karşı katı muhalif bir tutum sergilemiştir. AK Parti hükümetleri tarafından izlenen demokratikleşme, Avrupalılaştırma (Avrupa Birliği üyelik süreci) ve Kıbrıs politikaları MHP'nin özellikle AK Parti hükümetlerine karşı sert tutum içerisinde olduğu politika başlıkları olarak belirtilebilir. MHP'nin muhalif tutumu Kasım 2015 seçimleri sonrasında yumuşamaya başlamıştır. 2016 başarısız darbe girişimi sonrasında iki parti arasındaki iş birliği siyasal bir ittifak halini almıştır. MHP ve AK Parti 2017 ulusal referandumu ve 2018 milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde "Cumhur İttifakı" adı altında seçim ittifakı kurmuşlardır. 2018 seçimi sonrası iki parti arasında bir nevi koalisyon hükümeti kurulmuş ve bu ortaklık AK Parti'nin parlamento çoğunluğunu kontrol etmesine imkân sağlamıştır. MHP'nin AK Parti'ye karşı tutumunda değişiklik olmasına rağmen seçmen davranışları üzerine olan çalışmalarda, söz konusu değişikliğin MHP'ye oy veren seçmenin demografik ve ideolojik özelliklerinde değişime yol açıp açmadığı konusu araştırılmamıştır. Bu çalışma ilgili literatürdeki bu boşluğun giderilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. MHP'yi radikal sağ parti ailesinin bir üyesi olarak sınıflandıran bu çalışma, ilk olarak Avrupa ülkelerindeki tipik radikal sağ parti seçmenin demografik ve ideolojik özelliklerini tartışmaktadır. Bu tartışmayı tipik radikal sağ parti seçmenin demografik ve ideolojik özelliklerine ilişkin geliştirilen hipotezlerin sunulması takip etmektedir. Sunulan hipotezler ikili lojistik regresyon analiz yöntemiyle incelenmiştir. 2015 Haziran ve 2018 Kasım parlamento seçimleri özelinde MHP seçmenini mukayeseli olarak inceleyen analiz, 2018 seçimlerinde MHP'ye oy veren seçmenin demografik ve ideolojik özelliklerinin, 2015 Haziran seçimindeki MHP seçmenine nazaran, Avrupa ülkelerindeki tipik radikal sağ parti seçmenin demografik ve ideolojik özellikleriyle daha fazla benzeşme içerisinde olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oy davranışı, Radikal sağ seçmeni, Milliyetçi Hareket Partisi, 2015 seçimleri, 2018 seçimleri.

1. Introduction

The Nationalist Action Party (NAP) has been categorised as a member of radical right party family (Tepe, 2000; Çınar and Arıkan, 2002; Öniş, 2003; Yavuz, 2002; Taşkın, 2008; Celep, 2010). The party had been a virulent critic of the Justice and Development Party (JDP) government in Turkey since the 2002 parliamentary election. Nevertheless, signs of incipient rapprochement between the two occurred after the failed coup attempt of July 2016. Both parties agreed to pursue authoritarian-leaning policies on the grounds of ensuring national security (Yılmaz, Shipoli and Demir, 2021). The rapprochement between the two subsequently blossomed into a political alliance. Without the NAP's support, it would not be possible for the ruling party to muster enough legislative votes for holding a national referendum on the government system in Turkey. Both parties campaigned for a change to the executive presidential system from the parliamentary system in the 2017 referendum, which they won by a razor-thin margin: 51.49 % to 48.51 %. The parties formed an electoral alliance (Cumhur İttifakı) and nominated Recep Tayyip Erdoğan who won the 2018 presidential election with 52.38 % of the vote. In the 2018 parliamentary election, the JDP garnered 42.56 % (295 / 600 seats) and the NAP gained 11 % of the vote (49/600 seats). The NAP's support has been ensuring the JDP an absolute legislative majority. Given the presence of strict party discipline in both parties, the NAP's support practically undermines the legislative control over the presidential decrees.

The demography and ideological views of the voters who have been supporting the radical right Nationalist Action Party (NAP) in Turkey have received little attention in the literature on radical right voting in Europe. They were partly included in a few studies on the Turkish electorate (e.g., Aytac and Carkoglu, 2021; Kalaycioglu, 2008, 2014; Baslevant, Kirmanoglu and Senatarlar, 2005). While revealing the demographic and ideological characteristics of the NAP voters these studies do not discuss the extent of overlap between radical right voters in Turkey and those in European democracies. Therefore, this study formulates its research question as follows: Considering the demographic and ideological characteristics of radical right voters in West European democracies, in the 2018 parliamentary election in comparison to the June 2015 parliamentary election, how did the NAP's realignment with the ruling Justice and Development Party affect the overlap between radical right voters in West European countries and those in Turkey? This study acknowledges that an outcome in social sciences could hardly be boiled down to a single factor. In fact, multiple variables – including change in social structure, period effect of certain issues (e.g., growing unemployment or ethnic diversity), change in electoral rules – can lead to a change in voting preferences. Nevertheless, almost all variables, but the change in MHP's position vis-à-vis the ruling party remained constant during the period between the two subsequent elections held in November 2015 and June 2018. Using the dataset of Comparative Study of Electoral Systems (CSES, Module 4 and 5) and employing a binomial logistic regression analysis, this study compares the demographic and ideological characteristics of the NAP's voters in the June 2015 and 2018 parliamentary elections. The November 2015 election was not included in the analysis due to the unavailability of data. The article is divided into three parts. The first part formulates the hypotheses on typical radical right voters in European democracies. The second part explains the operationalization and the re-coding of the data. The final part presents the findings and discusses the commonalities and disparities between radical right voters in European democracies and Turkey. The findings indicate that voters with the greatest tendency to vote for NAP in June 2015 elections have different demographic features and modest ideological views than those in the 2018 elections. Compared to the June 2015 elections, the demography and ideological self-placement of the NAP's supporters in 2018 were closer to those in European democracies. This difference can partly be explained as the result of the NAP's realignment with the JDP government, which has been criticized for pursuing authoritarian-leaning policies.

2. Demography and Ideology of Typical Radical Right Voters in Europe

The end of the Second World War had discredited the ethnic-nationalist political parties and save for the exceptions, such political parties received statistically negligible numbers of votes in Western European democracies during the 1950s and 60s. Nevertheless, since the mid-1980s, in various Western European countries, plenty of voters have been opting for radical right parties, which have the dubious distinction of opposing cultural pluralism; therefore, could setback a consolidated democracy (Mudde, 2007, p. 19; Rydgren, 2007, p. 243). In seven Western European countries by the year 2004, the average percentage of electoral support of the radical right parties was nearly three times as much from that of the early 1980s which had been hovering at 6 percent

(Horris, 2005, p. 8). Even in countries where the radical right parties had remained outside the national parliaments prior to 2010, the parties subsequently managed to garner parliamentary seats. For instance, with vote shares ranging from 6 percent to 21 percent, the Swedish Democrats, Finns Party (or True Finns), JOBBIK, Alternative for Germany all entered legislature in the 2010s (Pytlas, 2016, p. 3; Widfeldt, 2018, p. 771; Schwörer, 2019, p. 29). With its 12.6 percent in 2015 parliamentary election the UKIP could secure only a single seat in the House of Commons owing to the first-past-the-post system, but the party's unrelenting campaign for leaving the European Union significantly affected the result of the 2016 Brexit referendum (Norris and Inglehart, 2019, pp. 370-373). Having recovered from a plunge in vote share, radical right parties showed that their electoral support was not ephemeral. For instance, the French National Front's vote share that had plunged into 4.29 percent (from 11.3 percent) in the first round of the 2007 legislative election reached 13.77 percent in the first round of the 2012 legislative elections (Stockemer, 2017, p. 24). Both the upward drift and continuity in radical right voting turned many scholars onto analysis of the demography and ideological views of radical right voters.

The literature on the radical right parties is not a fledgling one. It abounds with studies probing distinctive policies radical right parties have, social and economic contexts under which they win legislative seats, and the demography and ideological views of the voters they appeal to. The scope of the literature review has been set by the purpose of this study: understanding if the NAP's realignment with the ruling party prior to 2018 parliamentary elections affects the overlap between demography and ideological self-placement of the most-likely radical right voters in Europe and those in Turkey. The review has guided this study to decide which category of voters should be treated as the reference category. Studies on socio-economic and socio-cultural policies of the parties and on conducive macro-level settings consisting of public level anti-immigrant sentiments and Euroscepticism for the increase in electoral support of radical right parties are outside the review.

2.1 Hypotheses on Radical Right Voters in European Democracies

Economic deprivation approach and ethnic competition approach – predict that age should be in an inverse relation to radical right voting. Economic deprivation theory holds the view that financial predicaments fill young people with consternation and convince them to concur radical right parties in endorsing welfare chauvinism and in charging immigrant or minority population with stealing their jobs (Mierina and Koroleva, 2015, p. 187; Stockemer, Lentz and Mayer, 2018, p. 576). As a result of economic globalisation, young, unskilled and lower educated people faced competition with economically driven immigrants particularly for manual jobs. The radical right parties have successfully addressed the economic anxiety of such people in European countries (Rydgren, 2007: 247-251; Molj and Jetten, 2020: 5). Likewise, ethnic competition theory argues that by purporting to represent the demands of the common man and exploiting chauvinistic nationalist feelings, the radical right attracts the disaffected young voters. The cohort of young people who have already been frantic with anxiety about the future is expected to have been more attracted to political demagoguery (Siedler, 2011, p. 740; Miller-Idriss, 2018, p. 500-501). Particularly

in the aftermath of global economic crisis more and more middle-class voters turned to radical right parties, the demagogic leaders of which successfully whip up the anger of voters concerning rising inequality caused by financial crisis and the decreasing demand in conventional jobs due to automation in production (Molj and Jetten, 2020: 5). Whereas some scholars expect younger voters are more likely to vote for a radical right party, others suggest the opposite. They argue that older, less educated and conservative voters living in rural areas have worried concerning the salience of post-material demands (e.g., gender equality); therefore, such voters are more likely to support a radical right party that underlines the importance of traditional and religious values (Norris and Inglehart, 2019: 21). A recent meta-analysis containing forty-six studies concluded that the propensity of young people to support the radical right party was three times higher than that of elderly people (Stockemer, et. al., 2018, p. 577). Nevertheless, findings in the existing studies on the Turkish electorate are contradictory. The expectation was confirmed in terms of the 2002 and November 2015 parliamentary elections, whereas no significant relationship was found between age and voting the for NAP in terms of the 2007 and 2015 (June) parliamentary elections (Aytac and Carkoglu, 2021, p. 760; Carkoglu, 2008, p. 328; Baslevent, et. al. 2005, p. 555).

Hypothesis 1: Voters with the greatest likelihood of voting for NAP in June 2015 and 2018 parliamentary elections were those between 18 and 25 years of age.

Male voters are consistently found to have been more inclined toward radical right politics (Gidengil, Hannigar, Blais and Levitte, 2005, p. 1187; Norris, 2005, p. 139; Coffe and Voorpostel, 2010, p. 440; Harteveld and Ivarsflaten, 2016, p. 369; Coffe, 2018, p. 295). Ethnic competition theory attributes the sex gap in radical right voting to the male manual worker's domination in the industrial sector, which is deemed as the locus of the competition on the labour market between the native and immigrant workers. Focusing on the linear relationship between age and conservatism or religiosity, the psychology-driven reasoning goes that as growing older, women are apt to behave in a more conservative manner, which predisposes them toward supporting mainstream right-wing parties and being wary of the fringe parties including, radical right ones. Social Dominance Orientation theory argues that men are more inclined to support radical right parties to give vent to their dissatisfaction with the modernization process that elevated the status of women within society. Motivation to control prejudice theory suggests that women refrain from radical right parties for being supportive of the prevalence of solidarity and empathy in society; the values conflict with radical right's hawkish nationalism (Givens, 2004, p. 37-38; Gidengil, et. al., 2005, pp. 1172-1176; Immerzeel, Coffe and van der Lippe, 2015, pp. 266-267; Harteveld and Ivarsflaten, 2016, pp. 372-373; Coffe, 2018, pp. 296-297). For instance, Given (2005: 57) concludes that males represent two third of radical right voters in European countries.

Hypothesis 2: Voters with the greatest likelihood of voting for NAP in June 2015 and 2018 parliamentary elections were male.

Voters with lower educational attainment are expected to have been much more prone to vote for radical right parties than voters with higher educational attainment (Norris, 2005, pp. 132-133;

Arzheimer and Carter, 2006, pp. 421; Zhirkov, 2014, p. 293; Lubbers and Coenders, 2017, p. 111). This expectation has mainly been derived from the theory of modernization losers, the theory of cognition, and the theory of socialization. The theory of modernization losers accentuates a side effect of economic globalization in post-industrial societies; that is, the inadequacy of individual qualifications acquired in the early stages of education for job security (Betz, 1993, p. 420). Unavoidably facing competition with immigrants in the labor market with a possibility of losing their jobs, voters with low educational attainment could lean toward giving credibility to the radical right critiques of permissive immigration policies (Evans, 2005, p. 85). The theory of cognition argues that higher education enhances one's awareness of the necessity of subtle plans to cope with intricate social and economic problems (Coenders and Scheepers, 2003, p. 317). Scarcely do the radical right's oversimplified banners such as "Eliminate Unemployment: Stop Immigration" go down well with the highly educated voters, whereas such a populist strategy could appeal to those with lower educational attainment (Betz, 1993, p. 416). The theory of socialization suggests that education erodes the chauvinistic nationalist feelings while promoting interethnic engagement for bringing forth the norms such as respect and tolerance. Voters with higher educational attainment, therefore, have been expected to be open-minded personalities who are less likely to support the radical right's narrow-minded policies (Gaasholt and Togeby, 1995, p. 277). Yet, the findings are contradictory. Unlike the expectation, voters with secondary educations had the greatest propensity to cast a radical right vote in elections held in seven West European countries from 1984 to 2001 (Arzheimer and Carter, 2006, p. 429). A more recent study that covers twenty countries, however, confirms the highest propensity among the voters with no or primary education to opt for a radical right party (Lubbers and Coenders, 2017, p. 111). Likewise, in a study on the youth population in fourteen European countries those with less education are found to have been much prone to embrace exclusionary policies of the radical right politics (Mierina and Koroleva, 2015, p. 194). Ivarsflaten and Stubager (2013: 123) suggest that "education plays a prominent role for attitudes on the [authoritarian – libertarian dimension of party competition]" on which lower educated people are more likely to take a stance toward the authoritarian pole; thereby being more likely to be radical right supporters.

Hypothesis 3: Voters with the greatest likelihood of voting for NAP in June 2015 and 2018 parliamentary elections were those with maximum primary education.

Losers of modernization theory, economic deprivation theory and ethnic competition theory underpins the expectation that the blue collars are much prone to radical right voting (Norris, 2005, p. 139; Arzheimer and Carter, 2006, p. 429). Through their economic nationalism going hand in hand with intolerant, restrictive and exclusionary cultural policies against 'the others of the society,' radical right parties could easily tap the palpable effects of the competition pitting existing and prospective native workers against the immigrants or refugees (Givens, 2004, p. 48-50; Bornschier and Kriesi, 2013, p. 14; Bolet, 2020, pp. 831-832). As Given (2005: 57) notes that a distinctive feature of radical right politics is their effort in appealing to voters dissatisfied with high levels of immigration. The fear of being plunged into financial predicament, which could be compounded by the automation process, could emerge as a precursor to strong tendency among

unemployed or blue-collar workers to vote for radical right parties (Im Jae, Mayer, Palier and Rovny, 2019). Indeed, so successful has been the radical right parties in appealing to the working class over time that the left-wing parties' control of the working class has seriously been undercut (Oesch and Rennwald, 2018, p. 800; Kurer, 2020, p. 1815). This result has been found in European countries in which the traditional cleavage-based politics has been weakening whereas the issue-voting has been gaining importance (Bornschieer and Kriesi, 2013: 10). The result of a recent meta-analysis shows that the category of blue-collar voters has shown the greatest propensity to vote for radical right parties in Western Europe, followed by the category of the unemployed voters (Stockemer, et al. 2018, p. 575).

Hypothesis 4: Voters with the greatest likelihood of voting for NAP in the June 2015 and 2018 parliamentary elections were blue-collar voters.

Religiosity has usually been found as a factor diminishing the probability of radical right voting in Western European countries. The more a person believes in Christianity, the less he or she votes for radical right parties (Norris, 2005, p. 139; Evans, 2005, p. 77; Immerzeel, Jaspers and Lubbers, 2013, p. 959; Arzheimer and Berning, 2019, p. 6). This finding might come as a surprise since radical right policies, aiming to keep native culture intact, have somewhat been associated with the protection of religious values (Montgomery and Winter, 2015, p. 380). Being dubious about multicultural society, radical right parties propound that in such a society the pure elements of the native culture such as family values and traditional ways of life would wither away (Rydgren, 2007, p. 243). They argue for a strong state, upon which the task of maintaining and inculcating native culture devolves, if necessary, by meting out severe punishments, including the death penalty, to those who are labeled as the 'dregs of the society for demanding toleration for same-sex marriage, abortion and euthanasia. Also, Muslim immigrants have been the main targets of radical right's anti-immigrant policies (Immerzeel, et. al., 2013, p. 946; Marcinkiewicz and Dassoneville, 2021, p. 3) Why religious voters have tended not to vote for radical right parties is explained by norm-compliance mechanism, which emphasizes the Church's influence making its loyalties to vote for mainstream right-wing parties with religious credentials, such as the Christian Democrats. Therefore, as expressed by the phrase 'vaccine effect,' churchgoers are believed to have immunity from supporting radical right parties (Arzheimer and Carter, 2009, p. 1005; Immerzeel, et. al., 2013, p. 947) The Church's 'liberal' stance expressing contempt for xenophobia and respect for tolerance also serves as a morale booster (Montgomery and Winter, 2015, p. 380; Marcinkiewicz and Dassoneville, 2021, p. 4). For the sake of the comparison for understanding to what extent radical right voters in Turkey are similar to those in Europe, the following hypothesis has been formulated.

Hypothesis 5: Voters with the greatest likelihood of voting for NAP in the June 2015 and 2018 parliamentary elections were those with no attendance to religious services.

Voters who place themselves on the right edge of the left-right spectrum are more likely to vote for radical right parties (van der Brug, Fennema and Tillie, 2000, p. 90). This expectation is derived from the

theory of spatial voting. Considering the voters independent of political parties, the theory suggests that voters choose a political party whose positioning in the multi-dimensional electoral market, consisting of alternative opinions on various policies, is the closest to theirs (Sanders, Clarke, Stewart and Whitelaw, 2011, p. 288). The content of the issues that define left-right cleavage might differ from one country to another (Tavits and Letki, 2009). On the one hand, in terms of radical right politics in Western Europe, two political issues have been at the forefront of voter-party congruence: 1) opposition to immigration, and 2) opposition to European Integration (Norris, 2005, p. 182; van der Brug and Fennema, 2009, p. 600; Lubbers and Coenders, 2017, p. 112; Arzheimer, 2009, p. 267; Cavallaro and Zanetti, 2020, p. 324). The issue of immigration, on the other hand, has played less decisive role in achieving voter-party-congruence in the radical right politics of Central and Eastern Europe, in which opposition to European integration and hatred of ethnic minority groups have been more relevant to radical right politics (van der Brug and Fennema, 2009, p. 590). On the other hand, because of the paradigm shift in the process of European integration from an economic union to a political union, the European national governments were compelled to continue with the neo-liberal economic and cultural policies. The rising popular xenophobia among lower educated and unskilled voters and the political discontent with the established political parties predisposed voters, who felt the fear of losing their economic and cultural status, towards the radical right parties that have been taking a far-right position on immigration and European integration (Hooghe and Marks, 2018: 111). Historically speaking, party competition in Turkey has centered around the cultural cleavages that Kalaycıoğlu (2014, p. 586) deems “instrumental in helping [the Turkish electorate] define their ideological positions on a left-right spectrum.” In his study on “the nature of left-right ideological self-placement” in Turkey Çarkoğlu (2007, p. 267) concludes that “... self-placement along the L-R scale have no tangible socioeconomic basis ... but have instead bases in ethnic and sectarian differences.” The country-specific differences, however, do not change the reasoning behind the theory of spatial voting.

Hypothesis 6: Voters with the greatest likelihood of voting for NAP in June 2015 and 2018 parliamentary elections were those who placed themselves on the right edge of the left-right ideological dimension.

2. Data, Variables and Measurement

This study uses the qualitative dataset of the Comparative Study of Electoral Systems (CSES) modules 4 and 5, which was re-coded for the binomial regression analysis of this study. The data were collected through face-to-face interviews immediately after 2015 (June) and 2018 parliamentary elections. After excluding the missing values within the response and explanatory variables the analysis included 719 and 706 observations. The response variable is binary: whether or not the voter voted for the Nationalist Action Party. 115 respondents (16 percent) in module 4 and 55 respondents (7.8 percent) in module 5 reported that they did. These numbers can be deemed satisfactory to represent the NAP's actual electoral support levels (16.3 percent in June 2015, 11.1 percent in 2018); considering that most public surveys under-represent the radical right parties for a number of reasons, which are beyond the scope of this study (e.g., Hooghe and Reeskens, 2007, p. 181).

This analysis formulated two distinct models. Each model contains five demographical characteristics (age, sex, educational level, occupation, religiosity) and ideological self-placement of respondents. The continuous interval variable age was turned into a six-fold categorical ordinal variable: 18 – 25 (the reference category); 26 – 35; 36 – 45; 46 – 55; 56 – 64; 65 and above. The sex of the respondents was coded dichotomously: 0 for males (the reference category) and 1 for females. Respondent's education levels were grouped into four. Respondents with maximum primary education (the reference category), corresponding to five-year education, were included in the first group. Respondents with lower secondary education (eight-year education) and those with upper secondary education such as high schools or an equivalent non-tertiary education (eleven-year education) were respectively included in the second and third categories. The fourth group consists of respondents with an undergraduate degree or higher education (more than 11 year-education). To obtain a single variable covering the respondents' occupations, the two variables in the original dataset – current employment status and socio-economic status – were conflated. Then the occupations were grouped into seven nominal categories: blue collars (reference group), farmers and self-employed, white collars, unemployed, students, retired, and housewives. The religiosity of the respondents has been operationalized through ordinal categories delimited by the frequency of the respondents' attendance to religious services. This operationalization has also been adopted in some studies on radical right voting (Allen, 2017: 278; Marcinkiewicz and Dassonneville, 2021, p. 6). In line with the original dataset, this study classifies the respondents into five groups by the given criterion: never (reference group), once a year, two – to eleven times in a year, once to three times in a month, and once or more than once in a week. Finally, the respondent's self-placement on the left-right ideological dimension has been measured through an 11-point scale, where 0 = extreme left and 10 = extreme right. The scale has been divided into four categories: self-placement on the right (9 – 10); self-placement on the centre right (6 – 8); self-placement at the centre (5); self-placement on the left (0-4). The result of the binomial logistic regression analysis revealing the voters with greatest likelihood of voting for NAP in June 2015 and 2018 parliamentary elections has been given in Table 1.

Table 1. Binomial Logistic Regression Analysis on the demography and ideological self-placement of radical right voters in June 2015 and 2018 elections

	Model1: Reported vote for NAP in June 2015	Model 2: Reported vote for NAP in 2018
Reference category (18 ≤ 25 years old)		
26 ≤ 35	-.008 (.388)	1.044* (.553)
36 ≤ 44	-.074 (.437)	-.331 (.668)
45 ≤ 54	1.027** (.467)	.41 (.663)
55 ≤ 64	1.173** (.566)	.336 (.732)
65 < ...	1.403** (.606)	-1.864 (1.269)

Reference category (Male voters)		
Female voters	.085 (.367)	-.983** (.465)
Reference category (No or primary school)		
Lower secondary school	.747* (.387)	.078 (.495)
Upper secondary school	1.264*** (.333)	-.096 (.422)
Undergraduate degree or above	.891* (.469)	1.632* (.874)
Reference category (Blue collars)		
Self-employed & Farmers	.345 (.438)	-.178 (.651)
White collars	1.144** (.513)	.138 (.593)
Unemployed	.237 (.532)	1.485*** (.575)
Students	.544 (.539)	1.229 (.76)
Retired	-.013 (.473)	1.079* (.649)
Housewives	.292 (.473)	.272 (.614)
Reference category (No attendance to religious service)		
Once a year	.665 (.715)	.165 (1.11)
Two to eleven times in a year	.36 (.659)	.985 (.855)
Once or three times in a month	1.326** (.601)	.512 (1.334)
Once or more than once in a week	-.089 (.609)	.615 (.794)
Reference category (Right wing voters)		
Center – right	.131 (.282)	-.228 (.391)
Center	-.935** (.368)	-1.287*** (.496)
Left-wing	-3.944*** (.747)	-2.477*** (.77)
cons	-2.997*** (.755)	-2.895*** (1.009)
Observations / Pseudo R ²	719 / .229	706 / .166

Standard errors are in parentheses *** p<.01, ** p<.05, * p<.1

3. Results and Theoretical Implications

The results indicate that in the 2015 parliamentary elections the NAP's voters' demographic features and ideological self-placements bear no resemblance to those of a typical radical right voter in Western Europe. This finding confirms a study on the behavior of the Turkish electorate concluding that ideologically center-right voters voted for the NAP in 2009 and 2014 local elections (Kalaycioglu, 2014, p. 596). Nevertheless, certain similarities between radical right voters in Turkey and European democracies existed in the 2018 parliamentary elections. Earlier studies have found that voting preferences in Turkey could largely be predicted on the basis of a tradition cleavage that is between secularist and Islamist and Turkish and Kurdish nationalist (Kalaycioglu, 2012: 7). The NAP, though ideologically being classified as a radical right party, had followed a fierce opposition against the JDP – a party with Islamic credentials, thereby appealing to Islamist voters, during the elections held between November 2002 and November 2015. The collapse of center-right parties preferred by voters, who can be defined as secular conservatives, during the 1990s created a niche for the NAP to fulfill through its secular-statist stance conflicting with the anti-establishment and Islamic rhetoric of the JDP in the first decade of the millennium. The NAP's achievement in appealing to secular-conservative voters reflected the geographical distribution of the party's support across the country. The party's vote share showed a dramatic increase in West Anatolia whereas the JDP managed to steal the NAP's support in Inner and Eastern Anatolia. The figure 1 and 2 respectively show the percentage of the NAP's average electoral support in Aegean and in Central Anatolian constituencies from 1999 to 2018. As shown in Figure 1 the average percentage of the NAP's support in Aegean constituencies, in which secular-conservative electorate dwells, was higher than that in the Central Anatolian constituencies in the 2007 elections when the leading center-right parties of the 1990s, True Path Party and Motherland Party, became politically irrelevant parties. As figure 2 indicates this however, changed in the 2018 elections when the NAP realigned itself with the JDP and the former's highest electoral support average was achieved in Central Anatolian provinces in which religious-conservative voters densely reside.

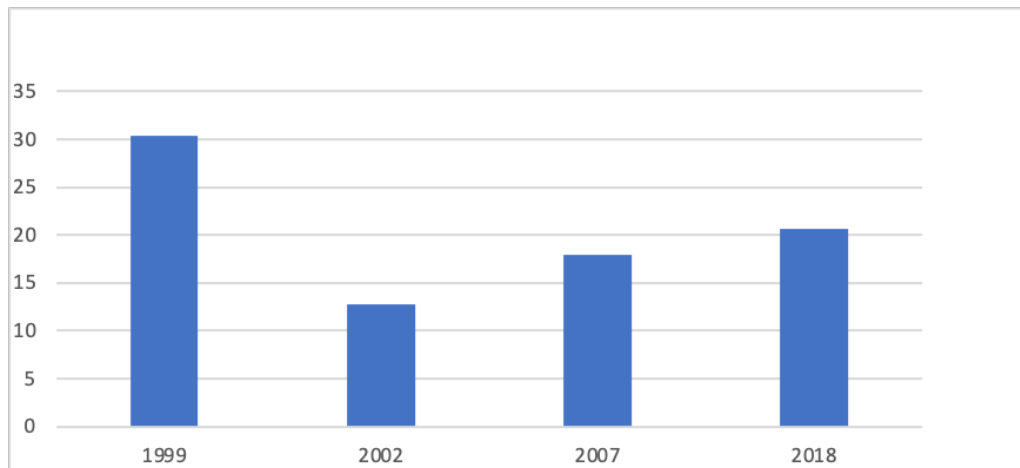

Figure 1: The Average Level of Electoral Support for NAP in Aegean Constituencies (in %)

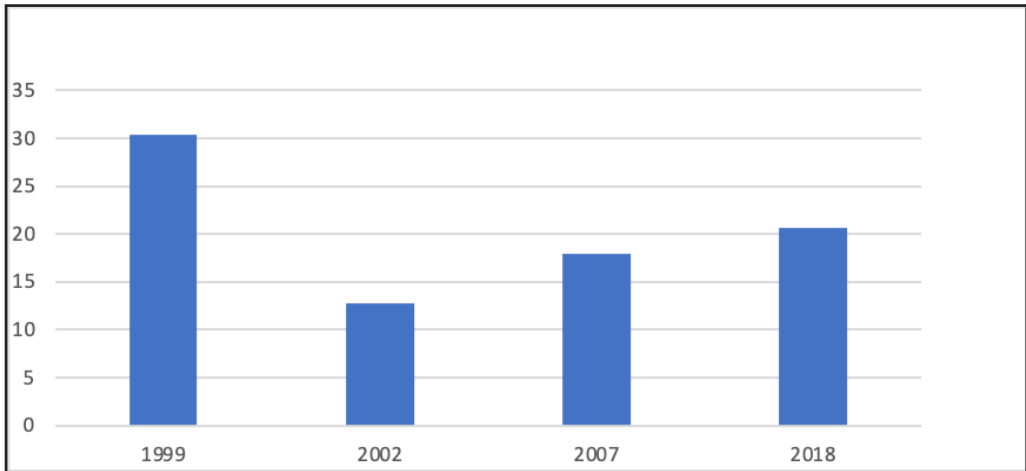

Figure 2: The Average Level of Electoral Support for NAP in Central Anatolian Constituencies (in %)

Before beginning the discussion of the results in terms of the hypotheses, this study notes that there is substantial sociological difference between Turkey and European democracies. Whereas a new politics of European democracies, representing a cleavage on post-material issues (such as immigration, same-sex marriage, abortion) and gaining importance over traditional class-based cleavage year by year, is still far away from being an influential dimension shaping electoral preferences. In Turkey, as mentioned earlier, the center-periphery dimension is still very influential for most voters in choosing the party to vote for. This difference, however, does not hinder the comparison between demographic features of radical right voters in Turkey and in European democracies. In line with the hypothesis that radical right parties are supported by voters placing themselves towards the right edge of the left-right spectrum, voters with a far-right ideological view were the most likely group to vote for the NAP in 2018. This change should be the outcome of the NAP's realignment with the JDP's government in Turkey where the signs of inchoate tendency towards competitive authoritarianism has been noted since the late 2013 (Ozbudun, 2014; Kalaycioglu, 2015; Esen and Gumuscu, 2016; Castaldo, 2018). Contrary to hypothesis predicting that voters between 18 and 25 years of age should have the highest tendency to vote for NAP, those who were 45 or above showed greater propensity in the 2015 elections. Those who were 65 years old and above were the most likely to opt for the NAP in 2015. This finding concurs with the conclusion of a study on the voting behaviour of the youth population (consisting of those between 18 and 25 years of age): the first-time voters is the least likely group choosing the NAP (Kayaoglu, 2017, p. 10). Nevertheless, in terms of the 2018 elections voters who were 65 years old and above emerged as the least likely group voting for NAP. For that election, the age category involving those between 26 and 35 years old has been found to be the most likely group voting for NAP. This finding partly confirms the hypothesis predicting an inverse relationship between age and radical right voting. The other finding indicating that

NAP's supporters in the 2018 elections became more similar to radical right voters in Europe is about the sex gap. Unlike the expectation of the related hypothesis, female voters showed slightly higher propensity to choose NAP in the June 2015 elections. Nevertheless, as the hypothesis predicts, with a statistical significance at the 0.05 level, female voters were less likely to vote for NAP in the 2018 parliamentary elections. Along with retired voters, blue collars were less likely to vote for NAP than those who were in other occupation categories, unemployed and students in the 2015 election when the white collars with a statistically significance at the 0.05 level showed the highest proclivity towards radical right voting. This finding completely contradicts the hypothesis predicting that blue collars should have the greatest likelihood of voting for NAP. Nevertheless, white collars were replaced by the unemployed voters as being the most likely group to support NAP in 2018. Economic deprivation theory, losers of modernization theory, or ethnic competition theory arguing that native workers or unemployed might vote for radical right parties as a way of venting their frustration on immigrants seems to be less convincing at the presence of the findings in the literature showing that the issue of immigration, which could have been a salient issue due the flow of Syrians into Turkey, was not a determinant of the voting preferences in the 2018 elections (Fisunoglu and Sert, 2019, p. 307; Altindag and Kaushal, 2021, p. 170). Instead, the NAP's realignment with the ruling party might have helped the NAP to appeal to unemployed voters; considering the highly pervasive clientelism and patronage in the country, which have been effectively used by the JDP governments (Sayari, 2014: 664; Yildirim, 2020, p. 84). The findings about the relationship both between education level and radical right voting conflict with the expectation. Voters with maximum primary school education did not emerge as the most likely group opting for NAP both in June 2015 and 2018 parliamentary elections. Unlike the expectation of the hypothesis, those with an undergraduate degree showed greater propensity than the reference group in voting for the NAP. Those with upper secondary school corresponding to maximum 11 years of education showed the greatest likelihood of voting for NAP in 2015, whereas the same category emerged as the least likely group supporting the party in the 2018 elections. So, the findings clearly conflict with the expectation of the reverse relationship between education level and radical right voting in Turkey. Nor the findings support the adverse relationship between religiosity and radical right voting. Unlike the expectation, voters with no attendance to religious services emerged as the least likely group to vote for the NAP. In fact, this is not a surprising finding given the NAP's nativism conflating Turkish and Muslim identities; reflected in the party's historical slogan: "We are Turkish as the Tengri Mountain and as Muslims as Hira Mountain" (Cinar and Arikan, 2002, p. 27).

4. Conclusion

The Nationalist Action Party, a member within the radical right party family, has played an important part in Turkish politics since its foundation dating back to the late 1960s. The NAP became part of different coalition governments both in the late 1970s and in the late 1990s. Though suffering a setback owing to receiving less than ten percent electoral threshold in 2002, the party managed to survive and came back to legislature in the 2007 elections with 71 seats (out

of 550) in return for more than 14 percent of electoral support. Since then, the NAP has been able to emerge as a parliamentary party from each legislative election. Both in the 2010 national referendum and in the 2014 presidential election the NAP took a position against the Justice and Development Party. Nevertheless, the signs of rapprochement between the parties came in early 2016 which subsequently yielded a political alliance. The NAP's support ensured the success of the JDP in changing the parliamentary system to executive presidential system in the April 2017 referendum. Since the 2018 elections the NAP's support has enabled the JDP to control the legislative majority. Considering the strong party discipline in Turkey, this enables the JDP to prevent possible legislative vetoes over presidential decrees.

Contrary to its importance, the literature on radical right voting in Europe has paid little attention to the demography and ideological view of the voters with the greatest likelihood of voting for the NAP. A few studies on voting behaviors in Turkey has revealed individual features of the NAP's supporters with respect to local and parliamentary elections prior to November 2015 elections. Nevertheless, these studies do not discuss the similarities and differences between the most-likely radical right voters in Europe and Turkey in terms of demographic features and ideological self-placements. This gap in the literature has also left the other important question unexplored: whether or not the NAP's realignment with the JDP after early 2016 changed the most-likely supporter of the NAP, which can be measured through a comparison of the demography and ideological self-placement of the most likely NAP's supporters in June 2015 and 2018 elections. Making a binomial regression analysis using the data of the fourth and the fifth modules of the Comparative Studies of Electoral Systems (CSES) this study aimed to address the gaps. The analysis found that demography and ideological self-placement of radical right voters in Turkey in June 2015 elections were substantially different than those of a typical radical right voter in Europe. This situation changed in the 2018 parliamentary election when some demographic features (i.e., age, gender, occupational status) of the NAP's supporters conform with those of radical right parties in Europe. Likewise, in 2018 the most-likely NAP voters were the ones placing themselves on the right-edge of the left-right ideological dimension. What caused this change should be the emergence of the political alliance between the NAP and JDP since early 2016.

Finally, the necessity of future studies revolving around a couple of questions should be noted. First studies on radical right voters have noted differences in individual determinants behind radical right voting in West Europe and Central and Eastern countries (Allen, 2017). This study mostly limits itself to hypotheses that have been tested in studies on Western European countries. Second, this study's finding that voters placing themselves at the center-right of the ideological spectrum showed lesser tendency to vote for MHP in the 2018 elections compared to the June 2015 election is striking. For a better understanding of this change a comparison of the individual-level determinants of voting for NAP and those for the Good Party is needed. The latter was established in October 2017 under the strong influence of a dissident group within the NAP who were reproaching NAP's leadership cadre for eradicating intra-party democracy, glossing over the party's fall in electoral support in the November 2015 elections, and realigning the party with the JDP. The Good Party claiming to be the best alternative for center-right voters received

almost 10 percent of the votes in the 2018 elections. In addition, due to the lack of available data this study could not include the snap parliamentary elections of November 2015. The inclusion of this election will certainly enhance the understanding of the process in which the most likely NAP supporters seem to have changed.

References

- Allen, T. J. (2017). All in the party family? Comparing far right voters in Western and Post-Communist Europe. *Party Politics*, 23 (3): 274-285. Doi: 10.1177/135.406.8815593457
- Altındağ, O. and Kaushal, N. (2021). Do refugees impact voting behaviour in the host country? Evidence from Syrian refugee inflows to Turkey. *Public Choice*, 186: 149-178.
- Arzheimer, K. and Carter E. (2006). Political opportunity structures and right-wing extremist party success. *European Journal of Political Research*, 45: 419-443.
- Arzheimer, K. (2009). Contextual factors and extreme right vote in Western Europe, 1980-2002. *American Journal of Political Science*, 53 (2): 259-275.
- Arzheimer, K. and Carter, E. (2009). Christian religiosity and voting for West European radical right parties. *West European Politics*, 32(5): 985-1011.
- Arzheimer, K. and Berning, C. C. (2019). How the alternative for Germany and their voters veered to the radical right, 2013-2017. *Electoral Studies*, 60: 1-10. Doi: 10.1016/j.electstud.2019.04.004
- Aytaç, S., E., Çarkoğlu, A. Yıldırım, K. (2017). Taking sides: Determinants of support for a presidential system in Turkey” *South European Society and Politics*, 22(1): 1-20. Doi:10.1080/13608.746.2017.1280879
- Aytaç, S. E. and Çarkoğlu, A. (2021). Terror attacks, issue salience and party competence: Diagnosing shifting vote preferences in a panel study. *Party Politics*, 27(4): 755-766. Doi: 10.1177/135.406.8819890060
- Başlevent, C., Kirmanoğlu, H. And Şenatarlar, B. (2005). Empirical investigation of party preferences and economic voting in Turkey. *European Journal of Political Research*, 44 (4): 547-562.
- Betz, H, G. (1993). The new politics of resentment: Radical right-wing populist parties in Western Europe. *Comparative Politics*, 25(4): 413-427.
- Bolet, D. (2020). Local labor market competition and radical right voting: Evidence from France. *European Journal of Political Research*, 59(4): 817-841. Doi: 10.1111/1475-6765.12378
- Bornschieer, S. and Kriesi, H. (2013). The populist right, the working class and the changing face of class politics. In: J. Rydgren (ed) *Class Politics and the Radical Right*. Oxon and New York: Routledge, pp. 10-30.
- Castaldo, A. (2018). Populism and competitive authoritarianism in Turkey. *South European and Black Sea Studies*, 18(4): 467-487. Doi: 10.1080/14683.857.2018.1550948
- Cavallaro, M. and Massimo A. Z. (2020). Divided we stand: Attitudes, social classes and voting for the Radical Right after the Great Recession in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 43(2): 313-332. Doi: 10.1080/01419.870.2019.1569701
- Celep, O. (2010). Turkey’s radical right and the Kurdish issue: The MHP’s reaction to democratic opening. *Insight Turkey* 12(2): 125-142.
- Coenders, M. and Peer S. (2003) The effect of education on nationalism and ethnic exclusionism: An international comparison. *Political Psychology*, 24(2): 313-343.
- Coffé H. and Voorpostel, M. (2010). Young people, parents and radical right voting: The case of the Swiss People’s Party. *Electoral Studies*, 29: 435-443. doi:10.1016/j.electstud.2010.03.015

- Coffé, H. (2018). Gender and the Radical Right. In: Jens Rydgren (ed). *Oxford Handbook of the Radical Right*. New York: Oxford University Press, pp. 294-309.
- Çarkoğlu, A. (2007). The nature of left-right ideological self-placement in the Turkish context. *Turkish Studies*, 8(2): 253-271. Doi: 10.1080/146.838.40701312245
- Çarkoğlu, A. (2008). Ideology or economic pragmatism? Profiling Turkish Voters in 2007. *Turkish Studies*, 9(2): 314-344. Doi: 10.1080/146.838.40802012074
- Çınar, A. and Arıkan, B. (2002). The Nationalist Action Party: Representing the State, the Nation, or the Nationalists? *Turkish Studies*, 3(1): 25-40.
- Esen, B. and Gümüşçü, S (2017). Rising competitive authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly*, 37(9): 1581-1606. Doi: 10.1080/13608.746.2017.1384341
- Evans, J, A. (2005). The dynamics of social change in radical right-wing populist party support. *Comparative European Politics*, 3: 76-101.
- Fisunoglu, A. and Sert, D. (2019). Refugees and elections: The effects of Syrians on voting behavior in Turkey. *International Migration*, 57(2): 1-15. Doi: 10.1111/imig.12455
- Gaasholt, Q. and Togeby, L. (1995). Interethnic tolerance, education and political orientation: Evidence from Denmark. *Political Behavior*, 17(3): 265-285.
- Gidengil, E., Hannigar, M. Blais, A, Nevitte, N. (2005). Explaining the gender gap in support for the new right: The case of Canada. *Comparative Political Studies* 38(10): 1171-1195.
- Givens, T. (2004). The radical right gender gap. *Comparative Political Studies* 37(1): 30-54. Doi: 10.1177/001.041.4003260124
- Givens, T. (2005). *Voting Radical Right in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harteveld, E. and Ivarsflaten, E. (2016). Why women avoid the radical right: Internalized norms and party reputations. *British Journal of Political Science*, 48: 369-384. Doi:10.1017/S000.712.3415000745
- Hooghe, M. and Reeskens, T. (2007). Are cross-national surveys the best way to study the extreme-right vote in Europe? *Patterns of Prejudice*, 41(2): 177-196.
- Hooghe, M. and Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe's crisis: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage. *Journal of European Public Policy*, 25 (1): 109-135. Doi: 10.1080/13501.763.2017.1310279
- Im, J. Z., Mayer, N., Palier, B. and Rovny J. (2019). The losers of automation: A reservoir of the vote for the radical right? *Research and Politics*, 6(1): 1-7. Doi: 10.1177/205.316.8018822395
- Immerzeel, T. Jaspers, E. and Lubbers, M. (2013). Religion as catalyst or restraint of radical right voting. *West European Politics*, 36(5): 946-968. Doi: 10.1080/01402.382.2013.797235
- Immerzeel, T., Coffé, H. and van der Lippe, T. (2015). Explaining the gender gap in radical right voting: A cross-national investigation in 12 Western European countries. *Comparative European Politics*, 13(2): 263-286. Doi:10.1057/cep.2013.20
- Ivarsflaten, E and Stubager, R. (2013). Voting for the Populist Radical Right in Western Europe: The role of education. In: Jens Rydgren (ed). *Class Politics and Radical Right*. London, New York: Routledge, pp. 122-137.
- Kalaycıoğlu, E. (2008). Attitudinal orientation to party organisations in Turkey in the 2000s. *Turkish Studies* 9(2): 297-316.
- Kalaycıoğlu, E. (2012). Kulturkampf in Turkey: The Constitutional Referendum of 12 September 2010. *South European Politics and Societies* 17(1): 1-22. Doi: 10.1080/13608.746.2011.600555mej
- Kalaycıoğlu, E. (2014). Local elections and Turkish voter: Looking for the determinants of party choice. *South European Society and Politics*, 19(4): 583-600. Doi: 10.1080/146.838.40701312211

- Kalaycıoğlu, E. (2015). Turkish popular presidential elections: Deepening legitimacy issues and looming regime change. *South European Society and Politics* 20(2): 157-179. Doi: 10.1080/13608.746.2014.993511
- Kayaoglu, A. (2017). Voting behavior of the youth in Turkey: What drives involvement in or causes alienation from conventional political participation. *Turkish Studies*, 18(1): 32-55. Doi: 10.1080/14683.849.2016.1273776
- Kurer, T. (2020). The declining middle: Occupational change, social status, and the populist right. *Comparative Political Studies*, 53(10-11): 1798-1835. Doi: 10.1177/001.041.4020912283
- Lubbers, M. and Coenders, M. (2017). Nationalistic attitudes and voting for the radical right in Europe. *European Union Politics*, 18(1): 98-118. Doi: 10.1177/146.511.6516678932
- Marcinkiewicz, K. and Dassonneville, R. (2021). Do religious voters support populist radical right parties? Opposite effects in Western and East-Central Europe. *Party Politics*, 1-13. Doi: 10.1177/135.406.8820985187
- Mierina, I. and Koroleva, I. (2015). Support for radical right ideology and anti-immigrant attitudes among youth in Europe. *The Sociological Review*, 63(2): 183-205. Doi: 10.1111/1467-954X.12268
- Miller-Idriss, C. (2018). Youth and the radical right” In: Jens Rydgren (ed). *Oxford Handbook of the Radical Right*. New York: Oxford University Press, pp. 497-521.
- Molj F and Jetten, J. (2020). Understanding support for populist radical right parties: Toward a model that captures both demand side and supply side factors. *Frontiers in Communication*, 1-13. Doi: 10.3389/fcomm.2020.557561
- Montgomery, K. A. and Winter, R. (2015). Explaining the religion gap in support for radical right parties in Europe. *Politics and Religion*, 8: 379-403. Doi:10.1017/S175.504.8315000292
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, P. (2005). *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, P. and Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oesch, D. and Rennwald, L. (2018). Electoral competition in Europe’s new tripolar space: Class voting for the left, center-right and radical right. *European Journal of Political Research*, 57: 783-807. Doi: 10.1111/1475-6765.12259
- Önis, Z. (2003). Globalization, democratization and far-right: Turkey’s Nationalist Action Party in critical perspective.” *Democratization*, 10(1): 27-52. Doi: 10.1080/135.103.4031233.129.4017
- Özbudun, E. (2014). AKP at the crossroads: Erdoğan’s majoritarian drift. *South European Society and Politics*, 19(2): 155-167. Doi: 10.1080/13608.746.2014.920571
- Pytlas, B. (2016). *Radical Right Parties in Central and Eastern Europe*. Oxon and New York: Routledge.
- Rydgren, J. (2007). The sociology of the radical right. *Annual Review of Sociology*, 33: 241-262. Doi: 10.1146/annurev.soc.33.040.406.131752
- Sanders, D. Clarke, H. Stewart, M. C. and Whiteley, P. (2011) Downs, Stokes and Dynamics of Electoral Choice. *British Journal of Political Science*, 41(2): 287-314. Doi: 10.1017/S000.712.3410000505.
- Sayari, S. (2014). Interdisciplinary approaches to political clientelism and patronage in Turkey. *Turkish Studies* 15(4): 655-670 Doi: 10.1080/14683.849.2014.985809
- Schwörer, J. (2019). Alternative für Deutschland: “from the streets to the parliament.” In: Manuela Calani and Ondrej Cisar (eds). *Radical Right Movement Parties in Europe*. Oxon and New York: Routledge, pp. 29-45.

- Siedler, T. (2011). Parental unemployment and young people's extreme-right party affinity: Evidence from panel data." *Journal of the Royal Statistical Society* 174, no. 3: 737-758.
- Stockemer, D. (2017). *The Front National in France: Continuity and change under Jean-Marie Le Pen and Marine Le Pen*. Cham: Springer.
- Stockemer, D., Lentz T. and Mayer, D. (2018). Individual predictor of the radical right-wing vote in Europe: A meta-analysis of the articles in peer-reviewed journals (1995-2016). *Government and Opposition* 53(3): 569-593. Doi:10.1017/gov.2018.2
- Taşkın, Y. (2008). Upsurge of extreme right in Turkey: The intra-right struggle to redefine true nationalism and Islam. *Middle Eastern Studies* 44(1): 131-149. Doi: 10.1080/002.632.00701711895
- Tavits, M. and Letki, N. (2009). When is left right: Party ideology and policy in post-communist Europe. *American Political Science Review*, 103(4): 555-569. Doi: 10.1017/S000.305.5409990220
- Tepe, S. (2000). A Kemalist and Islamist movement? The Nationalist Action Party. *Turkish Studies*, 1(2): 59-72. Doi: 10.1080/146.838.40008721234
- van der Brug, W. Fennema, M. and Tillie, J. (2000). Anti-immigrant parties in Europe: Ideological or protest Vote? *European Journal of Political Research*, 37: 77-102.
- van der Brug, W. and Fennema, M. (2009). The support base of radical right parties in the enlarged European Union. *Journal of European Integration*, 31(5): 589-608. Doi: 10.1080/070.363.30903145930
- Widfeldt, A. (2018). The Radical right in the Nordic countries. In: Jens Rydgren (ed). *Oxford Handbook of the Radical Right*. New York: Oxford University Press, pp. 770-797.
- Yılmaz, I. Shipoli, E. and Demir, M. (2021). Authoritarian resilience through securitization: An Islamist populist party's co-optation of a secularist far-right party. *Democratization*, Doi: 10.1080/13510.347.2021.1891412
- Yavuz, H. (2002). The Politics of Fear? The rise of Nationalist Action Party in Turkey. *Middle East Journal*, 56(2): 200-221.
- Yıldırım, K. (2020). Clientalism and dominant incumbent parties: Party competition in an urban Turkish neighbourhood. *Democratization* 27(1): 81-99. Doi: 10.1080/13510.347.2019.1658744
- Zhirkov, K. (2014). Nativist but not alienated: A comparative perspective on the radical right vote in Western Europe. *Party Politics*, 20(2): 286-296. Doi: 10.1177/135.406.8813511379

“Sürgünde Muhalefet, Namık Kemal’in Hürriyet Gazetesi” Işığında Avrupa’nın Doğu Siyaseti Tasavvurunda Oryantalizmin Tezahürü

The Visibility of Orientalism in the Concept of Europe’s Eastern Politics in the Light of the “Opposition in Exile, Hürriyet Newspaper of Namık Kemal”

Sacide Nur AKKAYA*

Öz

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan kolonizasyon faaliyetleri neticesinde Avrupalı devletler; Afrika, Doğu ve Asya üzerinde bir sömürgecilik yarışına girmiş ve bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu’nun geniş toprakları, bu devletlerin ilgi alanına giren önemli bir coğrafya olarak öne çıkmıştır. Çeşitli modernleşme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve siyasi dengenin düzeltilmesi için ciddi gayretlerin sarf edildiği bu dönemde Osmanlı devleti aydınları, basın yolu ile ifade ettikleri düşüncelerle düzenin iyileştirilmesi ve devlet yapısının tekrar güç kazanması yolunda önemli bir çaba göstermiştir. Bu bakımdan, Yeni Osmanlıların Avrupada sürgünde iken yayınladıkları Hürriyet gazetesi, hem dönemin güncel siyasi tarihine ışık tutan bilgiler içermesi hem de Avrupa’nın Doğu politikasına dair detayları yansıtmaları bakımından önemli bir kaynak konumundadır. Bu gazetenin Latin alfabesine aktarılmış halini ihtiva eden “Sürgünde Muhalefet, Namık Kemal’in Hürriyet Gazetesi (1868-1869)” adlı eserdeki makalelerden derlenen verilerden hareketle hazırlanan bu çalışmada, Avrupalı devletlerin Doğu coğrafyasına yönelik politik yaklaşımları incelenmiş ve bu bağlamda, bölge için geliştirdikleri siyasi tasavvur içerisindeki oryantalizm kavramını ilgilendiren unsurlara ışık tutulmaya çalışılmıştır. Makalenin giriş kısmında, Avrupa medeniyeti, modernleşme & emperyalizm ilişkisi, Osmanlı Devleti’nin son döneminde yaşanan modernleşme süreci konuları irdelenmiştir. Ayrıca, bu makalenin yazımında kullanılan bilimsel metod hakkında detaylı bilgi verilmiş, “söylem analizi metodunun” anlamı ve söz konusu çalışmada nasıl bir çerçevede kullanıldığı anlatılmıştır. İkinci bölümde, Yeni Osmanlılar ve Hürriyet gazetesi konuları ele alınmıştır. Yeni Osmanlılar hareketinin tarihsel gelişim süreci aktarılmış ve bu aydın grubunun Osmanlı siyasi tarihindeki önemi ele alınmıştır. Bölümün ikinci kısmında, Yeni Osmanlıların basın faaliyetlerini tanımlayan Jön Türk basın hareketi irdelenmiş ve bu bağlamda, bu makalenin ana kaynağı olan Hürriyet gazetesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda, gazetenin ortaya çıkış süreci, tarihsel gelişimi ve gazeteye konu olan önemli meseleler aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise, Doğu siyaseti çerçevesinde, yüzyıllar içerisinde gelişen oryantalizm politikası hakkında genel bilgi verilmiştir. Oryantalizmin tarihsel gelişimi anlatılarak, bunun sömürgecilik kavramı ile olan ilişkisi anlatılmıştır. Ayrıca, dönemin sömürgecilik bağlamındaki en önemli konusu olan “Doğu Sorunu”na değinilmiştir. Çalışmanın asıl kısmını oluşturulan dördüncü

* Dr., E-mail: snakkaya@dusgen.com. ORCID: 0000-0002-1520-9937

bölümde, Hürriyet gazetesindeki veriler ışığında Avrupa’nın Doğu siyaseti tasavvurunda oryantalizm politikasının görünürlüğü, belirli bir çerçeve etrafında ele alınmıştır. Bu bağlamda ele alınan veriler, “Medeni Batılı Karşısında Barbar Doğulu” ve “Şark Meselesi” başlıkları altında irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şark Meselesi, Hürriyet Gazetesi, Yeni Osmanlılar, Oryantalizm, Avrupa.

Abstract

As a result of the colonization activities that accelerated from the second half of the 19th century, European states embarked on a serious colonial race in Africa, East & Asia. In this context, the vast lands of the Ottoman Empire came to the fore as an important geography that was of interest to these states. In this period, the intellectuals of the Ottoman state made an important effort to improve the existing order and regain the state structure with the thoughts they expressed through the press. In this respect, Hürriyet newspaper, published by the New Ottomans, was an important source both in terms of containing information that sheds light on the current political history of the period and reflecting the details of Europe’s Eastern policy. In this study, the political approaches of the European states towards the Eastern geography were examined in the light of the articles from the book “Opposition in Exile, Hürriyet Newspaper of Namık Kemal”, which includes the transliteration of Hürriyet Newspaper into Latin alphabet. In this context, it was tried to shed light on the elements related to the concept of orientalism in the political approach they developed for the region. In the second and third sections, general information is given about the New Ottomans, Hürriyet newspaper and the orientalism policy that has developed over the centuries within the framework of Europe’s Eastern policy. In the fourth part, which is the main part of the study, the visibility of orientalism policy in Europe’s Eastern politics is discussed within a certain framework in the light of the data in Hürriyet newspaper. In the introduction part of the article, European civilization, the relationship between modernization and imperialism, and the modernization process in the last period of the Ottoman Empire were examined. In addition, detailed information was given about the scientific method used in the writing of this article, the meaning of the “discourse analysis method” and how it was used in the study in question were explained. In the second part, the subjects of the New Ottomans and Hürriyet newspaper are discussed. The historical development process of the New Ottomans movement is conveyed and the importance of this intellectual group in Ottoman political history is discussed. In the second part of the chapter, the Young Turk press movement, which defines the press activities of the New Ottomans, is examined and in this context, information about the Hürriyet newspaper, which is the main source of this article, is given. In this context, the emergence process of the newspaper, its historical development and important issues that are the subject of the newspaper are conveyed. In the third chapter, general information is given about the orientalist policy that has developed over the centuries within the framework of Eastern politics. The historical development of orientalism is explained and its relationship with the concept of colonialism is explained. Added to these, information was given about the “Eastern Question”, which was the most important subject of the period in the context of colonialism. In the fourth chapter, which is the main part of the study, the visibility of orientalism policy in Europe’s eastern policy envisioning in the light of the data in Hürriyet newspaper is discussed within a certain framework. The data discussed in this context were examined under the titles of the “Barbarian Eastern versus the Civilized Westerner” and the “Eastern Question”.

Keywords: Eastern Question, Hürriyet Newspaper, The New Ottomans, Orientalism, Europe.

1. Giriş

Temelde iklim determinizmi sayesinde birbirinin zıddı olarak tanımlanan Asya ve Avrupa, tarihsel süreç içerisinde bu bölgelerde yaşayan toplulukların karşı karşıya gelmesi ve vuku bulan çeşitli olaylar neticesinde, “Osmanlı-Müslüman medeniyetine karşı Avrupa-Hristiyan

medeniyet idraki”ne bürünmüştür. Her bakımdan farklı dinamiklere sahip olan, genelinde Asya ve Avrupa, özelinde ise Hristiyan Batı ve Müslüman Osmanlı karşılaşmasında, başta Osmanlı İmparatorluğu gücüne karşı ayakta kalmaya çalışan Batı, coğrafi keşifler ve sanayileşmenin yarattığı güç sayesinde, hâkim konuma gelmiştir. Bu süreç sonrasında, Avrupa’ya bakışın Osmanlı literatüründe değiştiği, XVIII. asır Osmanlı eserlerinde “Frengistan” tabirinin yerini yavaş yavaş Avrupa ifadesinin almaya başladığı görülür. Avrupa’nın Doğu’ya bakışı ise, 11. yüzyıldan itibaren Doğu ve Asya coğrafyasına yapılmaya başlanan çok yönlü araştırmalar ve seyahatler etrafında; bir “ötekilik” bilinci çerçevesinde şekillenir. Buharın keşfi sonrasında, Avrupa’nın Hindistan’a erişiminin hızlanması ile ciddi bir zenginlik elde edilmiş ve Fransız İhtilali akabinde kimlik normu olarak dinin yerini medeniyetin almasıyla beraber, ötekileştirme tarzları da “mümin/kafir”den, “medeni/barbar, Batılı/Doğulu”ya dönüşmüştür (Gencer, 2019, s. 207-15).

Marx’ın “Batı dünyasına katılma” olarak tasvir ettiği bu mutlak modernleşme süreci, sanayileşme ile artan hammadde ihtiyacı nedeniyle, Avrupalı devletlerin Batı-dışı topraklarda yayılcı bir politika çerçevesinde sömürgeler kurma sürecini de beraberinde getirir. Fakat bu sürecin önemi, Avrupalı büyük devletlerin emperyalist amaçlarını, toplumları medenileştirme misyonu arkasına saklayarak gerçekleştirmeleridir. Yayılcı faaliyetlerin yürütülebilmesi adına hedef bölge halkının peşinen geri kalmış sayıldığı ve Batılının zorunlu olarak bu yabancıları medenileştirmesinin gerektiği bir anlayış çerçevesinde yapılan taarruzlar, Şark Meselesi adı verilen dönemle beraber Doğu topraklarında daha net görünür hale gelmiştir. 1789’da Napoléon’un Mısır seferi ile başlayan Doğu tahakkümü politikası, I. Dünya Savaşı döneminde somut bir neticeye varmış ve uzun asırlar Osmanlı Devleti’ne ait olan Balkan, Ortadoğu ve Afrika’daki toprakları, büyük Batılı devletlerin sömürgesi haline gelmiştir.

Tarihsel süreç bu şekilde ilerlerken, bir yandan yıkılmanın eşiğinde olan, diğer yandan da modernleşme gayretine tutunarak ayakta kalmaya çalışan Osmanlı Devleti toplumunda, aydın kesimin hem bu kötü gidişata çareler üretmeye çalışarak bir dizi muhalif düşünceler de ürettiği hem de Batı medeniyetinin merkeze konulduğu bir çağdaşlaşma serüvenine ayak uydurmaya çalıştığı görülür. Bu bağlamda, Osmanlı döneminin yetiştirdiği Cumhuriyet’in önde gelen aydın ve bürokratlarından olan Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, “Tanzimat devrinin ilk ideolojisi medeniyetçilik” şeklindeki ifadesi (Tanpınar, 2003, s. 152), İmparatorluğun son ve en önemli muhalif gruplarından Genç Osmanlıların Avrupa’ya bakışının ne çerçevede şekillendiğini anlatması bakımından kayda değerdir. Son dönem Osmanlı aydını, modernleşme tasavvurunu, “Asya’nın bilgeliliği ve İslam kültürünün gücünden feyz alarak, Avrupa’nın medeniyetini hayata tatbikle hayal edilen medeni seviyeye erişileceği ve İmparatorluğun da bekasının ancak böyle sağlanabileceği” düşüncesi üzerine kurduğunu birçok farklı mecrada özellikle ifade etse de reel modernleşme dönüşümü bu şekilde gerçekleşmemiştir. 1774’te Türklerin yenilgisi ile sonuçlanan Osmanlı-Rus Harbi sonrası devlet içerisinde başlatılan Avrupa tarzında ıslahat yapma fikrinin, genel itibari ile Avrupa’dan hazır alınan ürün ve müesseselerin teşekkülü çerçevesinde uygulanması ve Avrupa medeniyetinin arka planı ile pek ilgilenilmemesi nedeniyle (Gencer, s. 262-73) yapılan yeniliklerin yerli kültürle çatıştığı ve kalıcı olmadığı bir modernleşme dönemi yaşanır. Bu da, İslam dünyasını ve Osmanlı toplumunu krize sürükleyen sürecin, aslında, Napoléon’un Mısır

seferiyle başlayan Doğu/Batı medeniyetleri savaşının ta kendisi (Gencer, s. 300) ile ilgili olduğunu göstermektedir.

Osmanlı modernleşmesinin sancılı ve karmaşık bir süreç içerisinde ilerlediği bu dönemde, 1868-70 tarihleri arasında Genç Osmanlıların yayın organı olarak faaliyet gösteren Hürriyet gazetesinde yayınlanan makalelerde, güncel siyasi meseleler her yönü ile ele alınırken; Şark Meselesi etrafında Doğu bölgesine ilgisi azami biçimde artan Avrupa’nın Doğu siyasetiyle ilgili de önemli ipuçlarının da bu yazılara yansdığı görülür. Bu bağlamda, Avrupalı büyük devletlerin diğer ülkelere karşı siyasi yaklaşımlarının en önemli temellerinden birisi olan “Medeni Batılı Karşısında Barbar Doğulu” anlayışı, Hindistan, Suriye gibi farklı bölgelerdeki Fransa ve İngiltere yayılmacılığı gibi meseleler, dönemin Doğu’yu ilgilendiren en aktif siyasi olayı Şark Meselesi’nin hem tarihsel süreçleri ve bu olayların Osmanlı aydını tarafından nasıl bir süzgeçten geçirilerek anlatıldığıının karakteristik tahlili, incelenen bu makaleler sayesinde mümkün olmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmada yöntem olarak “söylem analizi metodu” kullanılmıştır. Konuşma ve metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen bir araştırma yöntemi olan bu yöntemi, medyanın saf gerçeği nasıl konumlandığı ve sınıflandığıı inceleyen, sonrasında da kullanılan dil üzerinden bir kategorilendirme işlemi gerçekleştiren bir bilimsel yaklaşım olarak açıklamak mümkündür (Çağlar, 2010, s. 199-204). Bundan hareketle, Osmanlı’nın son dönem aydınları tarafından yayınlanan Hürriyet gazetesi makaleleri, toplumsal etkileşimin dil ile ilgili olan çeşitli düzeylerini çözümlenmeye yönelik ilerleyen, eleştirel bir yaklaşım çerçevesinde incelenmiştir. Toplumsal dünyanın kuruluşunda söylemin etkin rolü ve bu etkin rolün gücü ile oluşturulan oryantalizm politikasının yapı taşlarının da göz önünde tutulduğu bu çalışmada, Edward Said’in teorik temelini oluşturduğu “oryantalizm” kavramından hareket edilmiştir. Bu bilgi çerçevesi etrafında Osmanlı aydınının söylem pratikleri çözümlenmeye çalışılmış ve bununla bağlantılı olan, dönemin önemli politik olayları, bu metinler içerisinde söz konusu bakışın hakimiyeti ile gözlemlenmiştir.

2. Yeni Osmanlılar ve Hürriyet Gazetesi

2.1. Yeni Osmanlılar Kimdir?

Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyılı, muhalif hareketlerin oldukça aktif olduğu tarihsel bir dönem olarak yerini korur. Özellikle 1800’ler sonrası, devlet yönetimiyle alakalı, yöneticilerden farklı düşünceleri ve Batı felsefesinden oldukça etkilenmiş düşünce yapılarıyla “Genç Osmanlılar”, bu karşıt fikirler arasında en kayda değer topluluk olarak öne çıkar. “Genç Türkler” (Young Turks) tabirinin, ilk defa 1828 yılında Charles MacFarlane tarafından dönemin Genç Osmanlı nesline atıfta bulunarak kullanıldığı görülür (Constantinople in 1821, s. 58). Daha sonra 1855’te Fransız tarihçi Abdolnimo Ubicini, hem II. Mahmud dönemindeki reform hareketine katılan devlet adamlarını, hem de Sultan Abdülmecid döneminin Batılılaşma yanlısı Tanzimat ricalini tanımlamak için “Jeune Turquie de Mahmoud” ve “Jeune Turquie d’Abdul Medjid” ifadelerine yer vermiştir (La Turquie Actuelle, s. 160-165). 1889 yılından itibaren Jön Türklük bilhassa

İstanbul'daki okullarda yüksek öğrenim gören talebelerin muhalefet hareketi haline gelmiş, 1894'te bürokrat, subay ve ulema katılımıyla geniş bir yelpazeye yayılmış ve bilhassa 1895 sonrasında ivme kazanmıştır.

“Yeni Osmanlılar” ifadesi, gruba ait yayın organlarından birisi olan ve bu makalenin kaynak malzemelerini içeren Hürriyet gazetesinde de kullanılır. Gazetenin Fransızca olarak basıldığı matbaa “Imprimerie Centrale de la Jeune Turquie” şeklinde tarif edilirken, Hürriyet başlığının altında “Yeni Osmanlılar Cemiyeti” ibaresi yer almıştır. Hürriyet gazetesinde, kimi zaman da, “Jeunes Turquie” tercümesi olarak “Yeni Osmanlılar” ibaresi yerine “Türkistan'ın erbab-ı şebabi” ifadesine yer verilir. 1893 yılına gelindiğinde ise, Macar asıllı müsteşrik Arminius Vambery Jön Türkler ifadesini, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi Yeni Osmanlılar'ı tanımlamak için kullanacaktır (Hanioğlu, 2001, s. 584-7). Bu tanım, bu çalışmadaki ana verileri oluşturan Hürriyet gazetesi makalelerinin ağırlıklı olarak bu iki isim tarafından kaleme alınmış olması bakımından ayrıca önemlidir. Nitekim, Namık Kemal ve Ziya Paşa, son dönem Osmanlı entelijansiyası arasında, hürriyet, demokrasi gibi kavramlara dikkat çeken aktivist düşünürler olarak, Türk-Osmanlı siyasi tarih geçmişinde önemli bir yerde durmaktadır. Onların meseleleri ele alışı, bu bağlamda kaleme aldıkları eserler ve Osmanlı İmparatorluğu'nu tekrar ayağa kaldırma gayreti çerçevesinde geliştirdikleri düşünceler, hem dönem panoramasının anlaşılmasına yardımcı olmakta hem de yenilikçi aydın kesimin zihin dünyasını anlamayı daha da kolaylaştırmaktadır.

2.2. Jön Türk Basını ve Hürriyet Gazetesi

Jön Türklerin gerçekleştirdiği basın faaliyetleri, Osmanlı basın tarihinin önemli bir kategorisini teşkil eder. Devrin sansür uygulamaları nedeniyle, bir anlamda 1878-1908 dönemi Osmanlı siyasi düşünceleri ve tartışmalarının daha ziyade bu basın faaliyetleri içerisinde yer aldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, Yeni Osmanlılar döneminin, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilginç bir fikri gelişme devri olduğu da yine bu gazeteler aracılığıyla görülebilmektedir. Örgütsel düzenlemelerden dini makalelere, ihtilalci temalardan entelektüel tartışmalara kadar her türlü konunun işlendiği bu basın aktiviteleri (Hanioğlu, s. 587) içerisinde Hürriyet, İbret gibi gazeteler, okumuşlar için Batı'ya yeni bir pencere açmış, dünya politikasının izlenmesi bu tabakada yerleşmeye başlamıştır (Mardin, 1991, s. 91). Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensupları tarafından yayımlanan kayda değer yayın organlarından bir tanesi, 1868-1870 yılları arasında Londra ve Cenevre'de yayımlanan Hürriyet gazetesidir. Muhbir'den sonra Avrupa'da yayımlanan ikinci Türk gazetesi olma özelliği taşıyan bu gazete içeriğinde, dönemin aktif politik meselelerine dair fikirler, Avrupa siyasetine dair güncel detaylara yer verildiği görülebilmektedir. 1868 Haziran-1870 Haziran ayları arasında önce Londra'da ve sonra da Cenevre'de toplamda 100 sayı olarak yayınlanan Hürriyet'in içeriği, Namık Kemal ve Ziya Paşa tarafından hazırlanmıştır.

Avrupa'da Yeni Osmanlılar tarafından yayınlanan diğer gazetelere göre hem çok daha uzun ömürlü olan hem de çok daha geniş kitlelere ulaşarak Osmanlı kamuoyunu belirlemede ciddi bir rol oynayan Hürriyet gazetesinde kalem oynatan bu iki ismin yazıları ile, maliyeden

eğitime, askeriyeden diplomasiye Osmanlı idaresinin tüm sorunları eleştirel bir nazarla masaya yatırılmış ve böylece bu gazete aracılığıyla Yeni Osmanlılar meşruti bir siyasi rejimin tasarısının da müdafasını yapmışlardır (Topal, 2018, s. 21). Genellikle Tanzimat Fermanı ile Tanzimat hareketinin tenkidi, Şark meselesi, Paris Konferansı, Bulgar meselesi gibi konuların işlendiği gazetede her fırsatta hedefin Padişah değil, Babıali’nin olduğu belirtilmesi de ayrıca dikkate değerdir. Muhtevası itibariyle bir haber gazetesinden çok devrin siyasi ve içtimai meselelerinin ele alınıp tartışıldığı bir fikir dergisi hüviyetinde olan Hürriyet, siyaset bilimcilerinin, tarihçilerin, sosyologların ve ilahiyatçıların vazgeçemeyeceği bir kaynaktır (Çelik, 1998, s. 506-507). Bu bağlamda, gazete içerisinde yer alan bilgiler, sadece Osmanlı iç siyasetini değil, Avrupa siyasetini ilgilendiren güncel veriler içermesi bakımından da önemlidir. Kemal ve Ziya Paşa, Osmanlı İmparatorluğu’nun düzen sorununu tartışırken, Avrupa siyasi arenasına dair derinlikli analizler de ortaya koymuşlardır. Bu paylaşımlar detaylı bir şekilde incelendiğinde, Avrupa’nın Doğu siyasetinde oryantalizm meselesinin tezahürünün iki ana konu etrafında şekillendiği ve bunlardan birincisinin, Batı-dışı toplumların medeniyet yoksunu oluşları ve ikincisinin de dönemin en önemli siyasi mevzularından olan Şark Meselesi çerçevesinde geliştiği görülmektedir.

3. Avrupa’nın Doğu Siyaseti ve Oryantalizm Politikası

Hürriyet gazetesindeki ifadeler ışığında Avrupa’nın Doğu siyasetindeki oryantalizm odaklı yaklaşımları ortaya koymadan önce, dönem Avrupasının Doğu politikasını ve Şark meselesini belirli açılardan ele almak gerekir. Zira, politik arenada Şark meselesi adıyla yer alan Avrupa’nın Doğu siyaseti tasavvuru, bu makale için derlenen verileri bir kat daha anlamlı kılmakta ve süreci, siyasi bilim tarihinde belirli bir yere oturtmaya yardımcı olmaktadır. 11. yüzyıldan itibaren başlamakla beraber, özellikle Haçlı Seferleri ve coğrafi keşiflerden sonra, Avrupa’nın dış siyaseti “sömürgecilik” fikri üzerinden yükselir. Keşifler neticesinde artan maddi imkanlar, Avrupa’nın fetih faaliyetlerini hızlandırırken, 15. yüzyıl sonlarından itibaren görünürlüğü artan Avrupa merkezli yayılmacılık politikası, emperyalizm terimi ile yan yana yürür. İngiltere, İspanya ve Fransa gibi devletler, yabancı insan ve bölgeleri sömürgeci bir anlayış çerçevesinde kontrol altına alma politikaları geliştirir. Bu anlamda bir terim olarak emperyalizmi; emperyal devletlerin güç, prestij, stratejik avantaj, ucuz iş gücü, doğal kaynakları, yeni pazarlara erişim gibi unsurlar çerçevesinde bölge halkından ve topraklarından fayda sağlamaları; bunun yanında, yerli toplumun da güçlü askeri & ekonomik güce karşı kendini savunamayacak bir konuma itilmesi şeklinde açıklamak mümkündür (Griffiths, O’Callaghan & Roach, 2008, s. 155-56). Batı-dışı toplumların peşinen barbar olarak tanımlandığı ve faydalanma amaçlı taarruzların, bir medenileştirme hareketi olarak meşrulaştırılmaya çalışıldığı bu politik çerçevede, yaratılışları ve yaşayış şekilleri itibari ile doğal olarak medeniyet yoksunu sayılan bu topluluklar karşısında Avrupalı kuşatmacılara düşen görev, onları eğitmek ve yönetmektir.

19. y.y. ortasına kadar belirli bir çerçevede sürdürülen ve bir “kültürler savaşı” olarak da tanımlanabilecek olan bu yaklaşım, sanayileşme ve sömürgecilik hareketleri sonrasında belirli bir güce erişen büyük Avrupalı devletlerin topraklarını çoğaltmak ve olanları korumak için güçlü

bir yarışa girmesiyle birlikte, asrın son çeyreğine gelindiğinde kolonyalist bir rekabet arenasını da beraberinde getirir. Dönem itibarı ile Osmanlı İmparatorluğu'na tabi olan Doğu toprakları, hammadde kaynağı açısından Avrupa'nın önemli bir hedef ve odak noktasını oluşturur. Öncelikle kâğıt üzerinde yapılan toprak paylaşımı, I. Dünya Savaşı ile, büyük Avrupalı devletlerin Balkanlar, Ortadoğu ve Afrikadaki toprakları ele geçirmesi ve bir şekilde sömürgeleştirmesi ile neticelenir. Günümüz siyasi güç dengeleri incelendiğinde, İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin, söz konusu süreçte elde ettikleri emperyal hakimiyeti, Hindistan ve Afrika başta olmak üzere belirli bölgelerde hala güçlü bir biçimde sürdürdükleri; buralardaki doğal kaynaklardan faydalanmaya devam ettikleri görülür.

Bu bağlamda Avrupa tarihi içerisinde önemli bir yer tutan “Şark Meselesi”, Avrupalı devletlerin farklı kıtalarda sürdürdükleri kolonyalist faaliyetlerin Doğu toprakları ile ilgili olan kısmını içerir. “Doğu Sorunu” gibi ifadelerle de anılan bu süreci, “XIX. yüzyıldaki Osmanlı zayıflamasının neticesinde topraklarının paylaşılması” anlamında bir miras kavgası şeklinde tanımlamak da mümkündür. Daha detaylı bir şekil ele alındığında ise Şark Meselesi, emperyalist politikalar izleyen büyük devletlerin (düvel-i muazzama) Osmanlı Devleti'nin başta Avrupadaki kısmı olmak üzere özellikle Ortadoğu'ya ve diğer yerlere (Afrika) yayılmış geniş topraklarının paylaşımı, devletin hükümlerlik sahası üzerinde siyasi ve iktisadi tahakküm kurulması, bu arada müslüman olmayan halkların durumlarının istismar edilmesi, bağımsızlık mücadelelerine maddi ve manevi destek verilmesi ve bunun, Avrupa – ve geç dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri – kamuoyunun kazanılması amacıyla yoğun bir anti-Doğu propagandası halinde yürütülmesi anlamında, Osmanlı gücünün XVIII. yüzyıl başından itibaren kendini hissettiren gerilemesiyle beraber gelişen kendi aralarındaki şiddetli rekabetin geleneksel bir tanımlamasıdır.

Nitekim çok uluslu Osmanlı Avrupa coğrafyasının tek bir devlet tarafından ele geçirilmesinin mümkün olmaması, büyük devletlerin belli bir anlaşma çerçevesinde paylaşım yapmasını zorunlu kılmıştır. Bu anlamda, hammadde kaynağı ve emperyal genişleme bakımından Avrupa için hayati kıymete haiz Şark topraklarından yararlanılması meselesinin, Avrupa genel barışının emniyet supabı haline geldiğini söylemek mümkündür (Geiss, 1990, s. 357). Büyük Avrupalı devletler arasında 1814-1912 yıllarında düzenlenen üç kongreden ikisinin, yirmi dört konferanstan on ikisinin Şark meselesiyle ilgili olması da bu bakımdan ayrıca dikkate değerdir (Beydilli, s. 352-354). Neticede tüm bu veriler, Hürriyet gazetesinin yayınlandığı 1868-70 yılları arasında Avrupa siyasetindeki Doğu tasavvurunun, kolonyal düşünce yapısı ile yakından alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. Gazetede yer alan ifadeleri bu bakış çerçevesinde incelemek, dönem siyaseti hakkında canlı fikirlerin günümüze aktarılması bakımından değer arz etmektedir.

4. Hürriyet Gazetesinde Oryantalizm Politikasının Görünürlüğü

Şark meselesinin Avrupa siyasetinde oldukça önemli olduğu bir zaman diliminde kaleme alınan ve Osmanlı aydınının siyasi düşünceleri yanında dönemin gündem hareketlerine dair izler de içeren Hürriyet gazetesi makalelerinde, Avrupa politikasına dair izler görmek kaçınılmaz bir

durumdur. Nitekim, gazetenin Londra ve Cenevre olmak üzere, Avrupa’nın önemli kentlerinde faaliyet göstermesi, yazarların bölgesel hareketleri de Osmanlı okuyucusuna aktarmasını da mümkün kılmıştır. Makalelerde ağırlıklı ele alınan konular, Osmanlı yönetim sistemine uzaktan eleştirilerden oluşsa da bu mevzuların usul-i meşveret, Girit meselesi gibi dönemin önde gelen politik hadiseleri ile sınırlı kalmadığı, Avrupai siyasi arenadaki hareketlerin de okuyucuyla paylaşıldığı görülür. Bu yazılarda Yeni Osmanlı aydınlarını temsilen çoğunlukla kalem oynatan Namık Kemal, Avrupa’nın Doğu siyasetine dair unsurları Osmanlı halkına aktarımında, Batı merkezli yayılmacı siyasetin temel anlayışını temsil eden oryantalist unsurları da beyanatlarına yansıtmıştır. Bu verilerde, iki farklı açı mevcuttur. Birinci kısım bilgilerde, Avrupa siyasetindeki oryantalist unsurların açık bir şekilde gazeteye yansıdığı, oryantalizm düşüncesinin temel yapı taşını oluşturan, Doğuların barbar oldukları fikrinin izlerini taşıyan ifadelere rastlanır. İkinci kısım verilerde ise, Şark meselesini ilgilendiren bilgi ve fikir paylaşımları bulunmakta, sürecin tarihsel gelişimi, Avrupa siyasetinde mevzunun ele alınışı ve Osmanlı aydınınının bunları nasıl bir gözle aktardığını görmek mümkün olmaktadır.

4.1. Medeni Batılı Karşısında Barbar Doğulu

Oryantalizmin temel yapısı, Batı dışında hayat süren toplumların barbar bir niteliğe sahip oluşu ve bu nedenle Batılıların bu kişileri medenileştirme misyonunun gerekliliği üzerine kuruludur. Bu yönü ile, “modernitenin global hegemonyasının söylemsel oluşumunu kuran tarih anlayışı” (Kahraman & Keyman, 1998, s. 76) olan bu yaklaşımın yaratıcı gücü ve medeni hayatın kaynağı olan Batı; tembel, uyuşuk, çalışma disiplininden mahrum, zorba ve geri kalmış Doğu üzerinde, “doğal olarak” bir vesayet hakkına sahiptir. Batı-dışı toplumların, Batılı değer kalıplarına göre “gerici” davranışlarda bulunması, oryantalist düşünce nezdinde bağışlanmaz bir özellik olarak görülür (Hentsch, 1996, s. 246) ve bu ilkellik, Batılı seyyah, sömürgeci, tüccar, araştırmacı gibi oryantalist amaçla bu topraklara gelen kişilerin “saygısız ve hüküm süren” tavrını da “gerekli kılan” doğal bir nitelik olarak algılanır (Akkaya, 2020, s. 92-93). Bu algı biçimi üzerinden ise, emperyalizm yükselir ve yine söz konusu algı aracılığı ile yayılmacı politikalar meşrulaştırılır. Avrupa siyasetinde Şark meselesi olarak anılan ve Avrupalı devletlerin Doğu topraklarını kolonize etme süreçlerini ifade eden “Doğu sorunu”, uygulanış biçimi ile temelinde bir oryantalist faaliyetler bütünüdür.

Bu bağlamda, 18. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra hız kazanan emperyalizm düşüncesi çerçevesinde yapılan pratikler, Genç Türkler tarafından Avrupa’da yayınlanan Hürriyet’te de yansıma bulur. Gazete haberleri bütüncül bir biçimde incelendiğinde, oryantalizm kültürünün temel yapı taşlarından olan Batı-dışı toplumların “doğal olarak geri kalmış ve vahşi halklar” oldukları fikrinin açık tezahürleri görülür. Gazetede makalelerinde, Avrupa tarihi ve sosyal yapısı hakkındaki bilgileri de satır aralarına serpiştiren Namık Kemal, bir yazısında, Avrupalı bürokratların eski Türklerin “vahşi insanlar” olduğuna dair fikirlerini, Osmanlı paşalarının birtakım tavırları üzerinden anlatır. İmparatorlukta belirli bir seviyede memurluk makamı elde eden Osmanlı paşalarından bazıları, “Avrupalıların eski Türkler hakkında tasavvur ettikleri

dereceden birkaç kat vahşi” davranış biçimleri sergilemekte ve Anadolu insanının paraları ile kendilerini maddi tasavvurlar elde etmektedir. Burada dikkate değer olan nokta, Osmanlı bürokratlarının kusurlu davranışlarını eleştiren Kemal’in, Avrupalıların Türkler hakkındaki “klasikleşmiş” düşüncesinden hareket etmesidir:

“Avrupa vükelâsına göre şurasını bilmek iktizâ eder ki kuyruklu setresiyle balolara gelip de hürriyet-i amme, uhuvvet-i insaniye, medeniyet-i hâzıra, adalet-i mutlaka mesâilinden bahseden paşalar, memâlik-i Osmaniye’de memuriyet makamına geçtikleri gibi Avrupalıların eski Türkler eski Memlûkler hakkında (hemen yüzde doksan dokuz derecesi hakka mug’âyir olarak) tasavvur ettikleri mertebeden birkaç kat vahşi birtakım gaddar olurlar. Bunlar o adamlardır ki “devletimizin nihayet derecede tedbir-i hayati-sidir” diyerek aldıkları istikrâzlardan (ölüm döşegindeki validesinin hâline rahm etmeksizin ilacını satan süfehâ gibi) istifadeden çekinmezler. Bunlar o adamlardır ki Anadolu’da aklıktan evladını satan yahut suya atan biçarelerin parasından kendilerine konaklar, yalılar yaptırırlar. Bu âciz-keşlik dünyada bir vakit görülmemiştir denilse yalan olmaz.” (Topal, I, s. 292, Hürriyet, 23, 30 Kasım 1868).

Doğunun barbarlığı ve Avrupa toplumlarının medenileştirme misyonu mevzusu, ilerleyen sayfalarda, Mısır meselesi üzerinden işlenir. 1517 tarihinden beri Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası olan (Es-Seyyid, 2004, s. 568) ve 1805 yılından itibaren kendi içinde özerk bir yönetim haline getirilen Mısır Hidivliği, 1914 senesinde İngiliz mandası altında Mısır Sultanlığı’na dönüşene kadar varlığını sürdürmüştür (Görgün, 2004, s. 569-70). Hürriyet gazetesinin yayın döneminde, iç işlerinde özerk de olsa, dış politika anlamında Osmanlı Devleti’ne bağlı olan Mısır, Namık Kemal’in bahsettiği Osmanlı topraklardan bir tanesi olacaktır. Hidivliğin Avrupa ile ilişkilerinden ve Batı ile arayı iyi tutma politikalarından bahseden Kemal, bu yaklaşımın nedenlerine de değinir. Yazara göre, Mısır idaresinin bu tavrı, yaklaşık yüz yıldır Rusya ve Osmanlı gibi “henüz medenileşmemiş ve vahşi bir topluluk hükmünde olan” ülkelerin, “medeniyet davalarında” kendilerine katkı sağlayan Avrupa’nın desteğini kazanmak içindir. Batılı devletlerin “başka hükümetlerin geleceklerini şekillendirmek yolunda idarelerini biçimlendirmek” amacıyla adımlar attığını anlatan yazar, bunu da “medeniyete girmemiş olan ülkelerin vahşi olması” ile gerekçelendirir. Öyle ki, “medeniyet davasına düşen her millet” için Avrupa, “onların maksadının gerçekleşmesi uğruna, ellerinden gelen yardımı” eksik etmemektedir. Burada, oryantalist düşünce yapısının bir parçası olan, Avrupa medeniyetinin bütün Dünya toplumları için elzemliği ve Batılı müdahalesinin gerekliliği tasavvuru, bir Osmanlı yazar tarafından kaleme dökülmüş ve yazar bilinçsiz de olsa, oryantalizmin yayılcı anlayışının çok temel bir unsuruna parmak basmış olmaktadır:

“Beşincisi, Mısır idaresinin Avrupa’yı aldatmak politikasında Babiâli’den ziyade ustâ davranıp hem Avrupa’nın hem de Memâlik-i Mahruse ahali-i mazlûmesinin nazarında hoş görünmesidir. Çünkü Avrupa kıtası seksen yüz seneden beri gözünü açık hükümetlerin usul-i istiklâliesini idare-i tahvil ettiklerinden Rusya ve Devlet-i Osmaniye

gibi henüz usul-i medeniyete giremeyen hükümetler onların nazarında vahşi barbar halinde ve onların taht-ı tâbiyetinde bulunan akvâm esir ve mazlum şeklindedir. Hatta bu misüllü hükümetlerin idaresindeki milletlerden hangisi dava-i medeniyet ve infirâd ile metbu’una karşı ref-i liva-yı isyan eylese Avrupalılar ellerinden gelen muâveneti onların tervic-i maksadı uğurunda diriğ etmezler.” (Topal, II, s. 351, Hürriyet, 87, 21 Şubat 1870).

Medenileşme yolunda savaşıyan halklara “her türlü desteği esirgemeyen” Avrupalı devletler, bu anlamda, eğitim faaliyetleri ile de yayılcı amaç güttüğü topraklarda faaliyetlerini sürdürmüştür. Avrupa merkezli emperyalizm siyasetinin ikinci dalgası olarak görülen 1850’den 1945’lere kadar geçen süreçte, Fransa, Japonya ve Amerika gibi devletler kendilerine uygun koloniler oluşturmaya gayret etmiş; bu bağlamda kendilerini bu kolonilere yüksek kültürlerini götürmek için gönüllü sayan birçok Avrupalı Hristiyan misyoner, Asya ve Afrika’ya doğru bu amaçlarla seyahatler gerçekleştirmişlerdir (Griffiths, O’Callaghan & Roach, s. 156). Üç kıtada geniş topraklara sahip Osmanlı İmparatorluğu da bu anlayıştan nasibini almış ve eğitimin halkı dönüştürmede etkili araç olduğunun bilinciyle, Fransa, İngiltere, Amerika gibi Batılı devletler, İmparatorluğun son yıllarında Osmanlı Devleti bünyesinde oldukça yüksek sayıda eğitim kurumu açmış ve buralarda bağımsız eğitim faaliyetleri yürütmüşlerdir. 19. yüzyıl itibarı ile Şark bölgesine ilgisi artan Batılı devletler, I. Dünya Savaşı ile net bir biçimde buralarda hakimiyet sağlamadan önce, eğitim faaliyetleri ile önemli misyonerlik faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir.

Bu zaman diliminde, özellikle Osmanlı Devleti toprakları içerisinde yer alan yabancı Fransız okullarına 140.000 Frank miktarında yardım yapıldığı kayıtlarda yer alan bir bilgidir (Vahapoğlu, 1997, s. 165). Ayrıca, yine Fransa merkezli Alliance Israélite (Alyans İsrailiyet Mektepleri) adı verilen ve farklı Osmanlı vilayetlerinde faaliyet gösteren bu eğitim kurumlarında, Türk tarihi ve dili hakkında da ciddi eğitimler yapıldığı bilinmektedir (Ortaylı, 2006, s. 147). Bu bağlamda, gazete haberinde bahsi geçen, Fransa’nın Suriye topraklarına olan bu ilgisi, haberin yapıldığı tarihten yaklaşık 40 sene sonra I. Dünya Savaşı sonunda San Remo’da yapılan konferansta verilen kararla Suriye’nin Fransa’ya bırakılması (Buzpınar, 2009, s. 553) ile yakından uyumlu görünmektedir. Hürriyet gazetesinde de bu faaliyetlerin bir yansıması olarak, Fransa büyükelçiliği tarafından Şam’da açılmak istenen bir okulun kuruluş sürecinden bahsedilir. Yayılcı politikaları, sadece aktif savaşlarla değil, eğitim faaliyetleri ile de destekledikleri anlaşılabilir başta İngiltere ve Fransa gibi büyük Batılı güçler, bölgedeki sömürgeci atılımlarını çok yönlü bir araştırma üzerine kurmuş ve halkın eğitim sürecine de doğrudan müdahale edecek bir zemin çerçevesinde yayılcı faaliyetlerini ilerletmişlerdir:

“Geçen yetmiş dokuz senesinde Fransa sefâreti Şam vakasında felaketzede olan ailelerin etfal-i yetimesini terbiye için Beyrut’ta bir mektep inşasını murad edip orada bir vakıf arsa bulur ve onun sefâret namına olarak meccânen verilmesini bâ-takrir iltimas eder. Hariciye nazırı bulunan zat – ki hâlâ erike-nişin-i sadâret-i uzmâdir – o vakit beğlikçilik makamında bulunan zattan nâhoşnut olmağla takriri oraya havaleye tenezzül

buyurmayıp tervec-i iltimas ile doğrudan doğruya amedi odası vasıtasıyla Mabeyn-i Hümayuna arzettirir.” (Topal, I, s. 616, Hürriyet, 44, 26 Nisan 1869).

Hürriyet gazetesine yansıyan bir başka “medenileştirme” faaliyeti, bu amaç adı altında yayılcı politikaların yürütüldüğü en önemli coğrafyalardan birisi olan Hindistan’daki İngiliz hakimiyetidir. Avrupalı devletlerin coğrafi keşiflerle Dünyanın diğer bölgelerindeki zenginlikleri keşfetmesi ve bunu elde etme arzularının giderek artması ile beraber; 1600 yılında İngiltere devleti tarafından Doğu Hindistan Kumpanyası adı ile bir ticari işletme kurulur. İlk başta Asya’dan baharat, tekstil ürünleri ve çay getirerek Avrupalı tüketicilere satan bir grup tacirin sıradan bir ticari hikayesi olarak gözükken bu kurum; ticari bakımdan giderek zenginleşerek Britanya İmparatorluğu’nun genişlemesi biçiminde ortaya çıkan ve giderek artan bir devlet müdahalesinin körüklenmesini de beraberinde getirir. Nitekim, 1778 yılında Spiridione Roma’ya sipariş edilen ve Doğu Hindistan Evi olarak adlandırılan Londra’daki genel merkeze asılan “Doğu Zenginliklerini Batı’ya ikram Ediyor” adlı tabloda, Britanya’ya yakut ve incilerle dolu bir taç sunan Hindistan ve yine porselen ve çay takdim eden Çin, ticaretin klasik tanrısı Merkür tarafından Batı’ya doğru yönlendirilen bir işçi konvoyu gibi, içerdığı açık oryantalist unsurlarla, kumpanyanın amacını da özetler niteliktedir (Robbins, 2017, s. 3). Doğu mallarının “ticari” faaliyetlerle Avrupa’ya aktığı ve satın alma gücünü hayli yükselttiği 1765’lerde, küçük bir işletme olarak kurulan Kumpanya’nın ağırlığı Londra caddelerinde de hissedilme başlanır. Leadenhall Caddesi’ndeki görkemli merkez bina, Blackwell’deki devasa rihtim yerleşkesi ve Stepney Green’deki tüccarlara mahsus evler, bu ihtişamlı yansımanın dönemdeki örnekleridir (Robbins, s. 19).

Hindistan’daki zenginliklerin İngiltere’ye aktarılmasıyla başlayan ve neticede bu bölgedeki işlerin yürütüldüğü ofisin mimari bir harikuladeliikle inşasını sağlayan süreç, Hürriyet gazetesi yazarı Namık Kemal’i de etkiler. Bölgede yürütülen çalışmaların kontrol edildiği ana ofis olan “Downing Street” gazete haberlerine konu edilemekle beraber, “İngiltere devletinin idaresi ve Hindistan bölgesinin hakimiyeti ve bu kadar haber ve bilgi ile başa çıkmak için gerçekleştirilen tedbirler”in, bu sokakta bulunan köhne bir daireden çıktığı ve yakında zamanda Parlamento kararı ile bu ofisin yenilediği anlatılır. İngiltere’nin Hindistan üzerindeki bu merakını ve kaynak aktarımını oryantalizm çerçevesinde okumayan Namık Kemal, Kumpanyanın ihtişamlı ofisini anlatmakla yetinmez ve burayı “İngiltere devletinin Babialisi” olarak ifade ederek, Osmanlı Devleti’nin de bu yenileşmeyi örnek alması gerektiğini vurgular:

“İngiltere devletinin Babialisi olan “Downing Street” iki üç sene mukaddeme gelince kadar gayet ziyk ve köhne bir daire-i gayr-ı muntazama iken Parlamentonun kararı ile muahharan tecdid olunduğu ve birkaç yüz senelerden beri İngiltere devletinin idaresi ve Hindistan iklimini zabt ve bu kadar muhârebât ve muamelâtta galebe etmesi için istimâl olunan tedbir bütün bu köhne daireden çıktığını ve İngiltere’nin servet ve ticaretleriyle bizim hâlimiz ve politika ve itibarımız mukayese olunduğu halde bu Babiali’nin inşasındaki lüzum ve muhassenât tebeyyün eder (Topal, II, s. 358, Hürriyet, 88, 28 Şubat 1870).

Doğu Hindistan Kumpanyası’nın bölgedeki aktif faaliyetleri de Hürriyet gazetesinde yer alan bir mesele olmakla birlikte, bunun, İngiliz bakış açısı çerçevesinde işlendiği görülür. Medeni olmayan toprakları “hürriyet ve emniyet” gibi terimlerle tanıştıran Batılardan bahsedilen gazete haberinde, La Liberté gazetesinde yayımlanan ve Hindistan’daki bir İngiliz miralayın devlet için kaleme almış olduğu bir mektubun çevirisine yer verilir. Orta halli bir ticari girişimden güçlü bir kurumsal makineye dönüşen kumpanyanın Hindistan’daki parlak başarıları sürerken ve İngiliz devleti bundan engin biçimde faydalanmaya devam ederken, yerel dokumacılar ve köylülere yapılan eziyet, artan yolsuzluk, Hindistan hazinesine ait altın ve gümüşlerin filolarla İngiltere’ye aktarılması, hakimiyet kurulan devlet kurumları aracılığı ve Kumpanya vasıtasıyla 10 milyondan fazla insanın vergilerinin toplanması üzerinde bir denetim kurulması gibi meseleler oldukça arka planda tutulmaktadır. 1780’lerin başında siyasetçi Edmund Burke, Kumpanya’nın bu servet aktarımı yüzünden Hindistan’ın “kökten ve telafisi mümkün olmayacak şekilde” harap olduğunu belirtecektir (Robbins, s. 18-21).

Süreci bu geniş çerçevede okuyamayan Osmanlı aydını Namık Kemal’in Hürriyet gazetesi, bölgede “hizmet eden” bir İngiliz askerinin aracılığı ile buradaki Batıların Hindistan halkına ne tür “faydalar” sağladığını aktarır. Tercümeye bakıldığında, oryantalizm kültürünün ürettiği ve emperyal faaliyetlerin meşrulaştırılmasına yardımcı olan tipik “medenî Batılı ve geri kalmış Doğulu” prototipi görülmektedir. Hindistan ve Türkistan’ın “biçare” köylülerinin, “medeniyet ve emniyet” kelimelerinin anlamı ile Avrupada Doğu dilleriyle eserler yazan ve bunları Şark topraklarında bölge dilleriyle de neşreden birtakım “zeki ve gayretli kişiler” sayesinde tanıştığı anlatılır. İngiltere’nin Hindistan bölgesindeki yayılmacı ve zenginlikleri hukuksuzca kendi topraklarına aktarması meselelerinin tamamen bir kenara bırakıldığı mektupta, “Batılının Doğuluyu zorunlu olarak medenileştirme misyonu”na vurgu yapan İngiliz asker; bölgede yaptıkları faaliyetler sayesinde “İstanbul’dan Çin’e kadar uzanan esaret zincirinin kırıldığını” da ifadelerine ekler:

“[Liberté tercümesi]

Fransa’nın en meşhur gazetelerinden La Liberté – ki hürriyet demektir, Hindistan’dan bir İngiltere miralayının devletine gönderdiği takriri mukaddime-i bahis ederek der ki:

Bu Hint mazlumlarının ta Türkistan’a varınca her yerde pek çok arkadaşları vardır. Bugünkü günde Bağdat’a birtakım Hint memurları mevcuttur ki Arab’ın ve Türk’ün hürriyet taraftarlarıyla akd-i ittifak ediyorlar. Bu suretle İstanbul’dan bed’ ile Çin’e kadar mümted olan zincir-i esaretin üzerine yine bir alet-i kâsire düşmektedir. Gerek Avrupa’nın ve gerek hükümet-i mahalliyenin mazlumu olan bu biçareleri iştirak-ı mihnet birbirlerine rabt ediyor. Şüphe yok, Avrupada meçhuldur ki namlarını tayin edebileceğimiz birtakım zeki ve gayûr zatlar avam lisanı üzere Türkçe, Hintçe, Farsî, Arabî risaleler yazıyorlar ve bastırıp şarkta neşrediyorlar. Yine şüphe yok, meçhuldur ki Türkistan’ın, Hindistan’ın biçare köylüleri hürriyet, terakki, emniyet kelimelerinin manasını anlamaya başladılar.” (Topal, I, s. 256, Hürriyet, 20, 9 Kasım 1868).

19. yüzyıl Osmanlı aydını ve Batı medeniyeti karşılaşması, temelinde bir Avrupa hayranlığı çerçevesinde gerçekleşse de, oryantalist tutumların zaman zaman bu zümrenin dikkatini çektiği ve gazetede bir yazıda bu yaklaşımların din üzerinden yükselen kısmının irdelendiği görülür. Nitekim, Doğulu toplumlara yönelik doğal olarak geri kalmış olma ithamının oryantalist düşüncedeki en önemli temellerinden birisinin, bu toplumların inanç sistemleri olduğu bilinmektedir. Batı-dışı toplumlara ötekilik muamelesinin, kolektif bilinçaltına “din kavramı etrafında” yerleştirildiği bu düşünce çerçevesinde, coğrafi olarak Avrupa’ya en yakın Batı-dışı toplumların Müslüman olması sebebiyle, İslam inancı sapkın bir düşünce olarak ele alınır. Şarkiyatçıların da bu tutuma eserleri ile katkı sağladığı bilinmekle beraber, Ernest Renan’ın “İslam’ı iyi anlayabilmek için onu çadır ve aşiret çağına geri götürmek gerekir...” ifadesi ve Lamartine’in, Doğunun otantikliği ile İslam’ı küçümsemeyi bir araya getirdiği, “Bu Arap toprağı mucizeler toprağıdır. Burada her şey yetişir. Saf veya fanatik her insan bu ülkede sırası gelince peygamber olabilir.” (Topal, I, s. 248) şeklindeki sözleri, Avrupa düşüncesi bağlamında İslam dinine bakışın tarafsız ve bilimsel bir şekilde dinler tarihi çerçevesinde ele alınmadığını gösteren örneklerdendir (Akkaya, s. 208).

Bu bağlamda, gazetede yayınlanan ve sonrasında “Ziya Bey’in Ruyası” olarak meşhur bir risale şeklinde neşredilen mektup, İslam dinine karşı bahsi geçen tavrın açık bir tanımını içermesi bakımından dikkate değerdir. Hayalen, dönemin Osmanlı İmparatoru Sultan Abdülaziz Han ile konuşmakta olan yazar, Padişah’ın sorularına cevap vermekte ve bir yandan da dönem siyasetine dair fikirlerini aktarmaktadır. Avrupa’nın Osmanlılar hakkındaki fikirlerinin ne olduğu sorusu üzerine Ziya Paşa’nın verdiği cevap, oryantalizm kültürünün tarihsel süreklilik içerisinde bir din olarak İslam’a karşı geliştirdiği değişmez algı yapısını yansıtır niteliktedir. Avrupalıların Osmanlı Devleti’ne “dirilme imkânı olmayan, canı çıkmış bir ceset” olarak baktıklarını anlatan Ziya Paşa, bu dirilişin imkansızlığa sebep olarak da “İslam dininin” gösterildiğini aktarır. Buna ek olarak, toplumdaki bozuklukları, kişilere değil, dine mal eden Avrupa otoritesi, konuyla ilgili gerçekleri ve Osmanlı bünyesindeki birtakım gelişmeleri “pekala” bilmesine rağmen, bunları yok saymaktadır. Nitekim Ziya Paşa’ya göre, bu bakış açısı onları öyle bir duruma getirmiş ve Osmanlı Devleti’nin “medeniyetle tanışamayacağına” o derece ikna olmuşlardır ki Avrupa, Rusya’dan korkmasa, Osmanlı halkını çoktan “Anadolu’ya sürmekten” çekinmeyecektir:

“ – Avrupalıların bizim hakkımızda efkârı nedir?

– Efendim, ... Malum-ı şâheniz olmalıdır ki Avrupalılar Devlet-i Aliyye’ye canı çıkmış bir ceset gibi nazar ediyorlar. Artık ölüye can vermek kabil değilse de Rusya’nın İstanbul’u istila etmesi havfından ve yerine konulacak hiçbir şey bulunmadığından teaffün edinceye kadar bu cesedin ibkasını arzu ediyorlar. Buna da dinimizi sebep-i müstakil addediyorlar. Ahaliyi tekalif altında ezmek, hazine-i devletten para çalmak, yapılan nizamâtı icra etmemek, yalan söylemek, utanmamak gibi bizim idare-i hazıramızda gördükleri ef’al ve harekatı bi’l-cümle dinimizin iktizasındandır zu’m ediyorlar ve yaptırılan saraylara ve sefinelere ve şuna buna verilen ihسانlara bir de hazinenin hâl-i hâzırına ve edilen istikrâzlara bakıp zat-ı devletinizi ahvâl-i devletten bi-haber ve

vükelâsına mağlup itikadında ve vükelânın ne insan olduklarını pekala bildikleri hâlde Devlet-i Aliyye’de başka adam olmadığından bunların istihdâm ve devamlarına ihtiyaç olmak gerektir zu’manda bulunuyorlar. Ve ıslahat namıyla Babiâli’nin ilan ettiği şeyleri mülâ’abe gibi görüp inanmıyorlar. Hülâsa bizden o kadar bıkmışlar ve terakkiyât-ı asriyeye kabiliyetimizden o derece meyûs olmuşlardır ki eğer Rusya korkusu olmasa ve şu saltanatın yerine âhar bir heyet teşkilinde tefrika ve şûriş olmayacağını akılları kesse bizi çoktan Anadolu’ya defederlerdi.” (Topal, II, s. 205-206, Hürriyet, 68, 11 Ekim 1869).

4.2. Şark Meselesi

4.2.1. “Avrupalılar Şarkı Yanlış Tanıyor”

Batı/Doğu medeniyetleri kutuplaşmasının tarihi çok eskiye dayansa da Napoléon’un 1798’de medenileştirme misyonu ile Mısır’a gelmesi (Gencer, s. 155) ve burayı işgal etmesi sonrasında ortaya çıkan süreç, Avrupalı devletler ve Rusya’nın Ortadoğu’yu paylaşma planlarını ihtiva eden bir “Şark Meselesi” halini alır. Osmanlı Devleti’nin Doğu topraklarındaki egemenliğinin zayıflamasıyla paralel olan bu dönemde, Mısır’ın İmparatorluk’tan ayrılarak bir hidivliğe dönüşmesine neden olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı, başka devletlerin dahil olduğu bir savaşa evrilir ve bu topraklarda artık egemen güçlerin değişeceğinin de habercisi olur. Nitekim bu çekişme süresince Osmanlı Devleti’nin “tehlikeli bir çare” olarak Rus kara ordusunu başkent İstanbul’u korumak üzere şehre çağırması, Fransa ve İngiltere’yi de telaşa düşürmüş ve Mısır meselesi bir anda Avrupa meselesi haline gelmiştir (Gencer, 164). Bu bağlamda, Avrupa’nın Türk kuvveti tasavvurunun, Şark meselesindeki belirleyici değişken olduğunu söylemek mümkündür.

Avrupa’nın Doğuya yaklaşımı açısından Şark Meselesi’ni, bu bakımdan üç kısma ayırmak mümkündür. Birinci aşama, 1815 Viyana Kongresi akabinde çökmüş adam siyasetinin güdüldüğü, İngiltere’nin Rusya ile Osmanlı’yı dengelemesi şeklinde gelişir. Bu dönemde aralıklarla 50 yıl İngiltere’nin İstanbul diplomatı olarak görev yapan Stanford Canning’in Türkler’e karşı Ruslarla dikkatli bir sınırlı iş birliği siyaseti tercih etmesi de (Clayton, 1971, s. 61), bu dengeyle ilgilidir. Dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Pamerston, Osmanlı toprak bütünlüğünü korumaya yönelik kararlı politikasını 1834’te İngiliz parlamentosuna hitabında, “Türk İmparatorluğu’nun korunması, Avrupa’daki güçler dengesi açısından hayati ehemmiyeti haizdir” sözleriyle ifade eder. Osmanlı hariciyesinin tabiriyle İngiltere, resmi olarak, Osmanlı’nın istiklalini savunuyor olsa da (Özçelik, 2000, s. 377), bunun asıl nedeni, İngiltere’nin iktisadi serveti ve Hindistan yolunun güvenliği açısından Türkiye’ye verdiği önemdir (Bailey, 1942, s. 64). İkinci aşama, 1833 Hünkâr İskelesi Muahedesi sonrasında, İngiltere’nin Rusya’ya karşı Osmanlı bütünlüğünü savunduğu, hasta adam siyaseti ve son aşama ise, 1878 Berlin Kongresi ile, İngiltere’nin Osmanlı’yı parçalamaya karar verdiği ölmüş adam siyaseti dönemidir (Gencer, s. 172-77).

Bu tarihsel çizginin özellikle ikinci ve üçüncü kısımlarının Yeni Osmanlı hareketi ile yan yana gelişmesi, Şark Meselesi'nin farklı dinamiklerinin Hürriyet gazetesine yansımaları da beraberinde getirir. İngiltere'nin kendi menfaatleri gereği henüz Doğu'nun parçalanmasını olumlu bulmaması nedeniyle belirli bir süreye kadar görünür politikada Osmanlı Devleti'ne vermiş olduğu destek, Osmanlı aydınının Avrupa siyasetinin emperyalizm odaklı birtakım faaliyetlerinde tek sorumlu olarak Rusya'yı görmesine ve dikkatleri çeken bazı durumları sadece Rus ya da Yunan kaynaklı sorunlar olarak ele almasına neden olur. Hatta, Osmanlı devlet yönetimi de bu yayılmacı politikayı yönetemediği için sorumlu tutulur. Avrupa'nın Şark'ın bölünmesini değil, bütünlüğünü istediğini savunan Yeni Osmanlı entelektüelleri, oryantalist düşünce unsurlarını içeren çeşitli yaklaşımları, "Şarkın yeterince tanınması" çerçevesinde değerlendirir.

Gazetede bir makalesinde, "Avrupalıların Doğu hakkındaki bilgisi tamamen gerçekleri içermemektedir" diyerek sözlerine başlayan Namık Kemal, Osmanlı Devleti'ni ziyarete gelen oryantalist seyyahların kendi ülkelerine döndüklerinde, Doğu hakkındaki gerçek bilgileri yansıtmayan "yalanlarla dolu kitaplar" yazmalarının nedenlerine değinir. O'na göre meselenin birinci sorumlusu, "olmayanı var göstererek Avrupa'yı ümide düşüren" ve hatta onların yanılmasına da sebep olan Osmanlı yönetimidir. Sürecin diğer müsebbibi ise, Avrupa'nın "gafletinden" istifade ederek, para ile adam tutan ve Doğu hakkında yanlış bilgiler içeren yayınlar yaptıran Rus devletidir. Doğu dillerine vakıf olmayan seyyahların bilgisizliğini de bu durumun bir başka etkeni olarak ifade eden yazar, bu seyyahların yazdıkları metinleri, Osmanlı topraklarındaki kısa ziyaretlerine dayanarak kaleme aldıkları için söz konusu hatalara düştüklerini anlatır. Ayrıca bu durumu, Fransa eski dış işleri bakanı Mösyö Moustier üzerinden de örnekendirerek, Bakan'ın hem Türkçe bilmemesi hem de İstanbul'da bulunduğu zamanlarda Ali ve Fuat Paşalardan başka kişilerle muhatap olmamasını, O'nun doğru bilgiye ulaşmasını imkansızlaştırdığını belirtir:

"Evvela Avrupalıların şarkca malumatı tamamıyla hakikat-i hale muvâfık değildir. Zira bu malumat ya Babiâli veyahut sefâretler tarafından verile geldiği ve Babiâli ise yoğun göstermekten ve yalan çıkmaktan utanmayıp, bol bol vaadler ile Avrupa'yı türlü türlü efkâr ve ümide düşürüp, sonradan sözlerinin hakikate muhalefeti tebeyyün ederek kendi haysiyetini külliyyen zâil ettiği gibi, bütün ümmet-i Osmaniye'yi dahi bunca asırlardan beri kazanmış olduğu şiar-ı fütüvvet ve istikametten soyup, yalancı ve namussuz bellenmeye sebep olduğu ve sefâretlerin malumatı dahi doğrudan doğruya Babiâli'den aldıkları tebligat veyahut her biri bir cihet ve sebep ile Babiâli'ye meclub olan yerli tercümanlarının arz ettikleri tahkikattan ibaret olarak, bu iki tarikin ikisi dahi garazdan sâlim olmadığı ve bizzat memâlik-i şarkiyeyi görmek için İstanbul'a gelen Avrupalılar dahi lisan bilmedikleri ve ol sebeple Osmanlılar ile ihtilâl edemeyip, Galata ve Beyoğlu'nda bir müddetçik ikametle şundan bundan işittikleri şeyleri ayn-ı vaki zann ile memleketlerine avdetlerinde günâgun erâcif ile memlû kitaplar yazdıkları ve Avrupalılar ise bu makule müelliflerin (çünkü İstanbul'a gitmiş ya) elbette tahkikat ve ifadâtının makrun-ı sıdk u savâb olduğuna zehâb ile yazılan türrehâta nazar-ı itimad ile baktıkları ve Rusya ise Avrupa'nın bu bâbda olan gaflet ve hiffetinden istifade ile her tarafta akçe kuvvetiyle tuttuğu vesait-i neşr ü ilan ile ahvâl-i şarkiyeye üzerine erâcif

dağıtmaktan hali olmadığı cihetlerle bunca zamanlardan beri İstanbul’da oturmuş ve eylem Fransa hariciye nazırı bulunmuş olan Mösyö Moustier’ye şark ahvâline dair bir şey sorulsa vereceği cevaplar bizim Çin ahvâli üzerine vereceğimiz malumat kabilinden olduğu aşikâr olur ve bu ise emr-i tabiidir. Çünkü Mösyö Moustier İstanbul’da bulunduğu zaman Ali ve Fuad Paşalar ile onlara mansub olan resmi memurlardan başka kimse ile görüştü mü? Ve bunların hilafında bulunan fırkadan kimin ile teati-i efkâr etti? Türkçe bilir mi?” (Topal, I, s. 249-50, Hürriyet, 20, 9 Kasım 1868).

Avrupa ve Doğu toplumları arasında yaşanan meseleleri, iki tarafın birbirini yeterince tanımamasına bağlayan bakış açısı, Yeni Osmanlılar’a mensup başka bir şahıs tarafından yazılan “Hatıra” başlıklı metinde daha detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu mektup, bu bakış açısının Namık Kemal’e mahsus olmadığını göstermesi ve Genç Osmanlıların zihin dünyasını bütüncül olarak yansıtmaları bakımından değerlidir. Metinde, her devletin İstanbul’da bir elçisi olmasına rağmen Osmanlı Devleti’nin diğer ülkelerde böyle bir yapılanmaya gitmemesi ve bu nedenle Avrupâda meydana gelen olaylardan habersiz kalınması durumu eleştirilir. Ayrıca, yazara göre, Beyoğlu ve çevresinde yaşayan büyükelçilerin Osmanlı halkı ve kültürünü gerçek anlamı ile tanımadıkları, bu nedenle elde ettikleri bilgilerin sağlıklı olmadığı anlatılır:

“[Hatıra zeyli]

Yeni Osmanlılardan bir zat tarafından hatıra unvanıyla matbaamıza bazı makalat gönderilerek nüshalarımıza derc olunmakta idi. Onlardan 28 numeromuzda ilan olunan hâtıranın zeylidir.

“... Her devletin İstanbul’da mukim elçileri olduğu halde Devlet-i Aliyye’nin düvel-i saire nezdinde daimi suretle sefâreti bulunmayıp iktizâ-yı maslahat üzerine muvakkat elçi gönderdiğinden kâffe-i nazarı kendi ahvâl-i dahiliyesine ma’tuf olup Avrupa kıtasındaki düvel-i sairede peyderpey ser-zede-i vuku olan tebeddülât ve tahvilâtta kat’an haberdar olmadığı misillü, İstanbul’da bulunan düvel-i saire süferâsı dahi Beyoğlu’ndan harice çıkmayıp ve sefâretlere müntesib olan bazı Rum tercümanlardan başka yerliden kimse ile ihtilât etmeyip Babiâli ricâlini ahyânen gördüklerinde dahi suret-i resmiyede görüştüklerinden Devlet-i Aliyye’nin ahvâl-i dahiliyesine ve millet-i Osmaniye’nin usul ve âdât-ı milliyesine dair hâsıl ettikleri malumat, garazden sâlim olmayan eşhâstan işittikleri rivâyâtta ibaret idi. Bu cihetle Fransa ve İngiltere hariciye nazırlarının ahvâl-i şarkiyeye dair olan malumatları bizim reis efendinin Paris ve Londra üzerine ettiği tahkikattan daha doğru değildi.” (Topal, I, s. 456-457, Hürriyet, 34, 15 Şubat 1869).

Bu durumu “İki taraflı cehalet” ifadesi ile tanımlayan yazar, sürecin meydana gelmesine neden olan bazı tarihi gelişmelere değinir. Şark Meselesi olarak bilinen ve Doğu topraklarının Avrupa devletleri tarafından tahakkümü politikasının neticesi olan bir dizi tarihi olayı anlatarak, bu politik yaklaşımı “Rusya’nın Doğu üzerindeki gizli politikasının ürünü” olarak ele alır. Hatta, Voltaire, D’alembert ve Diderot gibi Fransız düşünürlerin Doğu insanı aleyhine kaleme aldığı neşriyattan da yine Rusya’yı sorumlu tutar. Yazara göre, tüm süreci Rusya planlamış ve

böylelikle “Avrupalılar’da Osmanlılar için garip garip itikatlar” yerleşmiştir. Bu bağlamda, din kavramının ve özellikle İslam’la ilgili oluşturulan oryantalist çerçevenin, meşhur oryantalistlerin söylemlerinde açık olarak öne çıktığını belirtmek gerekir. Renan’dan Goldziher’e, Macdonald’dan Von Grunebaum’a, Gibb’den Bernard Lewis’e değin Şarkiyatçılar İslam’ı, Müslüman halkların iktisatlarından, toplumlarından, siyasetlerinden ayrı tutularak incelenebilecek bir “Kültürel Birleşim” (deyiş P.M. Holt’a ait) olarak görmüş ve İslam’ın özünü karmaşıktırarak ölçüde ciddiye almak (Said, 2013, s. 115) bağlamında, bir gayret içerisinde bulunmamışlardır. Fikir adamlarının bu tasavvuru, Avrupa halkında mevcut olan bu “garip itikatlar”ın da kaynağını oluşturmaktadır. “İslam’ın ilerlemeye mani bir din olması” ve “Osmanlıların medeniyetten uzak, yaban kişiler olduğu” anlayışları Avrupa neşriyatında bu şekilde yer almasına ve tarihi bir gelişim çizgisine de sahip olmasına rağmen, Osmanlı aydını, bu düşünce yapısının Rusya tarafından “Avrupalı zihinlere yerleştirildiğini ve bu yaklaşımların devam etmesinin sorumlusunun da Osmanlı yönetimi olduğunu savunmaktan ileri gitmez:

“İşbu iki taraflı cehalet Rusya’nın şark üzerindeki menvi-i zamiri olan politikanın vaz-ı mukaddematına bir güzel alet olup bu tohum 1186 senesi Rebiyülahir’inin yirminci günü Kaynarca kasabasına ekildi. Zira orada imza olunan muâhede tarihinden 1250 senesine kadar altmış dört sene zarfında Devlet-i Aliyye’nin Avrupa ve Asya ve Afrika kıtalarında mâlik olduğu memleketlerin hemen nısfı elinden çıktı. Kırım ve Gürcistan ve Çerkesistan ve Özi ve Bahr-ı Hazar ve İbrail kıtaları Rusya’nın mülküne munzam oldu. Yemen ikliminin bir kıtası İngiltere’nin ve Cezayir iklimi dahi Fransa’nın eydai-i temellüklerine geçti. Sırbistan ve Karadağ ve Memleketeyn dahi birer sivilce şekline girdiler. Rusya çaricesi İkinci Katerina bir yandan Sultan Mustafa-yı Salis ile Tuna sahilinde muhârebe edip, bir yandan dahi ol sırda her sözü Avrupaca bir kanun-ı cedid addolunan Voltaire ve D’alembert ve Diderot misillü Fransa hükümetinden nahoşnut olan ashâb-ı şöhret ve malumatı kendi kalemiyle yazdığı satırlı ve hoş elfazlı mektuplar ve ufak tefek hediyeler ile tarafına celb ederek ve gazetelere el altından akçeler vererek Osmanlıların aleyhine Rusya’nın menâfi’ine müteallik neşriyattan hâli olmamakla alelum Avrupalılarda Osmanlılar için garip garip itikatlar yerleşti ve bu neşriyat din-i İslam’ın terakkiyât-ı asriyeye esasen mani olduğu ve Osmanlılar şâibe-i medeniyetten âri ve hayme-nişin bir sürü yabân adamı olup bunların taht-ı tâbiyyetinde bulunan Hristiyan dahi kurt eline düşmüş koyun gibi mazlum ve muhakkar olmağla, onların himaye ve muhafazası hem Hristiyanlık ve hem de insanlık itibarıyla lâzımeden bulunduğu kaziyyelerinden ibaret olduğu halde bunlara karşı Osmanlılar tarafından asla müdâfaaya dair bir kitap ve cevap görülmemekle Avrupalılar neşriyat-ı mebhusenin sıhhatine zâhib ve Rusya’yı şark Hristiyanlarının hamisi ve Osmanlıları nev-i beşerin bela-yı asmânisi zu’muyla her politika meselesinde Rusya’nın efkârına sahip oldular.” (Topal, I, s. 458, Hürriyet, 34, 15 Şubat 1869).

Avrupalıların Şark’ı yanlış tanıdığı düşüncesi, Yeni Osmanlılar’a mensup bir şahsın kaleme aldığını ifade ettiğimiz “Hatıra” başlıklı yazıda, sadece din konusu değil, daha farklı çerçevelerden de ele alınmıştır. Rumların “Müslümanların baş taslarını oyup içine zeytinyağı koyarak kandil yakmak”

gibi yapmış oldukları vahşet vakalarının Avrupa gazetelerinde bir kahramanlık olarak anlatıldığını ifade eden yazar, bu durumdan Yunanistan ve Rusya’yı sorumlu tutar. “Rusya devletinin hileli planları” neticesinde, Osmanlı Devleti’nin bu vahim hadise sonrası failleri idam etmesi süreci, Avrupa basınına, Osmanlı yönetiminin vahşi ve medeniyet yoksunu olduğu düşüncesi etrafında yansıtılmıştır. Avrupalı büyük devletlerin farklı ülkelerde yaptığı ilmi çalışmalara da değinilen haberde, diğer milletleri tahakküm altına almak yolunda yardımcı bilgiler olarak kullanılan bu veri toplama sürecinin, “Avrupa’nın ilim hırsı” kapsamında değerlendirildiği ve yayılmacı siyaset bağlamında ele alınmadığı görülür. Bu bilgi, henüz o dönem itibari ile Şark meselesi bağlamında, İngiltere gibi bazı Avrupalı devletlerin kendi menfaatleri gereği Osmanlı toprak bütünlüğünü savunsalar da arka planda yapıyor oldukları araştırma faaliyetlerini de göstermesi bakımından dikkate değerdir:

“... o mekteplerde yetişenler Atina’yı, Sokrat ve Eflatunlarla memlû bir dâr-ı hikmet ve bu kavmi taht-ı mahkumiyette tutan Osmanlı devletini bir cabbar-ı gadr-ülfet belleyip, bittabi Rumlara muhabbet ve Osmanlılara adâvet eylediler. Bu zu’-m-ı batıl kadar mün-teşir oldu ki otuz altı tarihindeki Rum vakası zuhur ettikde Rumlar tarafından gebe hatunların diri diri karnı yarılp çocukları çıkarılmak ve ellerine düşen Müslümanların baş taslarını oyup içine zeytinyağı koyarak kandil yakmak ve şişlere saplayıp kebab etmek gibi vukua gelen harekât-ı şiyâ’iye Avrupa gazetelerinde kahramanlık ve şecaat sıfatlarıyla zikrolundu. Ve bu fesad-ı milliye tahrik edenlerin İstanbul’da salb ü katl olunşları idare-i Osmaniye’nin barbarlığına nispet edildi. ...

Velhâsıl Rusya devleti desâyis-i rüchâne ve vesâil-i ebleh-firibânesi vasıtasıyla şu az müddette kürr-e arzın en vâsi iklimlerine mâlik oldu ve Avrupa’nın hırs-ı ulum ile cümle-i nazarı mahsusâta mahsus olup, hakayık-ı ahvâli tecessüsten betâeti sebebiyle cihanın mizan-ı asayişine hanel verecek böyle bir efi’i – muzırrın kesb-i cesâmet etmesine ehemmiyetle bakmadılar.” (Topal, I, s. 459, Hürriyet, 34, 15 Şubat 1869).

4.2.2. Doğu Topraklarının Paylaşılması

Osmanlı İmparatorluğu’nun iyice güçten düştüğü ve “hasta adam” sayıldığı modern tarihte, 1789’da başlayan Şark Meselesi’nin manası da değişmiş, “Türk İmparatorluğu parçalandığı takdirde Şark yarımadasına ve hepsinden önemlisi, İstanbul’a ne yapılacak?” sorusu etrafında bu mevzunun anlamı, Türkler’in Avrupa’ya tarihi yürüyüşünü durdurmaktan, Türk vatanının yağmalanmasına doğru evrilmiştir (Freeman, 1877, s. 131). XVI. asır sonrası belirli bir çehreye kavuşan Şark Meselesi kendi dinamikleri içerisinde üç değişken döneme ayrılrsa da 18. y.y. itibari ile Avrupalı devletlerin Doğulunun ötekileştirilmesi, Şark’ın paylaşımı bağlamında basın gibi çeşitli yollarla yapılan oryantalist bilgi üretimi ve benzeri konular hakkında Osmanlı aydınınının Hürriyet gazetesindeki izlenebilir yaklaşımlarının, “Avrupalılar Şarkı Yanlış Tanıyor” düşüncesi etrafında şekillendiği görülür. Daha III. Selim döneminde, Viyana orta elçisi (Gencer, s. 261) Ebubekir Ratip Efendi gibi devlet adamları, çağdaş dünyadaki “acı” reelpolitik gerçekleri görerek,

“kadim dost diye bildikleri Fransa ve diğer Avrupalı ülkelerin aslında ne kadar hain olduklarını, milletler arası camiada kaba menfaatler hesabının yapıldığını ve Devlet-i aliyye'nin de bu acı hakikate göre hareket etmesi gerektiğini” (Yıldız, 2013, s. 42) mektup yolu ile padişaha iletse de (Gencer, s. 182), bu farkındalık Osmanlı bürokrasisinin geneline yayılmamış ve 1870'lere gelindiğinde, Hürriyet gazetesinde de net olarak görülebildiği şekliyle de, Şark Meselesi'nin son merhalesi olan, Osmanlı Devleti'ni paylaşım haritalarının da açıkça dolaşıma sokulduğu dönemde de bu tavır devam etmiştir.

Hürriyet gazetesi makalelerinde yazarların Avrupa'nın Doğu siyasetine yaklaşım bu sınırlı çerçevede şekillense de, dönemin güncel siyasi tarihine ışık tutan bilgileri içeren gazete aracılığı ile bugünün okuyucusu, süreci aracısız bir gözle izleyebilmektedir. Şark Meselesi'nin tarihi gelişiminin konu edildiği bir gazete makalesinde, bu sürecin etkenleri ele alınır. İmparatorluk yönetiminin liyakatsiz kişileri etkin konumlara getirerek devletin düzgün işleyişini bozduğunu ve Osmanlı halkının bir kısmının, bu kötü durum nedeniyle, Rusya, İran, Avusturya gibi bölgelere göç ettiğini anlatan yazar, bu tutarsızlıkların sanayi ve ticaret alanlarında problemleri beraberinde getirdiğini ve hırsızlık, yağmacılık gibi büyük toplumsal problemlerin ortaya çıktığını anlatır. Osmanlı İmparatorluğu'nun iç yapısındaki bu bozulma, neticede, Avrupalı büyük devletlerin “iştaha kapılmasına” neden olmuş ve Şark Meselesi denilen süreç ortaya çıkmıştır. Burada kayda değer olan nokta, Osmanlı devletinin iç karışıklığından dış devletlerin faydalanması anlamına gelen bu durumla ilgili, yayılmacı devletler yerine, o toprakların asıl sahiplerinin suçlanmasıdır:

“Bundan nâşi devletimizde akl u tedbir ve iffet ü himmet ile muttasıf olan memurlar birer birer işten çıkarılıp onların yerine Babıâlinin mizaç ve meşrebine muvâfık olanlar getirilmekle kâinata karşı mucib-i şikâyet olan şu kaht-ı ricâl hâli meydana geldi.

Yine bundan nâş'i aceze-i ahali kendilerine vâki olan zulüm ve sitekler üzerine her ne zaman tazallüm ve istimdâd için bâb-ı hükümete gelip feryad eyledilerse kapıyı kapalı veyahut hasımlarını haklı buldular. İşte bu sebeplerden dolaydır ki ahali ve tebaamızın birçoğu Rusya ve İran ve Memleketeyn ve Avusturya topraklarına hicret ve birçoğu dahi ecnebi himâyetine dehâlet etmekten başka tarik-i necât ve selamet bulamadılar. Ve bu ahvâlin netice-i tabiasıdır ki memâlikimizde nüfusa killet ve ziraat ve sınaat ve ticarete kesl ü atalet ve erbab-ı iffet ve istikamete nedret ve hırsızlığa ve yağmacılığa bereket ve husema-i hariciyeye cüret geldi. Velhâsıl devletimizin kuvva-yı erkânına ârız olan zaaf ve nâtuvâni sebebiyle devam-ı hayatımızdan Avrupa iştibâha düştü ve onun üzerine Şark meselesi meydana çıktı.” (Topal, II, s. 159, Hürriyet, 62, 30 Ağustos 1869).

Gazetenin bir başka sayısında ise, Şark Meselesi'nin ortaya çıkışı, “Avrupa'nın gafleti ve Rusya'nın mahareti ve Babıâli'nin adeta hıyaneti” sözleriyle özetlenmekte ve yine bölgedeki yayılmacı politikada sorumlu aranırken Avrupa'nın saf dışı tutulduğu görülmektedir. İngiltere, Fransa gibi büyük devletlerin Şark vilayetlerini ele geçirme faaliyetlerini bir nebze olsa da gözlemleyebilen Osmanlı aydını, bu durumu bir “gaflet” olarak değerlendirir. Bunun yanında, “medeniyet sahibi Batılı devletler dost gibi görünerek insanı haktan mahrum eden bir simsar gibi davranmaya

başladı” ifadeleri, emperyalizm odaklı politikaların yavaş yavaş idrakine varıldığını da satır aralarında belirtir. Bu politik yaklaşımları “kötü bakış” olarak nitelendiren yazar, “bu böyle devam ederse Doğu’nun Avrupa’dan, Avrupa’nın Doğu’dan fayda elde etmesi nasıl mümkün olur” sorusu ile arabulucu bir tavra bürünmeye çalışır:

“Hâsılı Avrupa’nın gafleti ve Rusya’nın mahareti ve Babîlî’nin adeta hıyaneti sayesinde insaniyetin bugün en büyük düşmanı olan Moskovlar hasm-ı canları olan Türkler içinde bile tekallübe mâil ve fakat namuslu birtakım levend-i gayret-şîâr ve hâmi-i medeniyet olan düvel-i garbiye ise dostluk yüzünden görünerek insanı hakkından, maldan mahrum eder birçok simsar-ı hilekar hükmünde görünmeye başladı. Bizde bu sû-i nazar baki oldukça şarkın Avrupa’dan, Avrupa’nın şarktan istifadesi nasıl kabil olabilir?”

Şark Meselesi’nin gazetedeki yansımalarını ilgilendiren bir başka konu, Doğu topraklarının paylaşılması bağlamında yeni bir Şark tasavvurunu içeren haritaların Avrupa’da yayılıma sokulması meselesidir. Avrupa’daki büyük güçlerin kendi çıkarları istikametinde Şark bölgesine ilgi duymaları ve İmparatorluğun çöküşü aşamasında bu konunun Avrupa devletler arası sisteminin ve genel barışın en önemli mevzularından birisi haline gelmesiyle beraber; hangi devletin nereyi alacağı konusunda da fiili savaşların çok öncesinde “sınır planları” yapılmıştır. Özellikle, çok uluslu Osmanlı Avrupa coğrafyasının tek bir devlet tarafından parçalanmaya izin vermemesi, Doğu üzerinde yayılcı emelleri olan devletleri bir denge siyaseti izlemeye itmiş ve kimlerin nerede hâkim olacağı ilk olarak kağıt üzerinde belirlenmiştir (Beydilli, s. 353-54). Nitekim, Şark Meselesi’nin iyice harlandığı bir dönemde yayınlanan Hürriyet gazetesinde de söz konusu edilen ve Avrupa gazetelerinde basıldığı anlatılan bu yeni Doğu haritasının müsebbibi, gazetede ifadelerine göre, Prusya başvekili Mösyo dö Bismarck’tır. Yazarın sorumlu olarak Prusya başvekilini göstermesini, hem dönem siyasetinde Rusya’nın Şark üzerindeki asıl düşman olarak sayılmaya devam edilmesi hem de “Şark Meselesi” tabirinin de ilk olarak 1815 Viyana Kongresi’ne katılan Rus Çarı I. Alexander tarafından kullanılması nedenleri ile ilişkilendirmek mümkündür.

Avrupalı devletler, özellikle I. Dünya Savaşı döneminde Doğu ve Afrika bölgesini hakimiyetleri altına alsalar da Şark Meselesi tabirinin 1821 Yunan İsyanı (1821-29) devrine kadar İngiliz diplomasisinin vokabülerine girmemiş (Gencer, s. 171) olması, mevzunun ne kadar süre boyunca kapalı kapılar altında kalarak şekillendirdiğini göstermektedir. Bu haritanın detaylarını da anlatan yazar, Fransa, Prusya ve Rusya’nın hâkim olmak istedikleri bölgelerin belirlendiğini, ayrıca paylaşım mevzusunun sadece Şark topraklarını değil, Balkan topraklarını da içerdiğini belirtir. Birçok büyük devletin dahil olduğu ve bir düğüm halini alan Şark meselesinin “çözümü” için hazırlanan bu harita, yazara göre, “Osmanlı Devleti’nin bölündüğü ve bununda ortada gezdiğini” temsil etmektedir. Prusya ve Osmanlı yöneticileri, Mösyo dö Bismarck ve Ali Paşa’nın neden olduğu ifade edilen bu manzaraya, Türklerin asla rıza göstermeyeceğini belirtilmekle beraber, paylaşım haritasının oluşturulması noktasında Avrupalı devletler ciddi bir sorumlulukla ilişkilendirilmemektedir:

“Fransa ile Prusya beyninde mutlak bir muhârebe zuhur edecek. Rusya devleti Yunan ve Bulgar ve Karadağ ve bilmemne meselelerini çıkarmakta devam ile Osmanlıları bitirecek. Avusturya ve İtalya devletleri dahi şöyle edecek, böyle edecek, hâsılı bu senelerde Avrupa haritası üzerinde bir tebeddül vuku bulmak lazım gelecek diye bir tasavvur mevcut olduğundan Prusya başvekili Mösyö dö Bismarck bu sefer bir yeni Avrupa haritası tanzim etmiş diyorlar. Ve bu haritanın suretini Avrupa gazeteleri basıp hakkında türlü türlü mütâlaât beyan ediyorlar. Haritanın zübdesi, Fransa ve Prusya ve Rusya’ya memâlik ve hudutlar taksim olunduktan sonra Avusturya’dan diğerlerine nakl olunacak topraklara bedel dahi Sırp ve Memleketeyn ve Tuna memâliki terk olunarak devlet-i müşarunileyhâda Tuna Memâliki Devleti namıyla yeni bir heyet-i devlet teşkil edecek ve Şark meselesi de güya bununla bir suret-i sâlime bulacak.

Ne güzel tertip! Zâhir, Devlet-i Aliyye taksime düşmüş; ortada geziyor. Zâhir, Türkler memleket ve kaleler terk etmeyi iftihar addederek ses bile çıkarmazlar. Mösyö dö Bismarck Ali Paşa’nın himmetiyle öyle bir tasavvurun icrasına ümitvâr oluyorsa hata etmiştir. Hayır hayır, bu kadarına o da razı olmaz.” (Topal, I, s. 469, Hürriyet, 34, 15 Şubat 1869).

İmparatorluğun parçalanması sürecinde çıkan ulus isyanları, gazetede ele alınan bir başka mesele olmakla beraber, bu konunun Şark Meselesi ve açık emperyalizm politikaları bağlamında irdelendiği görülür. Bölgedeki faaliyetlerden Rusya’yı sorumlu tutsa da, Avrupalı büyük devletlerin mesele içerisindeki rolünü fark eden aydın bakışı, çeşitli noktalara açıkça temas etmekten de geri durmaz. Şark meselesinin artık son evresi olan ve Doğu’nun paylaşımı için her türlü aksiyonun alındığı sürecin anlatıldığı gazete makalesinde, Avrupalı devletlerin yüz seneye yakın bir süredir diğer devletlerin yönetim biçimlerini inceledikleri ve kendilerine göre “medeniyet yoksunu” saydıkları gerekçesi ile “barbar” olarak itham ettikleri Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu gibi ülkeler hakkında çeşitli tasavvurlar geliştirdikleri anlatılır. Burada, oryantalizm politikasının temel taşlarından olan ve emperyalizm bağlamında hedef bölgenin kolonileştirilmesini kolaylaştıran “zorunlu medenileştirme” politikasına dikkat çekilmesi önemlidir. Avrupalıların, barbar saydıkları bu ülkelerdeki azınlık grupların “medeniyet davası” adı altında mevcut hükümetlere isyan ediş süreçlerinde, bu gruplara “ellerinden gelen yardımı” esirgemedikleri ve onların “amaçlarına erişmeleri uğrunda” tüm desteği gösterdikleri belirtilerek, Lehistan’da ortaya çıkan ayaklanmada da bu “yardım ve tahriklerin” önemli bir neden olduğu ifade edilir. Rumlar tarafından oluşturulan yeni Yunan hükümetinin de Avrupa kaynaklı asker, donanma ve para yardımları sayesinde yapılandırıldığı, ayrıca, Eflak-Boğdan, Sırbistan ve Karadağ meselelerinde, kurulan yeni hükümetlerde yine Avrupa’nın desteğinin alındığı ve böylelikle, bu toprakların Osmanlı yönetiminden çıkarılma sürecinin sağlandığı anlatılır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan, “medeniyet davası” ithamı ve Avrupalı devletlerin desteği ile ayrılmayı başaran azınlıkları gören Mısır idaresi, bu niyetle bir “meclis” oluşturmuş ve böylelikle, Avrupa’nın “memnuniyetini”, Osmanlı Devleti’nin ise “gıpta ve muhabbetini” kazanmayı başarmıştır. Yazarın bu ifadeleri, dönem siyaseti bağlamında Osmanlı İmparatorluğu’nun dahili meselelerinde Avrupalı güçlerin

ne ölçüde etkin olduğunu ve devletin gücünün de ne ölçüde zayıflamış bulunduğunu göstermesi bakımından ayrıca önemlidir:

“Çünkü Avrupa kıtası seksen yüz seneden beri gözünü açıp hükümetlerin usul-i istiklâliyesini idare-i meşrutaya tahvil ettiklerinden Rusya ve Devlet-i Osmaniye gibi henüz usul-i medeniyete giremeyen hükümetler onların nazarında vahşi barbar halinde ve onların taht-ı tâbiyyetinde bulunan akvâm esir ve mazlum şeklindedir. Hatta bu misüllü hükümetlerin idaresindeki milletlerden hangisi dava-i medeniyet ve infirâd ile metbu’una karşı ref-i liva-yı isyan eylese Avrupalılar ellerinden gelen muâveneti onların tervec-i maksadı uğurunda diriğ etmezler. Bundan nâşidir ki Lehistan’ın bi’-defaat ayaklanmasında Avrupalıların iane-i külliyeleri vukua geldiği gibi, eylevm tahrik ve ianeden hali olmazlar. Kezâlik bu sebepten dolaydır ki Yunanistan ihtilalinde asker ve donanma ve akçe ile Rumlara iane ile şu meydanda olan Yunan hükümetini teşkil eylediler ve yine bu fikr-i asliye mübtenidir ki Memleketeyn ve Sırbistan ve Karadağ meselelerinde Avrupalı onların tarafını iltizâm ile her birine bir hükümet-i mahsûsa şekli verdiler ve bunlar da birer millet meclisi ve vükelâ-i devlet ve usul-i verâset teşkil ve tertip ile her birini Devlet-i Aliyye’nin idaresinden ayırdılar. İşte Mısır idaresi dahi bu mütâlaayı evvelce derpiş edip intihab-ı ahali ile mahut Meclis-i Nevvâbî küşâd eyledi. Eğerçi hakikatte bu meclis Avrupa’nın zu’mu gibi millet meclisi olmayarak adeta Hidivin emr ü hükmü altında ve belki onun icra-i maksadına bir illet mesâbesinde ise de bunun şu şekil ve unvan ile yapılması Avrupa’nın nazar-ı memnuniyetini ve tebaa-i Devlet-i Aliyye’nin dahi gıpta ve muhabbetini celb eyledi.” (Topal, II, s. 350-1, Hürriyet, 87, 21 Şubat 1870).

5. Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu’nun son muhalif grubu Yeni Osmanlıların 1868-70 yılları arasında Londra ve Cenevre’de yayımladıkları Hürriyet gazetesindeki makalelerin Latin alfabesine çevrilmiş halini ihtiva eden “Sürgünde Muhalefet, Namık Kemal’in Hürriyet Gazetesi (1868-1869)” adlı eserde yer alan bilgilerden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmada, Avrupalı büyük devletlerin Doğu siyasetlerinde “oryantalizm” tasavvuru incelenmiştir. Bu bağlamda, konunun gazete makalelerindeki yansımalarının, Avrupalı devletlerin yabancı topluluklara karşı geliştirdikleri oryantalizm anlayışının bir devamı olan “barbar Doğulu” prototipi ve 19. yüzyıl sonrası hız kazanan kolonizasyon faaliyetleri kapsamında Avrupa siyasetinin en önemli gündemlerinden olan Şark Meselesi başlıkları etrafında şekillendiği görülmüştür. Birinci konu başlığını ilgilendiren verileri, Batılı devletlerin 11. yüzyıldan itibaren Batı-dışı toplumlara karşı geliştirdiği ötekilik anlayışının bir devamı olan, “Medeni Batılı karşısında Barbar Doğulu” anlayışının tezahürleri olarak değerlendirmek mümkündür. Bununla bağlantılı olarak gazeteye yansıyan meseleleri ise, Avrupa toplumları arasında yer etmiş olan, Türklerin vahşi ve gaddar bir millet olduğuna dair düşünceler, Rusya ve Osmanlı Devleti gibi devletlerin medenileşememiş topluluklar olarak sayılması ve Avrupa desteğine ihtiyaç duyduklarının ifadesi, Fransa’nın

eğitim adı altında yürüttüğü yayılcı faaliyetler, Hindistan'daki İngiliz hakimiyeti, Osmanlı Devleti'nin içerisinde olduğu kötü durumunun mensup olunan İslam dini ile ilişkilendirilmesi, Avrupalı büyük devletlerin İmparatorluk bünyesine müdahalede ulus isyanlarını bir araç olarak kullanması, bu amaç doğrultusunda Avrupa basınına asılsız haberlerin servis edilmesi şeklinde özetlemek mümkündür.

Batı siyasetindeki oryantalist yaklaşımları gösteren ikinci konu ise, Şark Meselesi etrafında şekillenmektedir. Bu konuyu içeren verilerde, Genç Osmanlıların önder olarak gördükleri Batı medeniyeti karşısında, İmparatorluk aleyhine yaşanan ve oryantalizm politikasının izlerini içeren süreçlerin tamamından Rusya'yı sorumlu tuttıkları, Osmanlı halkı aleyhine yapılan Avrupa merkezli bir takım söylem ve faaliyetleri de Şarkın yeterince tanınmasından kaynaklanan davranışlar olarak ele alarak, "Avrupalılar Şarkı yanlış tanıyor" fikri çerçevesinde değerlendirdikleri görülmektedir. Bu yanlış ya da eksik bilgiye sahip olma durumunun müsebbibi ise, "Babıali'nin politikası" ya da "Doğu dillerine vakıf olmayan seyyahların bilgisizliği" olarak belirtilir. Bununla alakalı olarak gazete makalelerine yansıyan meseleler, oryantalist gezginlerin Doğu hakkındaki araştırmaları, İslam dinine mensubiyet nedeni ile Şark toplumlarının medeniyetsizlikle ithamı, Avrupa basınında Şark meselesi hakkında üretilen ve İmparatorluğun barbarlığından dem vuran haberlerle ilgili Rusya'nın sorumlu tutulması ve bu düşünce yapısının yine Rusya tarafından Avrupalı zihinlere yerleştirilmiş olduğunun savunusu olarak sıralanabilir.

Şark Meselesi hakkında tarihsel bilgilerin de verildiği gazete makalelerinde, İmparatorluğun parçalanması sürecinde çıkan ulus isyanları, Avrupa'nın Doğu'daki yayılcı siyaseti bağlamında İmparatorluk ve Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan yerli halklara müdahalesi, ulus isyanlarına Batılı devletler tarafından çeşitli destekler sağlanması, Avrupalı büyük devletlerin sömürge planları çerçevesinde yeni bir Doğu tasavvurunu içeren haritaların Avrupa'da yayılıma sokulması meselelerine değinildiği görülmektedir. Neticede, sancılı bir savaş süreci ve Batı hayranlığının Osmanlı Devleti'nde zirvede olduğu bir dönemin ürünü olan Hürriyet gazetesi makalelerinin incelendiği bu tahlil çalışması, elde edilen verilerin, Avrupa siyasi tarihinin Doğu tasavvuru bağlamında en kayda değer ve etkin olduğu mevzular olan Şark Meselesi, Avrupa'nın Doğu ve Asya toplumlarına bakışı, Avrupalı devletlerin yayılcı faaliyetler gösterdikleri bölgelerde yaptıkları çeşitli faaliyetler gibi konular hakkında canlı izler barındırması bakımından kayda değer bilgiler içerdiğini ortaya koymuş bulunmaktadır.

Kaynakça

- Akkaya, S. N. (2020). Türk Romanında Self-Oryantalizm (1870-1980)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Bailey, F. E. (1942). British Policy and the Turkish Reform Movement: A Study in Anglo-Turkish Relations, 1826-1853, Cambridge: Harvard UP. Doi: 10.1086/ahr.48.4.786.
- Beydilli, K. (2010). Şark Meselesi, TDV Ansiklopedisi, 38, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Buzpınar, Ş. T. (2009). Suriye, TDV Ansiklopedisi, 37, Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul, 550-55.

- Clayton, G. (1971). *Britain and the Eastern Question: Missolonghi to Gallipoli*, London: University of London Press.
- Çağlar, Ş. (2010). *Medya Analiz Yöntemleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Çelik, H. (1998). *Hürriyet*, TDV Ansiklopedisi, 18, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 505-507.
- Es-Seyyid, S. M. (2004). *Mısır, Osmanlı Dönemi*, TDV Ansiklopedisi, 29, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 563-569.
- Freeman, E. A. (1877). *The Ottoman Power In Europe, Its Nature, Its Growth and Its Decline*, London: Macmillan.
- Geiss, I. (1990). *Der Lange Weg in die Katastrphe: Die Vorgeschichte des Ersten Weltkriegs 1815-1914*, Serie Piper, München, s. 136, Aktaran, Kemal Beydilli (2010), “Şark Meselesi”, TDV Ansiklopedisi, 38, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gencer, B. (2019). *Gelenekten Modernliğe Osmanlı*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Görgün, H. (2004). *Mısır, Fransız İşgali ve Sonrası*, TDV Ansiklopedisi, 29, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 569-575.
- Griffiths, M., O’Callaghan, T. ve Roach, S. (2008). *International Relations The Key Concepts* (2. Ed.), New York: Routledge. Doi: 10.4324/978.020.3934081.
- Hanioğlu, M. Ş. (2001). *Jön Türkler*, TDV Ansiklopedisi, 23, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 584-587.
- Hentsch, T. (1996). *Hayali Doğu: Batı’nın Akdenizli Doğu’ya Politik Bakışı*, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Kahraman, H., ve Keyman, F. (1998). *Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite, Doğu Batı* (4. bs.), 2, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 75-88.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi, Makaleler IV*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2006). *Son İmparatorluk Osmanlı* (3. bs.), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özçelik, S. (2000). *Osmanlı İç Hukukunda Zorunlu Bir Tehir (Mürted Maddesi)*, OTAM Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, s. 11, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 347-438. Doi: 10.1501/OTAM_000.000.0453.
- Robbins, N. (2017). *Dünyayı Değiştiren Şirket*, Çev. İnanç Özekmekçi, İstanbul: H20 Kitap.
- Said, Edward (2013), *Şarkiyatçılık (Batı’nın Şark Arayışları)* (7. bs.), Çev. Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayınları.
- Topal, A. E. (Haz.) (2018). *Sürgünde Muhalefet, Namık Kemal’in Hürriyet Gazetesi (1868-1869)*, I, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2003). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (10. bs.), İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Vahapoğlu, M. H. (1997). *Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Yıldız, A. (2013). “Şehzadeye Öğütler: Ebubekir Ratıb Efendi’nin Şehzade Selimè (III) Bir Mektubu”, *Osmanlı Araştırmaları*, s. 42, İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 233-274.

The Visibility of Orientalism in the Concept of Europe’s Eastern Politics in the Light of the “Opposition in Exile, Hürriyet Newspaper of Namık Kemal”

Sacide Nur AKKAYA*

This study, examining the articles from the book “Opposition in Exile, Hürriyet Newspaper of Namık Kemal”, which includes the transliteration of Hürriyet Newspaper (published by the New Ottomans in Europe in the 19th century) into the Latin alphabet, it is aimed to reveal how the orientalism policy in European politics was reflected in the press activities of the Ottoman period, based on the statements of the authors. In this context, as a result of the colonization activities that accelerated from the second half of the 19th century, it is known that the European states entered a serious colonial race on Africa, East, and Asia, and the vast lands of the Ottoman Empire, which was experiencing a period of collapse, stood out as an important geography that was of interest to these states. Hürriyet newspaper, published by the New Ottomans who made an important effort to improve the current order with the ideas they expressed through the press and emerged as the most remarkable opposition group of the Empire, while they were in exile in Europe; contains information that sheds light on the current political history of the period and was chosen for this study as it reflects the details of the Eastern policy of Turkey.

The scope of the article consists of identifying the elements related to the concept of orientalism in the political approaches of the European states towards the Eastern geography and the political imagination they developed for this region, in the articles in the Hürriyet newspaper, which the New Ottomans published in London and Geneva between 1868-70. For this reason, firstly, a piece of certain preliminary information is given about the subject examined in newspaper articles. In this context, before moving on to the main part of the article, a general framework about who the New Ottomans are, the content and publication process of the Hürriyet newspaper, the orientalism policy that has developed over the centuries within the framework of Europe’s Eastern policy has been presented. In the fourth chapter, which contains the main data of the study, the visibility of orientalism policy in Europe’s Eastern policy envisioning in the light of the data in Hürriyet newspaper is discussed under certain headings.

* Dr., E-mail: snakkaya@dusgen.com. ORCID: 0000-0002-1520-9937

In the study, the "discourse analysis" method was used. It is possible to explain this method, which is a research method that deals with meaning products formed through speech and texts, as a scientific approach that examines how the media positions and classifies pure reality and then performs a categorization process through the language used. (Çağlar, 2010). In this study, which considers the active role of discourse in the establishment of the social world and the building blocks of the orientalism policy created by the power of this active role, the concept of "orientalism", which Edward Said formed the theoretical basis of, was taken into consideration (Said, 1998). Based on this information, the discourse practices of the Ottoman intellectuals were tried to be analyzed and the important political events of the period, which were related to this, were observed with the dominance of the said view in these texts. As a result of the examination of the articles in the Hürriyet newspaper in the context of the above-mentioned objectives, scope, and methods, statements that support the existence of orientalism-based domination policies of the European great states on the Eastern geography, have been reached. The reflections on this issue in newspaper articles concern two main topics: the "barbarian Oriental" prototype, which is a continuation of the orientalism understanding developed by European states against foreign communities, and the Eastern Question, which is one of the most important agendas of European politics within the scope of the colonization activities that gained momentum after the 19th century.

The data concerning the first topic are the manifestations of the understanding of "Barbarian Eastern versus Civilized Westerner", which is a continuation of the understanding of otherness developed by Western states against non-Western societies since the 11th century. In connection with this, the issues reflected in the newspaper are, the thoughts that the Turks in the European society are savage and brutal, the counting of states such as Russia and the Ottoman Empire as uncivilized communities, and the statement that they need European support, the British domination in India and the necessity of the British mission to bring civilization in the region. In the information compiled within the scope of the Eastern Question, the reflections of the orientalism policy in European politics are seen in many different axes of activity. In the context of Europe's expansionist policy in the East, the issues consist of the intervention of the indigenous peoples living in different parts of the World and the Empire, the nation revolts during the disintegration of the Empire, and the support provided by the Western states to these rebellions, the spread of maps containing a new Eastern conception within the framework of the colonial plans of the European great states.

As a result, this analysis study, in which Hürriyet newspaper articles, which are the products of a painful war process, were examined; the data obtained contains significant information in terms of having live traces on subjects such as the most significant and effective subjects in the context of the Eastern conception of European political history, the Eastern Question, Europe's view of Eastern and Asian societies, European states' expansionist activities.

Otoriter Rejimi Yeniden Yapılandırmak: 1990'larda Cezayir'de Kriz Sonrası Rejim Konsolidasyonu

Reconfiguring Authoritarianism: Post-Crisis Regime Consolidation in Algeria during the 1990s

M. Tahir KILAVUZ*

Öz

Cezayir rejimi 1990'larda bir demokratikleşme çabası ve bir iç savaşla sarsılmıştı. Ancak takip eden süreçte rejim oldukça dirençli bir hale gelmeyi başardı. Her ne kadar 2000'lerden sonra başta Arap Baharı ve Hirak isimli toplum hareketleri olsa da Cezayir rejimi protestoları yatıştırmanın ve hayatta kalmanın yollarını bulabildi. İstikrarsız geçen 1990'ların ardından Cezayir rejim elitleri nasıl oldu da bu kadar dirençli bir otoriter rejim geliştirebildiler? Rejim 1990'larda içine düştüğü siyasi krizden nasıl bir dönüşümle çıkmayı başardı ve bu dönüşüm rejimin hayatta kalma dinamiklerini nasıl etkiledi? Bu sorulara yanıt verirken bu makale Cezayir'de otoriter rejimin dönüşümünü vaka analizi yoluyla incelemekte ve bulgularını saha araştırması sırasında yapılmış mülakatlarla desteklemektedir. Buna göre rejim 1990'lar öncesinde hayatta kalmak için kullandığı araçlar daha sınırlı olmuştur. Ancak 1990'larda rejim bir yandan bazı eski araçlarını yeniden yapılandırırken bazı yeni araçları kullanıma sokarak hayatta kalma araçlarını çeşitlendirmiştir. Bu çerçevede rejimin 1990'larla beraber hayatta kalmak için farklı ihtiyaçları daha iyi karşılayabilen araçları üç grupta ele alınabilir. Birincisi doğal kaynak gelirleri gibi eskiden beri kullanılan araçlar, ikincisi baskı aygıtlarını güçlendirilmesi ve meşruiyetin yeniden tanımlanması yoluyla yenilenen ve geliştirilen araçlar, üçüncüsü ise siyasi liberalleşmeyi aktif bir şekilde kullanmaya başlamak ve muhalefetten gelebilecek tehditleri kontrol edebilmek için çok partili seçim sistemi yerleştirmekle geliştirilen yeni araçlardır. İşte bu yeniden yapılanma sayesinde Cezayir rejimi 1990'larla beraber dirençli ve modern bir seçimli otoriter rejime dönüşmüştür. Bunun sonucu olarak da rejim 2000'lerle beraber yükselen tehditlere daha başarılı bir şekilde yanıt verebilecek hale gelmiştir. Cezayir vakası üzerinden ilerleyen bu makale bir yandan ülkedeki rejimin dönüşümünü gösterirken bir yandan da yakın dönemde dünyanın dört bir yanında otoriter rejimlerin yaşadığı dönüşümlere de bir örnek sunarak literatürle bağlantılar kurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: otoriter hayatta kalma, seçimli otoriterlik, Cezayir, siyasi rejimler, muhalefet

Abstract

The Algerian regime was contested by a democratization attempt and a civil war in the 1990s. However, it has succeeded to become a very robust regime since then. Even with the challenges that emerged in the following decades such as the Arab Spring and the Hirak movement, the Algerian regime found ways to absorb protests and survive. Following the tumultuous decade of the 1990s, how was it possible

* Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-mail: mtkilavuz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3827-3827

for the Algerian elites to acquire such a robust authoritarian regime? How did the regime manage to escape from the political crisis of the decade with a reconfiguration and how did these changes affect its dynamics of survival? Answering these questions, this article examines the transformation of the authoritarian regime in Algeria by carrying out a case analysis and supports its claims with interviews conducted during fieldwork. According to that, the regime had used a rather limited toolset for its survival prior to the 1990s. However, while the regime reconfigured some of its old tools, it introduced several new ones during the 1990s. The regime's diversified toolset following this period can be categorized under three groups: The first is the old tools such as natural resources rents, the second is the reconfigured tools like a strengthened coercive apparatus and a redefined legitimacy, and the third is the new tools such as starting to use political liberalization effectively and introducing the multiparty system to control the challenges from the opposition. Thanks to this reconfiguration, the Algerian regime transformed into a robust and modern electoral authoritarian regime in the 1990s. As a result, the regime became more successful in responding to challenges in the following decades. With these, based on the case of Algeria, this article aims at two things: explaining the reconfiguration of the Algerian regime and making connections with the broader literature on comparative authoritarianism by examining an important example of how authoritarianism transforms in recent decades.

Keywords: authoritarian survival, electoral authoritarianism, Algeria, political regimes, opposition

1. Giriş

Tıpkı demokratik rejimler gibi, otoriter rejimler de doğar, gelişir ve yıkılırlar. Bu süreç içerisinde otoriter rejimler tahmin edildiğinin aksine statik değildirler. Bilakis, bu rejimler de tecrübe ettikleri imkân, sınırlılık ve zorluklar sonucunda kendi yapılarını gözden geçirir ve yeri geldiğinde kurumsal güncellemeye giderler. Otoriterliğin dünya üzerinde oransal olarak en yaygın olduğu bölgelerden biri olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da da tıpkı farklı bölgelerde görüldüğü gibi otoriter rejimlerin stratejik olarak dönüşebildikleri gözlemlenmektedir. Özellikle Arap Baharı sürecinde bu tür dönüşümler açık bir şekilde görülse de 2010'lar öncesinde de bölgede benzer dönüşümler yaşanmıştır.

Bölge protesto hareketleri ve rejim değişiklikleriyle sarsılmadan yaklaşık yirmi sene evvel, Cezayir benzer bir siyasal dönüşüm tecrübe etmiş idi. 1990'larda hükümetin devrilmesi, başarısız kalmış bir demokratikleşme çabası, bir darbe ve on yıl kadar süren bir iç savaşın ardından Cezayir rejimi kendisini yeniden konsolide etmiş ve bölgenin en dirençli rejimlerinden biri haline gelmiştir. Arap Baharı komşularında diktatörlerin düşmesine yol açmışken Cezayir rejimi bu süreci az hasarla atlattır (Volpi, 2013). 2019'da başlayan ve rejimi çok daha ciddi bir şekilde sarsan Hirak isimli toplum hareketi ise rejim için çok ciddi bir meydan okuma olmuştur. Bu süreçte Cezayir rejimi hasar almış ancak yine de varlığını sürdürmüştür. Sonuç olarak 1990'larda yaşanan dönüşümü takiben rejim yaklaşık yirmi sene büyük bir meydan okuma olmadan idare edebilmiş, sonrasında gelen Hirak'a rağmen de hayatta kalmaya devam etmiştir.

Bu çerçeveden bakıldığında, Cezayir rejiminin bu kadar dirençli olabilmesinin sebepleri nelerdir? Yirmi sene evvel neredeyse yıkılmış ve demokratikleşme yoluna girmiş olan rejim kendini nasıl bu şekilde dirençli bir hale getirebilmiştir? Cezayir rejiminin hayatta kalmasını sağlayan temel aygıtları nelerdir? Bunlardan hareketle daha geniş bir bakış açısından düşünürsek otoriter

rejimler kriz dönemleri sonrasında nasıl reaksiyon gösterirler? Bu krizleri takip eden süreçte otoriter rejimler kendilerini nasıl yeniden inşa ederler?

Bu makale, zikredilen sorulara Cezayir tecrübesinden hareketle cevaplar vermektedir. Bu vesileyle de otoriter rejimlerde gerçekleşen yeniden inşa süreçlerinin rejimlerin sürekliliğine etkisiyle ilgili yanıtlara ulaşmaktadır. Cezayir tecrübesi göstermektedir ki rejimin yaşamını sürdürmesi araçlarını çeşitlendirmesi ve birden çok aracı kullanmasıyla mümkün olmuştur. Rejimin kullandığı ve hayatta kalmasını sağlayan araç yelpazesi üç grupta ele alınabilir. Birincisi, rejim doğal kaynak gelirleri gibi 1990'lar öncesinde kullanmakta olduğu bazı araçları sonrasında da aynı şekilde kullanmaya devam etmiştir. İkincisi, rejim meşruiyet kaynakları ve baskı aygıtları gibi önceden de sahip olduğu bazı aygıtları 1990'larda yeniden yapılandırmış ve aktif bir şekilde kullanmıştır. Üçüncüsü, rejim stratejik olarak siyasal reformlar gerçekleştirebilme kabiliyeti ile seçimler ve çok partili sistem gibi yeni araçlar kullanmaya başlayarak kendisine esneklik sağlamış ve zorluklara karşı bir direnç geliştirmiştir. Araçların çeşitlendirilmesi ve uygulanmaya başlanmasıyla beraber Cezayir rejimi klasik bir tek partili rejimden güncellenmiş bir seçimli otoriter sisteme geçiş yapmıştır.

Böylece Cezayir tecrübesi esasında 1980'lerden sonra dünyanın pek çok yerinde görüldüğü üzere kapalı otoriterlikten seçimli rejimler gibi revize edilmiş otoriter sistemlere geçiş anlamında önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu makale ilerleyen bölümlerinde otoriter rejimlerde gerçekleşen bu dönüşümler ve farklı araçların kullanılması üzerine gelişmiş olan teorik tartışmalardan hareketle Cezayir'de rejimin 1990'lardaki yeniden inşasını zikredilen araçlar çerçevesinde incelemektedir. Bu doğrultuda Cezayir rejiminin dinamiklerini tespit etmenin yanı sıra makalenin amaçlarından biri de Cezayir'deki rejimin yeniden yapılandırılması tecrübesini geniş teorik bağlama oturtarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika siyasal rejimler literatürü ile genel otoriter rejimler literatürü arasında bir köprü kurmaya çalışmaktır. Makale temel sorularına cevap verirken Cezayir siyasal sistemindeki temel kırılmaları ve kurumsal dönüşümlerin etkisini vaka analizi ile incelemekte, argümanlarını saha araştırması sırasında Cezayirli siyasetçi, aktivist, akademisyen ve gazetecilerle yapılan mülakatlarla desteklemektedir¹

2. 1990'lar Tecrübesi ve Cezayir Rejiminin Yeniden İnşası

1962'de Fransız yönetiminin sonlandırılmasının ardından Cezayir neredeyse 30 sene süren bir tek parti tecrübesi yaşamıştır. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (Cebhet el-Tahrir el-Vatani – FLN) başta olduğu bu rejim başkanlık, parti ve ordudan oluşan bir sacayağı üzerine kurulmuştur. Huari Bumedyen devlet başkanlığında 1960'larda Arap milliyetçisi, sosyalist ve üçüncü dünyacı bir ideoloji çerçevesinde konsolide olan rejim, 1980'lere gelindiğinde dönemin devlet başkanı Şadli Bincidedid yönetiminde siyasal ve iktisadi değişime biraz daha açık bir hale gelmiştir (Ayachi, 2014).

1 Çalışmadaki mülakatlar için University of Notre Dame etik kurulundan (IRB) #16-05-3165 protokol numarasıyla onay alınmıştır.

Öte yandan rejim partisi FLN bağımsızlık mücadelesinin muhtelif ideolojik taraflarını bir araya getirmesi yönünden önemli rol oynamıştır. Her ne kadar dönem dönem iç mücadeleler olsa da parti içindeki bu kanatlar 1970'ler ve 1980'ler boyunca aktif olmuştur. 1980'lerde ise partinin tepe kadrosu siyasal ve iktisadi planları doğrultusunda iki "klana" bölünmüştür (Kapil, 1994, s.19). Bu süreçte daha statükocu olan grup etkisini görece yitirirken, reformist kanat 1980'lerin sonuna doğru partinin kontrolünü ele geçirmiştir. Bu reformist kanat diğerlerinin aksine daha liberal iktisadi fikirleri benimsemiş ve hem diplomasi de hem de siyasal reformlar yönünde daha açık bir tavır takınmıştır (Charef, 1994; Hidouci, 1995; Roberts, 1990).

Ordu ise bu sacayağının en önemli aktörü olagelmıştır. Bağımsızlık bir savaş sonucu elde edildiği ve rejim 1964'te gerçekleşen bir darbe sonrası askeri geçmişi olan kadrolar tarafından konsolide edildiği için ordu hem rejimin koruyucusu hem de sahne arkasından yöneten gücü olmuştur (Addi, 1998; Yefsah, 1991, 1992).

Görüldüğü üzere 1990'lardan önceki Cezayir otoriter rejimi askerin doğrudan müdahalesinin olduğu, yasal muhalefete, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne izin verilmeyen bir tek parti yönetimidir (Mortimer, 1991; Tahi, 1992; Zoubir, 1993). Bu bağlamda 1990 öncesi Cezayir rejimini klasik olarak kapalı otoriter rejim tanımı kapsamında değerlendirmek mümkündür.

Ancak bu durum 1990'larla beraber değişiklik göstermeye başlamıştır. Hem rejimin kendi içindeki mücadeleler hem de siyasi ve iktisadi krizlerin sonucu olarak Ekim 1988'de başlayan büyük protestoların ardından dönemin hükümeti kapsamlı bir siyasi açılım başlatmıştır. Bu reformlar başta planlanandan daha kapsamlı bir hale gelmiş ve bir demokratikleşme sürecinin başlamasına kapı aralamıştır (Ait-Aoudia, 2015; Quandt, 1998). 1989'de gerçekleşen anayasa değişikliği ile ülkede 1960'lardan beri ilk defa muhalefet partilerine, sivil toplum kuruluşlarına ve özel medyaya izin verilmiştir. Yaklaşık iki sene boyunca Cezayir'de birçok partinin seçimlerde rekabet edebildiği oldukça serbest bir siyasal iklim yaşamıştır. Ancak İslamî Selamet Cephesi'nin (Cebhet'ül-İnkaz el-İslamî – FIS)² 1990'lardaki yerel seçimlerde ve 1991'in sonundaki genel seçimlerde ezici zaferler kazanmasının ardından ordu Ocak 1992'de bir darbe gerçekleştirerek devlet başkanını istifaya zorlamış, seçimleri iptal etmiş ve FIS'i yasaklamıştır. Bu darbe Cezayir'de demokratikleşme sürecini sonlandırmış, otoriter bir geri dönüşe yol açmış ve orduyla muhtelif İslamcı gruplar arasında on yıla yakın süren bir iç savaş başlatmıştır. Kara On Yıl olarak isimlendirilen 1990'lar boyunca 150.000 ila 200.000 kişi öldürülmüş, 20.000 kadar kişi kayıplara karışmış ve çok daha fazlası evlerinden olmuştur. Bu iç savaş 1999 yılında imzalanan bir anlaşmayla ve bu anlaşmanın mimarı olarak görülen Abdülaziz Buteflika'nın devlet başkanı seçilmesiyle sona ermiştir.³

İşte başarısız demokratikleşme çabasından Buteflika'nın devlet başkanı olmasına kadar geçen bu çalkantılı 1990'lar sürecinde Cezayir rejimi kendini yeniden yapılandırmıştır. Klasik anlamda bir

2 İslamî Selamet Cephesi'ne, Fransızca ismi *Front Islamique du Salut*'den hareketle FIS kısaltması verilmiştir. Bu kısaltma Cezayir'de halk arasında da kullanılabilir. Bkz. (Quandt, 2002; Tlemçani, 2008).

3 Her ne kadar birçok savaşçıya af sağlaması sebebiyle bu anlaşma çevresinde soru işaretleri sürse de anlaşma uzun süren yıkıcı bir iç savaşı bitirebilmesi yönüyle olumlu karşılanmıştır. Bkz. (Quandt, 2002; Tlemçani, 2008).

kapalı otoriter rejimden dönemin dinamiklerine uygun şekilde karma bir rejim formuna geçiş yapılmıştır. Bunun sonucunda pekiştirilmiş bir ordu ve istihbarat örgütü desteğini alan daha sivil görünümlü ve muhalefete ve özgürlüklere izin verilen bir rejim tesis edilmiştir.

Muhakkak ki Buteflika altında şekillenen bu daha sivil görünümlü rejim de bir demokrasi değildir (Cavatorta, 2002; Volpi, 2003, 2004). Literatürde de belirtildiği üzere, yalnızca farklı tip bir otoriter rejimdir. Böylece 1990'lar öncesinin aksine devlet başkanı ve başbakanlar askeri arka plandan gelmemektedir. En azından kriz zamanları dışında askerin günlük politikaya müdahalesi daha sınırlı hale gelmiştir. Ancak siyasal özgürlükler kısıtlı kalmaya devam etmektedir, seçimler özgür ve adil değildir ve ordu halen daha temel karar alma odağı olarak etkisini sürdürmektedir. Bu doğrultuda rejim 1990'larda gerçekleştirdiği yeniden yapılanmayla sağlamış olduğu yeni araçlar sayesinde 2019'a kadar büyük bir başkaldırı olmadan güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüştür. 2019'da başlayan ve Buteflika'nın görevden ayrılmasına yol açan Hirak'la rejim ciddi bir tehdit altına düşse de hayatta kalmayı yine başarabilmiştir.

3. Otoriter Rejimlerin Hayatta Kalma Mekanizmaları

Cezayir rejiminin kendini yeniden yapılandırması şüphe yok ki yegâne örnek değildir. Karşılaştırmalı otoriterlik literatürü göstermektedir ki Doğu Avrupa, Sahraaltı Afrika ve Asya örneklerinde de rejimler yaşamlarını sürdürmek için muhtelif araçlar kullanmakta ve hatta hayatta kalma amacıyla reformlar gerçekleştirmektedir. Farklı bölgelerde gerçekleşen bu tür reformlar ve üzerine gelişen literatür zaman içinde Arap dünyası özelinde de yeni tartışmaların başlamasına yol açmıştır. İşte bu yüzden Cezayir tecrübesini anlamak için otoriter rejimlerin hayatta kalma mekanizmalarını ve reform faaliyetlerini anlamak gerekir. Bu çerçevede makalenin bu kısmı otoriter rejimlerin hayatta kalması için çeşitlendirilmiş araçların rolü ve karşılaşılan zorluklara karşı siyasal reformların fonksiyonlarını ele almaktadır.

Klasik anlamda siyasal rejimler ya basitçe demokrasiler ve otoriter rejimler olarak iki grupta (Przeworski, Alvarez, Cheibub ve Limongi, 2000) ya da otoriterlik tiplerine göre muhtelif gruplarda (Linz ve Stepan, 1996) ele alınmaktaydı. Ancak otoriter rejimlerdeki değişim ve farklılaşmalar araştırmacıları, yalnızca tipleri çerçevesinde (Geddes, 1999) değil aynı zamanda dereceleri doğrultusunda da (Howard ve Roessler, 2006) otoriterliğin çeşitlerine bakmaya yönlendirmiştir. Böylece otoriter rejimler artık yalnızca tam veya kapalı formlarıyla değil aynı zamanda seçimli, rekabetçi, hegemonik, yarı gibi sıfatlar alan daha hibrit formlarıyla da tanımlanmaya başlanmıştır (Diamond, 2002; Levitsky ve Way, 2010; Magaloni, 2006; Schedler, 2006).

Gerek kapalı otoriterlik gibi klasik türlerinde gerekse de daha yeni görülen hibrit türlerinde olsun, otoriter liderlerin temel amacı hayatta kalmaktır (Svolik, 2012). İşte bu amaçla rejimler hem kendi içlerinden hem de muhalefetten gelecek meydan okumaları yönetmek, manipüle etmek ve yatıştırarak için çeşitli araçlar kullanırlar (Bueno de Mesquita, Smith, Siverson ve Morrow, 2004; Svolic, 2012). Bazı otoriter rejimler yönetimde kalmak için büyük ölçüde baskı ve zorlama gibi araçları kullanır ancak kaba kuvvet kullanmak çoğu zaman yeterli değildir. Günümüzde otoriter

rejimlerin çoğunluğu kullandıkları araçları çeşitlendirir ve bunların birden fazlasını kullanırlar. Bu araçlar farklı şekillerde tanımlanabildiği için, otoriterlerin hayatta kalmak için kullanabileceği çok sayıda farklı araç saymak mümkündür. Örneğin, Schedler (2002, s.39) muhalefetin dışlanması ve bölünmesi, baskı, haklardan mahrum etme, zorlama, yolsuzluk, hileli seçimler ve kurumsal önyargı gibi araçların aralarında bulunduğu on dört manipülasyon aracı tanımlamaktadır. İşte hibrit rejimler de özellikle bu daha çeşitlenmiş araçları kullanmaları yönünden klasik otoriter rejimlerden ayrışırlar.

Otoriter rejimlerin karşılaştıkları engeller farklılaştığı gibi bu rejimlerin kullandıkları araçlar da farklılaşmaktadır. Kimi zaman bu araçların sadece birkaçını kullanmak hayatta kalmak için yeterli olsa da envantere daha çeşitli araçları bulundurmamak farklı engellere karşı daha gelişmiş bir koruma sağlayarak otoriter rejimlerin hayatta kalmasını kolaylaştırır. Bu amaçla hibrit rejimlerin yükselmesiyle beraber otoriter rejimler hayatta kalma araçlarını çeşitli alanlarda geliştirmişlerdir. Bu çeşitlenmiş araçların en önde gelenlerinden biri görüntüde demokratik olan kurumların tesis edilmesi olmuştur. Gandhi ve Przeworski'nin (2007, s.1280) de belirttiği gibi, bu kurumlar yalnızca vitrin dekoru değildir; bilakis rejimlerin hayatta kalmak üzere geliştirdikleri stratejik tercihlerinin ürünleridir. Bu araçların en önemlileri arasında da muhalefet partilerinin ve seçimlerin tesis edilmesiyle siyasal liberalleşme reformlarının birer siyasi strateji olarak kullanılması bulunmaktadır.

Bu demokratik görünümlü kurumlar esasında bir noktada demokrasi için atlama taşı olarak görülmüştür. O'Donnell ve Schmitter'a (1986) göre, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, medya özgürlüğü ve muhalefet partilerine müsaade edilmesi gibi hususlarda yapılan reformlar muhalefete eyleme geçme ve demokratik geçişi sağlama noktasında yeni alanlar açmaktadır. Benzer bir şekilde seçimler noktasında yapılan liberalleşme de demokratikleşme için bir adım olarak görülmüştür. Bazı araştırmacılara göre ise özgür ve adil olmasalar dahi seçimlerin tekrar tekrar yapılması demokratik öğrenme süreçlerini kolaylaştırır ve bir noktada demokratik geçiş için imkan sağlar (Edgell, Mechkova, Altman, Bernhard ve Lindberg, 2017; Lindberg, 2006, 2009; Teorell ve Hadenius, 2009). Benzer bir şekilde Howard ve Roessler (2006) da otoriter rejimlerdeki çok partili seçimlerin demokratikleştiren etkileri olduğunu bulmuştur. Bu çerçevede otoriter rejimlerde seçim sistemlerinin kurulması, özgürlüklerin artırılması ve seçim tecrübelerinin yaşanması gelecekte gerçekleştirilecek demokratik geçişler için önemli olarak değerlendirilmiştir.

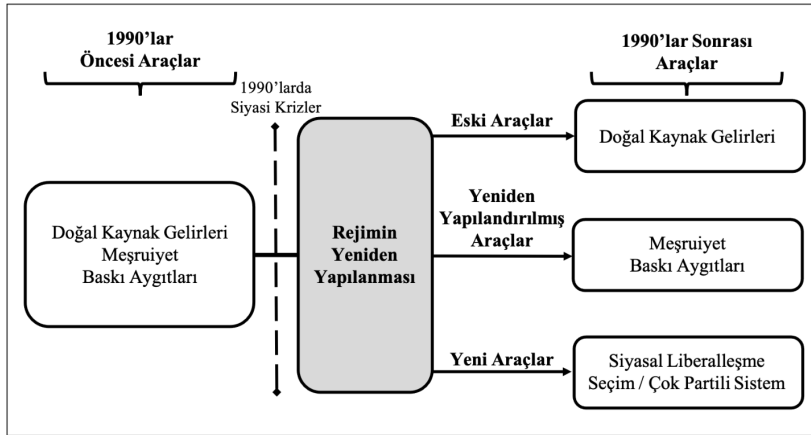
Ancak özellikle üçüncü dalga demokratikleşme sonrası sürece bakıldığında pek çok hibrit rejimin demokratik geçişi sağlama konusunda başarısız olduğu görüldüğünden dolayı bazı çalışmalar liberalleşme reformlarının ve bu yeni inşa edilen kurumların demokratikleşme üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, otoriter rejimler altındaki liberalleşme demokratikleşmeye yönelik doğrusal bir süreç değildir ve bu eylemler otoriter rejimlerin hayatta kalmak için birer stratejisi olabilir (Carothers, 2002, s.6-11). Otoriter liderler muhalefeti yatıştırmak ve kendi saflarına çekmek amacıyla seçimleri tesis eder ve muhalefet partilerine, sivil toplum örgütlerine ve daha özgür medyaya izin verir. Nitekim Schedler'a (2006) göre seçimler esasında otoriter liderlerin makamlarını riske atmadan meşruiyetlerini arttırabilecekleri araçlardır. Benzer

şekilde Gandhi ve Lust-Okar (2009, s. 405) da otoriter rejimlerin elitleri, parti üyelerini ve daha geniş kitleleri saflarına çekmek ve hayatta kalmak için seçimleri kullandıklarını belirtmektedir. Aslında otoriter liderler makamlarını muhafaza etmek için tavizler vererek muhtelif kurumlarla güçlerini paylaşmak durumunda kalırlar. Her ne kadar seçimlere ve mecliste çok partili düzene izin vermek kendi güçlerinin bir kısmından vazgeçmek gibi görünse de otoriter liderlerin hayatta kalabilmesi için başarılı bir stratejidir (Gandhi ve Przeworski, 2007). Bunu yaparak bazı otoriter rejimler hem muhalefete hem de halka daha geniş özgürlükler tanır ancak böylece onları yatıştırır ve onlardan gelen baskıları söndürebilir. Kısacası bu rejimler demokratikleşme için bir atlama tahtası sunmak yerine aslında rejimi bir liberalleşmiş otoriterlik tuzağına sıkıştırır (Brumberg, 2002).

İşte bunlardan da anlaşılacağı üzere hibrit rejimler bir yandan seçimlere ve muhalefete izin verir ve sınırlı özgürlüklere müsaade ederken sistemi demokratik özgürlük seviyesine getirmekten geri dururlar. Bu argümanlar da göstermektedir ki liberalleşme ve hayatta kalma araçlarını çeşitlendirmek suretiyle otoriter liderler demokratik geçiş için imkân sunmak yerine aslında rejimlerini daha dirençli ve uzun ömürlü hale getirirler.

4. Cezayir Rejiminin Hayatta Kalma Araçları

Cezayir tecrübesi eski usul kapalı otoriter rejimlerden daha güncel ve dirençli otoriter rejimlere geçişin başarılı bir örneğidir (Volpi, 2004). 1990'lar öncesi otoriter Cezayir rejiminin hayatta kalmak için kullandığı araçlar daha sınırlı idi. Ancak 1992 darbesinden sonra rejim 1990'lar öncesi düzene dönmek yerine demokratik görünümlü kurumlar çerçevesinde kendini yeniden yapılandırmıştır. 1990'larda gerçekleşen bu yeniden yapılandırma sayesinde rejim hayatta kalabilmek için sahip olduğu araçları çeşitlendirerek arttırmıştır.

Şekil 1: Cezayir Rejiminin 1990'larda Araçlarını Yeniden Yapılandırması

Bu araçlar oldukça çeşitli olmakla beraber en aktif kullanılan araçlar bakımından 1990 sonrası rejimin sahip olduğu araçlar üç grupta ele alınabilir. Birincisi, Cezayir rejiminin 1990'lardan önce de kullandığı ve aynı şekilde sahip olmaya devam ettiği doğal kaynak gelirleri gibi araçlar vardır. İkincisi, rejimin önceden de sahip olduğu ancak yeniden yapılandırarak kullanmaya devam ettiği meşruiyet ve baskı aygıtları gibi araçlar mevcuttur. Üçüncüsü, rejim siyasal reformların stratejik kullanımı ile seçimli çok-partili sistem gibi bazı yeni araçlar geliştirerek kullanmaya başlamıştır. İşte Cezayir rejiminin direnci ve istikrarı bu araçların başarılı bir şekilde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yazar tarafından hazırlanan Şekil 1 Cezayir rejiminin hem 1990'lar öncesi araçlarını hem de siyasal krizi takip eden süreçte 1990'larda çeşitlendirdiği araçlarını göstermektedir.⁴

Cezayir rejiminin araçlarını çeşitlendirmesi büyük ölçüde 1990'lı yıllarda gerçekleşmiş olsa da bu araç ve stratejiler takip eden süreçte daimî olarak kullanılmıştır. Gerek görece sakin geçen 2000'lerde, gerek Arap Baharı ve sonrası dönemde, gerekse de Hirak sürecinde bu araçların muhtelif şekillerde kullanıldığı görülmüştür. Bu kısımda rejimin temel araçları tek tek ele alınırken öncelikle 1990'larda Cezayir rejiminin araçlarını çeşitlendirmek için yaptıkları ortaya koyulacak, sonra da bu araçların takip eden süreçlerdeki kullanımlarından örnekler verilerek rejimin nasıl dirençli bir hale getirildiği gösterilecektir.

4.1. Doğal Kaynak Gelirleri

Cezayir rejiminin bağımsızlık sonrası dönemde istifade ettiği araçlarının en önemlilerinden biri doğal kaynaklardan elde edilen gelirler olmuştur. Dünyanın önde gelen doğalgaz ihracatçılarından biri ve OPEC üyesi olan üyesi olan Cezayir'in büyük ölçüde bu doğal kaynaklara dayalı rantçı bir ekonomisi vardır. 1990 ve 2000'ler boyunca Cezayir'in yıllık doğal kaynaklar ihracatı toplam ihracatının %90'dan fazlasını teşkil etmiş, doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin gayri safi milli hasılaya oranı da yıllık ortalama %15-30 aralığında seyretmiştir (World Bank, 2021).⁵

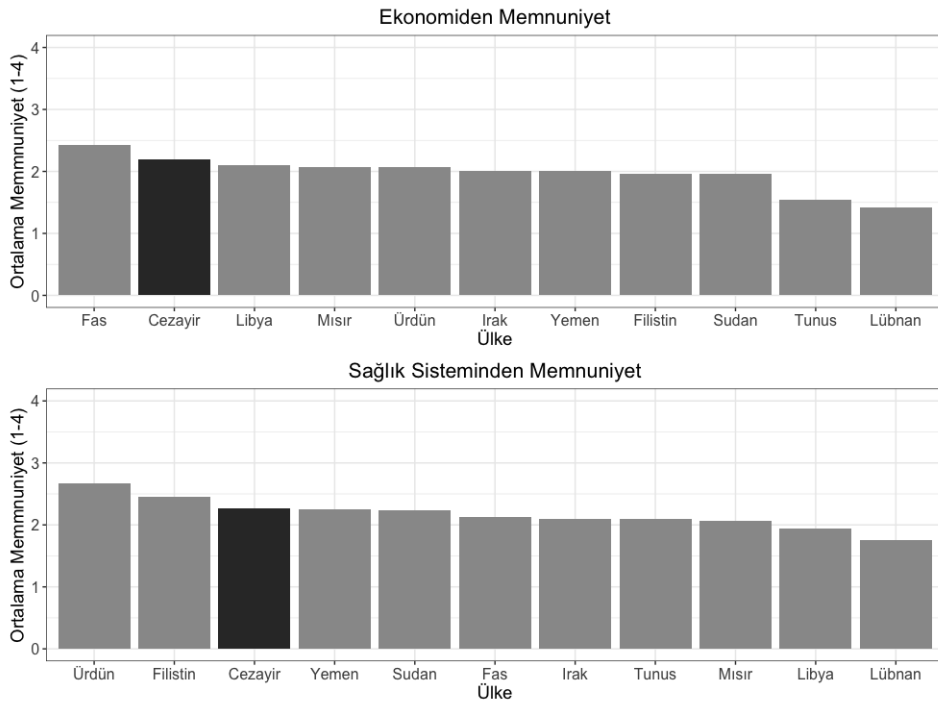
Doğal kaynak gelirleri rejime karşı ortaya çıkan meydan okumalara karşı ikili bir rol üstlenmektedir. Birincisi, yüksek düzeyde yolsuzluk olduğu için (Hadjadj, 2007; Mebtoul, 2017), hem bürokrasi hem ordu hem de iş dünyası doğal kaynak gelirlerinden epeyce istifade etmektedir. Bu durum özellikle elitlerden gelecek meydan okumaları kontrol altında tutmaktadır. İkincisi, bağımsızlıktan beri mevcut olan devlet kontrollü ekonomi çerçevesinde rejim doğal kaynak gelirleri sayesinde halkın temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Cezayir halkı büyük ölçüde ücretsiz ya da ucuz sağlık ve eğitim hizmetlerinden ve dönem dönem de konut projelerinden yararlanmaktadır. Her ne kadar halk ortalama olarak görece yoksul olsa da temel ihtiyaçlardan yoksun değildir.⁶ Temel ihtiyaçların karşılanması belki halkın rejime karşı ayaklanmasını mutlak olarak engellemez ancak bu durum ayaklanma ihtimalini azaltmaktadır.

4 Bu araçların daha dar kapsamlı tartışıldığı bir özet rapor için bkz: (Kilavuz, 2017)

5 Bu süre içerisinde dünya ortalamasının %2-5 aralığında olduğu düşünüldüğünde, Cezayir ekonomisi için doğal kaynak gelirlerinin önemi daha iyi anlaşılır.

6 Cezayir'de yoksulluk oranı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ortalamasının oldukça altındadır (World Bank, 2021).

Bu çerçevede Şekil 2 Arap Barometresi tarafından yapılan anketlerden hareketle Cezayir ve diğer Arap toplumlarının devlet hizmetlerinden memnuniyeti üzerine bir fikir vermektedir.⁷ 2006-2021 arasında altı dalgada yapılan anketlerde katılımcılardan ekonominin durumunu ve hükümetlerin sağlık hizmetleri yönündeki performansını 1 ile 4 arasında değerlendirmeleri istenmiştir. Bölgedeki ülkelerin neredeyse tamamında ortalama memnuniyet düşük kalırken Cezayir incelemeye dahil edilen 11 ülke arasında memnuniyetin görece en yüksek olduğu ülkelerden olmuştur.⁸ Doğal kaynak gelirleri ile finanse edilen hizmetlerden memnuniyetin bölgedeki diğer ülkelerden görece yüksek olması bu aracın önemini göstermesi yönünden anlamlıdır. Her ne kadar petrol gelirlerinin değişkenlik göstermesi bir risk oluştursa da Cezayir rejimi hem yeniden yapılandırılmış eski araçlara sahip olduğu hem de yeni araçlar geliştirebildiği için fiyat çalkalanmaları zamanlarında dahi hayatta kalmayı başarabilmiştir.

Şekil 2: Arap Dünyası'nda Ekonomi ve Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet

Doğal kaynak gelirleri uzun yıllardır rejimin kullandığı temel araçlardan olmuştur. Yine de dönem dönem bu gelirlerin düşmesi rejim için bir tehdit teşkil edebilmektedir. Hem 1988'deki (Cavatorta,

7 Şekil 2 ve makalenin ilerleyen kısımlarında yer alan şekillerdeki grafikler Arap Barometresi verilerinden hareketle yazar tarafından derlenmiştir.

8 Bu şekildeki veriler için Arap Barometresi'nde farklı dalgalar birleştirilmiş ve 15 senelik süreçteki ülke ortalamaları hesaplanmıştır. Anketlerin gerçekleştirildiği ülkeler arasında yalnızca Suudi Arabistan ve Kuveyt bu grafiğe dahil edilmemiştir. Ekonomik gelişmişliği yüksek birer rantiyer rejim olan bu iki emirlikte doğal olarak ekonomiden ve sağlık sisteminden memnuniyet diğer ülkelere kıyasla daha yüksektir.

2002) hem de 2019'daki protestolar öncesinde petrol gelirlerinde düşüşler gözlemlenmiştir. Ancak bu tür gelirlere dayanmak rejimlere yine de yardımcı olur. Nitekim halk hareketlenmesi olduğu durumlarda rejim bu gelirlere de istifade edebilir. Örneğin 2011'de Arap Baharı döneminde Cezayir'de de gösteriler başladığı sırada rejim doğal kaynak gelirlerinin yeniden dağıtımını yoluyla gösterileri kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Volpi, 2013, s.110). Böyle bir durumda hem elitler hem de halk potansiyel bir siyasi dönüşümün getireceği belirsizliklere karşın bu gelirler sayesinde sahip oldukları imkanlarla görece memnun halde tutulmaktadır.

4.2. Meşruiyet

Meşruiyet elle tutulamayan, gözle görülemeyen ancak yine de rejimleri özellikle de halktan gelebilecek tehditlere karşı dirençli kılabilen bir araçtır (Kailitz, 2013). Cezayir rejimi bağımsızlıktan itibaren ciddi bir meşru zemine sahip olsa da 1990'larda bunu güncelleyebilmiştir. Geleneksel olarak Cezayir rejiminin meşruiyeti Fransız hakimiyetine karşı yürütülen 8 yıllık bağımsızlık mücadelesinden gelmektedir. FLN ve onun çevresindeki bağımsızlık savaşına liderlik etmiş devrimci nesil bağımsız Cezayir devletinin mutlak hâkim meşru aktörleri olarak ön plana çıkmıştır. Bu meşruiyet, özellikle de 1970'lerdeki ciddi ekonomik gelişmeyle birleşince, rejimi oldukça kuvvetli bir hale getirmiştir. Ancak, ülkenin tecrübeli gazetecilerinden Saad Buakba'nın da işaret ettiği üzere özellikle 1980'lerin sonlarında FLN'in bir devlet partisi olarak meşruiyeti etkisini yitirmeye başlamıştır. Meşruiyetteki bu kırılma siyasal açılımlara kapı aralamış ve 1990'ların başında gerçekleşen iki özgür ve adil seçimde FLN'in ciddi bir şekilde cezalandırılması sonucunu doğurmuştur.⁹

Bu kriz dönemini takip eden 1990'larda Cezayir rejimi kendi meşruiyetini iki yolla yeniden yapılandırmıştır. Birincisi, bağımsızlık mücadelesi ve devrimci liderler meşruiyetin özü olarak kalsalar da rejim ikinci bir partiyi, Demokratik Ulusal Birlik'i (el-Tecemmu' el-Vatanî ed-Dimokrati – RND) kurarak FLN üzerindeki tepkileri bölüştürmenin yolunu üretmiştir. Bu sayede FLN tek parti olarak meşruiyeti temsil etmemiş, bilakis devrimci nesil, ordu ve iki rejim partisi meşruiyetin cüzleri haline gelmiştir.

İkincisi, rejimin meşruiyeti iç savaşın bitişi ve arkasından tesis edilen barış ile pekiştirilmiştir. Her ne kadar iç savaşı bitiren 1999 tarihli anlaşma savaşçılara af sunması yönünden zaman zaman eleştirilse de (Tlemçani, 2008 s.15) rejim barış ve istikrarın garantörü olarak bundan meşruiyet devşirmiştir. Bir taraftan ordu bir taraftan da bu barış sürecinin mimarı olarak görüldüğünden¹⁰ Devlet Başkanı Buteflika rejimin meşruiyetinin bu veçhesini temsil etmiştir. Tarihçi ve yazar Hamida Ayachi'ye göre zorlu geçen 1990'lardan sonra Buteflika'nın meşruiyetinin ortaya çıkışı bir anlamda Bumedyen'in meşruiyetine dönüş gibi olmuştur. Gerçekten de Buteflika bağımsızlık sonrası rejimin tesis edildiği ilk yıllarda Bumedyen'in sağ kolu idi. Bumedyen'in ölümü ardından güç mücadelesini kaybederek yurt dışına gitmek durumunda kalmış ancak 1990'ların sonunda ülkeye geri dönmüştür. Ayachi bu durumu benzetmeyle ifade etmektedir:

9 Saad Buakba ile mülakat, gazeteci, el-Haber gazetesi, 23 Kasım 2016, Cezayir.

10 Ahmed Attaf ile mülakat, eski Dışişleri Bakanı ve Talai el-Hürriyet partisinin genel sekreteri, 13 Şubat 2017, Cezayir.

“(Buteflika) Odisseus karakteri gibidir. (Odisseus yurdundan) ayrılmış, uzakta yaşamış, sonrasında dönmüş ve eşini kendisini beklerken bulmuştur. Buteflika da yönetimden uzaklaşmış idi ve (1990’lardan sonra) bir kurtarıcı olarak döndü... Gelip de rejimi kurtardığında, bir kurtarıcı ve Cezayir’i geçmiş güzel günlere döndürebilecek güçlü bir adam imajı verdi.”

Bu bakımdan, Cezayir’in 1990’larda yenilenmiş olan meşruiyetinde Buteflika’nın rolü oldukça önemlidir. Ancak devlet kurumları barış ve istikrarı garanti edebildiği müddetçe Buteflika olmadan da bu meşruiyetin sürdürülmesi mümkün olabilmiştir. Nitekim 2011’deki gösterilerin başlaması döneminde Buteflika’nın bu meşruiyeti önemli bir rol oynamış ve süreci yönetmesi için kendisine imkân sağlamıştır. Ancak 2019’da Hirak bir anlamda doğrudan Buteflika’yı hedef alarak başladığı için bir meşruiyet temsili olarak Buteflika’nın da miadının dolduğu görülmüştür. Buna karşın bir sonraki kısımda da bahsedileceği üzere ordu ülke içindeki diğer rollerinin yanı sıra meşruiyet temsilini de garantör konumuyla büyük ölçüde üzerine almıştır.

4.3. Baskı Aygıtları

Cezayir rejiminin ikinci yeniden yapılandırılmış aracı, bölgedeki pek çok diğer otoriter rejimde de ciddi etki gösteren (Bellin, 2004) baskı aygıtlarıdır. Her ne kadar bu aygıtlar polis ve jandarmayı da içine alsın da Cezayir’deki baskı aygıtlarının temelinde ordu ile istihbarat servisi, yani İstihbarat ve Güvenlik Dairesi (Dâiret el-İsti’lam ve el-Emn – DRS), bulunmaktadır. Bağımsızlıktan beri, özellikle de Bumedyen’in kısa süre sonra gerçekleştirdiği darbeden sonra ordu rejimin koruyucusu ve sahne arkasındaki temel karar alıcı yapı olarak ülkenin en önemli kurumu olagelmıştır. Uzun yıllar boyunca ordu mensupları FLN’in yürütme kurulunda yer almış, Cezayir ekonomisinin önemli bir kısmını kontrolü altında tutmuş ve kimin devlet başkanı olacağı gibi ülkenin kaderini belirleyecek temel kararları yönlendirmiştir (Addi, 1998; Cook, 2007; Yefsah, 1991, 1992). Ancak 1980’lerin sonuyla beraber devlet içerisindeki sivil elitler hem ordu mensuplarını FLN’in yürütme kurulundan uzaklaştırarak hem de siyasi ve iktisadi reformlar başlatarak etkilerini arttırmışlardır (Roberts, 1990; Werenfels, 2007). Özellikle de başarısızlıkla sonuçlanan 1990’lar başındaki demokratikleşme sürecinde ordu günlük siyasetten görece kenara itilmiş ve ordunun ülke içindeki otoritesinin kısıtlanması beklenmiştir.

Ancak 1992’nin başlarında gerçekleşen darbe ve bunu takip eden iç savaşla beraber ordu çekilmeye zorlandığı sahneye, bu sefer 1980’lerden bile daha etkin ve hâkim bir şekilde dönmüştür. Bu dönüş birkaç farklı yolla kendini göstermiştir. Birincisi, darbeyi müteakiben devlet birkaç yıl fiilen ordu kontrolündeki Devlet Yüksek Komitesi tarafından yönetilmiştir. Ordunun ve darbenin lideri General Halid Nezzar hatıratında bu yönetimin ülkenin kurtuluşu için gerekli bir uygulama olduğunu ifade etmektedir (Nezzar, 2000, s.241). Bu komite ve ordu bir noktada günlük siyaseti sivillere bırakmış olsa da ordu bu noktadan sonra da ülkede temel karar alıcı mekanizma olarak kalmaya devam etmiştir.¹¹

İkincisi, iç savaş sürecinde ordu kendini ciddi anlamda takviye etmiş ve çok daha gelişmiştir. 1992’de ordu personelinin sayısı 126.000 ve toplam iş gücüne oranı %1,8 iken bu sayılar 1990’ların sonunda

11 Mustafa Hemissi ile mülakat, gazeteci, La Nation Gazetesi, 15 Kasım 2016, Cezayir.

300.000'e ve %3,8'e ulaşmıştır. Benzer bir şekilde askeri harcamalar 1992'de gayri safi milli hasılanın yaklaşık %2,1'i iken bu oran 1990'ların sonunda neredeyse %3,8'e yükselmiştir (World Bank, 2021).

Üçüncüsü, Cezayir ordusu (ve generalleri) zaten her zaman ülkedeki sanayi ve iş dünyasıyla ilişki içinde bulunmuştur. Ancak 1990'lardan itibaren asker geçmişli isimler iş ruhsatları ve sözleşmelerin dağıtılması noktasında çok daha aktif olmuşlar ve ülkedeki ahbap-çavuş kapitalizminin önemli bir parçası haline gelmişlerdir (Entelis, 2011). Son olarak, iç savaş süreci DRS'in de yükselişine sahne olmuştur. İstihbarat servisi her zaman Cezayir ordusunun bir parçası olmuştur, ancak özellikle 1990'larda General Muhammed Medyen veya daha bilinen adıyla General Tevfik'in kontrolünde ülkenin en önemli kurumlarından biri haline gelmiştir (Roberts, 2007).

Her ne kadar Buteflika'nın ilk yıllarında kendisinin ordu üzerinde bir hakimiyet kurduğu iddia edilse de (Mortimer, 2006) esasında bu daha çok ordunun günlük siyasete doğrudan müdahil olmaması yönünde olmuştur. Buna karşın ordu halen daha siyaset üzerinde etkisini sürdürmüş ve rejimi koruma yönünde önemli rol üstlenmiştir. Nitekim gerek 2001'de Berberi azınlıkların Kara Bahar olarak adlandırılan gösterileri sırasındaki şiddet kullanımında (International Crisis Group, 2003), gerekse de 2011'deki gösteriler (Parks, 2012) ve 2019'da Hirak sırasında (Ghanem, 2020; Rachidi, 2021) baskı aygıtlarının gösterilere kontrollü olarak izin verirken hedefli baskı yoluyla süreci kontrol altına almaya çalışmasında görüldüğü üzere bu aygıtlar rejimin sürekliliğini korumada önemli rol oynamıştır. Özellikle Hirak sonrasında ordu "Buteflika klanı" gibi rejim içerisindeki sivil güç odaklarının bir kısmını elimine ederek gücünü daha da pekiştirmiştir (Elguettaa, 2021).

4.4. Siyasal Liberalleşme Reformları

Cezayir rejiminin yeniden yapılandığı araçları çok önemli bir rol üstlenmiştir ancak rejimin bu derece dirençli haline gelmesinde yeni geliştirdiği araçlar belki de daha büyük rol oynamıştır. 1990'lar sonrası Cezayir rejimi için siyasal liberalleşme reformlarının stratejik bir şekilde kullanımı çok başarılı bir araç olmuştur. Tek parti altında geçen uzun yıllar boyunca reformlar rejim tarafından çok kullanılan bir araç olmamıştır. 1976 Anayasası'nın ilanı gibi birkaç tekil reform çabası olsa da bunlar oldukça nadir görülmüştür. Rejimin başlattığı ilk ciddi reform girişimi olan 1980'lerin sonundaki reformlar ise beklenmedik ölçüde bir siyasal dönüşüme kapı açmıştır. Bu doğrultuda 1990 öncesi Cezayir rejimine göre reform yapmak bir hayatta kalma stratejisinden çok bir tehdit veya tehlike olarak görülmüştür.

1990'larla beraber ise siyasal sistemin muhalefete açılması ve özgürlüklerin genişlemesi rejime ihtiyaç duyduğu bir esneklik sağlamıştır. O zamandan bu yana rejim reformları mevcut siyasi düzeni sarsmadan muhalefetin ve halkın taleplerini karşılamak için kullanılmaktadır. Reformların bir strateji olarak kullanılmasının örneklerinden biri anayasal reform ve diğer yasa değişiklikleri üzerinden görülmüştür.¹² 1996'da yapılan kapsamlı anayasa değişikliğiyle ilk adım atıldıktan sonra anayasa düzenleme ve değişiklikleri aktif kullanılan bir strateji haline gelmiştir.¹³ Rejim

12 Anayasal reformların yanı sıra bağımsız seçim komisyonunun kurulması, seçimlere kadın kotası koyulması, medya organlarının alanlarının genişletilmesi gibi reformlar 1990'ları takip eden süreçte gerçekleştirilen stratejik reformlara örnek olarak verilebilir.

13 1996 anayasası 3 kez yeniden düzenlenmiş ve sonunda da Hirak'a yanıt olarak 2020'de değiştirilmiştir.

partilerinden RND'li bir milletvekili bu durumu açıklarken Cezayir rejiminin halktan ve muhalefetten gelen taleplere daima yanıt verdiğini ve bunun 1996, 2002, 2008 ve 2016'daki anayasa düzenlemeleriyle görüldüğünü belirtmektedir.¹⁴ Ancak en önemli rejim muhaliflerinden ve Hirak'ın sembollerinden olan Kerim Tabou'ya göre bu anayasal düzenlemeler gerçekte hiçbir anlamlı sonuç doğurmamaktadır zira "Cezayir anayasalarının yalnızca iki yıllık bir son kullanma tarihi vardır"¹⁵ ve yapılan değişiklikler bundan sonra unutulur gider.

Rejimin anayasal düzenleme yoluyla reform stratejisi kullanmasının en iyi örneklerinden biri 2011 Arap Baharı süreci olmuştur. Komşu ülkeleri takiben başlayan gösterileri tamamen kaba kuvvetle bastırmak yerine Devlet Başkanı Buteflika siyasal liberalleşme, şeffaflık ve hukukun üstünlüğünün tesis edilmesini içeren geniş kapsamlı bir reform sözü vermiştir ("France 24", 2011). Buteflika'nın bu sözü, doğal kaynak gelirler sayesinde yapılan hizmet dağıtımı ve baskı aygıtlarının efektif kullanımı birleşince gösterilerin komşularda olduğu gibi kapsamlı bir devrime dönüşmesinin önüne geçilmiştir.¹⁶ Buteflika'nın siyasal liberalleşme sözü vermesi taktiği sonradan 2016'da kapsamlı bir anayasal düzenlemenin olmasına yol açmıştır. Her ne kadar rejime yakın siyasiler bu anayasal reformların siyasal sistem üzerinde olumlu etkileri olduğunu iddia etse de¹⁷ bu reformlar gerçekten beklenen değişimleri getirmekten oldukça uzak kalmıştır.¹⁸

Esasında 1990'lardan sonra gerçekleştirilen reformlar ve anayasal düzenlemeler kâğıt üzerinde geçmişten daha fazla özgürlükler getirmektedir. Ancak İslamcı el-Adale (Cebhet el-Adale ve et-Tenmiye – FJD) lideri Abdullah Caballah'a göre "(Cezayir'deki) Tüm anayasalar... demokrasi ve çoğulculuğu barındırmaktadır ancak demokratik sistemin ve çoğulculuğun üzerine inşa edileceği temel prensipler noktasında boşluklar bırakmaktadır." Yani daha açık ve özgür bir anayasal metin ülkede siyasetin daha özgür bir uygulamasının olacağını garanti edememektedir.

Böylece 1990'lar sonrasında yapılan anayasal düzenleme ve değişikliklerin hiçbiri ülkede beklenen reform ve özgürleşmeyi getirmemiştir. Ancak bu reformların stratejik olarak kullanılması rejimin gelen talep ve tehditlere belirli sınırlar dahilinde cevap vermesi ve potansiyel meydan okumaları kontrol altına alabilmesini sağlamaya yetmektedir.

4.5. Seçimler ve Çok Partili Sistem

Tıpkı liberalleşme reformlarının kullanılmasında olduğu gibi seçimlerin ve çok partili sistemin sisteme entegre edilmesi rejime esneklik anlamında ciddi imkanlar sunmuştur. 1989'da gerçekleşen anayasa değişikliği ülkede muhalefet partilerine ilk defa izin vermiş ve kısa süre içerisinde partilerin çok yüksek sayıya ulaşmasına yol açmıştır. Her ne kadar 1990'ların başındaki demokratikleşme deneyimi başarısız olsa da rejim 1990 öncesine dönmek yerine muhalefet partilerini sistem içinde tutmayı tercih

14 Safi Larabi ile mülakat, 2012-17 Dönemi RND'den milletvekili, 17 Aralık 2016, Cezayir.

15 Kerim Tabou ile mülakat, muhalif siyasetçi ve Hirak dönemi siyasi mahkûmu, 8 Aralık 2016, Cezayir.

16 Rejimin Arap Baharı sürecinde kitleleri yatıştırmak için reform sözlerini nasıl kullandığını ayrıntılı olarak görmek için, bkz: (Volpi, 2017).

17 Muhammed Tayyib Selt ile mülakat, 2012-17 dönemi RND'den milletvekili, 15 Aralık 2016, Cezayir.

18 2016 anayasal düzenlemelerinin getirdiği ve getiremediği değişiklikler için bkz: (Entelis, 2016)

etmiş, seçimleri kurumsallaştırmış ve muhalefete belirli ölçüde özgürlük sağlamıştır. Bunun sonucu olarak 1990'lardan itibaren Cezayir siyaseti farklı ideolojik eğilimlerin siyasi alanda temsil edildiği oldukça çeşitlilik barındıran bir parti sistemine sahip olmuştur. Partiler seçimlerde yarışmakta, seçim ittifakları kurmakta hatta bazıları hükümetlerde dahi yer almaktadır. Ayrıca Cezayir'deki partilerin bazıları 2000'ler boyunca Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın diğer otoriter rejimlerindeki muadillerine göre biraz daha geniş ifade özgürlüğüne sahip olabilmıştır. Diğer otoriter rejimlerin aksine devlet başkanını veya orduyu bir noktaya kadar eleştirmek dahi mümkün olabilmıştır.

Eğer bu kadar hareket alanı ve görece ifade özgürlüğü mevcutsa, neden Cezayir'deki partiler rejim değişimi yönünde ciddi bir etki yapamamıştır? İşte bu imkanlara rağmen rejimin halen daha dirençli kalabilmesinin sebebi bu düzenlemelerin kontrollü ve sınırlı bir şekilde yapılmasıdır. Cezayir rejimi 1990'larda tek partili sistemden seçimlerin olduğu çok partili sisteme başarılı bir şekilde geçiş yapmış, bunu yaparken de hem muhalefetin gücünü sınırlamayı hem de bazı muhalifleri kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Rejimin seçimlerin düzenli gerçekleştirildiği çok partili sisteme başarılı geçişinin beş özelliği rejimin sürekliliğini sağlamakta önemli rol oynamaktadır. Bunlar partilerin oldukça dağınık bir yapıda olması, parti özgürlüklerinde rejimin koyduğu sınırların bulunması, birden fazla rejim partisinin bulunması, seçimlerin özgür, adil ve temiz gerçekleşmemesi ve son olarak ifade ve toplanma özgürlüklerinde sınırlılıklar bulunmasıdır. Makalenin bu kısmı bu beş özelliği kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır.

Belirtildiği üzere çok partili sisteme geçişin rejimin sürekliliğini sağlayan beş özelliğinin ilki partilerin dağılımı ile ilgilidir. Her ne kadar Cezayir'de siyasi parti sistemi güçlü ve farklı ideolojik eğilimlerin temsiline imkân verse de partiler oldukça dağınık bir yapıda gelişmiştir. 1990'lar sonrası ülkedeki partiler rejim partileri, İslamcı partiler, solcu partiler (hem sosyalist/komünist hem de Kabile hareketi)¹⁹ ve bağımsız partiler olarak şekillenmiştir. Cezayir'de çok partili hayat başladığı dönemde üç İslamcı parti kurulmuştur ve bunlardan biri olan FIS 1992'deki darbeyle beraber kapatılmıştır. Bu noktadan sonra Cezayir'de İslamcı hareket temelde iki parti, Barış Toplumu Hareketi (Harake Mücteme'a es-Silm – Hamas) ve İslamî Uyanış Hareketi (Harake en-Nahdat'ül-İslamiyye – Nahda) tarafından temsil edilmiştir.²⁰ Ancak bu iki parti de zaman içinde bölünmeler yaşamış, bir noktada bu partilerden çıkmış altı parti faaliyet göstermiştir ("France 24", 2017).²¹ Öte yandan Kabile hareketi temelde Sosyalist Kuvvetler Cephesi (Cebhet el-Kuwa el-İştirakiyye – FFS) ve Kültür ve Demokrasi Birliği (el-Tecemmu min Ecl el-Sekafe ve ed-Dimukratiyye – RCD) tarafından temsil edilegelmiştir. Her ne kadar bu iki parti aynı seçmen kitlesini temsil etseler de politika tercihleri ve rejimle ilişkileri noktasında ayrışma göstermişlerdir. İslamcı ve Kabile hareketlerinde olmayan

19 Kabile partileri Berberi ideolojisini ve Kabile bölgesindeki azınlıkların taleplerini temsil eden partileri ifade etmektedir. Her ne kadar bu partiler etki alanlarını genişletmeye çalışsa da 2000'ler boyunca bu partiler genelde Kabile kimlikleriyle tanınmışlardır. Bu konuda daha fazlası için bkz. (Maddy-Weitzman, 2012)

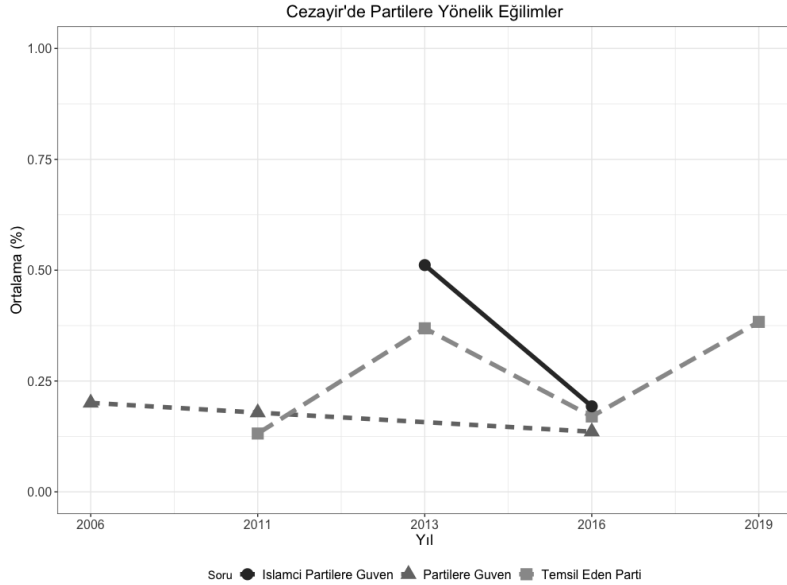
20 Genel anlamda İslamcı vizyonu ve isimleri paylaşmalarının ötesinde bu partilerin Filistin'deki Hamas ve Tunus'taki Nahda hareketleriyle organik bir bağı yoktur. Cezayir'deki Hamas Uluslararası Müslüman Kardeşleri Örgütü'nün temsilcisi ve üyesidir. Nahda ise benzer bir ideolojiye sahip olmakla beraber bu örgütle doğrudan bir bağı yoktur ve daha çok yerel/Cezayirli bir hareket olarak görülür. FIS ve Cezayir'deki diğer İslamcı hareketler için bakınız: (Burgat ve Dowell, 1997; Layachi, 2004; Willis, 1998, 1999; Zoubir, 1998)

21 Cezayir'deki İslamcı partilerin genel durumuyla ilgili daha kapsamlı bir tartışma için bkz: (Yaylacı ve Amasha, 2020)

kesimde ise çok sayıda farklı büyüklük ve etkide parti kurulmuş, bunların bazıları dönem dönem daha aktif rol almıştır. Ancak bu partilerin tamamı genelde liderleri çevresinde gelişmiş ve etkisini yitirmiştir (Kapıl, 1994). Cezayir’de çok partili sistem 1990’larda bu şekilde inşa edilmiş ve takip eden süreçte büyük değişikliklere uğramadan süregelmiştir.²²

Cezayir’de parti sistemi her ne kadar yerleşik olsa da ülkede oldukça dağınık bir parti yapısı vardır, parti örgütleri pek kuvvetli değildir ve muhalefet partilerinin etkisi oldukça sınırlıdır. Çok partili hayata geçişten itibaren rejim her bir ideolojik kamp içindeki ayrışmalardan başarıyla istifade ederek partilerin birbirlerinden daha da uzaklaşmasını ve daha kontrol edilebilir birer tehdit olmasını sağlamıştır. Bunun sonucu olarak da Cezayir halkı siyasal partilere olan güvenlerini yitirmiş ve onların siyaseti dönüştürmek için makul birer yol olduğu inancını yitirmiştir.

Arap Barometresi’nin yıllar içinde yapmış olduğu anketler de bu durumu göstermektedir. Şekil 3, Arap Barometresinin birinci ve beşinci dalgaları arasında partilerle ilgili sorulara verilen yanıtların ortalamasını göstermektedir. Buna göre Cezayirli anket katılımcılarının siyasal partilere ortalama güveni (üçgen kesik çizgi) 1 üzerinden 0.2 ve altında kalmıştır.²³ Kendilerini temsil eden partiyi belirtmeleri istenen soruya da Cezayirli katılımcıların çoğunluğu hiçbir partinin kendilerini temsil etmediğini (kare kesik çizgi) belirterek yanıt vermiştir. Bu değer zaman içinde farklılık gösterse dahi en olumlu yanıtların olduğu yıllarda bile katılımcıların %40’ından azı kendilerini temsil eden bir parti ismi verebilmiştir.

Şekil 3: Cezayir’de Partilere Yönelik Eğilimler

- 22 Hirak sonrasında partilerin etkisi görece daha da kırılma da zikri geçen partiler yine de ülkenin önde gelen partileri olmaya devam etmiştir.
- 23 Arap Barometresi’ndeki ilgili soru siyasi partilere güveni 1 ile 4 arasında değerlendirmeyi sormaktadır. Bu değişken “0” güven yok / az güven ve “1” biraz güven / çok güven olarak yeniden kodlanmıştır.

Çok partili sistemin ikinci özelliği parti sisteminin sınırlılıklara sahip olmasıdır. Her ne kadar partiler siyasal sistem içinde hareket etmek ve seçimlere katılmak yönünde bazı özgürlüklere sahip olsa da parti faaliyetleri için bazı sınırlar mevcuttur. Parti kurmak ve kapatmak halen daha İçişleri Bakanlığının elinde olduğu için esasında mutlak bir parti özgürlüğünden bahsedilemez. Özellikle iki mecrada bu sınırlılıklar kendini daha çok göstermektedir. Öncelikle Kabile hareketini temsil eden partiler olsa da ayrılıkçı partilere izin verilmemektedir ve bunun sonucunda da Kabile Özerklik Hareketi (*Mouvement pour l'autodétermination de la Kabylie – MAK*) 2000'lerin başındaki kuruluşundan beri resmi statü elde edememiştir.

Bunun yanı sıra bu sınırlılık İslamcı kısımda da kendini göstermektedir. Cezayir'de FIS'in mirası üzerine bir parti kurulmasına izin verilmemiştir ve FIS liderleri de siyasi yasaklı olarak tutulmuştur. Bunun sonucunda gerek FIS çizgisinde gerekse de bu çizgide olmasa dahi eski FIS üyelerinin liderliğinde parti aktivitelerine izin verilmemiştir. Uzun iç savaş sürecinde savaşan grupların çoğu FIS'in belirli kesimleriyle ideolojik benzerlik gösteren silahlı Selefi gruplar olduğundan hem şiddetin bir siyasal araç olarak kullanılması hem de FIS mirası konusunda rejim tetikte kalmıştır. Her ne kadar FIS örgütsel olarak iç savaşın bir tarafı olmasa da özellikle savaşın ilk yıllarında hareketin liderleri şiddet eylemlerine karşı çıkmamış olduğu ve zaman zaman bu eylemleri akladığı için savaşın ordu ve FIS arasında olduğu algısı oluşmuştur. Rejim de özellikle bu algıyı diri tutarak FIS'in mirasına izin vermemektedir. Bununla beraber geleneksel FIS çizgisinden ayrılmış ancak eski FIS'lilerin kurduğu hareketler de bu çerçevede yasaklıdır. Bunların en önde gelenlerinden biri de yasaklı olduğu için Avrupa merkezli faaliyet gösteren Raşad Hareketi'dir.²⁴

FIS'in rejim tarafından daimi olarak şiddetle ilişkili olarak gösterilmesi ve yasaklı tutulması sebebiyle Cezayir'deki diğer İslamcı partiler 1990'lardan beri kendilerini daimi olarak FIS mirası ve söylemi ile şiddetten uzak tutmaya çalışmıştır (Sakthivel, 2017). Bunun sonucunda Cezayir'deki tüm legal siyasal partiler daha ılımlı ve barışçıl hale gelebilmiştir.²⁵ Yeni Nesil (Cil Cedit) Partisi lideri Sufyan Cilali'nin de belirttiği üzere modern fikir ve değerler İslamcılarının eski fikir ve değerlerinin yerini almıştır ve bu yüzden de Cilali'ye göre Cezayir İslamcılarının gözünde "tefkir fikri bitti, hilafet fikri bitti, İslam devleti fikri bitti... 'demokrasi küfürdür' fikri bitti."²⁶ Benzer bir şekilde Hamas'ın eski liderlerinden Abdülmecid Menasra da zorluk zamanlarında FIS'ten nasıl ayrıştıklarını açıklarken şunları söylemektedir: "Biz katılımdan yanayız, açık bir strateji ve irfanımız var... Onların yanıtı şiddetti, bizim yanıtımız ise sabırdı... Biz barışa ve devlete değer verdik... İslam'a uygun, ülkenin ve sizin maslahatlarınıza zarar vermeyecek bir karşılık seçmek gereklidir."²⁷

Doğrusu Cezayir'de İslamcı partilerin daha ılımlı ve sisteme katılım yönünde bir konum almasının Cezayir siyaseti üzerinde bir yandan olumlu bir etkisi olmuştur. Böylece bu partiler FIS'in 1990'ların başında yaptığının aksine rejime karşı ağır bir söylem geliştirmekten kaçınmıştır. Özellikle 1990'larda ve 2000'lerde bölgedeki pek çok İslamcı hareket yasaklı konumdayken Cezayir'de aktif olarak faaliyet gösteren ve mecliste ve seçimlerde görece etkisi olan iki İslamcı

24 Birbirinden çok farklı iki hareket olan MAK ve Raşad'ın Cezayir nizamına karşı koordinasyon içinde oldukları gerekçesiyle 2021 yılında terörist ilan edilmesi de bu sınırlılıkları göstermesi açısından dikkat çekicidir (Orus-Boudjema, 2021).

25 Ali Benflis ile mülakat, eski başbakan ve Talai el-Hürriyet partisi eski lideri, 14 Şubat 2017, Cezayir.

26 Sufyan Cilali ile mülakat, Cil Cedit Partisi lideri, 27 Aralık 2016, Cezayir.

27 Abdülmejid Menasra ile mülakat, Hamas eski lideri, 24 Ocak 2017, Cezayir.

hareket olması da olumlu olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu partilerin kendilerini daimi olarak FIS'in mirasından ve onların ağır eleştirel metodundan uzaklaştırma çabaları Cezayir'deki İslamcı muhalefetin zayıf ve yüzeysel kalmasına sebep olmuştur (Ghanem, 2019). Bunların yanı sıra özellikle Hamas'ın 1990'lardan itibaren muhtelif hükümetlere bakanlar vererek dahil olması rejimin boyunduruğu altına girdikleri yönünde eleştirilere yol açmıştır (Boubekeur, 2008).

Tüm bunların sonucunda 1990'ları takip eden süreçte Cezayir'de İslamcı partilere güven de görece sınırlı kalmıştır. Şekil 3'te bulunan siyah yuvarlak çizgi İslamcı partilere güveni göstermektedir. Arap Baharı'nın İslamcılar yönünde heyecanı arttırdığı dönemde 1 üzerinden 0.51'e ulaşan güven, takip eden süreçte 0.2'nin altına inmiştir. Bu oran aynı yılda bu sorunun sorulduğu Fas, Filistin ve Tunus gibi ülkelerden daha düşüktür.

Çok partili sistemin rejimin sürekliliğine katkı sağlayan üçüncü özelliği daha önce de bahsedildiği üzere birden fazla rejim partisinin varlığıdır. Esasında rejimin iki partisi FLN ve RND arasında ciddi bir ideolojik farklılık yoktur ve iki parti de Buteflika'nın ve diğer rejim karar alıcılarının kararlarını büyük ölçüde desteklemiştir. Hatta bu partilerde siyaset yapanlar dahi bu iki partiyi refik ve kardeş olarak nitelendirebilmektedir.²⁸ Bununla beraber RND'nin ikinci rejim partisi olarak kurulması rejime ek bir meşruiyet yolu sunmasının yanında ciddi bir esneklik de sağlamıştır. Cezayir'in yarı-başkanlık sistemi içerisinde genelde muhalefetin ve kitlelerin tepkilerinin hedefi başkanlık makamı veya ordu değil hükümet olmuştur. Muhalefetten veya kitlelerden yükselen bir tepki olduğunda, bu iki parti arasında bir yer değişimi yapılarak rejimin kendisi çok zarar görmeden süreci az hasarla idare etmesi mümkün olmaktadır. Bir gazeteciye göre esasında bu durum rejime göre bir pazarlama hamlesidir. FLN popülerliğini kaybettiğinde RND onun yerini almaktadır, RND popülerliğini kaybettiğinde de FLN geri gelmektedir.²⁹ Pek çok seçimli otoriter rejim tek rejim partisi ile faaliyet gösterirken Cezayir rejiminin takip ettiği bu strateji önemli bir farklılık sunmaktadır. Cezayir rejiminin üretmiş olduğu bu strateji kendisine ciddi bir esneklik sağlaması açısından da rejimin tehditlere karşı direnme gücünü arttırmaktadır.

Şekil 4'te gösterildiği üzere Cezayir'de rejim partilerinin 1990'lardan itibaren seçim performansları incelendiğinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir.³⁰ Üçüncü bir partinin aralarına girdiği birkaç seçim haricinde bu iki parti seçimlerde genelde ilk iki sırayı elde etmiştir. Darbe sonrası ilk seçimlerde yeni rejim partisi olan RND (açık gri sütun) yükselirken FLN'in (koyu gri sütun) meclisteki koltuk oranı %20'nin altında kalmıştır. Takip eden seçimlerde ise bu iki partinin performanslarının birbirine zıt olarak değiştiği görülmektedir. Çizgi grafiğinden görüldüğü üzere 2002-2017 arasındaki seçimlerin her birinde bu partilerden biri meclisteki koltuk oranını arttırırken diğeri azaltmıştır. Genelde de seçim öncesi süreçte başbakanın mensup olduğu partinin cezalandırıldığı görülmektedir. Nitekim 2002 ve 2012 seçimleri öncesi dönemde başbakan RND'den,³¹ 2007 ve 2017 seçimleri öncesinde de FLN'den olduğu için ilk gruptaki seçimlerde FLN'nin, ikinci gruptaki seçimlerde de RND'nin oranlarını

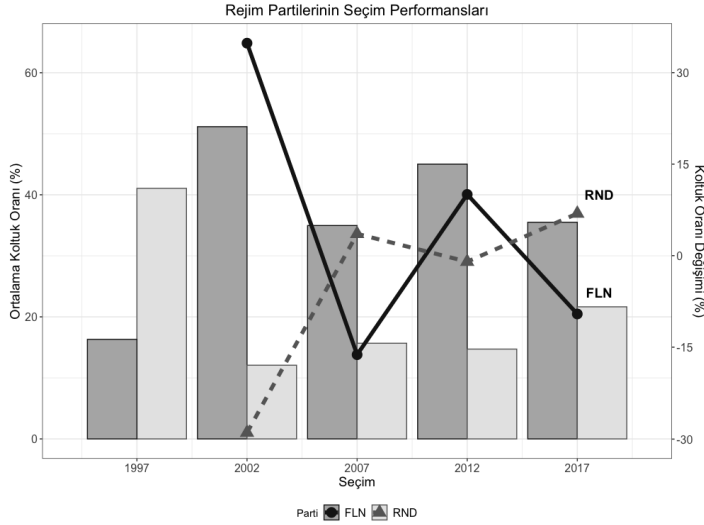
28 Muhammed Tayyib Selt ile mülakat, 15 Aralık 2016, Cezayir.

29 El-Haber gazetesinden anonim bir gazeteciyle mülakat, 22 Kasım 2016, Cezayir.

30 Şekildeki soldaki y boylamı seçim başına ortalama koltuk oranını (sütun grafiği), sağdaki y boylamı ise seçimler arası koltuk oranı değişimini (çizgi grafiği) göstermektedir.

31 Her ne kadar 1999'dan itibaren başbakanlar FLN'den olsa da Buteflika başa gelmeden önceki son başbakan olan bir önceki seçimin galibi RND'li Ahmed Uyahya 2002'de bir anlamda cezalandırılmıştır.

geliştirdiği görülmektedir.³² Bu şekilde rejim halkın hükümete olan tepkisini hükümette etkin olan partiyi cezalandırarak yumuşatırken genel çerçevede rejim partilerinin sürekliliğini sağlamıştır.

Şekil 4: Cezayir'de Rejim Partilerinin Seçim Performansı

Cezayir'de çok partili hayatın rejime avantaj sağlayan dördüncü özelliği ise seçimlerin işleyişinde görülmektedir. Her ne kadar rejim seçimlere izin verse ve seçimleri düzenli bir şekilde gerçekleştirirse de seçim sahtekarlığı oldukça yaygındır (Keenan, 2012). Cezayir rejimi hem seçimler öncesi adayları denetleyerek ve istediğini yasaklayarak bazı engeller koymaktadır hem de seçimleri tamamen temiz gerçekleştirmemektedir. Bu durum Buteflika rejiminin inşasında bile görülmüştür. Cezayir siyasetinin önemli isimlerinin aday olduğu ve iç savaş sonrası Cezayir'in kaderinin belirleneceğinin düşünüldüğü, demokratikleşme için az da olsa umudun kalmış olduğu 1999 seçimlerine 24 saatten az bir vakit kala muhalif adaylar seçimlerin hileli olacağı gerekçesiyle seçimden çekilmiş ve sonucunda Buteflika rahat bir zafer elde etmiştir. Adayların bu kararında seçime giden süreçte ordunun Buteflika'ya seçimi kazandıracak gerekli önlemleri alması etkili olmuştur (Quandt, 2002). Sonuçta, muhalefet adaylarının çoğunun seçimden çekilmesi sonrasında Buteflika kolay bir zafer kazanarak yaklaşık 20 yıllık başkanlığına başlamıştır.

Seçimlerin bu şekilde uygulanması ilerleyen süreçte de devam etmiştir. Electoral Integrity Project'in 2012-18 arasında dünyadaki yaklaşık 340 seçimi değerlendirdiği indeksine göre bu dönemde Cezayir'de gerçekleşen iki seçim (2012 ve 2017) uygulanmasındaki temizlik ve nizamlılık bakımından ancak 256 ve 260. sıralarda yer alabilmiştir (Norris ve Grömping, 2019). Cezayir'de

32 Hırak'ı takiben yapılan 2021 seçimlerinde ise esasında iki parti de cezalandırılmış ve bunların yerine rejime yakın pek çok bağımsız aday meclise girmiştir. Ancak genel eğilimi destekleyecek şekilde Hırak başladığında hükümette olan RND daha ciddi bir koltuk kaybı yaşamıştır.

muhtelif vilayetlerde valilik yapmış Beşir Frik'e göre hile ve önceden belirlenmiş sonuçların açıklanması kendisinin bizzat yaşadığı tecrübelerdir. Frik kendisinin de seçim zamanları aldığı emirler doğrultusunda valilerin durumunu şu şekilde izah etmektedir: "(Diyelim ki) bu seçim bölgesinde 10 sandalye var ve çoğunluğu (bir partiye) vermek gerekiyor. (Siz bunu gerçekleştirmek için) istediğin metodu kullanabilirsiniz."³³

Seçimlerin bu şekilde gerçekleşmesi bir yandan rejimin istediği sonuçları almasını sağlarken öbür yandan da seçimlerin anlamını daha kısıtlı tutmaktadır. Her ne kadar bazı partiler her koşulda seçimlere katılsa ve düzene daha da meşruiyet sağlasa da bazı muhalefet partileri dönem dönem seçimleri boykot etmektedir. Zira siyasiler "seçimin önceden belirlenmiş ve kotaların partiler arasında dağıtılmış" olduğunu düşünmektedir.³⁴ Bunun sonucunda Cezayir'de seçime katılım oranları oldukça düşük kalmaktadır. 2000'den itibaren hiçbir seçimde katılım oranı %50'yi geçememiş, özellikle de 2010'lardan itibaren düzenli düşüş göstererek sonunda %30'un altına inmiştir.

Seçimli çok partili sistemin rejimin sürekliliğini sağlayan beşinci ve son özelliği ise ifade ve toplanma özgürlüğündeki sınırlılıklardır. 1990'lar sonrası düzende, bazı diğer otoriter rejimlerle karşılaştırıldığında Cezayir'de partilerin, sivil toplum örgütlerinin ve hatta halkın rejimi ve hükümeti eleştirebilme imkânı olmuştur. Varieties of Democracy projesinin verilerine göre hem ifade özgürlüğü hem de alternatif haber alma kaynakları yönünden Cezayir 1990'lardan itibaren Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki ülkelerin pek çoğundan daha özgür bir yapıya sahip olmuştur (Coppedge ve diğerleri, 2019). Buna işaret eden bir gazete editörü anayasa düzenlemeleriyle gazetecilerin özgürlüklerinin genişlediğine işaret ederek "Cezayir'deki durum örnek gösterilecek şekilde değil, ancak bizim Cezayir'deki durumumuz başka ülkelerdeki gazetecilerin durumlarından çok daha iyi" demektedir.³⁵

Her ne kadar 1990'lar sonrası Cezayir'de görece ifade özgürlüğü olsa da bu özgürlük eylemin başladığı noktada sona ermektedir. Eğer bir protesto hareketi veya rejim karşıtı yapılanma olursa, rejim bunun önüne geçmeye çalışmaktadır. Rejim uzunca bir süre özellikle küçük boyutlu gösterilere alan tanımış (McAllister, 2013) ve büyümediği sürece bunlara görece müsaade etmiştir. Her ne kadar Arap Baharı sürecinde kısıtlı gösteriler olsa da Buteflika döneminin geneline bakıldığında rejim örgütlenme özgürlüğüne kısıtlamalar getirerek hareketlerin büyümesine engel olmuştur. Sonunda Hirak rejimin kontrol edemeyeceği şekilde büyümüş ve kitlesel harekete dönmüştür. Ancak rejim zaman içinde bir dizi baskı ve taviz stratejisiyle bu hareketin de başarılı olmasına engel olmuştur (Joffé, 2021; Volpi, 2020).³⁶

33 Beşir Frik ile mülakat, eski Vahran ve Jijel Valisi, 6 Şubat 2017, Cezayir.

34 Sufyan Cilali ile mülakat, 27 Aralık 2016, Cezayir.

35 Muhammed Baghali ile mülakat, el-Haber gazetesi eski editörü, 23 Kasım 2016. Muhakkak ki daha çok rejime yakın olan gazeteciler bu şekilde düşünmektedir. Nitekim Baghali de Hirak sonrasında Cezayir Radyosu'nun genel müdürü olarak ödüllendirilmiştir.

36 Rejimin bu araçların bazılarını kullanarak Hirak'ı nasıl kontrol altında tuttuğu üzerine daha kapsamlı analiz için, bkz: (Kılavuz, 2022)

Gerçekten de 1990'larla beraber tesis edilen Cezayir rejimi öncesine ve muadillerine oranla görece daha açık ve serbest bir rejim olmuştur. Ancak bu beş özelliğinden de görüldüğü üzere, çok partili sistem siyasal aktörlerin rejime meydan okumasına müsaade etmeyecek şekilde dizayn edilmiştir. Bunun ötesinde esasında bu sistem rejimin muhalefeti kontrol ve takip edebilmesini ve yatıştırmasını sağlamaktadır. Cezayirli bir akademisyen Cezayir'in özgürlük ve kısıtlılıklar barındıran bu hibrit yapısını şu sözlerle tasvir etmektedir: “(Rejimin mantığına göre) köpek havlar ancak kervan yoluna devam eder. Eğer çoğulculuk istiyorsanız, buyurun çoğulculuk. Eğer çeşitlenmiş medya istiyorsanız, buyurun medya. Ancak yönetmek istiyorsanız işte o başka bir mesele.”³⁷

5. Sonuç

Cezayir rejimi 1990'lar boyunca ciddi bir krizin içinden geçse de yeni yüzyıla beraber sahip olduğu eski ve yeni hayatta kalma araçları sayesinde öncesinden daha dirençli bir hale gelmiştir. Makalede de tasvir edildiği üzere rejim bir yandan doğal kaynak gelirleri gibi çok temel bir araç üzerindeki kontrolünü sürdürmüş, öbür yandan meşruiyet ve baskı aygıtlarını güncellemişken son olarak da liberalleşme reformları ve seçimli çok partili hayat gibi yeni araçlar geliştirmiştir. Böylece 1990'lar sonrasında gelişen Cezayir siyasal sisteminde her ne kadar partiler ve sivil toplum sistemi tehdit etme yönünde daha çok imkana sahip olsa da rejim sistemin sınırlarını çok başarılı bir şekilde çizerek ve muhalefeti kontrol altında tutarak varlığını sürdürebilmiştir.

2019'da başlayan ve ülkeyi kısa sürede etkisi altına alan Hirak bu konuda bir farklılık sunmaktadır. 1990'ların ardından Cezayir rejiminin temel stratejisi makalede de anlatıldığı üzere tehditleri yeterince büyümeden kontrol altında tutmak olagelmıştır. Nitekim 2011'de Arap Baharı sırasında bu görece başarılılabilmıştır. Ancak Hirak kısa sürede büyüyüp Buteflika'nın ve hükümetin devrilmesine kadar götürebilmiştir. Nitekim Hirak'la ciddi anlamda bir demokratik dönüşüm umudu da ortaya çıkmıştır. Ancak Cezayir rejiminin 1990'larda hayatta kalma araçlarının çeşitlendirilmesinin sonuçları Hirak'la bir kez daha görülmüştür. Hirak gibi kapsamlı bir hareket ortaya çıkmadan evvel rejim daha hayatta kalma araçlarını daha çok tehditlerin önünü kesmekte yönünde kullanmıştır. Ancak Hirak'la beraber bu araçlar doğrudan rejimi tehdit eden bir hareketi bastırmak için kullanılmıştır. Cezayir rejim elitleri tıpkı 1990'lardaki gelişmelere karşılık vererek rejimi yeniden yapılandığı gibi Hirak sonrası dönemde ileriye dönük olarak da bazı düzenlemeler yaparak rejimi yeni tehditlere karşı koruyabilirler. Özellikle Buteflika'nın devreden çıktığı, askerinin tekrar ön plana gelmek durumunda kaldığı ve halk hareketinin daha canlı olduğu Hirak sonrası dönemde rejimin faaliyetleri kendi geleceğini belirlemede önemli role sahip olacaktır.

Cezayir tecrübesi üzerine yapılan bu tartışma esasında Cezayir politikasından çok daha fazlasını aydınlatmaktadır. Zira bu gelişmeler farklı ülke ve bölgelerde otoriter rejimlerde gerçekleşen değişimleri de yansıtmaktadır. Birincisi, hibrit rejimlerin yükselişle otoriter rejimler çok

37 Cezayir 3 Üniversitesi'nden bir Siyaset Bilimi Profesörü ile mülakat, 6 Şubat 2017, Cezayir.

sayıda araç geliştirerek kendilerine esneklik sağlamışlardır. İkincisi, siyasal liberalleşme otoriter liderler için gerçekten de bir hayatta kalma stratejisi olabilir. Bu yüzden de hibrit rejimler otoriter ve demokratik rejimler arasında bir geçiş kategorisi değildir. Son olarak, Cezayir tecrübesi göstermektedir ki otoriter rejimler statik değil, dinamik yapılardır. Gerek Cezayir’de gerek bölgede gerekse de dünyanın farklı bölgelerindeki otoriter rejimler incelenirken rejim dinamiklerine bu pencereden bakılması bu rejimlerin sürekliliğinin ve sonunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Addi, L. (1998). Algeria’s Army, Algeria’s Agony. *Foreign Affairs*, 77(4), 44-53.
- Ait-Aoudia, M. (2015). *L’expérience démocratique en Algérie (1988-1992) : Apprentissages politiques et changement de régime*. Paris: Les Presses de Sciences Po.
- Algérie: Les partis islamistes à la recherche de l’unité en vue des législatives. (2017, 15 Ocak). France 24. <http://www.france24.com/fr/20170115-algerie-partis-islamistes-recherche-unite-elections-legislatives> adresinden erişildi.
- Ayachi, H. (2014). *Les années Chadli 1978-1992*. Alger: Socrate Editions.
- Bellin, E. (2004). The Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in Comparative Perspective. *Comparative Politics*, 36(2), 139-157.
- Boubekeur, A. (2008). Les partis islamistes algériens et la démocratie: Vers une professionnalisation politique ? *L’Année du Maghreb*, (IV), 219-238.
- Brumberg, D. (2002). The Trap of Liberalized Autocracy. *Journal of Democracy*, 13(4), 56-68.
- Bueno de Mesquita, B., Smith, A., Siverson, R. M. ve Morrow, J. D. (2004). *The Logic of Political Survival*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Burgat, F. ve Dowell, W. (1997). *The Islamic Movement in North Africa (Second Edition.)*. Austin: University of Texas Press.
- Carothers, T. (2002). The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy*, 13(1), 5-21.
- Cavatorta, F. (2002). The Failed Liberalisation of Algeria and the International Context: A Legacy of Stable Authoritarianism. *The Journal of North African Studies*, 7(4), 23-43.
- Charef, A. (1994). *Algérie: Le Grand Dérapage*. La Tour d’Aigues: Editions de l’Aube.
- Cook, S. A. (2007). *Ruling But Not Governing: The Military and Political Development in Egypt, Algeria, and Turkey*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Coppedge, M., Gerring, J., Knutsen, C. H., Lindberg, S. I., Teorell, J., Altman, D., ... Ziblatt, D. (2019). *V-Dem Codebook v9. Varieties of Democracy (V-Dem) Project*.
- Diamond, L. (2002). Thinking About Hybrid Regimes. *Journal of Democracy*, 13(2), 21-35.
- Edgell, A. B., Mechkova, V., Altman, D., Bernhard, M. ve Lindberg, S. I. (2017). When and where do elections matter? A global test of the democratization by elections hypothesis, 1900–2010. *Democratization*, 25(3), 422-444.
- Elguettaa, B. (2021, 17 Mart). The Military’s Political Role in the New Algeria—Politics of Military Authoritarianism in North Africa. Carnegie Middle East Center. <https://carnegie-mec.org/2021/03/17/military-s-political-role-in-new-algeria-pub-84076> adresinden erişildi.
- Entelis, J. P. (2011, 7 Eylül). Algeria, revolutionary in name only. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2011/09/07/algeria-revolutionary-in-name-only/> adresinden erişildi.

- Entelis, J. P. (2016, 19 Ocak). What does an amended constitution really change about Algeria? Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/01/19/what-does-an-amended-constitution-really-change-about-algeria/> adresinden erişildi.
- Gandhi, J. ve Lust-Okar, E. (2009). Elections Under Authoritarianism. *Annual Review of Political Science*, 12(1), 403-422.
- Gandhi, J. ve Przeworski, A. (2007). Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats. *Comparative Political Studies*, 40(11), 1279-1301.
- Geddes, B. (1999). What Do We Know About Democratization after Twenty Years? *Annual Review of Political Science*, 2(1), 115-144.
- Ghanem, D. (2019). *The Shifting Foundations of Political Islam in Algeria*. Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Ghanem, D. (2020, 8 Nisan). The Disease of Repression. Carnegie Middle East Center. <https://carnegie-mec.org/diwan/81499> adresinden erişildi.
- Hadjadj, D. (2007). Algeria: A Future Hijacked by Corruption. *Mediterranean Politics*, 12(2), 263-277.
- Hidouci, G. (1995). *Algérie: La libération inachevée*. Paris: Éd. la Découverte.
- Howard, M. M. ve Roessler, P. (2006). Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes. *American Journal of Political Science*, 50(2), 365-381.
- International Crisis Group. (2003). *Algeria: Unrest and Impasse in Kabylia* (ICG Middle East/North Africa Report No: No: 15). Cairo / Brussels. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/algeria/algeria-unrest-and-impasse-kabylia-0> adresinden erişildi.
- Joffé, G. (2021). Algeria: Be careful what you wish for. *The Journal of North African Studies*, 26(5), 819-826. Doi: 10.1080/13629.387.2021.1950771
- Kailitz, S. (2013). Classifying Political Regimes Revisited: Legitimation and Durability. *Democratization*, 20(1), 39-60.
- Kapil, A. (1994). Algeria. F. Tachau (Ed.), *Political Parties of the Middle East and North Africa* içinde. Westport, Conn: Greenwood.
- Keenan, J. (2012, 15 Mayıs). Algeria's election was a fraud. <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/05/201.251.482813133513.html> adresinden erişildi.
- Kilavuz, M. T. (2022). Algeria versus the Uprisings: The Algerian Regime and Opposition Dynamics during the 2010s. Ş. Aktürk (Ed.), *Arab Spring: Past, Present, and Future* içinde. Istanbul: TRT World Research Centre.
- Kilavuz, M. T. (2017). Reconfiguring the Algerian Regime: On the Stability and Robustness of Authoritarianism in Algeria. *Alsharq Forum*. <https://research.sharqforum.org/2017/05/02/reconfiguring-the-algerian-regime-on-the-stability-and-robustness-of-authoritarianism-in-algeria/> adresinden erişildi.
- Layachi, A. (2004). Political Liberalisation and the Islamist Movement in Algeria. *The Journal of North African Studies*, 9(2), 46-67.
- Le président Bouteflika annonce une révision de la Constitution. (2011, 15 Nisan). France 24. <http://www.france24.com/fr/20110415-algerie-discours-television-nation-president-abdelaziz-bouteflika-decisions-revoltes-monde-arabe> adresinden erişildi.
- Levitsky, S. ve Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. New York: Cambridge University Press.
- Lindberg, S. I. (2006). *Democracy and Elections in Africa*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

- Lindberg, S. I. (2009). *The Power of Elections Revisited*. S. I. Lindberg (Ed.), *Democratization by Elections: A New Mode of Transition* içinde. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Linz, J. J. ve Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Maddy-Weitzman, B. (2012). Arabization and Its Discontents: The Rise of the Amazigh Movement in North Africa. *The Journal of the Middle East and Africa*, 3(2), 109-135. Doi: 10.1080/21520.844.2012.738549
- Magaloni, B. (2006). *Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and Its Demise in Mexico*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- McAllister, E. (2013). Immunity to the Arab Spring? Fear, Fatigue and Fragmentation in Algeria. *New Middle Eastern Studies*, 3(0).
- Mebtoul, A. (2017, 27 Ocak). Algérie – Planche à billets et marche vers le FMI: Une crise de gouvernance. *Maghreb Emergent*. <http://maghrebemergent.com/contributions/opinions/68709-algerie-la-corruption-menace-la-securite-nationale-contribution.html> adresinden erişildi.
- Mortimer, R. (1991). Islam and Multiparty Politics in Algeria. *Middle East Journal*, 45(4), 575-593.
- Mortimer, R. (2006). State and Army in Algeria: The 'Bouteflika effect'. *The Journal of North African Studies*, 11(2), 155-171.
- Nezzar, K. (2000). *Mémoires du général*. Alger: Chihab.
- Norris, P. ve Grömping, M. (2019). Perceptions of Electoral Integrity, (PEI-7.0). Harvard Dataverse. Doi:10.7910/DVN/PDYRWL
- O'Donnell, G. ve Schmitter, P. C. (1986). *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Orus-Boudjema, S. (2021, 20 Ağustos). Algérie: Qui sont le MAK et Rachad, les mouvements accusés d'être derrière les incendies – Jeune Afrique. *Jeune Afrique*. <https://www.jeuneafrique.com/1220291/politique/algerie-qui-sont-le-mak-et-rachad-les-mouvements-accuses-detre-derriere-les-incendies/> adresinden erişildi.
- Parks, R. (2012). Algeria and the Arab Uprisings. C. M. Henry ve J. Ji-Hyang (Ed.), *The Arab Spring: Will It Lead to Democratic Transitions?* içinde (ss. 101-126). New York: Palgrave Macmillan.
- Przeworski, A., Alvarez, M., Cheibub, J. A. ve Limongi, F. (2000). *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.
- Quandt, W. B. (1998). *Between Ballots and Bullets: Algeria's Transition from Authoritarianism*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Quandt, W. B. (2002). Algeria's Uneasy Peace. *Journal of Democracy*, 13(4), 15-23.
- Rachidi, I. (2021, 29 Temmuz). Repression in Algeria: Could It End The Hirak Movement? *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/sada/85060> adresinden erişildi.
- Roberts, H. (1990). A New Face for the FLN. *Africa Report*, 35(1), 41-43.
- Roberts, H. (2007). Demilitarizing Algeria. *Carnegie Endowment*. <https://carnegieendowment.org/2007/05/08/demilitarizing-algeria-pub-19153> adresinden erişildi.
- Sakthivel, V. (2017). Political Islam in Post-Conflict Algeria. *Hudson Institute*. <http://www.hudson.org/research/13934-political-islam-in-post-conflict-algeria> adresinden erişildi.
- Schedler, A. (2002). The Menu of Manipulation: Elections without Democracy. *Journal of Democracy*, 13(2), 36-50.

- Schedler, A. (2006). *The Logic of Electoral Authoritarianism*. (A. Schedler, Ed.). Boulder, Colorado: Lynne Rienner.
- Svolik, M. W. (2012). *The Politics of Authoritarian Rule*. Cambridge University Press.
- Tahi, M. S. (1992). The Arduous Democratisation Process in Algeria. *The Journal of Modern African Studies*, 30(3), 397-419.
- Teorell, J. ve Hadenius, A. (2009). *Elections as Levers of Democratization: A Global Inquiry*. S. I. Lindberg (Ed.), *Democratization by Elections: A New Mode of Transition içinde*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Tlemçani, R. (2008). *Algeria Under Bouteflika: Civil Strife and National Reconciliation*. Carnegie Middle East Center. <http://carnegie-mec.org/2008/03/10/algeria-under-bouteflika-civil-strife-and-national-reconciliation-pub-19976> adresinden erişildi.
- Volpi, F. (2003). *Islam and Democracy: The Failure of Dialogue in Algeria*. London ; Sterling, VA: Pluto Press.
- Volpi, F. (2004). Pseudo-democracy in the Muslim world. *Third World Quarterly*, 25(6), 1061-1078.
- Volpi, F. (2013). Algeria versus the Arab Spring. *Journal of Democracy*, 24(3), 104-115. Doi: 10.1353/jod.2013.0040
- Volpi, F. (2017). *Revolution and Authoritarianism in North Africa*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Volpi, F. (2020). Algeria: When Elections Hurt Democracy. *Journal of Democracy*, 31(2), 152-165.
- Werenfels, I. (2007). *Managing Instability in Algeria*. London: Routledge.
- Willis, M. (1998). Algeria's other Islamists: Abdallah Djaballah and the Ennahda movement. *The Journal of North African Studies*, 3(3), 46-70.
- Willis, M. (1999). *The Islamist Challenge in Algeria: A Political History*. New York: NYU Press.
- World Bank. (2021). *World Development Indicators (WDI)*. <http://databank.worldbank.org> adresinden erişildi.
- Yaylacı, İ. ve Amasha, M. (2020). *Islamist Movements and Parties in the Algerian Uprising. Political Islam Movements in the Second Wave of Arab Uprisings*. İstanbul: Al Sharq Strategic Research.
- Yefsah, A. (1991). La question du pouvoir en Algérie. *Alger: En. A.P.*
- Yefsah, A. (1992). L'armée et le pouvoir en Algérie de 1962 à 1992. *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, 65(1), 77-95.
- Zoubir, Y. H. (1993). The Painful Transition from Authoritarianism in Algeria. *Arab Studies Quarterly*, 15(3), 83-110.
- Zoubir, Y. H. (1998). The Algerian political crisis: Origins and prospects for the future of democracy. *The Journal of North African Studies*, 3(1), 74-100.

Reconfiguring Authoritarianism: Post-Crisis Regime Consolidation in Algeria during the 1990s

M Tahir KILAVUZ*

More than two decades before the Middle East and North Africa was shaken by the Arab Spring protests and regime changes; Algeria had its own experience with a major political transformation. After a failed democratization attempt, a coup, and an almost decade-long civil war, the Algerian regime once again consolidated itself and emerged as one of the most robust regimes in the region. While the Arab Spring led to the fall of dictators in its neighbors, the Algerian regime managed to survive. After surviving for more than two decades without major challenges, Algeria was shaken by an even more challenging protest movement, the Hirak, in 2019. This time, despite being on the verge of a fall, the regime still found ways to stay afloat and managed to survive. In light of these, what makes the Algerian regime so resilient? How does the regime, that experienced a near breakdown and an attempt at democratization two decades ago, consolidated itself into such a robust regime? What is the main toolset that the Algerian regime uses to sustain its survival? In light of these, what measures do authoritarian regimes take in response to challenges? How do they reconfigure themselves following periods of political crises?

The literature on comparative authoritarianism suggests that the main purpose of the autocratic leaders is to remain in power. For that, most authoritarian regimes use a set of tools to rule, manipulate, and appease the challengers, both from the regime and the opposition. Sometimes using a few tools is enough for survival but having a variety of tools in the inventory provides a more enhanced protection to different challenges and help autocrats to survive. With the rise of hybrid versions, the authoritarian regimes reinforced their toolsets with seemingly democratic institutions. Increasing the role of parliaments, carrying out elections, allowing opposition parties, expanding rights and freedoms have been some of the strategies that authoritarian regimes use as a survival strategy.

Similar to these arguments, Algeria managed to survive after the 1990s by diversifying its toolset. Based on the changes and the foundation of the current regime structure, the article explains the survival of the Algerian regime by looking at how it was reconfigured during the 1990s.

* Marmara University, Istanbul, Türkiye, E-mail : mtkilavuz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3827-3827

Following this reconfiguration, the Algerian regime uses a wide variety of toolset for its survival. There are three categories of tools that the regime uses for its survival and persistence today:

First, the regime still relies on a set of pre-1990s tools, such as the natural resources rents. These rents play a double role to address the challenges, both from the elite through crony capitalism and from the masses by financing the state-centered economy

Second, the regime reconfigured some of the old tools, namely regime legitimacy and the coercive apparatus, during the 1990s. The army and the presidency generated a new line of legitimacy as the guarantor of stability following the civil war. The coercive apparatus, on the other hand, reinforced both its resources and influence during the tumultuous 1990s, becoming a more effective tool against the challenges.

Third, the regime introduced new tools such as the strategic use of political reforms and electoral multiparty system. These new tools provide the regime with further flexibility and resilience against challenges. When there is a challenge from the opposition or the masses, the regime uses the promise of reforms as a strategic chip and initiate some reforms without significantly altering the system. At the same time, the regime, while allowing elections and opposition parties unlike the pre-1990s, delineates the limits of the party system and keep the opposition under control. Whereas the opposition parties win seats in the parliament and occasionally become part of governments, they do not have meaningful power to take control of the government. The regime succeeds by using its own political parties efficiently, limiting or banning some political movements, committing electoral fraud when necessary, and providing only limited freedoms of expression and association.

By this adaptation and diversification of tools, the Algerian experience represents a successful transition from a single-party authoritarianism to a modern electoral authoritarianism. Indeed, many authoritarian regimes around the world went through a similar reconfiguration during the last decades of the 20th century and the early decades of the 21st century. Algeria was no different than its counterparts in this respect. The aim of this article, then, is to locate the reconfiguration of the Algerian regime in the broader theoretical context and to illustrate the development and the outcomes of this reconfiguration with insights from the actors in Algerian politics.

This article proposes these conclusions by exploring the main tenets of the current Algerian regime. It investigates the transformation of the authoritarian regime in Algeria by examining the main turning points and institutional changes through a within-case analysis. It also supports its arguments through interviews with Algerian politicians, activists, scholars, and journalists conducted during fieldwork.

Eko-Terörizm Kavramı Üzerine Bir Tartışma: Yeryüzü Kurtuluş Cephesi ve Hayvan Kurtuluş Cephesi'nin Analizi

A Discussion on the Concept of Eco-Terrorism: An Analysis of the Earth Liberation Front and Animal Liberation Front

Ayfer GENÇ YILMAZ*

Öz

11 Eylül'ün ertesinde bir hayli tartışmalı terörizm kavramını yeniden tanımlamaya yönelik genişçe bir akademik tartışma ortaya çıkmıştır. Bir taraftan, siyasal otoriteler ve genel olarak güvenlik kurumları kavramın anlamını genişletmeye başlarken, diğer taraftan çok sayıda araştırmacı temel hak ve özgürlüklerin istismarını engellemek amacıyla terörizm kavramının sınırlarını çizmek ve ona belirli ve nesnel bir tanım vermek için çaba sarf etmiştir. Bu süreçte, uluslararası terörizmin yükselişine yönelik artan ilgiye rağmen, diğer taraftan, ABD'de bir başka terörizm türü – yerel terörizm – kendini göstermiş ve beraberinde tartışmaları tetiklemiştir. 2000'li yıllarda FBI masum insanların mülkiyetine yönelik zarar verdikleri ve terörist saldırılar düzenledikleri gerekçesiyle eko-terörizmi ABD için en önemli tehlike olarak gördüğünü açıklamıştır. Bu çalışma, bir ekolojik örgütlenme olarak Yeryüzü Kurtuluş Cephesi ve hayvan hakları örgütlenmesi olarak Hayvan Kurtuluş Cephesi'ni analiz etmektedir. Çalışma, bu hareketlerin stratejileri ve kundaklama ve genel olarak mülkiyeti yok etmeye yönelik faaliyetlerini incelemek suretiyle terörist olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmayacağını tartışmaktadır. Bunun için çalışma, Ganor'un terörizm tanımını kullanacaktır. Eko-terörizm üzerine yapılacak tartışma üzerinden, çalışma, Ganor'un terörizm tanımının eksik ve yetersiz yanlarını ortaya koyacak ve daha iyi yapılandırılmış bir terörizm tanımı sağlamak amacıyla gerekli kriterleri göstermeye çalışacaktır. Bu doğrultuda, terörizm için önerilen tanımların bir fiilin sivillere yönelik olduğunda mı şiddet içerdiği yoksa mülkiyete yönelik olduğunda dahi şiddet içeren eylem olarak nitelendirileceği hususunda karar vermesi gerekmektedir. Ayrıca, ortaya konulacak yeni tanım, sivil hedeflerin kim ya da neler olduğunu da açık bir biçimde betimlenmelidir. Son olarak, ELF ve ALF eylemlerinin insanlar arasında korku yaratıp yaratmadığı üzerinden değerlendirilmesi gerçekleştirilmelidir. Bu sonuncu kriter Ganor'un tanımının eksik yanını da açığa çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: terörizm, eko-terörizm, Yeryüzü Kurtuluş Cephesi, Hayvan Kurtuluş Cephesi

Abstract

In the aftermath of 9/11, a vast scholarly debate has arisen to redefine the highly contested concept of terrorism. On one side, political authorities and security institutions gradually expanded the term's meaning. On the other side, many scholars intended to give an objective and precise definition to prevent the abuse of fundamental rights and freedoms in the name of the war against terrorism. During

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, e-posta: agenc@ticaret.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4714-0639

the same period, despite the increasing attention given to the rise of international terrorism, in the US, another type of terrorism – domestic terrorism – has shown up and triggered a series of debates. In the 2000s, the FBI defined eco-terrorism as the most dangerous threat for the US as ecological groups damaged the property of innocent civilian people and committed terrorist attacks. This paper analyzes two ecological and animal rights movements (Earth Liberation Front, ELF and Animal Liberation Front, ALF). It focuses on these movements' strategies and activities, such as arsons, monkey-wrenching and property damage to decide whether they can be classified as terrorists. For doing that, the article uses Ganor's definition of terrorism. Through the debate on eco-terrorism, the article aims to put forward the still imprecise part of Ganor's definition and demonstrate the necessary criteria to be established to provide a well-structured definition for the concept of terrorism. In this regard, the definitions suggested for terrorism must decide whether an act is accepted as violent when directed toward a civilian or property damage can be conceptualized as violent. Moreover, the newly established definition must clearly explain who or what civilian targets are. Finally, the acts committed by the ELF and ALF must be evaluated on the ground of fear they provoked among people. This last criterion reveals the missing part of Ganor's definition.

Keywords: terrorism, eco-terrorism, Earth Liberation Front, Animal Liberation Front

1. Giriş

Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı çerçevesinde güvenlik ortamı büyük ölçüde devletler-arası savaş üzerinden tanımlanmıştır. Söz konusu uluslararası ortamda, terörist gruplar da büyük ölçüde ulusalcı ve ideolojik ayrımlar ekseninde konumlanmıştır. Rapoport'un terörizmin tarihini dört dalgaya ayırmak suretiyle ele aldığı çalışmasına referansla, Soğuk Savaş boyunca ikinci dalga (ulusalcı) ve üçüncü dalga (sol) terörizmin hüküm sürdüğü söylenebilir. Dördüncü dalga olarak adlandırılan İslami radikal terörizm ise yine Soğuk Savaş süresince ve özellikle 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgalinin mümkün kıldığı koşullar ve İran Devrimi'nin verdiği ilhamı arkasına almak suretiyle ortaya çıkmıştır.¹ Soğuk Savaş ertesinde devletler arası mücadeleler yerini büyük ölçüde devlet içi çatışmalara bırakırken güvenlik ortamı da yeniden yapılanmıştır. Bu bağlamda, terörizm Soğuk Savaş ertesi dönemin en önemli güvenlik meselelerinden birini oluşturmuştur. Özellikle, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından terörizm daha çok radikal ya da İslamcı terörizm adıyla özellikle Batıyı tehdit eden bir yeni güvenlik tehdidi ve yeni bir savaş alanı olarak algılanmıştır.² 11 Eylül ertesinde terörizmin hem akademik çalışmalarda hem de medyada giderek önem kazanması dışında, ABD'de küresel terörizmin yükselişe geçişi ile aynı dönemde, yerel niteliğe sahip bir başka terör tehdidi söylemi de dikkat çekmeye başlamıştır: ekolojik/çevresel terörizm.

1 Rapoport'a göre tarihsel süreç içerisinde ikinci dalga terörizm 1920-1960 tarihleri arasında, üçüncü dalga terörizm ise 1960-1980 döneminde hüküm sürmüştür. İkinci dalga olarak nitelendirilen milliyetçi terörizm büyük ölçüde polis ve askere yönelik gerilla saldırıları şeklinde bir yöntemi benimserken, üçüncü dalga terörizm olarak adlandırılan sol terörizm daha çok uçak kaçırma ve siyasi cinayetler gibi yöntemleri kullanmıştır. İkinci dalga terörizm Avrupa imparatorluklarını hedef almak ve onlardan ayrılmak suretiyle kendi ulus-devletlerini kurmayı hedef olarak belirleyen gruplar tarafından temsil edilirken, üçüncü dalga terörizm ABD'ye ve emperyalizme karşı mücadele yürütmüştür. Terörizmin dalgaları hakkında ayrıntılı bir analiz için bkz. Rapoport, 2004.

2 1990'lı yılların sonunda ortaya çıkan ancak özellikle 11 Eylül saldırıları ve El-Kaide ile birlikte daha da keskinleşen eski terörizm ve yeni terörizm tartışması için bkz. (Crenshaw, 2008; Gofas, 2012).

1999 yılında çevreye ve doğaya zarar verdiği gerekçesiyle bir kayak merkezine yönelik olarak gerçekleştirilen kundaklama eyleminin ardından ELF, Federal Soruşturma Bürosu (*Federal Investigation Front, FBI*) tarafından 2001 tarihinde resmen yerel bir terörist örgütlenme olarak tanımlanmıştır. FBI'nın terörle mücadele biriminin başında yer alan isim James F Jarboe (2002), ilgili Kongre oturumunda çevresel saiklerle hareket eden örgütlenmeler olarak ALF ve ELF'nin ABD için derhal önüne geçilmesi gereken ciddi bir terörist tehlike oluşturduğunu söylemiştir. ABD'nin Oregon eyaletinde başlatılan ve ilgili aktörleri topyekûn eko-terörizm faaliyetleri üzerinden birleştiren çok kapsamlı Backfire Operasyonu kapsamında FBI; çevre ve hayvan hakları alanında terörist faaliyetler yürüttüğü, kundaklama stratejisini kullandığı ve bunların sonucunda yüksek bir mali kayba yol açtığı gerekçesiyle ELF ve ALF adlı örgüt mensubu eylemcileri tutuklamıştır (Ward, 2008). FBI'ye göre, yerel terörist örgütlenmeler olarak ELF ve ALF oluşturdukları tehdit bakımından terörist örgütler sıralamasında İslamcı radikal terörizmin hemen ardından ikinci sırada gelmektedir (Watson, 2002).

Miller (2000), içinde bulunduğumuz milenyumun en önemli tehditlerinden biri olarak eko-terörizmi sayarken, Amster (2006) eko-terörizmi özellikle 11 Eylül ertesinde giderek genişleyen terörizm tanımını eleştirmek suretiyle ele almaktadır. Buna göre; yasa, istihbarat ve kolluk alanlarında yetkili olan otoriteler, çevreci faaliyetleri terörizm kavramı ekseninde tartışmak konusunda gayret göstermektedirler. Nagtzaam ve Cheltenham (2017) yakın tarihli araştırmalarında söz konusu çevresel örgütlerin suç faaliyetlerini terörizm kavramına referansla analiz etmektedir. Bu bağlamda, *Sea Shepherd Conservation Society* (Deniz Çobanı Koruma Derneği), *Earth First* (Önce Yeryüzü) ve onun varyantı olarak ELF ve ALF tartışılmaktadır. Bunun dışında, ilgili örgütlenmeleri bir terörist grup olarak nitelendirmekten uzak; ancak onların radikal karakteristiğinden bahseden çalışmalar da mevcuttur (Cianchi, 2015). Eko-terörizm kavramını somut veriler üzerinden inceleyen Carson, Lafree ve Dugan (2012), 1970-2007 tarihleri arasında söz konusu çevre ve hayvan hakları örgütlerinin sivillere yönelik şiddet içerip içermemesine referansla terörist ve terörist olmayan suç faaliyetlerini ortaya koymaktadır. Joosse (2012) ise eko-terörizm kavramının bir toplumsal inşa olarak nasıl oluşturulduğunu New York Times gazetesinin ilgili haberlerini tarayarak analiz etmektedir. Grunewald ve arkadaşları (2015) ise eko-terörist gruplar tarafından seçilen hedeflerin analizini gerçekleştirmektedir. Türkiye'de terörizm üzerine literatürde eko-terörizm layığıyla incelenmemiştir. YÖK veritabanı üzerinden yapılan taramada çevresel terörizmi ele alan herhangi bir lisansüstü teze rastlanmamıştır. Önemli bir istisna, SETA bünyesinde Güngörmez ve Alkanat (2019) tarafından hazırlanan ve PKK'nın kundaklama faaliyetlerini çevresel terörizm kavramı temelinde inceleyen rapordur. Benzer bir yaklaşımla Akyüz (2020) de PKK terörist örgütlenmesi üzerinden Türkiye'de çevresel terör kavramını analiz etmiştir.

Elinizdeki çalışma, Ganor'un (2002) terörizm tanımı üzerinden bir eko-terörizm tartışması gerçekleştirmek niyetindedir. Ganor (2002) 11 Eylül saldırılarının sonrasında genişleyen terörizm tanımını nesnel bir zemine yerleştirmek amacıyla daraltılmış bir terörizm tanımı önermektedir. Bu doğrultuda, terörizmin sivillere veya sivil hedeflere yönelik olması şartını tanıma dahil etmektedir. ELF ve ALF örgütlerinin eylemleri ve eko-terörizmin temel tartışma alanı olarak mülkiyete yönelik

zararın nasıl ele alınması gerektiği sorunsalı üzerinden Ganor'un tanımının işlevselliği ile yeterliliği çalışmanın temel tartışma sorunsalını oluşturmaktadır. ELF ve ALF örgütlenmelerinin araştırma alanı olarak seçilmesi tesadüfi değildir. Birçok araştırmacıya göre, ELF ve ALF'nin ortaya çıkışı ile ekolojik harekette ilk defa doğrudan eylem anlayışına geçilmiştir (Pellow, 2018, s. 84). Doğrudan eylem stratejisine geçilmesi ile şiddet içeren saldırıların artışı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Halihazırda (eko)terörizmin tanımına yönelik tartışma da kullanılan şiddetin kime yönelik olduğu ile ilgilidir. Aynı zamanda, ABD'de 1993-2001 tarihleri arasında gerçekleşen yerel terörizm saldırılarının çoğunluğu ELF ve ALF tarafından üstlenilmiştir (FBI, 2005, s. 41).

2. Terörizmi Tanımlamak

Terörizm kavramı üzerine gelişen akademik literatürün temel sorunsallarından birini bizzat kavramın tanımlanması hususu oluşturmaktadır (Laqueur, 1989; Ganor, 2002; Weinberg vd, 2004; Pedahzur vd, 2004). Buna göre, terörizm "özünde tartışmalı" bir kavram olarak nitelendirilir (Connolly, 1993). Bu zorluk bizzat akademik çalışmaların nesnel verileriyle de ispatlanmıştır. Örneğin, Schmidt ve Jongman (1988) terörizm üzerine o güne kadar yapılmış bilimsel çalışmalar üzerine gerçekleştirdikleri veri analizi ve literatür değerlendirmesi sonucunda yaklaşık olarak yüzü aşkın terörizm tanımının var olduğunu tespit etmiştir. Aynı doğrultuda, terörizm üzerine çalışan başlıca araştırmacılardan biri olan Walter Laqueur (1987, s. 7-302) terörizm kavramı üzerine ondan sonraki araştırmacıların üzerine odaklanacağı ve çalışmalarını şekillendirecek olan temel ikilemi ortaya koymuştur: Birinin teröristi diğeri özgürlük savaşçısıdır³ (*one man's terrorist, another man's freedom fighter*).

Terörizm üzerine yapılan kavramsal tartışmalarda ve terörizmi tanımlamaya dair gerçekleştirilen akademik çalışmalarda Laqueur'un bahsettiği bu ikileme sıkça atıf yapılır (Ganor, 2002). Bu sayede kavramı tanımlamayı zorlaştıran temel hususlar ortaya çıkmaktadır. Buna göre, terörizmi tanımlamanın temel zorluğu özünde siyasal olan kavramın, aynı zamanda, kavramı tanımlayan kişinin öznel değerlendirmeleri tarafından belirleniyor olmasından kaynaklanmaktadır: Özetle, Laqueur tarafından ortaya konulan bu ikilem terörizmi evrensel ve nesnel bir biçimde tanımlama işini zorlaştırır çünkü, ilk olarak, terörizm ve terörist kavramları genel olarak tanımlayan kişi/ devletin sübjektif kanaatine göre belirlenir. İkincisi, her iki kavram da siyasal bir niteliğe sahiptir⁴ (Kennedy, 1999).

Söz konusu kavramsal tartışmaların karmaşık niteliğine rağmen, genel olarak üzerinde uzlaşmaya varılmış ve terörizmin asgari bileşenlerini oluşturan temel karakteristiklerden bahsedilebilir (Monaghan, 1999). Buna göre, terörizmi tanımlayabilmek için başlıca iki bileşenin mutlaka

3 1931-1948 yılları arasında faaliyette bulunan Siyonist paramiliter bir örgütlenme olan Irgun'un liderlerinden Menchem Begin takipçilerine özgürlük savaşçılığı diye hitap etmenin propaganda açısından büyük avantaj getirdiğini ilk fark edenler arasında yer almaktadır (Pedahzur vd, 2004, s. 778).

4 Örneğin Ganor (2002, s. 288) Suriye, Libya ve İran başta olmak üzere birçok ülkede şiddet içeren faaliyette bulunan kişi ya da grupların meşru amaçlara sahip oldukları gerekçesiyle terörist olarak nitelendirilmemeleri yönünde lobi faaliyeti yürütülmekte olduğundan bahsetmektedir. Benzer şekilde, terörist gruplar listesinin her yıl değişmesi ve değişimlerde ülkeler arası çıkar ilişkilerinin de önemli bir etken olması da yine bu tezi doğrulamaktadır.

birlikte var olması gerekir: şiddet ve bu şiddetin belirli siyasal, dini ya da ideolojik hedefi gerçekleştirmeye yönelik kullanılıyor olması (Chomsky, 2001). Bunlardan birincisi, terörizmin siyasal/ideolojik/toplumsal hedeflere yönelik olması gerektiği, onu daha çok kişisel alana yönelik olan suç türü eylemlerden ayırır. Terörist faaliyetin şiddet içeriyor olması ise, onu, barışçıl protesto gösterilerinden ya da muhalif eylemlerden ayırır. Dolayısıyla söz konusu bileşenlerin tanımlanması işlevseldir. Öte yandan, terörizmi tanımlamaya dair tartışmaların esasen bu iki bileşene odaklanması nedeniyle kavramın tanımı bir hayli geniş ve muğlak kalmıştır. Bu niteliklere sahip olan terörizm tanımı güvenlik ile temel hak ve özgürlükler dengesinde ağırlığın birinciyi doğru verilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Terörizmin geniş veya dar tanımlanması hususuna dair devam etmekte olan anlaşmazlık 11 Eylül saldırılarının ertesinde terörizmin siyasal ve popüler tartışmaların temel kavramlarından biri haline gelmesi ile birlikte daha da derinleşmiştir. Bundan sonra, özellikle kamu düzenini ön plana yerleştiren otoriteler, ortaya çıkan her tür muhalif eylemi denetim altında tutmak amacıyla terörizm tanımını genişletme girişiminde bulunmuştur. Bu anlayışın yasal düzeyde somutlaşmış en önemli örneklerinden biri, 2001 tarihli ABD'nin *Patriot Act* (Vatanseverlik Yasası) adlı yasal düzenlemesidir. ABD Vatanseverlik Yasası terörizmi ve terörist faaliyeti/teröristi olabildiğince geniş ve muğlak bir biçimde tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, ABD'nin ceza hukukunu çiğneyen insan hayatına yönelik olarak tehlike oluşturan faaliyetler, sivil halkı baskılamak ya da korkutmak niyetini hedefleyen faaliyetler, bir hükümet politikasını topyekûn yıkım, öldürme, kaçırma yoluyla değiştirmeye dönük olan ABD yasal sınırları içerisinde gerçekleştirilen faaliyetler terörist faaliyet ya da terörizm olarak tanımlanmaktadır.⁵

Terörizmin bu şekilde geniş ve muğlak biçimde tanımlanmasına yönelik eleştiri ve itirazlar, 2001 sonrasında temel hak ve özgürlükler alanında küresel düzeyde görülen kısıtlamaların artması ile birlikte büyümüştür. Terörizm üzerine bilimsel çalışmalar yürüten uluslararası düşünce kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve dernekler bu noktada terörizmin tanımının daraltılması, sınırlarının daha belirli hale getirilmesi ve bu sayede her türlü siyasal muhalefetin terörist sıfatı ile değerlendirilmesinin önüne geçilmesi için çaba sarf etmiştir. Örneğin, terörizmle mücadele alanında faaliyet yürüten *International Center for Counter-terrorism*⁶, terörizmle mücadele politikalarının önleme faaliyetlerini tasarlarken aynı zamanda hukuk devleti sınırları içinde kalmayı başarması gereğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda, terörizmi tanımlarken terörist faaliyetin sivillere yönelik gerçekleşmesi gerektiğini ve terörizmin kasıtlı olarak sivilleri hedef aldığını vurgulamıştır. Dolayısıyla bu tanım, daraltılmış ve nesnel bir terörizm tanımıdır (Roberts, 2005).

Ganor (2002), yukarıdaki girişimlere paralel biçimde, teröristin tanımlanması sürecinde tanımlayanın öznel bakış açısının varlığının sorun oluşturduğunu belirtmekte ve bu doğrultuda özgürlük savaşı ve terörist arasındaki ayrımı belirgin ve keskin hale getirmenin bir ihtiyaç

5 USA Patriot Act olarak kısaltılmış olan yasanın adı şu şekildedir: United States of America: Uniting and Strengthening America by providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001. Public Law, 107-56, 107th Congress, 26 Ekim 2001.

6 Merkezin internet sayfası için bkz. www.icct.nl erişim tarihi 16 Mart 2021.

olduğunu savunmaktadır. Ganor'a göre, bu da ancak tanımın nesnel hale getirilmesi ile mümkün olabilecektir. Muğlak ve sübjektif terörizm tanımlarının yerine nesnel ve evrensel bir terörizm tanımına uluslararası toplum tarafından kabul edilmiş uluslararası hukuk kurallarına referansla ulaşabilmek mümkündür. Ganor'un (2002, s. 288) önerdiği şey şudur: Cenevre ve Lahey Sözleşmeleriyle uluslararası toplum nasıl savaş hukukuna ve kurallarına dair bir uzlaşmaya vardırıya benzer şekilde terörizm de buna paralel olarak nesnel veriler ve ölçütler ekseninde tanımlanabilir. Bunun yolu, tıpkı savaş hukukunda savaş metotlarının sivillere ya da askerlere/askeri hedeflere yönelik olması üzerinden bir ayırımın konulması gibi, terörizmde de sivillerin hedef alınıp alınmadığının tanıma dahil edilmesinden geçmektedir.

Ganor, uluslararası savaş hukukunun savaşan asker ile savaş suçlusunu arasındaki ayrımı nesnel bir biçimde benimsediğini belirtmektedir. Buna göre, savaş sırasında askeri güçler karşı tarafın askerlerini hedef alıyorsa, o zaman, savaş hukuku çerçevesinde hareket ediyor demektir. Eğer, savaş sırasında, askeri güçler sivilleri hedef alıyorsa, işte o zaman, konvansiyonel savaşı meşru bir biçimde yürüten savaşçının yerini savaş suçlusunu almaktadır. Uluslararası savaş hukukundan terörizmin tanımına transfer edilecek sivil hedef-askeri hedef ayrımı sayesinde teröristin gerilla savaşçısından farkı belirginleşecektir. Buna göre teröristin faaliyetleri, sivillere yönelik iken; gerilla savaşçısının askere ve askeri hedeflere yönelik olacaktır. Özetle bu dar ve sınırları iyi çizilmiş tanımlama ile, gerilla savaşı ile terörizm *hedefleri* üzerinden keskin bir biçimde birbirlerinden ayrılmaktadır (Ganor, 2002).

Dolayısıyla Ganor'a göre (2002) terörizm en nesnel biçimde siyasal amaçlara ulaşmak için sivillere ya da sivil hedeflere karşı şiddet kullanımı ya da şiddet kullanma tehdidi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda öne çıkan üç bileşen terörizm adı altında incelenen fiilin *doğasına, amacına ve hedefine* odaklanmaktadır. Hedeflerin sivil olması ilgili fiilin diğer siyasal şiddet türlerinden ayrılmasını mümkün kılarken, fiilin siyasal amaçları gerçekleştirmeye dönük olması onu suç-türü fiillerden ayırmaktadır. Son olarak ilgili fiilin şiddet içeriyor olması da yine bu eylemi diğer protesto faaliyetleri ve toplumsal hareketlerden ayırmaya yaramaktadır. Terörizmi nesnel bir biçimde tanımlama çabalarının temel hedefi amaç ekseninde tanımlanan ve araçları meşrulaştıran anlayışı bertaraf etmektir. Amaç, – ne kadar ulvi olursa olsun – araçları meşrulaştıramaz.

Ganor'un terörizmin tanımını nesnel hale getirme çabası temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması bakımından önemli olmakla birlikte, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren örgütlenmelerin faaliyetlerini terörizm başlığı altında inceleyip inceleyemeyeceğimize dair net bir çerçeve çizememektedir. Örneğin, ekolojik terörizm (eko-terörizm) başlığa altına yerleştirilen örgütlenmelerin sadece mülkiyete zarar vermeye yönelik olma iddiasındaki faaliyetlerinin nasıl sınıflandırılacağı Ganor'un tanımındaki eksikleri ve detaylandırılması gereken yerleri ortaya çıkarmak bakımından önemli bir araştırma alanı sunmaktadır.

3. Eko-terörizm Kavramı ve ELF ile ALF

Ekoloji ve terörizm kavramlarının birleşiminden oluşan ve genel olarak çevreyi ve hayvan haklarını korumaya yönelik olarak eylemde bulunan örgütlenmelerin şiddet içeren ve siyasal/

ideolojik saiklerle yürütülen faaliyetlerini ifade etmek amacıyla kullanılan eko-terörizm kavramını ilk kullananlardan birinin çevreci hareket karşıtı ve özel mülkiyet taraftarı Ron Arnold (1997) olduğu belirtilmektedir (Hirsch-Hoefler ve Mudde, 2014, s. 587). Sonrasında, kavram daha detaylı bir biçimde FBI'nın yerel terörizm biriminin başında bulunan James Jarboe (2002) tarafından çevresel-siyasal nedenlerle hareket eden ulus-altı gruplar tarafından masum kurbanlara veya mülkiyete yönelik şiddet kullanımı olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, eko-terörizm kavramı, aslında, terörizmin asgari bileşenlerine referansla tanımlanırken, aynı zamanda mülkiyete yönelik zararın da tanıma dahil edilmesi ile genişletilmiş bir içerik ile donatılmıştır.

FBI'nın yukarıdaki tanımını ve benzer yaklaşımları eleştiren birçok araştırmacı ve düşünce adamı ise kavramın bu şekilde kullanımını eleştirmiş ve ekolojik sürdürülebilirlik arayışında olan ve insana yönelik şiddet kullanmayan bu eylemcilerin terörist olarak tanımlanmalarına karşı çıkmıştır (Pellow, 2016, s. 82). Ayrıca, kavram, ABD dışında karşılık bulamamış ve terminolojik olarak Avrupa ülkelerinin yasalarınca içerilmemiştir. Örneğin, Hollanda ve Birleşik Krallık yasaları hayvan haklarını savunan birtakım örgütlenmelerin radikalleştiğini vurgulasalar da kavramsal olarak hayvan hakları aktivizmi yerine hayvan hakları aşırıcılığı deyimini tercih etmekle yetinmiştir (Hirsch-Hoefler ve Mudde, 2014, s. 588).

Eko-terörizm kavramına dair eleştirel bakış açısı sadece sivillere yönelik eylem veya mülkiyete verilen zarar ile sınırlı kalmamıştır. Örneğin Pellow (2016, s. 84) eko-terörizm kavramına karşı çıkan araştırmacıların bilmeden tuzağa düştüklerini iddia etmektedir. Öyle ki, bu grup, bir taraftan ELF ve ALF gibi ekolojik saiklerle hareket eden grupların çevreyi korumak adına suç eyleminde bulduklarını iddia ederlerken, bu eylemleri sırasında insanlara zarar vermediklerinin altını çizmekte ve bu nedenle de eylemlerinin terörist olarak nitelendirilemeyeceğini söylemektedir. Ancak, Pellow, burada ekolojik hareketleri savunan araştırmacıların, ekolojik hareketlerin de tam karşı çıktığı insan-merkezilik tuzağına düştüklerini belirtirken; aslında terörizmin tanımının da insan-merkezli olduğu görüşünü savunmaktadır.

Daha farklı bir biçimde, bir başka grup araştırmacı ve yazar, ekolojik terörizmi ekolojik kaynaklara zarar vermek amacıyla grupların gerçekleştirdiği hukuk-dışı eylemler olarak tanımlamıştır (Chalecki, 2002; Miller vd, 2008). Bu noktada, eko-terörizm ve ekolojik terörizm ayırımına dikkat çekilmelidir. Bu ikisi arasında hem amaçların hem de hedeflerin farklılığı bakımından büyük bir fark söz konusudur. Birincisi ekolojik hak mücadelesi veren muhalif grupların eylemleri olarak karşımıza çıkarken, ikincisi çevreye terörist grupların verdiği zarar olarak tanımlanmaktadır. Glecik (2006) çevresel terörizmi, siyasi ve toplumsal amaçlar doğrultusunda çevreye karşı gerçekleştirilen hukuk-dışı eylemler olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda, terörist örgütlenmenin mücadele içerisinde bulunduğu devlet karşısında çevreye zarar verilmesi yolu tercih edilmektedir. Çevre, terörist eylemi gerçekleştiren aktörler tarafından siyasi otoriteyi güçsüz göstermek için bir araç olarak kullanılmaktadır (Akyüz, 2020, s. 198. Körfez Savaşı sırasında Basra Körfezi'ne petrol akıtan Irak Devleti, ABD tarafından çevreye bilerek ve isteyerek zarar verdiği gerekçesiyle bir ekolojik terörist devlet olarak tanımlanmıştır (Schwartz, 1998). Dolayısıyla ekolojik terörde amaç çevrenin korunması iken; çevresel terörizmde amaç doğal kaynakların ve çevrenin zarar görmesidir.

Eko-terörizm kavramı son dönemde terörizm kavramını da tekrar tartışmaya ve kavramsallaştırmaya açmıştır. Kabaca iki farklı görüş olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisine göre terörizmin devletler tarafından baz alınan geniş tanımı bir yana bırakılırsa, bir yerde terörist faaliyetten bahsedebilmek için orada şiddetin olması ve bu şiddetin sivil/masum insanlara yönelmiş olması gerekmektedir. Vanderheiden (2005) ve Amster (2006) ile Liddick (2006) bu doğrultuda çevre ve hayvan hakları örgütlerinin sivillere zarar vermediklerini, mülkiyete verdikleri zararı da minimumda tuttuklarını belirtmektedir. Benzer görüşü savunan Monaghan da (2013), bu örgütlenmelerin terörist değil de aşırı (extremist) olarak tanımlanmasının uygun olacağını ve yargılanma prosedürleri açısından terörizmle mücadele kanunlarına tabi olmamaları gerektiğini savunmaktadır. Öte yandan Pellow'un da (2016) savunduğu üzere aslında mülkiyetin korunması ve mülkiyete yönelik eylemlerin bir suç eylemi olarak nitelendirilmesi 2001 saldırıları ile doğrudan ilgili olarak görülemez. Bilakis, 20. yüzyılın henüz başında birçok hukuk kuralı mülkiyete yönelik zararları suç saymaktadır. Ayrıca, eko-terörizm tanımı son dönemde şiddet içermeyen toplumsal muhalefeti de içerecek biçimde genişlemiş görünmektedir. *Greenpeace* veya *Human Society of the United States* giderek eko-terörist örgütlenmeler olarak anılmaktadır.

11 Eylül saldırılarından sonra genişleyen ve sınırları belirsizleşen terörizm tanımı ve güvenlik bürokrasisinin de çabası ile ALF⁷ ve ELF örgütlerinin kundaklama başta olmak üzere çeşitli eylem repertuarları aracılığıyla genel olarak mülkiyete yönelik vermeyi planladıkları zararlar onların eko-terörist örgütlenme olarak nitelendirilmesi sonucunu doğurmuştur. FBI yetkilileri çevre ve hayvan hakları örgütlenmelerinin terörist eylemde bulduklarını ve bu açıdan ABD için yakın dönemde yerel düzeyde önemli bir terörist tehdit oluşturdukları yönünde görüş bildirmiştir (START, 2019).

3.1. ELF ve ALF'ye Genel Bakış

1970'li yıllarda hem hayvan hakları alanında hem de genel olarak çevresel/ekolojik konularda farkındalık hız kazanmış ve çeşitli örgütler eyleme geçmeye başlamıştır.⁸ Bu dönemde, özellikle 1973 ve 1977 yılında gerçekleşen petrol krizlerinin de etkisiyle "doğal kaynakların sınırlı" olduğu fikri ön plana çıkmış ve bu minvalde doğanın ve doğal kaynakların korunmasının gerekliliği daha fazla vurgulanır olmuştur. Aynı süreçte, hayvan haklarının korunması görevini insanların üstlenmesi gerektiği yönündeki yargının benimsenmesi⁹ ve buna paralel şekilde çevrenin ve

7 ALF'nin kurucusu Lee, Bands of Mercy üyesi iken gerçekleştirdiği kundaklama faaliyetleri sonucunda mülkiyete zarar vermektен 1975 yılında üç yıl mahkûmiyet cezası almıştır. Erken tahliye edilerek bir yıl hapis hane kaldıktan sonra 1976 yılında bu kez ALF'yi kurmuştur (Monaghan, 2013, s. 937).

8 Aslında çevreci eylem ve grupların felsefi temelleri 19. yüzyıla değin dayanmaktadır. Bu dönemde *Transcendentalism* (Aşkincılık) olarak kendini tanımlayan grup doğal hayatın önemine ve değerine binaen bir felsefi düşünce geliştirmiştir. 1958 yılında, geyik avında köpeklerin kullanılmasını önlemek amacıyla *the League Against Cruel Sports* (Zalim Sporlara Karşı Lig, LACS) bu durumu engellemek üzere sabotaj eylemleri düzenlemiştir (Da Silva, 2020, s. 207). Ancak, ekolojik ve hayvan hakları alanında aşırı grupların eylem düzeyinde faaliyetlerinin süreklilik kazanması ve çok sayıda örgütlenmenin kurulması esasen 1970'li yıllarda mümkün olabilmıştır (Liddick 2006).

9 Bu fikir esasen Singer tarafından savunulmaktadır. Peter Singer'in *Animal Liberation* (1975) adlı eserinin yayınlanması ile hayvanlara insan odaklı amaçlar uğruna zarar verilemeyeceği, onların da bu doğanın insanlar gibi ve eşit şekilde üyesi oldukları fikri savunulmaya başlanmıştır.

doğanın korunmasında da insanın aktör olarak ön plana çıkması gerektiğine dair fikirlerin yaygınlık kazanması ile birlikte radikal çevreci ve hayvan hakları grupları eylemlerine başlamıştır. Bu dönem süresince çok sayıda örgüt çevreyi ya da hayvan haklarını korumak temel hedefiyle faaliyete geçmiştir. *Friends of the Earth* (Yeryüzü Dostları, 1969), *Greenpeace* (Yeşil Barış, 1971), *Sea Shepherd* (Deniz Çobanı, 1979) ve *People for the Ethical Treatment of Animals* (Hayvanlara Etik Muamele için Mücadele Edenler, 1980) bu dönemde faaliyete geçmiş başlıca çevre ve hayvan hakları örgütlenmeleri arasında yer almaktadır. Bu örgütlenmeler dışında radikal çevreci eylemci ya da terörist olarak adlandırabileceğimiz kişilerin de faaliyetleri söz konusu olmuştur.¹⁰

Çalışmanın konusunu oluşturan ve hayvan hakları örgütlenmelerinin belkemiği olarak kabul edilen (Da Silva, 2020, s. 208) Hayvan Kurtuluş Cephesi (*Animal Liberation Front, ALF*), 1976 yılında öncülü olan *Bands of Mercy*'nin bünyesinde gelişen fikir ayrılıklarının sonucu olarak ve kendisine göre daha az radikal bir eylem planı seyreden Hunt Saboteur Association'ın (HSA) bölünmesi sonrasında kurulurken, Yeryüzü Kurtuluş Cephesi (*Earth Liberation Front, ELF*) 1992 yılında Brighton'da, İngiltere'de çevrenin yıkımını engellemek amacıyla oluşturulmuştur. ELF, kendisinden daha az radikal bir görüşü savunan Earth First'tün radikal üyeleri tarafından doğrudan eylem ve devrimci şiddet ekseninde hareket edecek bir örgütlenme olarak tasarlanmıştır (Leader ve Probst, 2003, s. 38).

İki grup birçok alanda ortak faaliyet yürütmektedirler (Monaghan, 2013). ELF'nin en temel hedefi doğal kaynakların insanlar tarafından sömürülmesine engel olmak ve bu doğrultuda çevreye verilen zarara yönelik kamuoyu ilgisini arttırmaktır (Chalecki, 2001, s. 4). ALF ise hayvanların özgürleştirilmesini ve korunmasını savunurken, hayvanların insan tarafından sömürülmesi faaliyetlerine tümüyle karşı çıkmaktadır. Sonuç olarak, iki örgütlenmeyi birbirinden ayıran temel mesele ise ALF'nin hayvanlara odaklanırken, ELF'nin topyekûn ekosistemin korunmasına yönelik olarak daha kapsayıcı bir ölçekte eylem yürütmesidir (Ackerman, 2003).

Eagon (1996) çok sayıda ve çeşitlilikteki çevre ve hayvan hakları örgütlenmelerinin hepsinin sahip olduğu üç temel özellik olduğunu belirtmektedir. Buna göre, tüm bu örgütlenmeler çevresel gerekler ve ihtiyaçların aciliyetini ön plana çıkarmıştır ve bu nedenle de çabuk çözüm bulabilmek amacıyla hızla ve uzlaşmacı olmayan bir biçimde hareket etmektedir. İkincisi, tüm bu örgütlenmeler eylem türü olarak doğrudan eylemi (*direct action*) benimsemiştir. Dolayısıyla, bu örgütler lobi faaliyetleri ya da protesto hareketleriyle yetinmek istememektedir.¹¹ Son olarak, bu örgütlenmelerin hepsi de aşağıdan yukarı (*grass-root*) örgütlenmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre belirli ve katı bir hiyerarşisi olmadığı gibi lidere de sahip olmayan bu örgütlenmeler

10 Örneğin, Theodore John Kaczynski bireysel olarak gerçekleştirdiği eylemleri aracılığıyla 1978-1995 yılları arasında çevreye zarar verdiği ve modern teknolojinin gelişimine yardımcı oldukları gerekçesiyle üç kişiyi öldürmüş ve 23 kişinin de yaralanmasına yol açmıştır.

11 Eagan (1996) derin ekoloji felsefesini eylem düzeyinde bir adım öteye taşıyacak olan temel düşüncenin restorasyon anlayışı olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre, restorasyonu savunan derin ekoloji felsefesi, endüstriyelleşmenin ve modernleşmenin geri döndürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Modernleşmenin olumsuz etkileri olarak şehirleşme, endüstriyelleşme ve kar arayışı çevrenin de insan. Buna göre, doğa ancak vahşi ve ilkel olan eski düzene geri döndürülmesi ile korunabilir.

yatay ağlar üzerinden birbirine bağlı üyelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, ağlar birbirlerinden bağımsız olarak hareket edebilmekte ve eylem gerçekleştirmektedir. Çalışma kapsamında konu edinilen ALF ve ELF, her ikisi de Eagan (1996) tarafından önerilen sınıflandırmanın öngördüğü ilkeleri ve özellikleri benimsemiş görünümündedir.

Üye sayılarına bakıldığında ise ilgili örgütlenmelerin kuruldukları tarihten başlayarak her geçen dönemde üye sayılarını arttırdıkları gözlemlenmektedir. ALF, 30 üye ile başladığı yolculuğuna, 1997 yılına gelindiğinde yaklaşık 2500 üye ile devam etmiştir (Monaghan, 1997, s. 112). Ancak, söz konusu örgütlenmelerin yatay ve hiyerarşi-dışı yapılanmaları bir taraftan örgüt üyelerine gizlilik sağlarken, aynı zamanda bu grupların güncel olarak ne kadar üyeye sahip olduklarına dair bilgiyi de güvensiz kılmaktadır.

Lidersiz direniş ELF'nin hareket biçiminin temel karakteristiğini oluşturmaktadır. Bu bakımdan ELF "konvansiyonel anlamda bir örgütlenme" olmaktan ziyade "biçimsiz (*amorphous*) bir hareket" olarak nitelendirilmektedir (Leader ve Probst, 2003, s. 39). Bu doğrultuda, ELF'nin temel üç prensibi bulunmaktadır ve ELF'nin internet üzerinde dolaşımında olan kılavuzuna göre, bu üç prensibe katılan herkes ELF adına eylem yapabilmektedir. ELF'nin eylemlerinin amacına bakıldığında aslen karşı tarafı maddi olarak zarara uğratmanın ön plana çıktığı söylenebilir. Ayrıca, bu eylemler ile ELF halkı eğitmek veya halkın çevre konusunda bilinçlenmesini sağlamayı istemektedir. Bu örgüt çatısı altında eylemde bulunan her kimse insana ve insan-dışı canlılara zarar vermemekle yükümlüdür (Loadenthal, 2014, s. 17). ELF'nin eylemlerini büyük ölçüde mülkiyete yönelttiği gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda da nesnel olarak gösterilmiştir. Örneğin, Loadenthal (2014, s. 23) istatistiksel olarak gerçekleştirdiği veri analizinde ELF'nin eylemlerinin yöneldiği yer ve nesnelere şu şekilde sıralamaktadır: SUV/otomobiller, evler, işletmeler, inşaat ekipmanları, çiftlikler, ağaçlar, işletme mülkiyetleri ve McDonalds restoranları.

Öte yandan, lidersiz direniş anlayışını benimsemiş örgütlenmelerde ideoloji ön plana çıkmaktadır. Liderin olmadığı bu tip hücre tipi örgütlenmelerde, örgütün ideolojisini benimseyen kişi ya da gruplar o ideoloji doğrultusunda ama ilgili örgütlenmeye resmi olarak bağlı olmadan da eylemde bulunabilmektedirler. Bu lidersiz direniş anlayışı ideolojinin önemini ön plana koymaktadır. ALF ve ELF'nin ideolojisinin temelinde iki temel düşünce bulunmaktadır: Arne Naess (1986) tarafından ileri sürülen derin ekoloji (*deep ecology*) ve biyomerkezcilik (*biocentrism*) ilkesi. Derin ekoloji kavramsallaştırması ekseninde hem ELF hem de ALF endüstriyelleşmeden geri dönülmesi gerektiği ve kırsal hayatın doğanın korunmasının başlıca şartlarından biri olduğunu iddia etmektedir. Şubat 2002 tarihli ifadesinde, ELF üyelerinden Craig Rosebraugh, örgütün küreselleşme karşıtı bir ideolojisinin de bulunduğunu ve bu bakımdan anarşist ve kapitalizm karşıtı olduklarından da bahsetmiştir (Leader ve Probst, 2003, s. 40). Öte yandan, ELF ve ALF *biocentrism* ilkesi ekseninde doğadaki her varlığın eşit değere sahip olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla, insanın diğer canlılar ile kıyaslandığında herhangi bir üstünlüğü ya da onlar karşısında herhangi bir önceliği yoktur.

Her iki grubun da eylem ve taktiklerinde Edward Abbey tarafından 1975 yılında kaleme alınan *The Monkey Wrench Gang* adlı kitaptan esinlendikleri iddia edilmektedir. Kitapta eski

bir Vietnam gazisi, endüstriyelleşme karşısında bir mücadele başlatırken bu yolda sabotaj türü faaliyetler düzenlemekte ve endüstriyel sömürünün merkezi olarak nitelendirdiği tren yollarına, traktörlere ve makinelere yönelik sabotajlar gerçekleştirmektedir (Liddick, 2006, s. 18; Da Silva, 2020, s. 208). Buna paralel olarak, ALF, hayvanların insanların mülkiyeti olarak kullanımının önüne geçmek amacıyla ve bu doğrultuda hayvanların kurtarılması için onlara zarar verdiğini iddia ettikleri mülkiyetlerin yok edilmesi ve kundaklanması türü faaliyetlere yönelmiştir. ELF'nin ise birincil silahı kundaklamadır ve bu doğrultuda, çevreyi tehdit eden kişi/grup/şirketlerin varlıklarına zarar vermeyi ve gelirlerini ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bir ELF eylemcisinin bir mülakat sırasında belirttiği üzere ELF ekonomik zarar ortaya çıkarmak istemekte ve bunun için de mülkiyete yönelik eylemde bulunmaktadır. ELF'nin web sayfasında yine nasıl patlayıcı yapılacağına ve kundaklama eylemi gerçekleştirileceğine dair bilgi ve yardım içeren dokümanlar ve metinler yer almaktadır. Bu gerekçeyle her iki örgüt de temel felsefelerine gereklerine uygun olarak kişilerin hayatlarına zarar vermemeyi ancak gerektiği takdirde mülkiyete ve eşyaya zarar verebileceklerini önceden bildirmiştir. Öte yandan, iki örgütün birçok alanda birlikte hareket ettikleri ve ortak eylemlerde buldukları da iddia edilmektedir (da Silva, 2020).

3.2. Terörizm/Eko-terörizm Kavramları Çerçevesinde ALF ve ELF Eylemlerine Genel Bakış

Ganor'un (2002) önerdiği üç bileşenli terörizm tanımı-şiddet, siyasal amaç ve sivillere yönelik olma – açısından ele almak gerekirse, öncelikle, ilgili grupların *şiddet* ile ilişkilerini analiz etmek gerekmektedir. Bu noktada, mülkiyete yönelik eylemlerin şiddet içeren eylemler olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği meselesi temel tartışma konusu haline gelmektedir (Hirsch-Hoefler ve Mudde, 2014, s. 589). ELF ve ALF'nin eylemlerine baktığımızda her iki hareketin de öncülleri olan gruplardan çok daha radikal bir eylem repertuarını benimsediklerini iddia edebiliriz (Carson vd., 2012, s. 298). Loadenthal'ın (2014, s. 24) niceliksel bir metodoloji ile bir araya getirdiği verilere göre, ELF'nin en çok kullandığı başlıca üç eylem türü bulunmaktadır: vandalizm/sabotaj, kundaklama ve grafiti. ALF'nin eylemlerinde de yine kundaklama ve vandalizm ön plana çıkmaktadır. İki örgütün de sıkça başvurduğu bir yöntem olarak *kundaklama* faaliyeti, halihazırda, bu ve buna benzer ekolojik ve hayvan hakları örgütlenmelerinin eleştirildiği ve terörist olarak nitelendirilmelerinin önünü açan temel hususu oluşturmaktadır. 1970'li yıllarda henüz ilk ortaya çıktıkları günlerde ALF, hayvanları denek olarak kullanan bilimsel araştırma laboratuvarlarında mülkiyete zarar vermeye yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur.¹² 1980'li yılların sonunda ise ekolojik örgütlenmelerle birlikte anılacak olan kundaklama faaliyetleri ön plana çıkmış ve ilgili grupların başlıca stratejisini oluşturmuştur. ALF tarafından ilk kundaklama girişimi de yine bu dönemde 1987 yılında gerçekleşmiştir (Brown, 2019). Dolayısıyla, her iki örgütün de ortak bir biçimde savunduğu doğrudan eylem (*direct action*) şiddet içermektedir. Örneğin, ALF'nin kurucusu Ronnie Lee örgütünün yok edici ve zarar verici karakteristiğini kabul etmektedir (Stallwood, 2004, s. 83). Benzer biçimde, ELF'nin internet sayfasında örgütlenmenin

12 Bands of Mercy'nin üyelerinden Ronnie Lee, söz konusu kundaklama ve mülkiyete zarar verme eylemlerinden ötürü 1975 yılında tutuklanmıştır. Üç yıllık hapis cezasını doldurmadan erken tahliye edilmiştir. Erken tahliyenin ardından Lee, Animal Liberation Front'u kurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Monaghan, 1999).

kurucuları tarafından açıklanmış bir *ecotage* (ekolojik gerekçelerle yapılan sabotaj) etiği bulunmaktadır. Bu örgütlenmelerin şiddeti bir yöntem olarak kullandıkları tartışmasıdır. Ancak, söz konusu örgütlenmelere¹³ ve bazı araştırmacılara (Teichman, 1989; Wagner, 2008) göre “sadece mülkiyete zarar verme” şeklinde ifade edilen yöntemler şiddet olarak kabul edilmemektedir. Bu açıdan, bu grupların şiddetin tanımını da daralttıklarını söylemek mümkündür. Bu örgütlere göre, şiddet ancak canlı bir varlık karşısında ve ona zarar vermek amacıyla kullanıldığında gerçek anlamını bulmaktadır. Dolayısıyla mülkiyete yönelik olarak gerçekleştirilen yıkıcı eylemlerin şiddet olarak nitelendirilmesi söz konusu olamaz. Bu anlayış bizi şiddetin yöneldiği hedeflerin analizine götürmektedir. Terörizmin Ganor tarafından ortaya atılan tanımının belirsiz ya da yetersiz kaldığı nokta da budur: ALF ve ELF'nin eylemlerinin *hedeflerinin* niteliği.

Bu gruplar genel olarak kurucu felsefelerinin canlıları merkezine almasından hareketle insanlara, hayvanlara ve genel olarak canlılara zarar verme konusunda çekimser olmuştur. Ekolojik örgütlenmeler ve hayvan hakları örgütlenmeleri canlılara yönelik şiddet kullanmadıklarını ve bu ilkenin de her iki örgütlenmenin temel felsefesinin bir parçası olduğunu özenle belirtmektedir. Örgütler, bu felsefenin bir uzantısı olarak sadece mülkiyete zarar vermekle yetineceklerini ileri sürmüştür.¹⁴ Terörist faaliyetin sivillere yönelik olması üzerinden tanımlanabileceğini kabul ettiğimiz takdirde terörizmin tanımını yeterince daraltmış olur muyuz? Ganor'un tanımında terörist faaliyetin tanımlanmasında sivillere ve sivil hedeflere yönelik olma durumu ayırt edici ve belirleyici etken olarak tanımlanmaktadır. Ancak, özellikle ekolojik terörizm adı altında birleştirilen çeşitli çevresel ve hayvan hakları örgütlerinin faaliyetlerinin analizi yapıldığında bu tanımın da belirli açılara sahip olduğu görülmektedir. Öyle ki, terörizmi tanımlama çabasında bir başka tartışma da şiddetin yöneldiği grubun sivil insan veya sivil eşya olması üzerinden şekillenmektedir. Ya da diğer bir deyişle, hedef siviller olsa da bu sadece sivillerin hayatı mıdır yoksa sivillerin mülkiyeti de bu tanıma dahil edilmeli midir? Örneğin bir anaokuluna yönelik gerçekleştirilen eylem ile maymunların tutulduğu bir hayvanat bahçesine yönelik gerçekleştirilen ve hayvanların salınmasını hedefleyen bir eylem arasında “sivil hedeflere yönelik olma” bakımından bir ayırım ortaya konulması gerekmez mi? 1980'li yıllar boyunca, ALF, hayvanları kâr amaçlı kullanan markaların ürünlerinin içeriğine zehir katmakla tehdit etmiştir. Çeşitli marka çikolataların içine fare zehri katılabileceği yine bebek şampuanı gibi ürünlerin içinde de bu tarz zehirler bulunabileceğine dair tehdit ve söylentiler yoluyla ilgili şirketlerin zarar etmesinin ve maddi kayba uğramasının önu açılmıştır (Monaghan, 2013). Bu da herhangi bir sivilin hayatına yönelik şiddet içermeyen bir eylem olarak sadece şirketler için maddi kâr kaybı sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla, bu tür eylemler ancak sivillerin mülkiyetleri de terörizm tanımına dahil edildiği takdirde bir terörist faaliyet olarak nitelendirilebilir.

Öte yandan, sivil hedefler konusunda bir ayırım ortaya konulduğu takdirde de, ALF ve ELF'nin eylemlerinin terörizm olarak nitelendirilebilirliğine dair kesin bir yargıya varılamamaktadır.

13 Kundaklamaların mülkiyete yönelik olması grup üyelerinin kendilerinin eko-terörist olarak nitelendirilemeyeceğini savunurken kullandıkları temel argüman olarak ön plana çıkmaktadır (Hirsch-Hoefler ve Mudde, 2014, s. 593).

14 1973-1974 yılları arasında, çevre ve hayvan hakları örgütlenmelerinin ilk örneklerinden biri olarak kabul edilen the Band of Mercy, tilki avı, hayvanların bilimsel araştırmalar için denek olarak kullanımı ve endüstriyel çiftçilik karşısında mülkiyete zarar verme (*property destruction*) kampanyasını başlatmıştır (Monaghan, 2013).

1980'li yıllarla birlikte ALF'nin hayvanları denek olarak kullanan ilaç veya araştırma şirketlerinin üst düzey yöneticilerinin evlerine gelip, burada duvarların grafiti ile boyanması türü faaliyetlerde buldukları bilinmektedir. Bunun gibi eylemler, örgütlerin savunduğu gibi, insana yönelik bir şiddet içermemekle birlikte, diğer taraftan, tehditkâr bir strateji olarak karşımıza çıkmakta ve hem ziyaret edilen insanları hem de onlara benzer pozisyonlarda çalışan kişiler için korku ve tedirginlik ortaya çıkarmaktadır (Roberts, 1986, s. 12-13). Bu noktada, Ganor'un tanımında yer alan şiddet tehdidi kavramının daha açık hale getirilmesi gerekmektedir. Ganor'un tanımı terörizmin korku yaratma stratejisine dair bir şey söylememektedir. Halbuki, terörizmin psikolojik ve stratejik yönüne ağırlık vermekte olan tanımlar bu noktada sabotaj türü yöntemlerin hali hazırda psikolojik korku yaratmaya yönelik olduğunu ve bunun da terörün tanımına girmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu görüşe göre, siyasi amacı ne olursa olsun, terörizm şiddeti sınırlı sayıda sivile veya altyapıya karşı kullanmakta ve bu sayede daha fazla şiddet olabileceğine yönelik korku yaratmaya da çalışmaktadır. Bu bakımdan kısıtlı sayıda insana yönelik olarak gösterilen şiddet aslında toplumun tümünde korku yaratmayı hedeflemektedir (Goodin, 2006, s. 45). Örneğin, savaş dönemlerinde halkı sarsmak amacıyla kritik altyapılara yönelik yapılan saldırılar da yine bu başlık altında değerlendirilebilir. Perlstein (2003), radikal çevre ve hayvan hakları aktivistlerinin terörist olarak nitelendirilmemesinin onların ileride yaratacağı tehditler bakımından hazırlıksız olmak sonucunu doğuracağını söylemektedir. Bu konuda, Seattle merkezli bir ELF sempatanının nükleer tesislere yönelik bir eylemin gerçekleştirilmesinin örgütün hedefleri arasında yer aldığını söylemesi de eklenmelidir. Mahkeme önündeki ifadesinde aynı eylemci, Bush yönetiminin nükleer güç endüstrisini güçlendiren ve teşvik eden politikaları devam ettirmesi halinde ELF'nin potansiyel hedeflerinden birini nükleer tesislerin oluşturacağını ifade etmesi (Leader ve Probst, 2003, s. 44) şimdiden bir tehdit unsuru olarak görülmektedir.

Son olarak, ALF ve ELF'nin *siyasal bir amaca* yönelik olup olmadığı tartışması kritik öneme sahiptir. Siyasal bir amacın dar veya geniş tanımlanması burada temel ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, ELF ve ALF'nin eylemlerinin hükümeti devirmek gibi bir amaca yönelik olmaması, onların, terörist olarak nitelendirilemeyeceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Sedgwick, 2007). Öte yandan, çevreci örgütlenmelerin, İslamcı terörizm gibi daha radikal terörist örgütlenmelerden farkını ortaya koymak adına, bu grupların, tek bir meseleye – çevre – odaklanmalarından hareketle tek konulu (*single issue*) örgütlenmeler olarak nitelendirilmesi gerektiği de savunulmaktadır (Smith, 1990; Crenshaw, 1981). Kürtaj karşıtı gruplar gibi çevreci gruplar da topyekûn siyaset ya da sistemin değişimi yerine tek bir konuya yönelik eylem gerçekleştirmektedirler (Monaghan, 2013).

Sonuç olarak Ganor'un tanımının geliştirilmesi gereken yanları şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak şiddet kavramının tanımı net bir biçimde ortaya konmalıdır. Diğer bir deyişle şiddet sadece insanlara – ya da genel olarak canlılara – yönelik olduğunda mı şiddet olarak nitelendirilecektir? Bu sorunun cevabı terörizmin tanımına dahil edilmelidir. İkincisi, Ganor'un koyduğu sivillere ve sivil hedeflere yönelik olma kriteri, sivil hedeflerden ne anlaşıldığına yönelik belirsizliği ortadan kaldıracak biçimde yeniden ele alınmalıdır. Öyle ki bu kriter, ELF ve ALF'nin başlıca eylem stratejisi olarak nitelendirebileceğimiz kundaklamanın mülkiyete yönelik verdiği zararın nasıl

adlandırılması gerektiğini açıklığa kavuşturacaktır. Son olarak, Ganor'un tanımında terörizmin önemli bir bileşeni olarak "tehdit oluşturma" ve "korku yaratma" gibi terörist faaliyetin sembolik boyutuna yönelik içeriğin eksik olduğu tespiti yapılabilir. Halbuki terörizmin kitleler üzerinde derin etkide bulunması ve sadece terörist eylemin gerçekleştiği mekân ile sınırlanamayacak etki oluşturabilmesinin en önemli gerekçelerinden biri terörist eylemin korku ve tedirginlik yaratmaktaki başarısıdır. ELF ve ALF'nin eylemlerinin de çevre ve hayvanlara zarar veren kesimlerde korku ve tedirginlik yaratma niyeti ve bu vesileyle onları bu faaliyetlerinden caydırma isteği çeşitli kesimler tarafından bu gruplarca terörist stratejinin kullanıldığının önemli bir kanıtı olarak sunulmaktadır.

Yukarıdaki analize eklenebilecek ancak ondan bağımsız olacak biçimde, ELF ve ALF'ye özgü olan ve terörizm tanımının bu örgütler için kullanımını belirsiz kılan bir başka mesele de bu örgütlerin örgütlenme biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Her iki örgütlenmenin de hiyerarşi dışı ve lidersiz örgütlenmeler olmaları, üyelerine görelî bir özerklik kazandırmaktadır. Bu doğrultuda, grup üyeleri arasında daha radikal fikirlere sahip olanlar ve eylem repertuarlarını suç benzeri faaliyetleri de içerecek biçimde genişletmek isteyenler bunu elastik bir örgütsel yapıya sahip olan bu tür örgütlenmelerde çok daha rahat gerçekleştirmektedir. Bu durum, grup adına eylemde bulunan kişilerin grup tarafından grubun ilkelerine tümüyle bağlı olup olmadığını denetleyebilecek mekanizmalardan muaf olmasına neden olmaktadır. Örneğin, ELF/ALF örgütlerine bağlı olan Meksikalı eylemcilerin el yapımı bomba kullandıkları ve yine 2010 tarihli COP-Cancun toplantısını da bomba koymakla tehdit ettikleri bilinmektedir (Hirsch-Hoefler ve Mudde, 2014, s. 594). Meksikalı üyelerin bombalı eylemleri ve tehdidi istisnai olsa da, grubun hiyerarşi-dışı niteliğinin bir sonucu olarak belirlemektedir. Yine Amerikan Adalet Bakanlığı'nın verilerine göre, ALF'den ayrılan bir grup kişilere karşı şiddet kullanmayı da planlamıştır (Loadenthal, 2017). Diğer taraftan, üyeler arasında hiyerarşinin bulunmaması ve yine örgütün liderinin olmaması sayesinde üyelerin gruplara aidiyetlerini ortaya çıkarmak ve yine üyelerin kimliğinin kolluk güçleri tarafından belirlenmesi zorlaşmaktadır. Kazandıkları manevra alanı sayesinde üyelerin istedikleri ve uygun gördükleri takdirde suç faaliyetlerinde bulunmaları daha kolay hale gelmektedir.¹⁵ Dolayısıyla, örgütsel yapılarının özgün karakteri, bazı durumlarda, söz konusu örgütlenmeleri terörist faaliyete çok daha yakınlaştırmaktadır. Örneğin, ALF'nin bünyesinden çıktığı tahmin edilen Hayvan Hakları Milisi (*Animal Rights Militia*), ALF'nin sivillere zarar verilmemesine yönelik stratejik önceliğinin tersi yönde ve daha radikal bir biçimde, 1990'lı yıllarda, bombalı mektuplar aracılığıyla hayvanlara zarar vermekten sorumlu gördükleri kişilerin vücut bütünlüğünü zarara uğratmayı veya en azından onları terör yoluyla tehdit etmeyi mücadelelerin sonuç vermesi için uygun bir yol olarak görmüşlerdir. Bu sonucusuyla da yetinmeyerek, hayvanları deneylerde kullanan şirketlerin yöneticilerinin arabalarına bomba yerleştirdikleri de iddia edilmektedir. Yine ilgili polis raporlarında, örgüt üyelerinin başlıca iş insanlarını öldürmeyi de planladıkları ya da en azından örgüt içerisinde bu fikri savunanların

15 Ackerman (2003), söz konusu örgütsel yapıyı hücre-benzeri ya da hücresel yapı olarak tarif etmektedir. Hücresel yapıya sahip olmaları ilgili örgütlerin gerçekleştirdikleri eylemlerden dolayı hukuk önüne çıkarılmalarını zorlaştırmaktadır.

bulunduğu not edilmektedir.¹⁶ Ayrıca, yine yatay ve ağsal örgütsel yapıyla ilişkili olarak, ELF ve ALF karşılaştıkları büyük operasyonlara rağmen eylemlerini sürdürmeye devam etmektedirler (Brown, 2017; Gray, 2013). ELF'nin 2005 tarihli Backfire Operasyonu'nda tüm üyeleri yakalanmış olmasına rağmen eylemlerine devam edebilmesi de yine bu yapı ile açıklanabilir.

4. Sonuç

Elinizdeki çalışma, ELF ve ALF örgütlerinin çeşitli kaynaklar ve resmî kurumlar tarafından eko-terörist örgütlenmeler olarak nitelendirilmesinin yerindelğini Ganor'un önerdiği terörizm tanımı üzerinden analiz etmeyi hedeflemiştir. Özünde tartışmalı bir kavram olan terörizmin çok sayıda tanımında büyük ölçüde ortak olan asgari bileşenleri – şiddet içerme ve siyasal hedef güdüyor olma – kavramın tanımını genişletmek tehlikesini içermektedir. Ganor'un terörizm tanımının nesnel ve sınırları belirli hale getirme çabası bu bakımdan son derece önemlidir. Bu noktada, eylemin doğası, hedefleri ve araçları üzerinden bir terörizm tanımının ortaya konulması terörizmi diğer toplumsal/protesto türü eylemlerden, siyasal şiddetin farklı türlerinden ve adli suç türü faaliyetlerden ayırtabilme olanağı sağlaması bakımından işlevseldir. Ancak, Ganor'un tanımı ELF ve ALF eylemlerine yönelik tartışmalar göz önüne alındığında hala birçok bakımdan yetersiz kalmaktadır. Terörist eylemin sadece sivillere değil aynı zamanda sivil hedeflere yönelik olması ekolojik ve hayvan hakları örgütlenmelerinin eylemlerine uyarlandığında birçok durumu açıklayamamaktadır. Tanımdaki vurgu, sivil hedefler üzerine yerleştirildiği takdirde, kuşkusuz kundaklama faaliyetlerini başlıca strateji olarak güden bu örgütlerin topyekûn terörist örgütlenmeler olarak işaretlenebileceği söylenebilir. Öte yandan, söz konusu eylemlerde bugüne kadar ölümlerle sonuçlanan vakaların neredeyse hiç görülmemesi Ganor'un tanımındaki sivillere yönelik olma vurgusunu karşılıksız bırakmaktadır. Tanımın biraz daha netleştirilmesi bu noktada önemlidir. Sivil hedefler tabiriyle tam olarak neyin kastedildiği öncelikli olarak belirtilmelidir.

ELF ve ALF'nin terörist olarak nitelendirilmelerine dair tartışmayı zorlu hale getiren tek neden terörizmin özünde tartışmalı olması değildir. Aynı zamanda, söz konusu örgütlenmelerin yatay örgütlenme biçimleri ve lidersiz hareket tarzları bazı durumlarda üyelerin eylemlerini denetimsiz hale getirmektedir. Bu noktada örgüt üyelerini faaliyetlerinin karakterize edilmesi zorlaşmaktadır. Lidersiz direniş anlayışının sağladığı serbestlik, grup üyelerinin siyasi amaçlarını gerçekleştirirken adli suça yönelmelerini ve sivillere yönelik şiddete başvurmalarını kolaylaştırmaktadır.

Son dönemde, özellikle iklim krizinin giderek ağırlaşması ile birlikte çevreyi korumayı hedefleyen çeşitli toplumsal hareketlerin ortaya çıkabileceği şimdiden tahmin edilebilir. Bunların siyasal hedeflerine ulaşmak için ne tür araçlarla mücadele yolunu seçecekleri bilinmemekle birlikte ileriki dönemde eko-terörizm meselesini daha fazla tartışacağımızı şimdiden ileri sürebiliriz. Son olarak, yerel ölçekte düşünecek olduğumuzda, Türkiye gibi eko-terörizm konusuna akademik ilginin eksik olduğu ülkelerde de iklim krizinin ağırlaşması ile birlikte bu tür eylemlerin çoğalabileceği göz önünde tutulmalıdır. Bu noktada, bu tür eylemler karşısında insan hak ve özgürlüklerine

16 İlgili haberler için bkz. <http://www.envirolink.org/> erişim tarihi 9 Mart 2021.

öncelik veren terörizmle mücadele faaliyetlerinin yürütülebilmesi için bu tartışmaların şimdiden yapıyor olması acil öneme sahiptir.

Kaynakça

- Ackerman, G. (2003). "Beyond Arson? A Threat Assessment of the Earth Liberation Front," *Terrorism and Political Violence*, 15:4, 143-170. Doi: 10.1080/09546550390449935.
- Akyüz, E. (2020). "Türkiye'de Çevresel Terör: PKK Terör Örgütü Örneği", *Ulusal Çevre Araştırma Dergisi*, 3:4, 197-207.
- Amster, R. (2006). "Perspectives on Ecoterrorism: Catalysts, Conflations, and Casualties", *Contemporary Justice Review*, 9:3, 287-301. Doi: 10.1080/102.825.80600827991
- Arnold, R. (1997). *Ecoterror: The Violent Agenda to Save Nature: The World of the Unabomber*, Bellvue: Free Enterprise Press.
- Brown, J. M. (2017). "Notes to the underground: credit and organizing in the earth liberation front", *Terrorism and Political Violence*, 32:2, 237-256. Doi: 10.1080/09546553.2017.1364637.
- Brown, A. (2019, 23 Mart). The Green Scare: How a movement that never killed anyone became the FBI's No 1 Domestic Terrorism Threat, The Intercept, Erişim tarihi 11 Mart 2021. <https://theintercept.com/2019/03/23/ecoterrorism-fbi-animal-rights/>
- Carson, J. V., LaFree, G., & Dugan, L. (2012). "Terrorist and Non-Terrorist Criminal Attacks by Radical Environmental and Animal Rights Groups in the United States, 1970-2007", *Terrorism and Political Violence*, 24:2, 295-319. Doi: 10.1080/09546553.2011.639416
- Chalecki, E. L. (2001). "A New Vigilance: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism". *Global Environmental Politics*, 2:1, 46-64. Doi: 10.1162/152.638.002317261463.
- Cianchi, J. (2015). *Radical Environmentalism: Nature, Identity and More-Than-Human Agency*. Basingstoke: Palgrave.
- Crenshaw, M. (1981). "The causes of terrorism", *Comparative Politics*, 13:4, 379-399. Doi: 10.2307/421717.
- Crenshaw, M. (2008). "The Debate over New vs. Old Terrorism". I.A. Karawan., W McCormack ve S.E. Reynolds. (Ed.). *Values and Violence: Intangible Aspects of Terrorism*, Dordrecht: Springer
- Chomsky, N. (2003). "Terror and Just Response". J. Sterba (Ed.), *Terrorism and International Justice*, (ss. 69-87). New York: Oxford University Press.
- Connolly, W. (1993). *The Terms of Political Discourse*, Princeton: Princeton University Press.
- Da Silva, J. R. (2020). "The Eco-Terrorist Wave", *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Agression*, 12:3, 203-216. Doi: 10.1080/19434.472.2019.1680725.
- Deshpande, N. ve E. Howard. (2012). Countering Eco-Terrorism in the United States: The Case of 'Operation Backfire'. Final Report to Human Factors/Behavioral Sciences Division, Science and Technology Directorate, U.S. Department of Homeland Security. College Park, MD:
- Eagon, S.P. (1996). "From Spikes to bombs: the rise of eco-terrorism", *Studies in Conflict & Terrorism*, 19:1, 1-18. Doi: 10.1080/105.761.09608435993.
- Federal Bureau of Investigation. (2002, Şubat 12). Congressional testimony: The threat of eco-terrorism. Erişim tarihi 5 Mart 2021. <http://www.fbi.gov/congress02/jarboe021202.htm>,
- Federal Bureau of Investigation (2005). *Terrorism Report 2002-2005*, <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/terrorism-2002-2005/terror02%2005.pdf>
- Ganor, B. (2002). "Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist another Man's Freedom Fighter", *Police Practice and Research*, 3:4, 287-304. Doi: 10.1080/156.142.6022000032060.

- Gleick, P.H. (2006). "Water and Terrorism", *Water Policy*, 8:6, 481-503. Doi: 10.2166/wp.2006.035.
- Gofas, A. (2012). "'Old' vs. 'New' Terrorism: What's in a Name?", *Uluslararası İlişkiler*, 8:32, 17-32.
- Gray, P. W. (2013). "Leaderless resistance, networked organization, and ideological hegemony", *Terrorism and Political Violence*, 25:5, 655-671. Doi: 10.1080/09546.553.2012.674077.
- Gruenewald, J., Allison-Gruenewald, K., ve Klein, B. R., (2015). "Assessing the Attractiveness and Vulnerability of Eco-Terrorism targets: A Situational Crime Prevention Approach", *Studies in Conflict & Terrorism*, 38:6, 433-455. Doi: 10.1080/1057610X.2015.100.9798.
- Güngörmez, O. ve Alkanat, A. (2019). "Environmental Terrorism and Arson Attacks on Forests by the PKK", *SETA Analysis*, 56, İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık
- Hirsch-Hoefler, S. ve Mudde, C. (2014). "Ecoterrorism: Terrorist Threat or Political Ploy?", *Studies in Conflict & Terrorism*, 37:7, 586-603. Doi: 10.1080/1057610X.2014.913121
- Joosse, P. (2012). "Elves, Environmentalism, and 'eco-terror': Leaderless Resistance and Media Coverage of the Earth Liberation Front", *Crime, Media, Culture: An International Journal*, 8:1, 75-93. Doi: 10.1177/174.165.9011433366.
- Jarboe, J. (2002). "The Threat of Eco-Terrorism", Testimony in the House Resources Committee, Subcommittee on Forests and Forest Health, 2 Şubat 2002, Erişim tarihi 30 Mayıs 2022 <https://www.fbi.gov/news/testimony/the-threat-of-eco-terrorism>
- Kennedy, R. (1999). "Is one person's terrorist another's freedom fighter? Western and Islamic approaches to 'just war' compared", *Terrorism and Political Violence*, 11:1, 1-21. Doi: 10.1080/095.465.59908427493
- Laqueur, W. (1987). *The Age of Terrorism*. Boston: Little Brown and Company.
- Leader, S. H. ve Probst, P. (2003). "The Earth Liberation Front and Environmental Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 15:4, 37-58. Doi: 10.1080/095.465.50390449872
- Liddick, D. R. (2006). *Eco-Terrorism: Radical environmentalist and Animal Liberation Movements*. Westport, CT: Praeger
- Loadenthal, M. (2014). "Eco-terrorism? Countering Dominant Narratives of Securitisation: A Critical, Quantitative History of the Earth Liberation Front (1996-2009)", *Perspectives on Terrorism*, 8:3, 16-50.
- Loadenthal, M. (2017). "Eco-Terrorism: An Incident-Driven History of Attack (1973-2010)", *Journal for the Study of Radicalism*, 11:2, 1-34.
- Miller, J. A. (2000). Eco-terrorism and eco-extremism against agriculture. Spiral bound: self-published. Erişim tarihi 3 Mart 2021. https://start.umd.edu/pubs/START_EffectivenessofLECountermeasuresOperationBackfire_Sept2012.pdf
- Miller, D. S., Rivera J. D. ve Yelin, J. C. (2008). "Civil Liberties: The Line Dividing Environmental Protest and Ecoterrorists". *Journal for the Study of Radicalism*, 2:1, 109-123.
- Monaghan, R. (1999). "Terrorism in the name of animal rights", *Terrorism and Political Violence*, 11:4, 159-169. Doi: 10.1080/095.465.59908427538
- Monaghan, R. (2013). "Not quite terrorism: Animal Rights Extremism in the United Kingdom", *Studies in Conflict & Terrorism*, 36:11, 933-951. Doi: 10.1080/1057610X.2013.832117.
- Naess, A. (1986). "The Deep Ecology Movement, Some Philosophical Aspects", *Philosophical Inquiry* 8, 10-31.
- Nagtzaam, G. ve Cheltenham, E.E. (2017). "From environmental action to ecoterrorism? Towards a process theory of environmental and animal rights oriented political violence", *Global Crime*, 18:4, 442-444. Doi: 10.1080/17440.572.2017.13359

- National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START) (2019). Global Terrorism Database (GTD), Erişim tarihi 10 Ocak 2021 www.start.umd.edu/gtd
- Pellow, D. (2016). "Eco-terrorism". J. Adamson, W. A. Gleason, ve D. Pellow, *Keywords for Environmental Studies*, New York University Press
- Perlstein, G. (2003). 'Comments on Ackerman, Terrorism and Political Violence, 15:4, 171-172.
- Rapoport, D. C. (2004). 'The Four Waves of Modern Terrorism'. A. K. Cronin & J. M. Lodes (Eds). *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*, Washington, DC: Georgetown University Press: 46-73.
- Roberts, J.J. (1986). *Against All Odds: Animal Liberation 1972-1986*, London: Arc Print.
- Schmidt, A. P. ve Jongman, A. I. (1988). *Political Terrorism*. SWIDOC Amsterdam and Transaction Books.
- Roberts, D. (2005). "Behind the eco-terrorism hype". *Grist Magazine*, Erişim tarihi 5 Mart 2021. <http://gristmill.grist.org/story/2005/9/30/161855/060>
- Schwartz, D. M. (1998). "Environmental Terrorism: Analyzing the Concept", *Journal of Peace Research*, 35:4, 483-496.
- Sedgwick, M. (2007). "Inspiration and origins of global waves of terrorism", *Studies in Conflict & Terrorism*, 30:2, 97-112. Doi: 10.1080/105.761.00601101042.
- Singer, P. (1975). *Animal Liberation: a new ethics for our treatment of animals*. New York: New York Review.
- Smith, G. D. (1990). *Combatting Terrorism*, London: Routledge.
- Stallwood, K. (2004). "A Personal Overview of Direct Action". S. Best ve A.J. Nocella (Der.). *Terrorist or Freedom Fighters?*, New York: Lantern.
- Teichman, J. (1989). "How to Define Terrorism?" *Philosophy*, 64:250, 505-517.
- United States of America: Uniting and Strengthening America by America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USA Patriot Act) [United States of America], 26 Ekim 2001.
- Vanderheiden, S. (2005) "Eco-terrorism or Justified Resistance? Radical Environmentalism and the 'War on Terror'", *Politics and Society*, 33:3, 425-447. Doi: 10.1177/003.232.9205278462.
- Wagner, T. (2008). "Reframing Ecotage as Terrorism: News and the Discourse of Fear", *Environmental Communication*, 2:1, 25-39. Doi: 10.1080/175.240.30801945617.
- Ward, M. B. Federal Bureau of Investigation, "Counterterrorism Division" (2008). *Operation Backfire Press Conference*, Washington D.C.: Foreign Press Center. Erişim tarihi 18.03.2021 www.fbi.gov/congress/congress02/watson020602.htm
- Watson, D. L. (2002). The Terrorist Threat Confronting the United States, testimony before the Senate Select Committee on Intelligence, 6 Şubat, hErişim tarihi: 18.02.2021. <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/terrorism-2002-2005/terror02%2005.pdf>
- Weinberg, L., Pedahzur, A., ve Hirsch-Hoefler, S. (2004). "The Challenges of Conceptualizing Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 16:4, 777-794, Doi: 10.1080/095.465.590899768

A Discussion on the Concept of Eco-Terrorism: An Analysis of the Earth Liberation Front and Animal Liberation Front

Ayfer GENÇ YILMAZ*

The end of the Cold War redraws the international security landscape and terrorism has become one of the most significant security issues worldwide. Notably, in the aftermath of 9/11, a vast scholarly debate arose to redefine the highly contested concept of terrorism. On one side, political authorities and security institutions gradually expanded the term's meaning to prioritize safety instead of liberty. On the other side, many scholars intended to give an objective and precise definition to prevent the abuse of fundamental rights and freedoms in the name of the war against terrorism. Their primary objective was to narrow the definition of terrorism to safeguard groups fighting for their political rights and freedom.

To combat international terrorism, the United States invaded Iraq and Afghanistan. These interventions were external dimensions of the US anti-terrorism policy. On the internal level, the US strengthened the extant legislation and enacted the US Patriot Act to prevent terrorist groups from initiating other terrorist acts inside the country. During this same period, political authorities and security institutions turned their face toward radical animal rights and environmentalist movements. According to them, these groups pose the most likely terrorist threat inside state borders and against law and order in the US. Thus, these groups committed terrorist attacks and must be considered domestic terrorist groups. Their main argument was that these groups damaged the property of innocent civilians.

This paper discusses whether the activities of environmentalist and animal rights movements can be qualified as terrorism. For doing this, the paper uses the theoretical framework and the definition of terrorism suggested by Ganor. As it is accepted, the definitions of terrorism are always ambiguous. According to the widely recognized definition of terrorism, for an act to be qualified as terrorism, it must include violence first. Second, terrorist groups use violence to reach their political objectives. However, these two elements are too general and have the potential to provide an extensive definition of terrorism. Furthermore, a general and ambiguous definition of terrorism would lead to a strain on civil liberties. For instance, in the aftermath of 9/11, many

* Istanbul Commerce University, Istanbul, Turkey. E-mail: agenc@ticaret.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4714-0639

scholars worldwide tried to give a much more detailed and precise definition of terrorism. Within this context, Ganor suggested that an act becomes terrorist when it targets civilians. Whereas his contribution was very significant, this definition is still insufficient for an appropriate evaluation of attacks committed by various animal rights and environmentalist groups.

With the worldwide environmental degradation, many environmentalist and animal rights movements arose in the 1970s and have spread to the European and American continents since then. Animal Liberation Front was created in the United Kingdom in the 1970s. In this regard, it appears as the first example of a social movement created to safeguard animals and fight for their liberation from human exploitation. Another group in the United States, the Earth First, appeared in the 1980s to protect the environment from human exploitation and prevent its degradation. Earth Liberation Front was founded by more radical members of the Earth First to fight for the rights of the environment more radically. The Movement appeared in the UK in 1992 and defended direct action and revolutionary violence as its primary mechanisms to protect the environment and give an end to its exploitation by human beings. Many environmental activists emphasize that their activities do not include any damage to people or animals but solely to property. These groups damage the property of people or corporations exploiting nature and animals. Additionally, the property damage helps these groups to make their voices heard and bring public attention to environmental issues. A closer analysis of illegal acts committed by ELF and ALF demonstrates that they use tactics such as monkey-wrenching and sabotaging an inanimate object to protect the environment and animal rights. These movements did not hesitate to commit violent acts and cause property damage.

By analyzing these movements and their illegal acts, this paper tries to find out how to improve the definition of terrorism suggested by Ganor. It concludes that a more precise definition of violence should be created first. In this regard, the definitions suggested for terrorism must be precise whether violent acts must be directed toward a civilian or any property damage can be conceptualized as a violent act. In the second place, as Ganor's definition suggests, acts of terrorism must be directed toward civilians. Nevertheless, the newly established definition must be clear enough to explain what it means to be directed toward civilians. In other words, an answer must be given to the question of "who are civilian targets?" Is it possible to classify any property damage as a civilian target? Finally, what is missing from Ganor's definition of terrorism is that for an act to be qualified as terrorism, it must create fear in society. Thus, the acts committed by the ELF and ALF must be evaluated on the ground of fear they provoked among people. This last criterion reveals the missing part of Ganor's definition.

Le Processus De DDR De Deuxième Génération De l'ONU : Une Étude De Cas Sur La Syrie

BM 2nci Nesil DDR Süreci ve Suriye

M. Sadık AKYAR*

Résumé

Le processus de DDR (Désarmement, Démobilisation, Réintégration) des Nations Unies (ONU) est mis en œuvre depuis les années 2000. Son but est de veiller à ce que doit être fait de façon systématique pour assurer la paix et la stabilité dans les pays et régions en conflit, notamment dans les cas de guerre et de troubles civils, conformément au droit international et aux règles de l'ONU. En général, il s'agit d'un processus mené après les opérations de maintien de la paix (MP). Toutefois, il peut également être appliqué de façon indépendante. Après la fin de la Guerre froide, un certain nombre de sujets ont été introduits au lendemain de la guerre civile dans l'ex-Yougoslavie. L'application du DDR de deuxième génération (2GDDR) est apparue au fil du temps. Pour être plus précis, le DDR est né de l'adaptation de ses processus et activités aux conditions du pays à appliquer. Les chances de réussite du DDR dépendent en grande partie de la prévention des conflits et, dans une certaine mesure, de l'environnement sécuritaire dans le pays concerné. En d'autres termes, après avoir fourni un environnement sécurisé, il est plus facile d'assurer l'environnement ciblé de paix et de stabilité avec des applications DDR. La Syrie qui traverse une guerre civile depuis près de 12 ans, en présente un bon exemple. En conséquence, le problème des réfugiés et le problème de la stabilité se sont posés et existent toujours dans tout le pays. L'ONU a garanti l'intégrité territoriale de la Syrie avec la résolution 2254. Dans cette étude, nous examinons les questions liées à la mise en œuvre du processus de DDR de deuxième génération de l'ONU en Syrie, ainsi que des modélisations apportées / proposées à la mise en œuvre du processus. À la suite de l'examen de ces modèles, nous tentons de déterminer quel est le modèle le plus approprié pour la Syrie.

Mots Clés: Syrie, ONU, DDR, 2GDDR, Modules

Öz

Birleşmiş Milletler (BM) DDR (Disarmement – Silahsızlanma, Demobilization – Terhis, Reintegration – Entegrasyon) süreci 2000li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan bir BM sürecidir. Amacı savaş, iç karışıklık gibi çatışma yaşanan ülke ve bölgelerde, barış ve istikrarın sağlanması için yapılması gerekenleri sistematik, uluslararası hukuka ve BM kurallarına uygun olarak yapılmasını sağlamaktır. Genel olarak, Barış Gücü (BG) operasyonlarından sonra yürütülen bir süreçtir. Ancak müstakil olarak da uygulanabilir. Soğuk Savaşın sona ermesine müteakip eski Yugoslavya iç savaşı sonrasında birtakım konular uygulanmaya başlanmıştır. 2nci Nesil DDR uygulaması ise zaman içerisinde ortaya

* Girne Amerikan Üniversitesi, Girne, KKTC, Email : sadikakyar@gau.edu.tr, ORCID : 0000-0001-9485-5488.

çıkıştır. Kısaca DDR süreç ve faaliyetlerinin uygulanacak ülke şartlarına uyarlanması sonucunda ortaya çıkmıştır. DDR'nin başarı şansı büyük oranda çatışmaların önlenmesi ve bir dereceye kadar hedef ülkede güvenlik ortamının sağlanmasına bağlıdır. Yani güvenli ortam sağlandıktan sonra, DDR uygulamaları ile hedeflenen barış, istikrar ortamının sağlanması kolaylaşmaktadır. Suriye'de yaklaşık 12 yıldır bir iç savaş yaşanmaktadır. Bunun sonucunda, başta sığınmacı sorunu ve ülkenin tümünde istikrar problemi ortaya çıkmış ve devam etmektedir. BM 2254 sayılı kararı ile Suriye'nin toprak bütünlüğünü garanti altına almıştır. Bu çalışmada, BM 2nci nesil DDR sürecinin Suriye'de uygulanması ile ilgili konular incelenmiş, ayrıca sürecin uygulanabilmesi ile ilgili modellemeler yapılmıştır. Ortaya atılan bu modellerin incelenmesi sonucunda, Suriye için en uygun modelin nasıl olabileceği yönünde tespitlerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suriye, BM, DDR, 2GDDR, Modüller

1. Introduction

Le processus de DDR (Désarmement, démobilisation, réintégration) des Nations Unies (ONU) est mis en œuvre dans le cadre des opérations de maintien de la paix de l'ONU depuis 2000.¹ Il comprend des processus liés à la démilitarisation, à la distribution ou à la libération de groupes armés dans les pays en guerre ou subissant des troubles civils et à la réintégration dans la société. En d'autres termes, il s'agit d'une systématique de ce qui doit être fait pour assurer la stabilité dans le pays concerné par l'ONU. Par conséquent, c'est l'un des processus les plus prioritaires des opérations de maintien de la paix de l'ONU. L'objectif stratégique du DDR est de soutenir le processus de paix qui peut être considéré comme contribuant à des activités politiques dans un environnement libre et à la création d'un environnement sécuritaire.²

Ceux-ci se déroulent dans des pays où il y a un contexte de guerre, de guerre civile et de conflit, où sont menées les opérations de maintien de la paix de l'ONU ; d'autres activités importantes liées à la normalisation de la vie sont les activités de réforme et de reconstruction. Pour que ces activités soient couronnées de succès, un environnement sécuritaire doit d'abord être mis en place dans le pays concerné. En d'autres termes, assurer un environnement sûr est une obligation pour le DDR. Par la suite, l'un des facteurs les plus importants dans la normalisation de la vie et la stabilisation dans ces pays est un processus de DDR réussi. Le processus de DDR de deuxième génération (2GDDR) des Nations Unies implique la mise en œuvre de processus de DDR en fonction des caractéristiques de chaque pays et de la région. En d'autres termes, 2GDDR de l'ONU inclut la mise en œuvre du processus actuel de DDR à la lumière des années d'expériences passées, selon les conditions du pays concerné.

L'objectif de l'étude est d'analyser l'aspect juridique, la structure théorique, les acteurs, les différences entre processus 2GDDR de l'ONU et le DDR avec une approche holistique. En outre, selon les conclusions de cette analyse, il s'agit d'expliquer ce qui peut être un processus 2GDDR

1 (01 Janvier, 2022) UN African Union Hybrid Operation in Darfur, Accès au <https://unamid.unmissions.org/disarmament-demobilization-and-reintegration-ddr>

2 (04 Janvier, 2022) L'approche de l'ONU à l'égard du DDR. Accès au <https://www.unDDR.org/uploads/documents/IDDRS%202.10%20The%20UN%20Approach%20to%20DDR.pdf>

possible en Syrie, les points problématiques, les propositions de solutions et les approches de mise en œuvre.

Le principal problème de l'étude est que savoir si le processus 2GDDR de l'ONU peut être mis en œuvre en Syrie. Quelles sont les conditions propres à la Syrie dans le cadre de cette problématique ? Quelles sont les options pour son application ? Selon l'examen et les résultats obtenus, la faisabilité du processus 2GDDR de l'ONU en Syrie est de prendre des décisions sur la façon dont il devrait être le cas échéant. Bien qu'il existe de nombreux facteurs dans la résolution de la crise syrienne, la contribution du processus de DDR à la solution est également partagée.

Les universitaires ont peu d'intérêt car le processus de DDR de l'ONU semble être une question technique, le processus étant lié à un mécanisme avec des documents de l'ONU. Cependant, sa mise en œuvre est directement liée à la situation politique et à l'environnement de confiance. Par conséquent, la structure dynamique du processus 2GDDR a été discutée dans l'étude en la reliant à la crise syrienne. Il existe de nombreux mécanismes internationaux pour résoudre la crise syrienne et il y a des acteurs étatiques et non-étatiques sur le terrain. Cependant, jusqu'à présent, en termes généraux, il y a peu d'études menées sur l'état actuel en Syrie. Notre étude peut combler cette lacune, au moins dans ce domaine, et une prise de conscience peut être créée.

Lorsque nous menons la recherche documentaire sur le sujet, le manque d'études universitaires liées au processus de DDR en général est noté. Robert Muggah est connu pour son travail visant à assurer la stabilité post-conflit. "No Magic Bullet : A Critical Perspective on Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR) and Weapons Reduction in Post-Conflict Contexts(2005)." de Muggah est l'une des rares études dans ce domaine autre que l'UNITAR, l'ONU et l'institution éducative des Nations Unies. Dans son travail, Muggah explique l'importance du processus de DDR, qui n'était pas bien connu des cercles politiques internationaux à ce moment-là. "Réflexions sur le désarmement, la démobilisation et la réinsertion au Soudan. (Muggah, 2006), Great Expectations: (Dis)Integrated DDR in Sudan and Haiti. (MUGGAH 2007), Comparaison du DDR et des solutions durables : quelques leçons de l'Éthiopie." Dans ses études, Muggah se concentre davantage sur les résultats des processus de DDR appliqués dans les pays concernés. "L'importance du désarmement, de la démobilisation et de la réinsertion (DDR) dans la consolidation de la paix après les conflits" (Adinoyi, 2015) touche davantage aux questions liées au processus de DDR post-conflit dans les pays africains. "Seguridad y Construcción de Paz: la satisfacción de los excombatientes en los procesos de Desarme, Desmovilización y Reintegración (DDR) desde la experiencia en Sudán del Sur entre 2011 y 2012 (Osorio, 2015)" indique les expériences du processus de DDR obtenues au Soudan. En outre, de nombreuses organisations internationales, en particulier l'ONU, fournissent des informations sur le processus de DDR sur leurs sites internet en tant qu'informations techniques sur le sujet. En dehors de Muggah, le processus de DDR a été déterminé par les expériences nationales existantes plutôt que par des travaux académiques. Muggah est également noté dans les études universitaires liées à l'ONU 2GDDR. Dans son travail après 2010, Muggah se concentre sur le rôle du DDR dans la construction de l'État. Muggah et O'Donnel (2015) ont déclaré comment la présence de

DDR pourrait affecter le processus de DDR, en particulier d'organisations terroristes telles que les Taliban, DAESH et Al-Shabab. En conséquence, Muggah a attiré l'attention sur la 2GDDR en déclarant que le processus de DDR pour chaque pays devrait être façonné en fonction des caractéristiques de ce pays. En outre, la Fondation pour la recherche politique et sociale (SETA) a de nombreux rapports et recherches relatifs à la région. Bien que le SETA ait été critiquée pour ses liens officiels (non explicitement indiqués), ses recherches sur le site dans le nord de la Syrie sont considérées comme importantes. Dans les pratiques de DDR de l'ONU et l'approche de Muggah, la question des demandeurs d'asile est généralement discutée. Par conséquent, il est prévu qu'il est important de s'attaquer au problème des demandeurs d'asile en Syrie d'une manière qui inclut l'étranger. En outre, l'explication théorique des processus DDR et 2GDDR a également été utilisée pour être démontrée en premier.

Dans l'article, la méthode de recherche qualitative a été principalement favorisée. En d'autres termes, les documents d'information dans la littérature ont été examinés, puis l'analyse et les résultats des informations obtenues par cette méthode ont été évalués dans le cas précis de la Syrie. Étant donné que le sujet est toujours un thème d'actualité et sensible, les sources primaires et secondaires ont été utilisées de manière égale.

Il est prévu que la contribution de l'étude à la littérature académique sera méthodologiquement et empiriquement. Du point de vue de la méthodologie, les différences entre DDR et 2GDDR, leur structure théorique et les questions liées à la Syrie ont été soulignées. Empiriquement, le plan d'action qui pourrait conduire à une solution à la crise syrienne a été examiné avec les domaines d'application de la 2GDDR en utilisant la méthode d'analyse MOFF (Menaces – Opportunités – Forces – Faiblesses). Les résultats de propositions méthodologiques et empiriques sont présentés comme de sujets politiques susceptibles d'être mises en œuvre en Syrie.

Dans la deuxième partie suivant l'introduction mentionnée ci-dessus, les acteurs historiques du processus de DDR et du domaine syrien ont été examinés. Dans la troisième partie, la structure théorique du DDR et du 2GDDR et les événements réels sont associés. Au chapitre quatre, les États liés à l'applicabilité du « DDR » en Syrie ont été développés et l'examen de ces raquettes est discuté.

1.1. Résolutions du Conseil de Sécurité de l'ONU (CSNU) : Processus de Genève et d'Astana

C'est peut-être l'un des aspects les plus puissants des processus de DDR parce que le DDR est généralement mis en œuvre dans le cadre d'opérations de maintien de la paix. Le déploiement d'une force de maintien de la paix de l'ONU dans un pays est sous l'autorité du CSNU.³ Comme il fait habituellement partie des opérations de maintien de la paix,⁴ cela se fait naturellement sous

3 (04 Janvier, 2022) Dayton Peace Agreement (DAP) Accès au https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf

4 L'opération menée sous l'autorité d'une force de maintien de la paix/ONU n'est pas absolument nécessaire pour le DDR, mais la résolution du CSNU est nécessaire. Toutefois, il a été mis en œuvre dans des pays comme l'ex-Yugoslavie, l'Afghanistan, etc., où les conflits et l'instabilité sont largement absents.

l'autorité du CSNU. Toutefois, il est parfois également important de mettre en place des éléments du droit international ou du droit interne de l'État concerné lors de la mise en œuvre du DDR. Dans certains cas, certains accords peuvent être conclus entre les États parties ou renvoyés à des accords existants sur la façon de mettre en œuvre le processus de DDR pour les groupes armés concernant plus d'un pays dans le pays concerné. Lors de l'opération turque « Source de paix » en Syrie, les mêmes groupes armés dans la région ont été mentionnés par des noms et des pratiques différents dans les accords avec les États-Unis et la Russie.⁵ Bien que ces accords ne soient pas une demande complète de DDR, ils sont importants en ce qu'il existe deux documents juridiques distincts concernant les groupes armés dans la région.

La résolution 2254⁶ de l'ONU, adoptée en 2015, est l'un des documents du droit international les plus importants pour la Syrie. Dans la décision, l'intégrité territoriale de la Syrie, l'aide humanitaire, la protection des civils, la fin des attaques terroristes et le rétablissement de la paix et de la replacement des réfugiés sont mentionnés. En d'autres termes, cette décision seule devrait suffire à assurer un environnement de paix et de stabilité en Syrie. Bien sûr, il semble possible qu'au sujet de la Syrie, tous les pays se conforment et agissent ensemble contre les acteurs qui ne le font pas.

Le processus de Genève et les négociations ont commencé le 30 juillet 2012 avec les activités du « Groupe de travail-Groupe d'action » mis en place par l'ONU en Syrie. Il a ensuite été approuvé par la résolution 2118 de l'ONU en 2013 et est depuis devenu un processus juridique important dans la crise syrienne sous le nom de Processus/Communiqué de Genève.⁷ La résolution 2254 de l'ONU a également été citée à maintes reprises. Bien que la résolution 2118 couvre les questions nécessaires pour que la Syrie n'utilise pas d'armes chimiques, elle est devenue au fil du temps un mécanisme par lequel toutes les questions liées à la Syrie sont discutées. Surtout depuis 2017, le processus s'est concentré sur la rédaction d'une nouvelle Constitution de la Syrie. La particularité du processus est qu'il est soutenu par les membres du CSNU et tous les pays s'intéressant à la Syrie. Jusqu'à présent, cependant, sa contribution à la réalisation de la paix et de la stabilité en Syrie est discutable.

Le processus d'Astana a été établi par un accord⁸ entre la Russie, la Turquie et l'Iran conformément à la résolution 2254 de l'ONU. Son objectif est d'assurer la paix et la stabilité en Syrie dès que possible. Les pays qui souhaitent participer aux négociations diplomatiques sur la Syrie sont encouragés à participer en tant qu'observateurs. Dans ce contexte, les États-Unis, la Syrie et la Jordanie ont participé à certaines réunions⁹ en tant qu'observateurs. Le processus est également soutenu par l'ONU. Surtout quand il a été créé en 2017, il a empêché une partie du flux de réfugiés

5 (15 Janvier, 2022) Turkey-Russia M.O.U. Accès au <http://en.kremlin.ru/supplement/5452>

6 (05 Février, 2022) UN Resolution 2254 on Syria, Accès au <https://www.un.org/press/en/2015/sc12171.doc.htm>

7 (05 Février, 2022) Geneva Communiqué on Syria , Accès au https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SY_120630_Final%20Communique%20of%20the%20Action%20Group%20for%20Syria.pdf

8 (01 Février, 2022) Astana Process, Accès au <https://www.france24.com/en/20180905-syria-astana-peace-process>

9 (01 Février, 2022) Observer states, Accès au <https://www.aa.com.tr/en/europe/russia-backs-more-observer-states-in-astana-process/928714>

et a joué un rôle actif dans l'établissement de zones de conflit, en particulier dans la région d'Idlib. Cependant, il y a eu des critiques. Bien que sa participation et son aspect juridique soient plus faibles par rapport au Processus de Genève, il a été plus efficace jusqu'à présent que le processus de Genève.

1.1. 2. Autres Questions Juridiques

En plus des questions mentionnées ci-dessus, en particulier lors de la mise en œuvre du DDR, le droit international humanitaire, les droits de l'homme, le droit pénal international, le droit international des réfugiés, la lutte contre le terrorisme international et les règlements sur le contrôle des armements sont notés comme d'autres aspects juridiques du DDR.

Il est inévitable que des pratiques de droit interne et du droit international soient nécessaires dans les demandes de DDR qui seront effectuées sans une résolution du CSNU. Bien que l'aspect juridique constitue le côté fort du DDR, il constitue également sa faiblesse. Ces besoins découleront de la mise en œuvre de processus de DDR en Syrie qui seront effectués sans l'autorisation de l'ONU. Par conséquent, la mise en œuvre du DDR ou de processus similaires au sein de l'autorité de l'ONU ou dans une structure créée par les pays concernés dans ce pays se distingue comme une question d'assouplissement et de flexibilité, tant dans la pratique que juridique. Dans le cas contraire, il peut y avoir des violations dans la mise en œuvre du DDR et des processus similaires dans le pays concerné et donc dans la fourniture d'un environnement de paix.

2. Histoire De La Durée De DDR

La mise en œuvre du processus de DDR de l'ONU dans les opérations de maintien de la paix a commencé en Amérique centrale en 1989 avec la Force d'observation des Nations Unies (ONUCA). Il a depuis été mis en œuvre dans plus de 20 pays. Cette pratique peut parfois être appliquée dans le cadre des opérations de maintien de la paix (MP) et parfois dans des pays sans mission MP, comme la Sierra Leone, le Tchad et l'Éthiopie.¹⁰

On peut dire que la première mise en œuvre du processus de DDR dans le cadre de la Force de maintien de la paix (MP) a commencé avec l'Accord de paix de Dayton (APD) signé en 1995 entre Bosniaques et Serbes à la fin de la guerre civile en Yougoslavie. À l'APD, le processus de DDR n'a pas été passé directement. Toutefois, l'article VIII mentionnait la demande requise pour que la population civile se conforme à cet accord. Dans l'annexe 1-A de l'APD, l'OTAN a été chargée d'établir la paix en Bosnie-Herzégovine. Le Commandement de maintien de la paix de l'OTAN en Bosnie-Herzégovine a également décidé d'utiliser une méthode appelée « Harvest », pouvant être appelée DDR, pour collecter des armes, y compris celles détenues par des groupes armés et des civils, pour établir la paix dans le pays.¹¹

10 (05 Février, 2022) La mise en œuvre du processus de DDR, Accès au <https://www.unddr.org/un-ddr/>

11 (05 Février, 2022) La mise en œuvre de Harvest en Yougoslavie, Accès au <https://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm>

À la fin d'une étude de deux ans menés par l'ONU, l'IDDRS (Integrated DDR Standards-IDDRS) a été publié systématiquement en 2006. Ces normes peuvent également être décrites comme une liste de contrôle (*check list*) indiquant la mise en œuvre du processus de DDR et les facteurs à prendre en considération. Ces normes établies sont un ensemble de règles qui examinent également la formation de conditions préalables dans l'environnement avant de procéder à la mise en œuvre du processus de DDR.

L'IDDRS contribue également à la formation de conditions appropriées avant la mise en œuvre du processus de DDR. La détermination de la stratégie et de la politique générale de l'ONU avant la paix contribue également à la formation de l'accord de paix et à la formation de méthodes de DDR. Il vise donc à créer les conditions appropriées pour la mise en œuvre du processus de DDR dans la mesure du possible.

Tableau 1. Niveaux et Modules de IDDRS¹²

N.R	LEVEL:1 General IDDRS								
	1	Modul-1.10: Introduction to IDDRS	Modul-1.20: Glossary: Terms and definitions						
2	LEVEL:2 Concepts, Policy and Strategy of the IDDRS								
	2	Modul-2.10: The UN Approach to DDR	Modul-2.11: The Legal Framework for UN DDR	Modul-2.20: The Politics of DDR	Modul-2.30: Community Violence Reduction	Modul-2.40: Reintegration as Part of Sustaining Peace			
3	LEVEL:3 Structures and Processes								
	3	Modul-3.10: Integrated DDR Planning: Processes and Structures	Modul-3.11: Integrated Assessments	Modul-3.20: DDR Programme Design	Modul-3.21: Participants, Beneficiaries and Partners	Modul-3.30: National Institutions for DDR	Modul-3.40: Mission and Programme Support for DDR	Modul-3.41: Finance and Budgeting	Modul-3.42: Personnel and Staffing
4	LEVEL:4 Operations, Programmes and Support								
	4	Modul-4.10: Disarmament	Modul-4.11: Transitional Weapons and Ammunition Management	Modul-4.20: Demobilization	Modul-4.30: Reintegration	Modul-4.40: UN Military Roles and Responsibilities	Modul-4.50: UN Police Roles and Responsibilities	Modul-4.60: Public Information and Strategic Communications in Support of DDR	
5	LEVEL:5 Cross-cutting Issues								
	5	Modul-5.10: Women, Gender and DDR	Modul-5.20: Children and DDR	Modul-5.30: Youth and DDR	Modul-5.40: Cross-border Population Movements	Modul-5.50: Food Assistance in DDR	Modul-5.60: HIV/AIDS and DDR	Modul-5.70: Health and DDR	Modul-5.80: Disabilities and DDR
6	LEVEL:6 Linkages								
	6	Modul-6.10: DDR and SSR	Modul-6.20: DDR and Transitional Justice	Modul-6.30: DDR and Natural Resources	Modul-6.40: DDR and Organized Crime				

Comme le montre le tableau ci-dessus, IDDRS se compose de six niveaux et 35 modules. Les questions au niveau cinq ne doivent pas couvrir la mise en œuvre directe du processus de DDR. Toutefois, l'inclusion de ces éléments dans chaque élément DDR est intégrée dans les normes afin qu'ils ne soient pas négligés. Ce sont les femmes et le genre, les enfants, les déplacements humains (nationaux et internationaux), le programme d'alimentation et d'assistance, le VIH/SIDA et les questions relatives à la santé qui sont liées au DDR. La lutte contre le Covid-19 prendra probablement sa place au cinquième niveau.

Avec l'application du DDR au fil du temps, un « R » supplémentaire a émergé, bien qu'il ne soit pas utilisé dans son abréviation. C'est « Réinsertion-Inclusion ». Par conséquent, une fois que les

12 (01 Décembre, 2022) Niveaux et Modules de IDDRS, Accès au <https://www.unddr.org/ddr-training/>

groupes armés seront dissous ou libérés, il faudrait leur fournir un certain nombre de besoins pour qu'ils puissent poursuivre leur vie au cours de cette période jusqu'à leur réintégration dans la communauté. Dans ce processus, les personnes en question sont fournies des besoins de première nécessité tels que la nourriture, le logement, la santé et l'éducation. Ceux-ci peuvent être fournis dans un temps temporaire et dans les installations, ainsi que dans un ordre permanent avec le début du processus d'intégration.

2.1. DDR de Deuxième Génération (2GDDR)

Pour faciliter la séparation entre les deux DDR, le DDR classique ne sera désormais spécifié que sous forme de DDR. En effet, les processus classiques et de deuxième génération (2GDDR) ne sont pas des processus qui traitent les uns avec les autres sur des questions distinctes ou qui sont régis par des règles distinctes. Le 2GDDR est l'application et la compréhension plus larges du DDR classique. Il y a quelques différences entre eux qui varient selon la pratique et sa perception. Le processus DDR classique est un indice de processus déterminé par IDDRS. La 2GDDR varie selon des facteurs et des dynamiques fluctuant d'un pays à l'autre. L'IDDRS affirme que la 2GDDR entre en jeu dans les pays et les régions où le DDR classique ne suffit pas. Les différences générales entre la version classique et 2GDDR sont indiquées dans le tableau suivant. En fait, les processus initiaux de 2GDDR et de DDR classiques pour chaque pays sont les mêmes. Toutefois, lorsqu'il est mis en œuvre pays par pays, le DDR est réglementé selon les conditions du pays et converti en 2GDDR. Le tableau suivant a été créé pour faciliter la compréhension.

Tableau 2. Différences générales entre le DDR classique et le 2GDDR

	DDR	2GDDR
1	Général et prescriptif.	Flexible, il peut varier selon chaque pays et situation.
2	Statique.	Dynamique.
3	Il s'agit de questions militaires et belligérantes (Débuts)	Il s'agit de tous les acteurs et de tout ce qui fait l'objet de conflits.
4	Sous réserve du processus d'IDDRS.	Couvre IDDRS et peut aller au-delà.
5	Si les conditions préalables ne sont pas établies avant le DDR, il devient difficile de commencer	Peut être appliqué même si les conditions préalables ne se produisent pas avant le DDR
6	C'est une question indépendante	Il a été développé avec les expériences acquises grâce à la mise en œuvre des processus de DDR.

Il a été déclaré que la 2GDDR a été développée à partir d'expériences d'applications antérieures. Surtout les opérations avec de l'expérience comme Libéria, Haïti, Côte d'Ivoire et Afghanistan. Lors de la mise en œuvre de la 2GDDR dans ces pays, en plus de l'IDDRS, trois autres questions principales ont été ciblées. Ces questions et mesures sont les suivantes¹³ :

- Mesures de stabilité post-conflit.
 - Programme de travail d'urgence,
 - Programme de réinsertion (Mise en place des institutions de transition et des conditions de vie minimales),
 - Sécurité accrue au niveau national et communautaire, réduction de la violence
- Cibler les groupes particuliers
 - Démilitarisation et désarmement des groupes armés,
 - Mise en œuvre de programmes incitatifs pour les commandants et les officiers supérieurs,
 - Programmes de développement des jeunes à risque,
 - Planification salariale,
 - Stratégie de soutien psychologique,
- Mesures alternatives contre le désarmement et l'armement irrégulier,
 - Pratiques de flexibilité du DDR,
 - Approches de la gestion et de la réduction des armes à feu,
 - Programme de développement des armes et loterie des armes à feu¹⁴

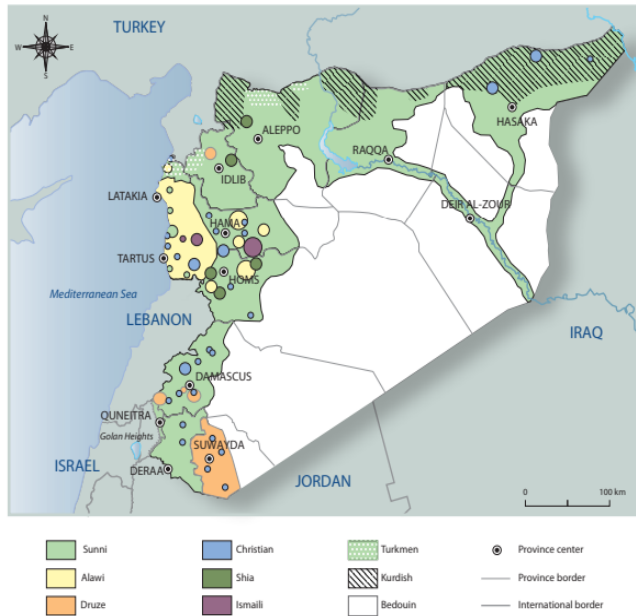
2.3. Un Bref Regard sur la Syrie, la Zone d'Application Possible de 2GDDR

La Syrie était à l'intérieur des frontières de l'Empire ottoman pendant plus de 400 ans. Avec la chute de l'Empire Ottoman du Moyen-Orient, elle a été laissée au mandat de la France par la Ligue des Nations. Elle a une frontière avec la Turquie de 911 km. Comme elle est dessinée sans tenir compte des conditions géographiques, ethniques et sociales, il y a beaucoup de gens avec des parents des deux côtés dans les colonies des deux côtés le long de la frontière. Pour cette raison, il existe des liens historiques, culturels et socio-économiques entre la Turquie et la Syrie. On peut dire que la France est le deuxième pays le plus influent de l'histoire de la Syrie, qui est restée sous le mandat français environ 13 ans (Cleveland, 2009). L'Union soviétique a été peut-être ensuite le pays le plus influent en Syrie qui a établi des liens étroits avec l'Union soviétique après le procès de la République arabe unie par le président égyptien Jamal Abdul Nasir en 1958.

13 Second Generation Disarmament and Reintegration (DDR) Practice in Peace Operations, A Contribution to the New Horizon Discussion on Challenges and Opportunities for UN Peacekeeping, Report Commissioned by UN Department of Peace Keeping Operations, Office of Rule of Law and Security Institutions, Disarmament, Demobilization and Reintegration Section P:24, New York, 2010

14 Cette méthode est développée pour la collecte d'armes. Par exemple, une moto est donnée à toute personne qui remet son arme à feu.

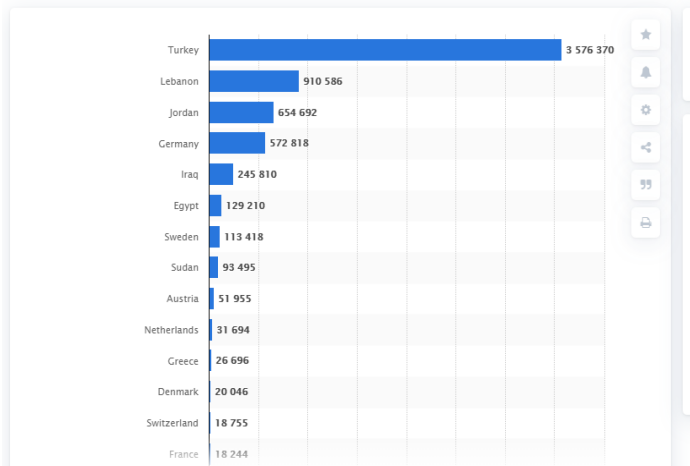
La Syrie a une structure ethnique et religieuse complexe. La répartition de la composition ethnique et religieuse dans ce pays est indiquée sur la carte ci-dessous (Balance, 2018).

Carte 1. Distribution ethnique et sectaire en Syrie (2011)

Tableau 3. Répartition des réfugiés syriens par pays

Ranking of the largest Syrian refugee-hosting countries in 2019

Lorsque la guerre civile a commencé en 2011, la population était de 21 millions d'habitants et en 2017, elle était d'environ 16 millions,¹⁵ et la répartition des réfugiés syriens selon les différents pays d'accueil est à voir le sur le Tableau 3.¹⁶

Par conséquent, le retour de ces personnes dans leur pays est l'une des questions importantes de la 2GDDR à mettre en œuvre en Syrie. Il est également nécessaire d'ajouter à ceux qui se sont déplacé en Syrie. Parmi les problèmes de ces personnes qui doivent émigrer de leur lieu de résidence, tant privés qu'aux foyers de réfugiés ; le logement, le travail et surtout l'éducation prennent une importance capitale. Lorsque la crise a commencé, une génération de collégiens-lycéens et d'étudiants âgés de 7 à 8 ans, la génération de 14 ans de l'enseignement secondaire-supérieur et une autre génération de 18 ans ont été privés de leur droit à l'enseignement. Il convient de tenir compte du fait que le terrorisme risque d'attirer les jeunes qui sont issus d'une géographie comme le Moyen-Orient, quand ils n'ont pas eu la possibilité de faire des études et qu'ils ne peuvent donc pas facilement trouver d'emploi. La question de l'éducation est la principale cause de tous les problèmes actuels et futurs. Par conséquent, elle apparaît comme un facteur distinct pour la Syrie lors de la mise en œuvre de la 2GDDR. Toutefois, pour orienter les gens vers l'éducation, il est nécessaire d'offrir un environnement sûr et de répondre aux besoins fondamentaux. Autrement dit, quelqu'un qui a faim n'est pas intéressé au premier lieu par l'éducation.

Lorsque nous examinons la situation des acteurs en Syrie, on comprend également la difficulté et la confusion qui peuvent être rencontrées lors de la mise en œuvre de la 2GDDR. La Syrie, la Russie et l'Iran agissent ensemble en Syrie. Les États-Unis, en revanche, travaillent avec la France et certains pays de l'UE et de l'OTAN. La Turquie se distingue en tant qu'acteur coopérant à la fois avec la Russie, l'Iran et les États-Unis sur diverses questions. Bien que la Turquie ait de bonnes relations avec la Russie, elle n'a aucun lien diplomatique avec la Syrie. En outre, des pays comme l'Arabie saoudite, les Émirats arabes unis (EAU) et l'Égypte ne sont pas directement présents militairement, mais ils se font sentir en accordant toutes sortes de soutien à la Syrie. Bien que l'Irak soit aux prises avec ses propres problèmes, il est touché par ces événements parce qu'il est un voisin de la Syrie.

Il y a aussi des groupes armés qui agissent avec ces pays. Ce sont ceux de l'Armée syrienne libre/nationale (ASL/NSL), agissant avec la Turquie, et les YPG/PYD/SDF, agissant avec les États-Unis, et que la Turquie considère cette organisation comme une extension syrienne de l'organisation terroriste PKK, que l'UE et les États-Unis reconnaissent également comme des organisations terroristes. Bien que les États-Unis considèrent le PKK comme une organisation terroriste, ils considèrent les SDF comme leur allié en Syrie et leur fournissent toutes sortes de soutien, y compris des armes. Il peut s'agir de groupes chiites paramilitaires agissant avec la Syrie et des forces militaires iraniennes.

15 (15 Décembre, 2022) La population de Syrie, Accès au <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>
<https://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>

16 (15 Décembre, 2022) répartition des réfugiés syriens, Accès au <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>

Tous ces acteurs sont activement impliqués dans des organisations terroristes telles qu'Al-Nusra et Tahrir Damas, qui sont liées au DAESH et à Al-Qaïda. Le nombre de ces organisations indépendantes est d'environ 30. Cependant, il y a près de 500 groupes terroristes ou armés liés à ces organisations.¹⁷ À ce stade, il a été souligné qu'une formation qui est une organisation terroriste pour un pays est perçue comme un combattant de la liberté ou un allié pour un autre pays. Il y a également des allégations de leur soutien secret à ces groupes ou organisations armées dans le cadre de la stratégie de guerre hybride des pays. Cela nous montre qu'il est impératif que des solutions et des méthodes syriennes soient trouvées pour surmonter les défis qui seront rencontrés lors de la mise en œuvre de la 2GDDR.

Toutefois, l'ONU, ses filiales et certaines ONG opèrent en Syrie ou dans les pays voisins avec des demandeurs d'asile depuis 2011. Ces formations sont l'une des questions qui offrent un avantage lors de la mise en œuvre de la 2GDDR : l'ONU et d'autres organisations non gouvernementales ont acquis beaucoup d'expérience dans la structure socio-économique, culturelle, ethnique et géographique de la Syrie.

4. La Structure Théorique De DDR et 2GDDR

Bien que la mise en œuvre des processus de DDR et de 2GDDR des Nations Unies soit considérée comme facile dans la pratique, ses réflexions sur le terrain peuvent être mixtes et multidimensionnelles. En fait, la raison pour laquelle c'est le cas est que la région appliquée et les conditions environnementales varient d'un pays à un autre. C'est pourquoi le concept 2GDDR est de nature flexible. Tout d'abord, il y a le multilatéralisme dans la structure du processus de DDR. Par conséquent, l'approche du processus dans le cadre d'une seule théorie des relations internationales peut nous conduire à l'erreur. Lors de la révélation de la structure théorique du DDR et du 2GDDR, une structure sera mise en avant en général, puis l'effet d'autres théories interagissant avec les éléments de cette structure sera indiqué sur le processus.

4.1. Approche Constructiviste

Les sujets et dimensions qui se détachent dans l'approche constructiviste sont l'identité, la norme, les règles et les organisations qui assureront la mise en œuvre de ces règles (Burchill et al., 2005). Ici, les organisations internationales (OI) et les organisations internationales non gouvernementales (OING) y sont comprises. Naturellement, il y a aussi des institutions officielles des pays qui contribueront au processus et des institutions et organisations de l'État syrien. Voici les problèmes importants auxquels nous serons confrontés en ce qui concerne l'identité comme suit.

Les parties impliquées dans la mise en œuvre du DDR et de la 2GDDR ont souvent une identité, une ethnicité et une idéologie distinctes. Surtout quand il s'agit du Moyen-Orient et de la Syrie, le problème sectaire devrait y être ajouté parce qu'avec le processus 2GDDR, un avenir commun et la coexistence sont offerts en contrepartie de la confiscation des armes aux personnes ayant

17 (23 Décembre, 2022) le nombre d'organisations terroristes en Syrie , Accès depuis <https://www.ctc.usma.edu/the-non-state-militant-landscape-in-syria/>

combattu. Les détections de menaces les unes des autres par des groupes auparavant belligérants détermineront également l'avenir de la 2GDDR. En Syrie, cette perception de la menace est multidimensionnelle.

Cela se passe dans la région depuis des années ; il y a des frictions arabes-kurdes, alaouites-sunnites. En outre, les groupes tribaux et factions, qui ont également une place importante dans la structure sociale de la région, forment une question distincte. Dans la tradition du Moyen-Orient, presque tout le monde a une arme, surtout à la campagne. La relation entre l'identité et la détection des menaces (Brown et Ainley, 2005) est complexe et anarchique, étant donné les conflits des groupes terroristes qui affectent directement l'environnement de conflit dans la région, entre eux et liés à ces groupes. La perception des menaces par les forces armées syriennes et les forces armées d'autres États de la région, dans le cadre du concept de réciprocité ou d'alliance, accorde une importance fondamentale à la question.

Une autre question importante dans l'approche constructiviste est les normes et les règles. Toutefois, en Syrie, les normes et les règles ont été éliminées par les groupes terroristes, en particulier des acteurs non étatiques. Traditionnellement, les normes et les règles sont négligées dans la géographie du Moyen-Orient. Cependant, certains mécanismes sont développés par les États dans le cadre de leurs politiques pour mettre fin à la crise syrienne, comme par exemple, les processus de Genève et d'Astana. Les accords conclus par la Turquie avec les États-Unis et la Russie peuvent également être considérés comme facilitant les arguments concernant la mise en œuvre de la 2GDDR. Bien entendu, l'absence de prise de décision jusqu'à présent concernant l'établissement d'une "zone démilitarisée" dans la région d'Idlib dans le cadre des décisions du sommet de Sotchi peut être considérée comme l'un des obstacles au succès de la 2GDDR.

Les institutions et les organisations jouent un rôle important dans la mise en œuvre de normes et de règles avec une approche générale. Ces organisations peuvent être spécifiées comme des organisations internationales (OI), des organisations internationales non étatiques (OING) et des organisations gouvernementales, de nouvelles formations des gouvernements, l'ONU et ses filiales. Les décisions concernant la mise en œuvre de la 2GDDR, elle-même un ensemble de règles, seront prises par la décision d'au moins quelques États qui sont dans la région. Cependant, sa pratique aura lieu dans un domaine où les règles sont négligées.

4.2. Approches Réalistes, Libérales, Mondialistes et Postmodernistes

La 2GDDR se fait sous le couvert de l'ONU. Pour cette raison, il a un caractère mondialiste avec des motifs néo-libéraux en elle. Bien qu'ils aient parfois des pratiques différentes pays par pays, en général, cela exige de la coopération, de la solidarité et une entraide en matière de ressources économiques entre les pays. Le libéralisme est un phénomène discuté aujourd'hui avec la coopération internationale, favorisant la paix pour la promotion des relations économiques et la promotion des droits de l'homme. Toutefois, il convient de noter que dans les pays où la 2GDDR sera appliquée, la raison en est le résultat de politiques néolibérales. La Syrie en particulier est comme un laboratoire à cet égard. Lorsque nous examinerons les raisons de la présence des

différents États en Syrie, on verra que la quasi-totalité d'entre eux est liée à leurs intérêts nationaux. Il existe également une relation solide entre l'intérêt national et l'économie. Par conséquent, la phase initiale et celle de mise en œuvre du processus 2GDDR seront axées sur le libéralisme. Par conséquent, elle est peut-être l'étape la plus importante du 2GDDR. Si cette phase échoue, la 2GDDR peut ne pas être en mesure de survivre. L'approche réaliste, c'est seulement valable dans le processus avant la mise en œuvre de la 2GDDR.

Dans les relations internationales, le postmodernisme, les perspectives différentes, la double lecture, la déconstruction et l'art d'État sont aujourd'hui à l'avant-garde (Burchill, et al., 2005, pp. 168-169-178). Dans cette communication, la technologie est aujourd'hui à l'avant-garde des relations internationales et les problématiques deviennent multidimensionnelles. En particulier, la diplomatie 4.0, les pratiques de cyber sécurité et de diplomatie numérique augmentent l'influence des approches postmodernistes dans les relations internationales. La 2GDDR envisage en fait de créer des solutions alternatives en évaluant les règles et pratiques statiques de DDR déterminées par IDDRS sous d'autres angles. Par conséquent, l'approche postmoderniste peut contribuer au processus de la 2GDDR en tant que solutions aux problèmes, en particulier dans les sujets qui sont bloqués pendant la phase de mise en œuvre.

Le mondialisme envisage un monde entre les pays où les frontières sont levées dans tous les domaines, notamment de point de vue économique. Ce concept contribue également politiquement à la formation d'organisations des pays, en particulier l'UE. Lorsque nous examinons les applications 2GDDR, on remarque qu'il existe une relation entre le résultat du processus et le mondialisme. Si les processus de DDR sont gérés et acceptés avec succès, le résultat a un effet mondialiste parce que les pays qui soutiennent ce processus intègrent leurs systèmes, pactes, institutions et entreprises dans ce pays. Nous pouvons citer sur ce point précis l'exemple des Balkans avec le processus qui a suivi l'Accord de paix de Dayton. Les nouveaux États sont devenus membres d'organisations telles que l'OTAN et l'UE et ont largement achevé leur intégration à l'économie mondiale. L'Afghanistan est un autre exemple de pays où le processus de la 2GDDR a échoué. En particulier, les activités de réforme et de reconstruction mises en œuvre après le processus 2GDDR s'expliquent en grande partie par le mondialisme. Dans cette perspective, le processus 2GDDR est d'abord étroitement lié au libéralisme, au postmodernisme dans la phase de mise en œuvre et au mondialisme en termes de conséquences. Cette relation est décrite dans le diagramme ci-dessous.

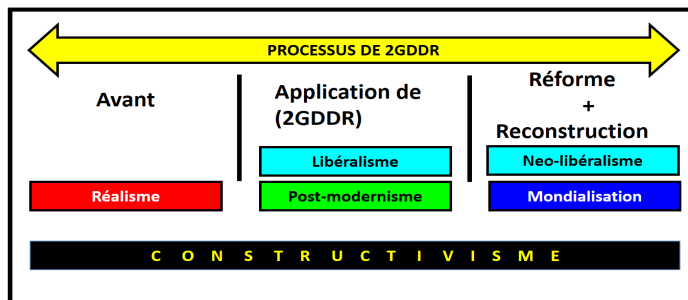

Diagramme 1. Structure théorique de la 2GDDR selon les étapes

5. La 2GDDR Et Son Application En Syrie

Dans cette section, les styles étatiques liés à la mise en œuvre du DDR2 en Syrie seront présentés comme des options. A la fois leurs faiblesses et leurs forces seront indiquées. En plus des processus et applications de la 2GDDR existant, les applications spécifiques à la Syrie seront soulignées. Les processus et applications de la 2GDDR connus ne seront pas présentés séparément car ils seront déjà mis en œuvre. À la lumière de toutes ces évaluations, trois options ont été retenues pour un DDR2 efficace en Syrie. Les modèles ont été analysés ci-dessous avec la méthode MOFF¹⁸ (SWOT) (Menaces – Opportunités – Forces – Faiblesses)

a. Application de la 2GDDR avec une Mission de Maintien de la Paix Sous l'autorisation de l'ONU

Dans ce modèle, il est prévu que la 2GDDR sera mise en œuvre au sein de la mission de maintien de la paix qui sera établie sous l'ONU, en mettant fin à l'environnement actuel du conflit en Syrie. Toutefois, les pays impliqués dans les processus d'Astana et de Genève doivent être présents dans cette mission. D'autres pays peuvent participer à la mission dans le cadre de leur contribution. Ici, les processus d'Astana et de Genève sont combinés en un seul processus.

▪ Points forts

- Puisqu'il est réalisé avec l'approbation et la coopération de tous les pays participant à la mission, le pouvoir d'exécution est élevé,
- Les ressources financières nécessaires pour le 2GDDR sont faciles à créer, le montant est important,
- L'environnement sécuritaire au niveau du pays est fourni dès que possible,
- L'assistance et la coopération entre les pays sont au plus haut niveau, l'environnement propice à la mise en œuvre de la 2GDDR est préparé.

▪ Points Faibles

- En particulier dans les cas où les intérêts des pays qui sont de facto dans le conflit syrien, le système peut être verrouillé,
- Les pays peuvent être réticents à démilitariser et dissoudre les groupes avec lesquels ils interagissent ou entretiennent une relation de proximité, de sorte que la mise en œuvre de la 2GDDR peut être en danger dès le début,
- Les pays peuvent étendre le processus afin de maintenir leur présence en Syrie,

18 L'analyse des politiques proposées a été effectuée selon la méthode MOFF (SWOT) (Menaces – Opportunités – Forces – Faiblesses). La méthode MOFF) est une sorte d'analyse qui permet d'identifier dans les domaines problématiques des disciplines de l'économie et la gestion et d'atteindre les mesures à prendre pour éliminer ces domaines problématiques. L'analyse avec cette méthode peut être considérée comme un exemple de la façon dont l'instrument peut être utilisé dans la discipline des relations internationales.

- Les pays ayant des cultures de travail différentes (États-Unis-Iran, Russie-États-Unis) qui ont des problèmes les uns avec les autres peuvent causer des interruptions dans la mise en œuvre du processus de la 2GDDR.

Pour faciliter la mise en œuvre de la DDR2 dans ce modèle, certaines méthodes spécifiques à ce modèle peuvent être développées.

▪ **Mise en œuvre régionale de la 2GDDR**

Dans cette méthode, tout d'abord, la Syrie sera divisée en régions, puis ces régions recevront un ordre prioritaire des régions où les situations de conflit et de menace sont les moins nombreuses. Dans l'ordre de priorité suivant, la 2GDDR sera mise en œuvre à partir des régions ayant le moins de problèmes de sécurité. Dans le cas contraire, la mise en œuvre de la 2GDDR peut être lancée à partir de la région Idlib, par exemple, où la sécurité est la plus faible et les conflits intenses. En outre, dans ce cas, l'évolution positive dans les régions où la 2GDDR est appliquée aura un impact sur d'autres régions, et pourrait même amener certains groupes à déposer les armes sur leurs propres initiatives.

▪ **Utilisation de méthodes d'interface**

Comme il est indiqué dans la section historique, il existe actuellement des groupes avec lesquels presque tous les pays agissent ensemble. Par conséquent, les processus de ces groupes tels que le désarmement, la décharge et la démobilisation lient implicitement ces pays. En effet, le processus peut être bloqué par de nouveaux conflits soudains à cet égard. Ici, le recours à quelques méthodes d'interface peut être nécessaire. Par exemple, les activités 2GDDR des groupes agissant avec l'Iran, par l'Iran, les activités 2GDDR des Forces démocratiques syriennes (FDS), qui sont de façon permanente soutenues par les États-Unis, peuvent être menées par les États-Unis. Par conséquent, il peut être plus facile d'imposer les sanctions nécessaires à ces groupes et organisations armés. Bien sûr, entre-temps, une question peut nous venir à l'esprit immédiatement. Dans ce cas, ces groupes ou organisations gagnent-ils en légitimité ? À ce stade, les pays n'interviennent pas contre ces groupes ou organisations terroristes à moins qu'il n'y ait une attaque contre eux. Le meilleur exemple est Idlib, où se trouve Hizbul Tahrir Damas, et les régions de Deyri Zor où le DAESH est situé. En outre, grâce à ces applications d'interface, certains membres de ce groupe sont intégrés dans les Forces armées syriennes, les troupes frontalières, la police et un programme d'intégration rapide est réalisé : un total de 100-150 mille groupes armés étant mentionnés en Syrie.

b. Modèle DDR2 sous autorisation de l'ONU, basé sur la situation actuelle de facto en Syrie

Dans ce modèle, selon la situation actuelle *de facto* en Syrie, la Turquie possède la "Source de la Paix" et une partie de l'ouest de l'Euphrate, la région désirée des États-Unis de Deyri Zor, et le reste des régions sous contrôle russe de facto avec la Syrie. Par conséquent, avec d'autres pays qui

peuvent rejoindre ces pays sous la juridiction de l'ONU, ils peuvent mettre en œuvre le processus DDR2 dans les régions qu'ils contrôlent. Quant aux avantages et inconvénients de ce modèle :

■ **Points forts**

- La mise en œuvre du processus de 2GDDR commence dès que possible,
- La sécurité est assurée dans presque toute la Syrie sauf Idlib dans un court laps de temps, puisque les pays responsables démilitariseront généralement les groupes/organisations qui sont avec eux,
- Il y aura beaucoup d'effets de sanctions sur ces groupes,
- La mise en œuvre des projets actifs sera rapide,

■ **Points faibles**

- Compte tenu de la situation actuelle, les pays responsables peuvent ralentir le processus de 2GDDR, qui pourrait augmenter, en particulier dans les domaines d'influence russe et américaine,
- Les ressources financières nécessaires à la mise en œuvre des activités de réforme et de reconstruction en 2GDDR et au-delà se limitent aux ressources fournies par les pays concernés (pays responsables et autres pays participants). Cette question se fait beaucoup sentir, en particulier dans les zones contrôlées par la Syrie.
- La coopération et la coordination entre les pays seraient faibles,
- L'intégrité territoriale de la Syrie pourrait être compromise à moyen et à long terme.

Dans ce modèle, les pays seront en mesure de mettre en œuvre la 2GDDR avec des pays indépendants ou coopérant dans leurs régions. Par conséquent, la mise en œuvre égale et simultanée de la 2GDDR dans toute la Syrie prend de l'importance. Au moins dans les zones sans problème de sécurité, il est plus pratique de le faire en même temps. Toutefois, un mécanisme de l'ONU sera nécessaire pour assurer cette coordination. Ce mécanisme pourrait être formé en Syrie à partir du pays qui mettra en œuvre le processus 2GDDR et d'autres pays consentants. Dans le cas contraire, l'ONU pourrait ne pas être en mesure de mener efficacement sa mission d'observation. Ce mécanisme pourrait être mis en place sous le nom de "Centre syrien de reconstruction d'excellence" et offrir souplesse et avantage dans la transition vers les activités de réforme et de reconstruction post-DDR2. Il peut également servir de modèle et de rôle pour les activités de la 2GDDR dans d'autres pays mis en œuvre par l'ONU.

c. Application DDR2 avec les pays voisins de la Syrie

Dans ce modèle, le processus 2GDDR sera mis en œuvre avec la Syrie et ses pays voisins. Bien que la contribution de l'ONU ici soit conforme aux souhaits des pays concernés, la méthode à suivre sera 2GDDR ou une méthode proche de celle-ci. Après la crise syrienne, en particulier les acteurs non régionaux, avec l'intervention des pays comme la Russie, les États-Unis et l'UE, la Syrie

est devenue un terrain de combat pour les grandes puissances (Gürson, 2017), un laboratoire d'organisations terroristes et de groupes armés agissant ensemble ou indépendamment. Surtout à ce stade, des analogies frontalières "Tora-Bora Montagnes" ou "Pakistan-Afghanistan" sont même faites pour Idlib. Même les répercussions de la lutte pour le pouvoir en Libye, qui n'a aucun lien physique avec la Syrie elle-même, apparaissent parfois en Syrie. L'une des luttes de pouvoir les plus évidentes sur la Syrie est entre les États-Unis et la Russie. En particulier, la Russie utilise ses relations avec la Turquie, membre de l'OTAN, comme levier contre les États-Unis et l'OTAN. Par conséquent, le fait de résoudre la crise syrienne avec la Syrie et ses voisins, plutôt qu'à l'extérieur de la région, peut être considéré comme un modèle distinct. Toutefois, un soutien politique, technique et matériel de l'ONU sera encore nécessaire ici. Compte tenu de tous ces facteurs, ce modèle présente :

■ **Points forts**

- La crise syrienne peut être résolue avec sa propre dynamique interne et régionale,
- Elle peut être mise en œuvre rapidement en raison du fait qu'il y a peu ou pas d'intervention étrangère,
- Elle peut être un exemple surtout pour les pays (Yémen) où il y a des problèmes similaires.

■ **Points Faibles**

- La coopération de la Syrie avec la Russie pourrait nous conduire à une intervention, le processus pourrait être perturbé,
- La Syrie pourrait ne pas être en mesure d'allouer, par elle-même ou avec l'aide d'autres pays voisins, des ressources suffisantes ; le besoin de ressources se pose concrètement,
- La Turquie et l'incapacité de la Syrie à communiquer les uns avec les autres exposent la mise en œuvre de la 2GDDR à un nouveau problème,
- Nécessite le soutien politique des membres du Conseil de sécurité de l'ONU.

L'une des principales raisons pour lesquelles ce modèle peut fonctionner est que les voisins de la Syrie sont devenus une partie de la solution parce qu'ils accueillent environ 5 millions de citoyens syriens. Peu importe ce que la Syrie fait à l'intérieur du pays, le retour de ses citoyens dans les pays voisins sera un problème distinct. Par conséquent, cette question devrait être couverte par la 2GDDR.

d. Modèle de Libye

Ce que la Libye et la Syrie ont en commun, c'est que les deux pays ont été touchés par le Printemps Arabe en 2011 et sont tombés ensuite dans l'instabilité. La Libye était dans un très mauvais état en 2018. Toutefois, le gouvernement Haftar et ses partisans, qui ont alimenté l'instabilité, ont été défaits en raison du soutien de l'UE, des États-Unis et de la Turquie, du Gouvernement d'Accord National (UMH), que l'ONU considère comme légitime. Après une série de négociations à Berlin,

Moscou, le 23 octobre 2020, les parties en Libye se sont entendues sur un accord. Selon cet accord, des élections ont eu lieu et le Gouvernement d'Unité Nationale a été inauguré. Après cette date, le pays a recommencé à exporter du pétrole légal. Dans les années suivantes, il a augmenté ses travaux d'infrastructure. Selon les principes de l'accord du 23 octobre, on parle de troupes étrangères et d'éléments armés quittant la Libye. En d'autres termes, avec la bonne gestion des processus de Moscou et de Berlin, Libye est arrivé au stade de laisser les jours instables en raison du soutien de tous les pays étant dans ce processus.

En fait, des progrès ont d'abord été réalisés en Syrie à la suite de la mise en œuvre des processus d'Astana et de Genève à partir de 2017, mais maintenant, en particulier, le processus d'Astana est au point mort, tandis que le processus de Genève s'est concentré sur les études constitutionnelles. Comme dans le cas de Libye en Syrie, la 2GDDR peut être mise en œuvre après la création d'un climat de confiance par le gouvernement syrien sous la direction des processus d'Astana et de Genève.

▪ **Points forts**

- Il agira conformément à la résolution 2254 de l'ONU,
- L'intégrité territoriale de la Syrie est garantie,
- Le Gouvernement syrien est renforcé.

▪ **Côtés Faibles**

- Le gouvernement syrien n'est peut-être pas en mesure de gérer ce processus,
- La Syrie est loin d'être la puissance économique efficace pour fournir ce processus à la Libye,
- Le Gouvernement syrien n'a pas laissé une impression positive sur les parties jusqu'à présent.
- La Turquie et les États-Unis ne peuvent pas se retirer de la région lorsque la Russie suggère qu'elle a été invitée par le gouvernement syrien.

e. Évaluation et Conclusion

La 2GDDR est une version réglementée des processus de DDR en fonction des besoins émergents lors de la mise en œuvre des processus de DDR dans le pays cible. Étant donné que la mise en œuvre du processus de DDR n'est pas incompatible avec les réalités du pays et la situation actuelle, l'effet du processus de DDR et les chances de succès diminuent également.

En fait, la mise en œuvre de la 2GDDR sera la même en termes généraux dans chaque modèle spécifié. Toutefois, les modèles sont importants pour faciliter son entrée en vigueur, la mise en œuvre des projets et leur succès, puisque dans un endroit où il n'y a pas de climat de confiance et de stabilité, les chances de succès des applications DDR sont presque nulles. L'exemple le plus frappant est l'Afghanistan.

Compte tenu de l'évolution de la crise syrienne et des pratiques des parties jusqu'à présent en Syrie, il semble peu probable que la 2GDDR soit mise en œuvre sous l'autorité et le commandement d'une seule mission de l'ONU (modèle 1), car la Russie et les États-Unis n'ont pas l'intention de quitter la Syrie. La Turquie, en revanche, veut rester dans la région à la fois en raison de ses pratiques dans l'espace dit la "Source de la Paix" et en raison de la menace terroriste qui pèse sur son territoire. Le gouvernement syrien lui-même peut gérer ce processus, parce qu'en ce moment, d'une façon ou d'une autre, il contrôle 70% du pays. En fait, en regardant les photos de la capitale Damas et de certains pays, c'est même un contraste avec la situation du pays. Toutefois, le principal problème avec le gouvernement syrien est le même. Malheureusement, il y a une méfiance envers le processus parce que le problème lui-même est causé par le gouvernement syrien. (3ème et 4ème modèles)

Afin de mettre en œuvre efficacement la 2GDDR en Syrie, le modèle le plus approprié est le 2ème modèle, "DDR2 sous autorisation de l'ONU, basé sur la situation actuelle de facto en Syrie". Par conséquent, la 2GDDR peut être planifiée de manière centrale sous l'autorité et le commandement de l'ONU, dans le cadre de la résolution 2254 de l'ONU. Par conséquent, si les pays sont d'accord, il se peut qu'il n'y ait pas besoin d'une résolution du Conseil de Sécurité des Nations Unies. Mais la résolution du Conseil de Sécurité de l'ONU a un effet de renforcement. Sa mise en œuvre se fait dans quatre régions ; elle se tiendra séparément dans les zones sous le contrôle de la Russie, de la Turquie, des États-Unis et de la Syrie. Comme la planification est unique, l'homogénéité sera assurée autant que possible dans l'application et ses résultats. Naturellement, la Russie et la Syrie coopéreront dans la plupart des régions. Par conséquent, les ressources seront transférées aux régions en tenant compte des projets à mettre en œuvre ou seront également fournies par les pays responsables et participants. En fait, le modèle est semblable à l'EPR (Équipe régionale provinciale) appliquée en Afghanistan. Cependant, les régions ici sont un peu plus larges et couvrent tout le pays. En Afghanistan, la mise en œuvre de l'EPR ne pouvait pas couvrir l'ensemble du pays en même temps, mais elle a plutôt été menée sur les initiatives des pays. Par conséquent, étant donné que les régions sont déjà contrôlées par les pays concernés, la planification et la mise en œuvre seront facilitées.

Ce modèle peut également être soutenu par le "Centre syrien de reconstruction d'excellence", qui sera établi avec le mécanisme d'interface proposé dans le 1er modèle et l'autorisation de l'ONU proposée dans le 2ème modèle.

2GDDR couvrira un calendrier et une planification du temps. Par conséquent, selon ce plan, le gouvernement syrien prendra le contrôle de ces zones conformément à la résolution 2254 de l'ONU. Dans l'intervalle, cependant, l'ONU devrait maintenir un contrôle effectif sur le gouvernement syrien. Le contrôle peut être transféré au gouvernement syrien lorsque les conditions souhaitées seront remplies.

Selon l'expérience antérieure en Syrie, quatre questions importantes (modules) apparaissent déjà lors de la mise en œuvre de la 2GDDR :

- Le sort des terroristes et des groupes armés dans la région,

- La fourniture et le retour des demandeurs d'asile dans les pays voisins,
- Les mesures nécessaires contre le Covid-19. Des exemples de mesures prises contre la maladie à virus Ebola lors des demandes de 2GDDR au Libéria peuvent en constituer un exemple.
- Les personnes mutilées à cause de la guerre civile et des conflits peuvent reprendre leur routine quotidienne en tant que propriétaires de prothèses.
- Lorsque les sous-thèmes de ces modules seront déterminés, les documents de traitement du processus 2GDDR à appliquer pour la Syrie seront également supprimés.

La Turquie procède à la reconstruction dans des zones à l'est et à l'ouest de l'Euphrate (Afrin, Jarablus, Al-Bab, etc.) (Aslan, 2019) sous le contrôle de l'Armée syrienne Libre. Parmi eux, les 2GDDR spécifiques à la Syrie font partie des sujets de l'IDDRS tels que l'éducation, la santé, le logement, l'emploi, la formation professionnelle et l'éducation municipale. Par conséquent, avant la mise en œuvre de la 2GDDR en Syrie, les actions de la Turquie¹⁹ dans la région peuvent servir de modèles pour d'autres applications et empêcher ses efforts.

En conséquence, si les pays en Syrie s'entendent sur des processus 2GDDR et s'ils sont mis en œuvre sous l'autorité de l'ONU, la Syrie pourrait devenir plus stable et plus prospère qu'elle ne l'était avant 2011.

Références

- Adinoyi, J. A. (2015). Importance of Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR) in Post Conflict Peacebuilding, https://www.researchgate.net/publication/327861462_Importance_of_Disarmament_Demobilization_and_Reintegration_DDR_in_Post_Conflict_Peacebuilding#fullTextFileContent
- Aslan, M. (2019). Yeniden Yapılandırma; Türkiye'nin Suriye'deki Modeli, SETA Raporu, Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş. İstanbul
- Balance, F. (2018). *Sectarianism in Syria's Civil War*, Washington Institute for Near East Policy, Washington.
- Brown, C. et Ainley, K. (2005). *Understanding International Relations* (Third Edition), Palgrave Macmillan, New York.
- Linklater, A., Burchill S., Devetak, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smit, C., et True Jacqui (2005). *Theory of International Relations* (Third Edition), Palgrave Macmillan, New York.
- Muggah, R. (2005). No Magic Bullet: A Critical Perspective on Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR) and Weapons Reduction in Post-conflict Contexts, *The Round Table*, 94 (379), 239-252, Doi: 10.1080/003.585.30500082684
- Muggah, R. (2006). Reflections on Disarmament, Demobilization and Reintegration in Sudan, Humanitarian Practice Network (HPN), March, Overseas Development Institute, London.
- Muggah, R. (2007). Great Expectations: (Dis) Integrated DDR in Sudan and Haiti., Humanitarian Practice Network (HPN), March, Overseas Development Institute, London.
- Muggah, R., et O'Donnell, C., (2015). Next Generation Disarmament, Demobilization and Reintegration, *International Journal of Security and Development*, 4(1).

19 Les activités de la Turquie ont été critiquées par divers pays, en particulier par le Gouvernement syrien. Outre les critiques, il s'agit d'enquêter sur l'application des actions de la Turquie dans la région à l'ensemble de la Syrie. (08 Janvier, 2022) SETA and ses recherches sur ce sujet <http://www.setav.org/tag/ortadogu/>

- Osorio, J. D. A. (2020). Seguridad y Construcción de Paz: la satisfacción de los excombatientes en los procesos de Desarme, Desmovilización y Reintegración (DDR) desde la experiencia en Sudán del Sur entre 2011 y 2012, (05 June 2021) https://www.researchgate.net/publication/343640314_Seguridad_y_Construccion_de_Paz_la_satisfaccion_de_los_excombatientes_en_los_procesos_de_Desarme_Desmovilizacion_y_Reintegracion_DDR_desde_la_experiencia_en_Sudan_del_Sur_entre_2011_y_2012
- (01 Janvier, 2022) UN African Union Hybrid Operation in Darfur, Accès au <https://unamid.unmissions.org/disarmament-demobilization-and-reintegration-ddr>
- (04 Janvier, 2022) L'approche de l'ONU à l'égard du DDR. Accès au <https://www.unddr.org/uploads/documents/IDDRS%202.10%20The%20UN%20Approach%20to%20DDR.pdf>
- (04 Janvier, 2022) Dayton Peace Agreement (DAP) Accès au https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf
- (15 Janvier, 2022) Turkey-Russia M.O.U. Accès au <http://en.kremlin.ru/supplement/5452>
- (05 Février, 2022) UN Resolution 2254 on Syria, Accès au <https://www.un.org/press/en/2015/sc12171.doc.htm>
- (05 Février, 2022) Geneva Communiqué on Syria, Accès au https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SY_120630_Final%20Communique%20of%20the%20Action%20Group%20for%20Syria.pdf
- (01 Février, 2022) Astana Process, Accès au <https://www.france24.com/en/20180905-syria-astana-peace-process>
- (01 Février, 2022) Observer states, Accès au <https://www.aa.com.tr/en/europe/russia-backs-more-observer-states-in-astana-process/928714>
- (05 Février, 2022) La mise en œuvre du processus de DDR, Accès au <https://www.unddr.org/un-ddr/>
- (05 Février, 2022) La mise en œuvre de Harvest en Yougoslavie, Accès au <https://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm>
- (01 Décembre, 2022) Niveaux et Modules de IDDRS, Accès au <https://www.unddr.org/ddr-training/>
- (15 Décembre, 2022) La population de Syrie, Accès au <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>
<https://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>
- (15 Décembre, 2022) répartition des réfugiés syriens, Accès au <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>
- (23 Décembre, 2022) le nombre d'organisations terroristes en Syrie, Accès au <https://www.ctc.usma.edu/the-non-state-militant-landscape-in-syria/>
- (08 Janvier, 2022) SETA Accès au <http://www.setav.org/tag/ortadogu/>
- (15 Janvier, 2021) Turkey-Russia M.O.U. Accès au <http://en.kremlin.ru/supplement/5452>
<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/united-states-turkey-agree-ceasefire-northeast-syria/>

UN Second Generation DDR Process: A Case Study on Syria

M. Sadık AKYAR*

The United Nations (UN) DDR (Disarmament, Demobilization, Reintegration) process has been implemented since the 2000s. Its purpose is to ensure that what needs to be systematically done to ensure peace and stability in conflicting countries and regions such as war and civil unrest, in accordance with international law and UN rules. In general, it is a process carried out after Peacekeeping (PO) operations. However, it can also be applied independently. Following the end of the Cold War, a number of issues were introduced after the civil war in the former Yugoslavia. The application of 2nd Generation DDR (2GDDR) has emerged over time. To be more precise, 2GDDR has emerged as a result of adapting the processes and activities of DDR to the conditions of the country to be applied. DDR's chances of success depend largely on the prevention of conflicts and, to some extent, the security environment in the target country. In other words, after providing a safe environment, it is easier to ensure the desired peace and stability environment with DDR applications.

Therefore, the theoretical infrastructure of the study has been discussed in two respects. The first is the structure of 2GDDR within the UN system, and the other is its theoretical basis in international relations. The theoretical structure of the UN system, the birth and development of DDR, is explained through historical process and development. Then, the relationship between DDR and 2GDDR is discussed and the development of the 2GDDR process is explained. The following Table presents the differences between DDR and 2GDDR.

NR	DDR	2GDDR
1	General and prescriptive.	Flexible; it can vary according to each country and situation.
2	Static	Dynamic
3	It is about military matters and belligerents.	It is about everyone and everything that are the subject of conflict.
4	It is subject to the process of IDDRS.	It covers IDDRS and can go beyond
5	If prerequisites are not established before DDR, it becomes difficult to apply.	It can be applied even if prerequisites do not occur before DDR.
6	It is an independent subject to itself.	It has been developed with experiences gained from the implementation of DDR processes.

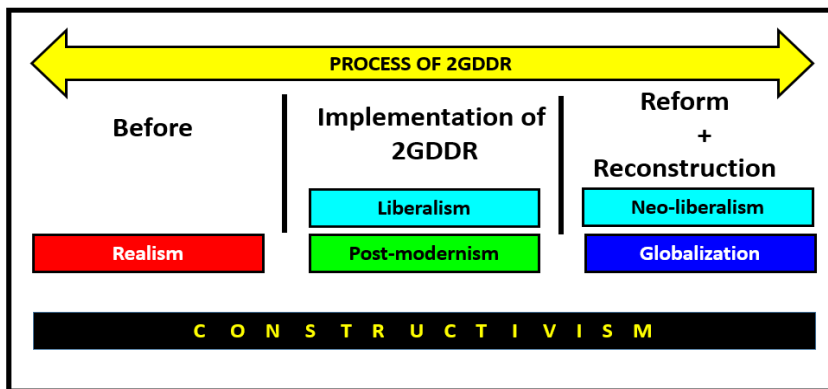
* Girne American University, Cyprus, Email : sadikakyar@gau.edu.tr, ORCID :0000-0001-9485-5488.

The 2GDDR is flexible and dynamic by nature. Associating a subject of this nature with a single theory of international relations could be an erroneous approach. Therefore, one can use the general theoretical structure of 2GDDR based on “Constructivism”. Because at every stage of the process, rules, identities, and institutions come to the fore as in the conflicts in Syria. The 2GDDR process is divided into three phases, but its theoretical structure is continuously discussed. Phase one is the planning phase of the process. The conflict situation continues in part, so there is a chaotic and anarchic environment in the relevant country. Therefore, phase one is associated with “Realism”.

The second phase is the implementation phase of 2GDDR. First, an international law tool is needed to transition to this stage. In other words, the implementation of the DDR process requires either an UN resolution, a peace agreement or a legal document agreed upon by all parties. In general, at this stage, what needs to be done is to ensure that people who are victims of conflict live in a safe environment. But the DDR processes to be applied here are reinterpreted and implemented according to the conditions of the country and environment. Therefore, both liberalism and postmodernism are effective in the process at this stage. Especially creating new and different applications can be more effective with a postmodernist perspective. Here, as part of liberalism, the following issue can be criticized. Although the concerned countries cite liberalism and human rights here, their main purpose is their own interests.

The third stage is the stage where we observe the effects of 2GDDR and their results. At this stage, countries will try to take the maximum economic share of their reconstruction activities by being self-interested in the relevant country due to neo-liberalist approaches. In addition, the effects of globalization will be seen in the relevant countries due to the large establishment of the trust environment. However, such effects are seen due to the environment and order in which the world has come. As an example, this effect was positive in the former Yugoslavia, but had negative consequences with the loss of stability in Afghanistan.

The dynamic theoretical structure of 2GDDR is presented in the below Figure.

Syria has been experiencing a civil war for nearly 12 years. As a result, the problem of refugees and stability have arisen throughout the country. The UN has guaranteed the territorial integrity of

Syria with resolution 2254. In this study, we examine the issues related to the implementation of the UN 2nd generation DDR process in Syria as well as the modeling used in the implementation of the process. In addition, we also examine international law tools, documents, and processes currently in place in Syria. Because the strongest aspect of DDR processes is that it takes its authority and resources from international law codes. As a result, we aim to determine which could be the most suitable model for Syria.

In this context, we discuss four models with their weaknesses and strengths:

- The implementation of 2GDDR with a peacekeeping mission to be generated with UN authorization
- The implementation of 2GDDR with UN authorization regarding with current situation
- The implementation of 2GDDR with Syria and its neighbors
- The Libya model.

In addition, these models include some 2GDDR applications specific to Syria. These are:

- The fate of terrorist and armed groups in large quantities in the region,
- The provision and return of refugees in the surrounding countries,
- Taking the necessary measures against the Covid-19. Examples of measures can be taken from Liberia during 2GDDR applications against Ebola disease
- It is determined that people who have lost some limbs due to civil war and conflicts should return to their daily routines by ensuring that they have prosthetics.

The following criticisms can be made for the study of Syria in all models as well. At present, life seems to have returned to normal in Syrian-controlled cities, especially Damascus and Hama. The problem, however, lies in northern Syria and Deir ez-Zor. Already problematic regions in the models are discussed. This approach is inherent in 2GDDR.

As a result, if the forces in Syria agree on the UN 2GDDR processes can be implemented under UN authority, it will enable Syria to become more civilized and developed than it was before 2011.

Innovation in Municipalities: Case of Living Lab

Belediyelerde İnovasyon: “Living Lab” Örneği

Meryem ARSLAN*

Abstract

The purpose of this article is to introduce the “Living Lab” ecosystem and to describe innovation in municipalities. Living labs are becoming more common and long-lasting. The concept views cities as innovation laboratories, with the goal of improving citizens’ quality of life through the products and services provided, as well as democratising innovation by emphasising citizen and other stakeholder participation. The EU has described it as an innovation tool. The study, which includes theoretical and visual research, is about the Basaksehir Living Lab. The Living Lab network recognised this lab in a field study aimed at metropolitan municipalities as well as innovation projects, with a comparison to those in Finland, the United Kingdom, and Spain. The field studies were designed to contribute to future innovation studies to be conducted in municipalities. For the qualitative study, the “case study” method was chosen. The study’s findings show that innovation research within urban planning, as well as social innovation projects, have materialised. However, more than half of the projects in the Living Labs are technological in nature. The study’s findings suggest that due to factors such as requirements, needs, and technological developments, innovation, whose importance is emphasised and encouraged in international documentation and policies, is unavoidable in municipalities. Cities must be transformed into innovation laboratories, and the Living Lab ecosystem, in fact, has a catalysing effect on municipal innovation.

Keywords: *Innovation, Innovation in Municipalities, Living Lab, Smart City, Innovation in the Public Sector.*

Öz

Bu makale belediyelerde inovasyon faaliyetinin anlaşılmasını, yaygın ve sürdürülebilir seviyeye gelmesini, bu yönde kentleri inovasyon laboratuvarı olarak gören, sunulan ürün ve hizmetlerle vatandaşların yaşam kalitelerini artırmayı hedefleyen, vatandaş ve diğer aktörlerin katılımını önemseyerek inovasyonu demokratikleştiren, Avrupa Birliği tarafından inovasyon aracı şeklinde betimlenen “Living Lab” ekosisteminin tanıtılmasını, living lab oluşumunun inovasyon aracı olarak kullanılabilirliğinin sorgulanmasını amaçlamaktadır. Teorik ve görgül araştırmayı içeren çalışmada büyükşehir belediyelerine yönelik alan araştırması ile inovasyon projeleriyle living lab ağı tarafından ödüle layık görülmüş Türkiye’de ilk ve tek etkin living lab olan Başakşehir Living Lab ile Finlandiya, İngiltere, İspanya living lablerinin inovasyon projelerine ve karşılaştırmalı analizine yer verilmiştir. Alan araştırmaları ile belediyelerde gelecekte yapılacak inovasyon çalışmalarına katkı sağlanması hedeflenmiştir. Araştırma bulguları belediyelerde hizmet, süreç inovasyonlarını içeren akıllı şehircilik

* Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Gaziantep, Türkiye. E-posta: meryemrsln@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2877-0256

kapsamında yer alan inovasyon çalışmaları ile sosyal inovasyon alanında projelerin hayata geçirildiğini göstermektedir. Living lablerde ise projelerin yaradan fazlasının teknoloji ağırlıklı olduğu Başakşehir Living Lab ekosisteminin diğer living lablere göre inovasyon projeleri bağlamında yakın seviyede bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışma bulguları uluslararası belge ve politikalarda önemi vurgulanan ve teşvik edilen inovasyonun ihtiyaç, istek ve teknolojik gelişmeler vb. faktörlerin etkisiyle belediyelerde uygulanmasının kaçınılmaz olduğunu, kentlerin inovasyon laboratuvarı haline getirilmesi gerektiğini ve bu doğrultuda living lab ekosisteminin belediye inovasyonunu hızlandırıcı yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İnovasyon, Belediyelerde İnovasyon, Living Lab, Akıllı Şehircilik, Kamuda İnovasyon.*

1. Introduction

At the international level, innovation has become a development that has become of a lot of importance within the last thirty years and has been inspired at each chance because the additional worth it creates is realized. Accordingly, international organizations are attempting to ascertain innovation policies and live innovation performance of nations at intervals within the framework of the determining criteria. Innovation is applied in several areas comparable to guaranteeing world competition and economic growth, rising the standard of life of citizens, and particularly solving issues of hunger, infectious disease, lack of water, and environmental pollution. Realizing that innovation is an imperative need, countries prepare innovation programs and supply funding sources to be used extensively publicly establishments. Innovation is employed as a tool that solves issues and meets desires by looking at speedy changes in social and economic developments and technology. As a tool that exceeds subject expectations at the world level, it's enforced by municipalities, which are the highest units to voters among public institutions in commission delivery. In particular, technological innovations seem as sensible town applications and social innovations in municipalities and are effective in increasing property urban development, citizen welfare, and municipal service performance. Moreover, through the economical use of resources and reduction of costs, digital technologies comparable to artificial intelligence, sensible detector technology, etcetera are mirrored within the services provided. Additionally, with the assistance of innovation, effective participation of voters (democratic innovation) is feasible in the context of combating the difficulties encountered in urban life and meet rising needs. Municipalities acting in cooperation with non-governmental organizations and personal organizations offer a chance for creativity, creating it possible to supply faster, a lot of effective, and citizen-oriented service delivery in the field of innovation with organizations brought up as "Life Laboratories" or "Life Labs".

Innovation is a more and more recognized tool for municipalities that grade service quality, care concerning subject expectations and needs, and keep up with technological developments. In this context, this study through theoretical and empirical research, the subject of innovation in municipalities is explained by pertaining to the definition and historical development of the innovation concept, the importance of innovation for the general public sector, and therefore the innovation criteria determined by the OECD within the public sector. By mentioning the factors

that facilitate and stop innovation in municipalities, the factors that municipalities have to be compelled to concentrate on in implementing innovation are emphasized.

The study found little or no theoretical and empirical studies on innovation in municipalities and living work innovation in international literature. Moreover, no study within the literature evaluates living labs in the context of innovation in municipalities. Whereas researching the theoretical aspect, innovation in the public sector, living labs, and innovation-based literature were reviewed. Within the scope of the literature review, principally primary sources were mostly, and it had been deemed acceptable to conduct 2 field studies in the context of innovation and living labs in municipalities. Innovation practices of municipalities in the world and Turkey got as examples and it was tried to emphasize that each municipality will create innovations. With the instance of a living lab, which is an innovation practice, it's emphasized that municipalities, which are the service units nearest to citizens, can take pleasure in completely different ecosystems in implementing innovation.

2. Definition and Historical Development of the Concept of Innovation

As one of the essential parts of the new public management approach, the thought of innovation (Wu et al., 2011, p. 347) is seen as a locomotive within the development and perfection of the performance of public services, and has been employed in several areas, particularly since the nineties and has found its equivalent in Turkish because of the word “yenileşim” (TDK, 2016). To innovate, the verb sort of innovation in the Redhouse English-Turkish wordbook is expressed as “to make innovation, to form changes”, and pioneer as “the one that makes innovation” (Redhouse, p. 607). The word has been used as a verb within the sort of “innovate” since the 1540s. It means, “introducing one thing as new”, and “taking in new things, dynamic existing practices” (Online Etymology Dictionary, 2016). a number of the definitions relating to innovation in the scientific literature are given in Table 1.

Table 1. Definitions of innovation

Person/Institution Making the Definition	Definition of Innovation
Joseph A. Schumpeter	Finding new products, new production methods, new markets, new resources, and managing newly created organizations.
Oslo Guidelines	The realization of a new or significantly improved product (goods or service) or process, a new marketing method, or a new organizational method in internal practices, workplace organizations, or external relations. ¹

1 In the 1992 edition of the dictionary, data collection activity was carried out on the innovation process, and with the second edition in 1997, the concepts, definitions, methodology framework and the sectorial areas covered were increased. In both editions, the definition of innovation is made only for the technological products and processes, while organizational innovation and non-technological innovation are additionally given. This shows that a specific level of understanding has not been established for the definition of innovation in both editions. In the 2005 edition of the dictionary, it is observed that the emphasis on innovation increased, and definitions regarding organizational and marketing innovation were added.

OECD	They are new services or products or significantly improved services of products by the public sector.
Anthony Arundel and Dorothea Huber	To ensure the emergence of new or improved services and processes.
Andrew Van de Ven and Harold Angle	It is the implementation process of the new idea produced for problem solving. It is the process of producing, accepting, and applying new ideas, new processes, new products, and services.

Sources: Schumpeter, 1934, p. 66-78, Oslo Guidelines, 2005, p.50, OECD, 2017, Arundel and Huber, 2013, p.146-147, Kusiak, 2007, p. 864, Van de Ven and Angle, 1989, p. 12-20

Innovation could be a process that existed and practiced within the periods before it had been conceptualized. Accordingly, innovation was practiced in each field in spite of some specific date or place. The method was named innovation in the early twentieth century by the Austrian economic expert Joseph Alois Schumpeter. Schumpeter outlined innovation as “the transformation of concepts into product, process, structure forms and therefore the output obtained at the top of this process to search out a market and/or increase the potency of the firm” (Schumpeter, 1934, p. 66-78; Shearmur and Poirier, 2015, p. 8).

After Schumpeter, it's determined that innovation wasn't wide accepted as an inspiration till the first 1960s. In those years, innovation was perceived as a concept that ought to be rejected and, instead it is seen that the ideas of invention, automation and technical modification were used (Godin, 2008, p. 35-37). On the opposite hand, it is noteworthy that some academicians conducted studies on innovation within the public sector then examined structure innovation. It's seen that in 1965, the Sussex University Science Policies analysis Unit tried to term innovation as “science studies” and “science policy studies” and thus, innovation began to happen within the scientific literature since 1965. Consistent with the science Citation Index 1965-2004 data, it's seen that the word “innovation” is enclosed in article titles a lot of and more day-by-day. By the year 1974, St. Christopher Freeman, the director of the Science Policy Analysis Unit at the University of geographical region, emphasised that innovation causes economic and social changes in the long run, writing the books “The economic expert of business Innovation” and “Unemployment and Technical Innovation”. Innovation research, that started with Sussex University, has unfold round the world since the 1980s. The analysis of the Japanese innovation system in 1987 additionally shows that innovation began to be thought of vital worldwide (Fagerberg et al., 2005, p. 2).²

3. Innovation Criteria and its Importance in the Public Sector

3.1. Innovation Criteria in the Public Sector

In the public sector, innovation is regarding achieving winning results for society, instead of applying one thing essentially new. Winning innovation within the public sector provides the results desired by society. Supported these elements, the outputs of the MEPIN Project and also

2 Freeman later took part in the innovation studies of the OECD and played a role in determining its innovation policies.

the innovation criteria in the public sector in line with the analysis of the OECD' Public Sector Innovation Observatory are shown in Table 2.³

Table 2. Innovation Criteria in the Public Sector

Innovation	Should bring new perspectives to the institution to which it is applied.
	Should be ambitious.
	A significant improvement must be made in the existing service or product.
Implementation	Innovation must be implemented.
Effectiveness/Benefit	Better results should be obtained.

Source: Adapted from (Nordic Innovation, 2019), (United Nations, 2017), (Alsos et al., 2015, p. 2).

According to Table 2, three important criteria are taken into consideration for an activity in the public sector to be considered as an innovation:

- i. *Innovation*: Innovation should bring new perspectives to the organization to which it is applied and should be ambitious. A significant improvement must have been made in the existing service or product.⁴
- ii. *Implementation*: Innovation should be implemented; it should not be left on the anvil.
- iii. *Effectiveness / Benefit*: Innovation should aim for better results in terms of effectiveness, productivity, and employee satisfaction.

3.2. The Importance of Innovation in the Public Sector

Results of a study conducted by the OECD show that public directors understand the conception of innovation as a brand new or substantial modification in a very product or service, operational process, structure or communication ways to enhance the operational processes of the general public sector (Nordic Innovation, 2019; UN, 2017).

According to the results of a study conducted by the United Nations in 2014, today the urban population constitutes 54% of the world population, and it is predicted that this rate will reach 66% in 2050, adding 2.5 billion people will be to the world urban population (Alsos et al, 2015, p.1-2). This increase will grow the demand for service and therefore innovation will be indispensable for the sustainability of service quality. There is an increasing demand for innovation in the public sector. Citizens demand quality and accessible services where technological developments force the public to change, and demographic changes increase the need for public services. The scarcity of public resources leaves problems unsolved, and innovation in the public sector gains

3 The Measuring Public Innovation in the Nordic Countries Project (MEPIN) aims to establish measurement standards for innovation in the public sector in order to collect internationally comparable data, and at the same time, to understand what innovation is and how it is done in the public sector and thus to disseminate public innovation.

4 Even if this criterion determined at the firm level in the Oslo Guidelines is relatively applied in other public institutions or organizations, it may be considered new for the organization where the innovation is implemented.

importance due to all these factors and needs. Innovation is one of the central issues for the public sector (Wihlman et al., 2016, p. 50). It is also emphasized in the Oslo Guidelines (UN, 2016) that innovation is important for the public sector. With the “Green Paper on Innovation” document, all members of the European Union acknowledge that innovation is vitally important regarding competition and prosperity (UN, 2014).

It is emphasized in the Innovation Union Guidelines of the European Union that innovation is important to combat problems such as global warming, energy shortage, food shortage, transportation, meeting the needs of vulnerable and disadvantaged social groups, the unemployed etc., ensuring economic development and increasing international competitiveness. Moreover, the guidelines see innovation as the locomotive of economic development and states that innovation performance should be increased. The guidelines also state that thanks to the implementation of innovation in the public sector, benefits such as a more environmentally friendly Europe, a longer and healthier life, more efficient use of public resources, rational economic functioning that supports living standards, and ensuring personal development of citizens based on social innovation will be obtained (Veckman and Graaf, 2015, pp. 6-7).

4. Innovation in Municipalities

Innovation in municipalities are the changes that make new and price supplemental merchandise and services, and structure processes (Pratiwi, 2016, p. 2). Pratiwi views innovation in municipalities as any type of reform in native governance (Pratiwi, 2016, p. 3). In step with Wihlman (2016, p. 50), the effectiveness of exploitation innovation within the municipal organization can facilitate to search out solutions to major issues by rising services. Innovation in municipalities may be expressed as meeting the changing and evolving demands of voters in the face of quickly developing technology, being ballroom dancing before society to find solutions to problems, providing new, considerably improved products and services with high supplemental value.

The UN determined in its study entitled “The World’s Cities”, in 2016 that one out of each three folks can board cities thanks to the rise within the world population (United Nations, 2016), (United Nations, 2014). This prediction ends up in the emergence of the subsequent factors that force municipalities to pioneer (Veckman and Graaf, 2015, p. 7):

- i. Cities are moving towards becoming centers of entrepreneurship and innovation activities day-by-day.
- i. Cities are listed as eco-systems that encourage innovation, use smart applications, new forms of participation, and open data.
- i. Promoting innovation by using resources efficiently with low risk and cost brings local development and contributes to local prosperity.
- i. The development of technology, the increasing number of mobile phone users, and the use of social media tools radically changes citizen behavior, which reveals the potential to deeply affect municipal services with innovation.

- i. In some cities, the focus is on software development through open innovation, and applications are developed in cooperation with citizens.
- i. Problems such as traffic density, environmental pollution, increasing demands of citizens with the development of technology (demand for higher quality and faster service), and governance put pressure on municipal corporations to introduce innovative services and solutions. Accordingly, air pollution is detected with sensors, for example, and municipalities have to produce policies regarding this. With hackathons, it is ensured that effective and citizen-centered applications are created with open data.⁵⁶

4.1. Factors Facilitating and Blocking Innovation in Municipalities

According to the OECD, public demands, money problems, and varied difficulties necessitate innovation within the public sector generally (OECD, 2017). On the opposite hand, a number of the most obstacles to innovation in the public sector are bureaucracy, legislation and a scarcity of qualified human resources (Arpacı, 2009, p. 825). In line with designer and Bertucci (2006, p. 12), providing quick access to exemplary innovation studies and coverage these studies, establishing an award system to encourage risk-taking are among the factors that facilitate innovation publicly administration, whereas resistance to alter and strict regulation of legislation to a degree that will not permit innovation hinder innovation. Factors that facilitate and block innovation in municipalities are shown within the table below.

Table 3. Factors Facilitating and Blocking Innovation in Municipalities

Facilitating Factors	Blocking Factors
Support from senior managers	Making long term plans with short term budgeting
Presence of innovation source	Not having enough equipment in Risk Management and Change Management
Possibility to encourage and support human resources to innovate	Not adopting a culture of risk-taking
Citizen participation, unable to get the views of all stakeholders	Difficulties experienced during service delivery
Ability to adopt change management	Inability to devote time to innovation due to high managerial responsibilities (workload)
Ability to apply risk management	Insufficient encouragement or reward for innovation.

Source: Alberti and Bertucci 2006, p. 12; Patel, 2005, p. 34; Albury, 2005, p. 53-55; Mulgan and Albury, 2003, p. 31-34-36.

As seen in Table 3, while factors such as the support of senior managers, adoption of change management, risk management, etc. facilitate innovation in municipalities, insufficient encouragement or reward for innovation makes innovation difficult (Wihlman, 2016, p. 54-56).

⁵ Horizon 2020 is the most important source of funding for smart city applications.

⁶ Software competition

4.2. Innovation Practices in Municipalities

4.2.1 Innovation Practices in Municipalities around the World

Innovation could be a tool promoted by the state for the development of public services (Walker, 2006, p. 314). Innovation practices seen in municipalities round the world are innovations in technological associate degreed social fields, and are administered within the variety of the introduction of a replacement service to citizens, the improvement of an existing service, or the answer to problems. during a study conducted on 220 municipalities in fifty three cities in the USA, it absolutely was ascertained that the bulk of innovations are in the form of the appliance of latest technologies. This proves that technology innovation finds a lot of place in municipalities.⁷

Innovations emerging in the field of technology appear as “smart city (smart urbanism)” applications (Nelson et al., 2011, p. 303). The smart-city is an approach that includes domains such as the effective use of resources to increase the municipal service performance, sustainable urban development, citizen welfare, smart sensors, transportation, energy, health services, water, and waste, etc. where innovation and digital technologies are effectively used together with the reduction of costs. Innovation can be made by using information and communication technologies in the production of products and services with many business partners (Center for Public Service Innovation, 2015).⁸

The main innovation practices observed in municipalities around the world are shown by country in the table below (See Table 4).

Table 4. Innovation Practices in Municipalities around the World

Country/Continent	Featured Innovation Projects
Australia	The Wynlens Project, which enables city administrators to make better city plans; where citizens can see the plans and the buildings made for the city of the future holographically with the help of special glasses and express their opinions about the city plans, was awarded in the innovation category to create a more livable Australia. The municipality that makes the innovation is the Municipality of Wyndham.
United States of America	The US has established the “Tempe Oil Cooperative” for the first time in the world regarding oil wastes, which cause serious problems such as overflow or blockage of the sewage system. With this project, the municipality won the 2016 J. Robert Havlick innovation award within the ICMA. The municipality that makes the innovation is the Municipality of Tempe. ⁹

7 The European Social Innovation Team (info@socialinnovationprize.eu) provided the information by e-mail that there is no municipality that has received an award within the scope of the “European Social Innovation Awards”, which was started to be implemented in 2017 by the European Commission. Detailed information is given in the references section.

8 According to the ABI Research results; Singapore, New York (USA), Los Angeles (USA), Paris (France), London (the UK), Dubai (United Arab Emirates), Beijing (China), Shanghai (China), Tokyo (Japan), Seoul (South Korea) have been identified as the smartest cities. In these cities; smart meters, smart grids, bike sharing, smart parks, electric vehicles, sensor technology, etc. and, smart urban applications are widely used to contribute to the development of environmental awareness and reduce air pollution (ABI Research, 2018), (Asian Correspondent, 2018).

9 International City Management Association (ICMA)

Canada	The Proactive Crime Prevention Unit was established to reduce crime rates, thereby helping to raise awareness of crime prevention in society. The application was deemed worthy of an award in the category of safe society award by the Municipal Affairs Unit of the Alberta Province of Canada in 2016. The city that makes the innovation is the Municipality of Grande Prairie.
Singapore	In 2014, Singapore focused on the solution of urban problems within the scope of the Smart Nation Program regarding smart urbanism. The launch of driverless taxis in the country since 2016 is one of the exemplary innovation activities carried out within the scope of smart urbanism. According to the research conducted by ABI Research in 2018, Singapore ranks first in the world within the scope of smart urbanism.
Kingdom of Saudi Arabia	The municipalities carry out their innovations within the scope of the “Future Saudi Cities” program for a better urban life, which is conducted by the United Nations. In the context of open innovation, the participation of citizens in innovation is supported by the application of “Idea Bank”.
Russian Federation	With the Active Citizen Portal, citizens living in Moscow are allowed to determine the leading innovation projects of the city by voting. Efforts are made to popularize technology parks, the first of which was opened in Moscow and serves 1200 children between the ages of 13 and 17 to enable them to develop themselves and produce innovative projects in areas such as space, geographical informatics, robotics, modern transportation vehicles, and nanotechnology.
The Continent of Africa	In the continent, it is observed that innovation competitions are held within the scope of the European Union IPA fund, and since 2010, service innovations have been awarded within the scope of the Annual African Innovation Prize for the Public Sector awards organization. Among the innovation activities are resolving the traffic density of Accra, the capital city of Ghana, with smart urban planning practices, developing the city of Konza in Kenya as a technology center, and producing innovative solutions for the common and deadly malaria disease throughout Africa.

Source: National Awards for Local Government, 2017, p. 24; ICMA, 2016; European Social Innovation Competition, 2018; Alliance for Innovation, 2016; Municipality of Tempe, 2018; State of Alberta, 2017; Forum Virium Helsinki, 2017; ABI Research, 2018; Future Saudi Cities, 2017; Ministry of Municipal and Rural Affairs and Housing, 2018; Balady, 2018; Adesida et al., 2016, p. 108; Businesstech, 2016; IBM, 2018; CNN, 2018; Innovation Prize for Africa, 2018.

As seen in Table 4, countries and municipalities use both technology-oriented innovations and social innovations as tools for solving problems and meeting needs.

4.2.2. Innovation Practices in Municipalities in Turkey

Innovation Field Research in Municipalities

In the analysis for innovation studies of metropolitan municipalities, it had been tried to work out the extent municipalities dole out innovation activities within the context of worldwide competition as declared in the Tenth Development Plan.

The Purpose, Limitations, Method, and Data Collection Techniques of the Research

When examining innovation practices of municipalities in Turkey, it's seen that metropolitan municipalities have return to the forefront in innovation and their activities support the

emergence of innovation mistreatment their blessings of resource and size. The analysis covering thirty metropolitan municipalities aimed to see whether or not innovation was enclosed within the strategic plans, principles / objectives of the metropolitan municipalities, and whether there are innovation studies or studies that lay the groundwork for innovation, and what level they are at in terms of innovation. The knowledge and skill of the municipalities on innovation have tried to be analyzed with the innovation examples declared by them and / or the results obtained from document reviews. The actual fact that the thought of innovation isn't understood or adopted by several municipalities may be a limitation of the research. The research was conducted mistreatment the qualitative research method. Qualitative research is an approach that deals with researching and understanding social phenomena in their scheme with the aim of theorizing. The aim of qualitative research is to know however individuals produce their social world whereas seeking answers to the what, how, why questions, and to do to investigate how they understand the social surroundings in which they live (Erişti et al., 2013, p.9). For the direct observation technique, document reviews and participant observation were utilized in the research. As for the the indirect observation technique, interview (individual interviews) and correspondence (interviews with municipal officials, document reviews, and getting elaborate knowledge regarding activities with a form with open-ended queries within the electronic environment) was used (Karasar, 2017, p. 199-229).

Research Findings

It is determined that the word “yenilikcilik” was used rather than the word “inovasyon” within the analyzed strategic plans. Innovation is enclosed in the strategic plans of fourteen out of thirty metropolitan municipalities. Findings relating to sample innovation comes and activities of municipalities are shown in the table below:

Table 5. Innovation Research in 30 Metropolitan Municipalities

Metropolitan Municipality	Presence of the Innovation Concept in the Strategic Plan	Featured Innovation Projects
Ankara Metropolitan Municipality	No	Meteorology Stations, Durak Ankara
Adana Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Antalya Metropolitan Municipality	Yes	Mavi Ev Alzheimer Patient and Patient Relatives Center
Aydin Metropolitan Municipality	Yes	3-D pedestrian crossing
Balikesir Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Bursa Metropolitan Municipality	Yes	Chip of Love
Denizli Metropolitan Municipality	Yes	Smart urbanism applications
Diyarbakir Metropolitan Municipality	Yes	Air-conditioned bus stops with a library
Erzurum Metropolitan Municipality	No	Smart stops with heating for winter and air conditioning for summer
Eskisehir Metropolitan Municipality	Yes	Social innovation activities with Tepebasi Future Living Lab and Eliminating Barriers Living Lab

Gaziantep Metropolitan Municipality	No	KRITA Project, smart city applications, especially in traveling with contactless credit cards
Hatay Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Istanbul Metropolitan Municipality	Yes	IBB Navi, Itaksi, Zemin İstanbul, Erisilebilir (Accessible) İstanbul, IBB Mobile Traffic application, Smart Recycling Container, Hikayematik (Story-matic) and other smart urban applications
Izmir Metropolitan Municipality	No	It established its R&D Innovation Directorate for the first time in Turkey. The smart traffic management system that won the best project award at the Amsterdam Intertraffic Fair, and other smart urbanism applications
Kahramanmaraş Metropolitan Municipality	Yes	Social alarm device and other smart urbanization applications
Kayseri Metropolitan Municipality	Yes	Smart urbanism applications
Kocaeli Metropolitan Municipality	No	Its excavation information and management system received an award in the best smart city technology category at the Golden City Awards 2016.
Konya Metropolitan Municipality	No	Mobile Mesnevi Application, e-Pati Project
Malatya Metropolitan Municipality	Yes	Smart urbanism applications
Manisa Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Mardin Metropolitan Municipality	Yes	Amber Project
Mersin Metropolitan Municipality	Yes	Smart urbanism applications
Muğla Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Ordu Metropolitan Municipality	No	Innovation Contest called “Basimizla İcat Cıkar”
Sakarya Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Samsun Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Sanlıurfa Metropolitan Municipality	Yes	Microloan
Tekirdağ Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Trabzon Metropolitan Municipality	No	Smart urbanism applications
Van Metropolitan Municipality	Yes	Smart Ticket Application

Source: Prepared by the author.¹⁰

As seen in Table 5, innovation is included in the strategic plans of 14 out of 30 metropolitan municipalities. Municipalities that stand out with their innovation works are İstanbul, Adana, Bursa, Mersin, and Konya Metropolitan Municipalities. Municipalities attach importance to smart city applications. The number of projects implemented in the field of social innovation is limited. Ankara Metropolitan Municipality makes climate assessments with the meteorology stations it has established in all districts and ensures

10 Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2016, Denizli Büyükşehir Belediyesi, 2015, Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2015, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2016, Mardin Büyükşehir Belediyesi, 2016, Kamuda Stratejik Yönetim, 2015, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2018, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2015, Sakarya Büyükşehir Belediyesi, 2015, Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, 2015, Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2016, Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2015, Malatya Büyükşehir Belediyesi, 2015, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2015, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015, Adana Büyükşehir Belediyesi, 2015, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2014, Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2015, Hatay Büyükşehir Belediyesi, 2014, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2015, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2015, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2015, Muğla Büyükşehir Belediyesi, 2015, Ordu Büyükşehir Belediyesi, 2015, Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2015, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2015, Akıllı Ankara Projeleri, 2016, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2015, İSBAK, 2018, İBB, 2018.

that the data obtained contribute to agricultural production. With the Durak Ankara capital project, it makes it potential for the voters to be told the time of arrival of the buses to the station. In addition, the Başkent Card application, that has the feature of a credit card, was launched for families receiving social assistance, and has been received several awards within the field of social innovation. It aims to contribute to the innovation scheme with its innovation and technology center sculpturesque getting ready to the living research laboratory concept. Adana Metropolitan Municipality organized the Turkey Innovation Week Adana event, worked on the utilization of good energy systems in buildings and net integration, burial ground system and good urbanism, and supported urban R&D comes with the grants received at intervals the scope of Horizon 2020. Aydın Metropolitan Municipality has place into follow the three-dimensional pedestrian crossing, that aims to forestall potential accidents. Balıkesir Metropolitan Municipality offered smart stop system, car place recognition system, barrier system and robotic parking applications that save area within the scope of good town Balıkesir to the service of voters. Bursa Metropolitan Municipality has put into practice the Sevgi Çipi and smart parking application for citizens with Alzheimer' disease. Denizli Metropolitan Municipality stands out with its artificial intelligence-supported application that shortens the waiting time in traffic, the college bus following system and similar innovation projects. Diyarbakır Metropolitan Municipality stands out with its cool and library bus stops and good junction signal system; Erzurum Metropolitan Municipality with windflower smart price tag, smart stops; Eskişehir Metropolitan Municipality with smart ticket Escard; Gaziantep Metropolitan Municipality by victimization credit cards in transportation, and with smart stop application; Hatay Metropolitan Municipality with smart environmental applications; İstanbul Metropolitan Municipality with IMM Mobile Traffic, IMM Navi and similar smart urban applications. İzmir Metropolitan Municipality was granted a reward at the capital of The Netherlands Intertraffic honest in 2016 with its smart traffic management system. Kahramanmaraş Metropolitan Municipality stands out with its social alarm device, which is Associate in Nursing example of social innovation application offered to folks over the age of 65. Kayseri Metropolitan Municipality stands out with its solar-powered charging stations; Kocaeli Metropolitan Municipality with its excavation scientific discipline and management system, that it absolutely was awarded at intervals the scope of Golden town Awards 2016; Konya Metropolitan Municipality with the appliance of contactless use of bank cards in transportation vehicles, for which it was awarded within the scope of 2013 open-end credit Awards and e-pati application that permits observation the health standing of animals; Malatya Metropolitan Municipality with good bike-sharing system; Manisa Metropolitan Municipality with citified project to scale back coal use, Mardin Metropolitan Municipality with Amber Project progressing to empower deprived girls economically, Mersin Metropolitan with Municipality traveller data system, smart intersection management system, Muğla Metropolitan Municipality with smart station and smart bicycle system, Ordu Metropolitan Municipality with smart station and smart bicycle system, Sakarya Metropolitan Municipality with smart stop project, Samsun Metropolitan Municipality with town investments observation application and Şanlıurfa Metropolitan Municipality with its micro-credit application that may offer economic development for disadvantaged groups.

When other applications related to innovation in municipalities are examined, it is observed that municipalities' patent and utility model applications stand out with the eTürkiye (Etr) awards, an

event aimed at supporting and disseminating the best and the most innovative applications and to evaluate and award the successful projects of public institutions and local governments. The event has been organized by TUSIAD and Turkey Informatics Foundation organization since 2003, and similarly, the Altın Karınca Municipal Awards organized by Marmara Municipalities Union, aimed at awarding projects in the category of R&D and innovation since 2017, which covers the best practices and projects of municipalities (Etr Ödülleri, 2009, Altınkarınca Ödülleri, 2018).¹¹

5. The Living Lab Example As An Innovation Application

5.1 Definition and Historical Development of the Living Lab Concept

The concept of living lab was first introduced by William J. Mitchell with his proposal to bring innovation research to the real environment (Guzman et al., 2013, p. 29) and came to life as development environments where researchers find inspiration by observing citizens and test their hypotheses through experimentation (European Commission, 2009, p. 25-30).¹²

ENoLL, the organization that coordinates all living labs in the world, emphasizes the purpose of making life easier when defining living labs and innovation used as a tool to achieve this goal. The European Commission, similarly, sees living labs as one of the tools that innovate and realize Europe’s growth targets under the roof of the Innovation Union. In recent years, citizens have been included in research and every stage of the innovation process, and thus living labs, which contribute to the competitiveness and growth of Europe, have come to the fore as a powerful tool (ENoLL, 2015, p. 13; European Commission, 2009, p. 5). The prominent definitions in the scientific literature regarding living labs are included in Table 6.

Table 6. Definitions of Living Lab

Person/Institution Making the Definition	Definition of Living Lab
ENOLL ¹³	They are citizen-oriented, open innovation ecosystems based on the approach of developing together with citizens, and institutions that integrate research and innovation processes with society, develop new solutions to encourage open innovation, collaborative innovation, and to facilitate life.

11 According to the information provided by the Turkish Patent Institute, the number of patent applications made between 2006-2015 is 14, and the number of utility model applications is 10.

12 He was a Professor at The Massachusetts Institute of Technology (MIT).

13 The European Network of Living Labs (ENOLL) was born in 2005 in the European continent, based on the experiences gained from the life experiences of Northern European countries. Veli Pekka Niitamo, who is seen as the founder of the European living lab movement, initiated the ENoLL movement in early 2006. The first network of Labs was established as LivingLabs-Europe with the consultancy of Denmark. The European living lab network was introduced by the Finnish Term Presidency on November 20, 2006 as the first step towards the new “European Innovation System”, with an emphasis on the principle of creating innovation together by public, private and non-governmental organizations. In 2006, the European Union accelerated the ENoLL movement with a series of measures and aimed to develop a common innovation system for living labs based on information and communication technologies with projects such as Corelabs, Clocks, Open Futures and Integrated Projects (ENoLL, 2015, p. 13, European Commission, 2009, p. 5, European Commission, 2016, Guzman et al, 2013, p. 29, (www.openlivinglabs.eu, 2015, p. 12).

European Commission	They are citizen-oriented open innovation ecosystems based on the development and innovation process, enabling citizens to actively participate in research and innovation processes with the partnership of business, citizens, and government.
H. Schaffers et al.	They are citizen-centered environments created for open innovation, where citizens are included in all stages of the innovation process from the first stages, and where citizens have the opportunity to work with other stakeholders.
D. Schuurman	They are regular and continuous organizations with a combination of public, private sectors, and people that gather life experiences and the active participation of many stakeholders in different ways under the umbrella of making innovation.
A. Folstad	They are environments where citizens discover innovation, new information, and communication technology opportunities for innovation and development, and apply these technology solutions in a real-life-like environment.

Source: ENoLL, 2015, p. 1, 13; European Commission, 2009, p. 5; Schaffers et al., 2007, p. 1; Schuurman, 2015, p. 184; Folstad, 2008, p. 116.

According to these definitions, living labs are open innovation environments where citizens can find solutions to problems they face by taking advantage of opportunities offered in the real-life environment, by innovation and technology with their participation, finding responses to their needs and requests, mediating the emergence of new products and services, and employing multiple methods.

The establishment processes of living labs are supported by certain stages. The EU Institution of Data and Communication Technologies bases the history of living labs on three main stages in terms of innovation and citizen participation: The Scandinavian Cooperation Model and Participatory Movement, which continued from the 1960s to the 1970s, the knowledge and European Social Experiments supported Communication Technologies within the 1980s and therefore the Digital City Projects that began to be implemented within the 1990s. It's seen that living labs are developing rapidly in America and Europe after the establishment process of those three stages. The event of living labs within the Americas continued with the approach of airman, who introduced the term living lab with a stress on observed routine activities, supported the applicability of latest technologies within the everyday home environment. The living lab, located in PlaceLab, which was established within Massachusetts Institute of Technology (MIT) on a vicinity of 1000 square meters, was equipped with the facilities of an everyday house where the habits of citizens were monitored and recorded. During this process, importance was attached to the technical infrastructure that enables data collection (Ballon et al., 2005, p. 8; ENoLL, 2015, p. 13, 14, 18).

The main mission of the ENOLL movement is to benchmark the best practices of its members and increase the number of members through annual calls (ENoLL, 2015, p. 32, 33). The Basaksehir Living Lab in Turkey is an active member, while Tepebasi Future Living Lab and Eliminating Barriers Living Lab are supporting members (<http://www.openlivinglabs.eu>, 2018) and the Smart City Istanbul Living Lab established by the Istanbul Metropolitan Municipality terminated its membership on the grounds that the network is not efficient enough.

5.2. The Purposes and Common Elements of Living Labs

Living Labs puts people at the heart of real-world innovation, while working to better leverage the opportunities presented by information and communication technologies to find answers to local needs. Methods and provide solutions to problems (ENoLL, 2015, s. 13). Living Labs also interacts with other labs in the network. Along with this advantage, laboratories have the opportunity to learn, align what they learn with the country in which they operate and carry out international projects by conducting joint research with laboratories. Other on specific topics.

The purposes of living labs are listed below:

1. To ensure the adoption of best practices by other living labs and focusing on lessons learned in solving problems (Lievens et al., 2011, p. 3),
2. To build a bridge with technological development with the inclusion of actors such as the business sector, government, and citizens, and to provide new products and services, to produce innovative services and business models that allow the evaluation of the socio-economic impacts of new technological solutions (European Commission, 2009, p. 5),
3. To create innovation and development processes, to explore new service opportunities, and to create new information and communication technology-based solutions to problems with stakeholders (Folstad, 2008, p. 106, 116).

The concept of living labs includes the citizen-technology interaction within the innovation process. In this context, living labs realize innovation using the common elements listed below (See Figure 1) (Stahlbröst, 2008, p. 36; Stahlbröst, 2012, p. 10, 20; [Corelabs](#), 2007; Chesbrough, 2011, p. 87; Bergvall-Kareborn et al., 2009, p. 1, 10; Kareborn ve Stahlbröst, 2009, p. 9; Living Lab Roadmap, 2007, p. 11):

1. **Effective citizen participation:** Citizen participation is the reason for living labs to emerge. For this reason, it is important to achieve success in the processes and to include the citizen from the beginning of the process, and to empower the citizens to influence the innovation process.
2. **Real-life environment:** Living lab activities are done in a real environment to obtain healthy data and have detailed information about the conditions. Testing and experiencing the objects produced includes being involved in the innovation process under conditions closest to the real environment.
3. **Multi-stakeholder participation:** In living labs where citizen participation is important, it is vitally important that all relevant stakeholders (private sector, public sector, and academicians) are included in the processes.
4. **Multi-method approach:** All living labs can determine the most appropriate methodology among citizen-centered and co-creation methods according to their needs. It includes a perspective consisting of a combination of engineering, ethnography, psychology, sociology, and strategic management methods and tools.

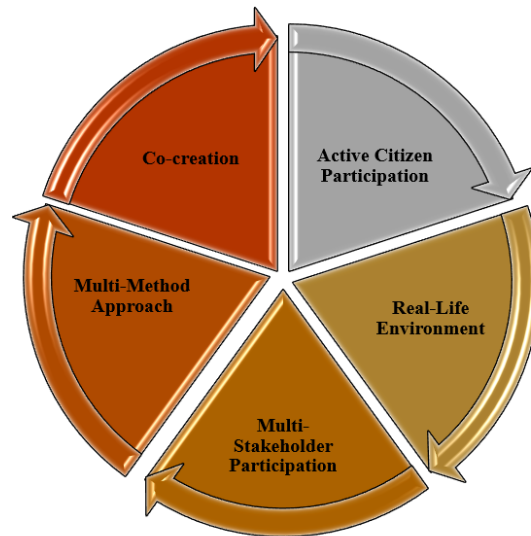

Figure 1. Common Elements of Living Labs

Source: Malmberg and Vaittinen, 2017, p. 11; ENOLL, 2018; Schuurman et al., 2013, p. 30.

5.3. The Contribution of Living Labs to Innovation in the City

Projects carried out in the living lab are supported under the city's push to discover and create innovation (Cosgrave et al., 2013, pp. 671). Living Labs is seen as a center to solve many problems that will arise in the hope that the urban population will increase in the future. The living laboratory is considered to be the center of solutions to problems that may arise in urban transport systems (Quak et al., 2016, p. 72). Cities help digital citizen communities listen to citizens' needs and quickly implement new ideas, and this process is done more efficiently than with traditional management. While searching for solutions to problems, cities are using technology products such as mobile communication, social networks, internet of things, cloud computing, which are suitable for the new paradigm of technology. Information and communication, while placing the citizen, the end user, at the heart of the innovation process, thus emphasizing people rather than technology. It is now citizens, rather than experts, who create the service's content with their own needs in mind, that determine the quality and ensure the co-creation of the service. Living Labs is used as a policy tool to improve cities through citizen-centred innovation and multilateral processes (ENOLL, 2015, p. 13). Therefore, the European Union supports the development of living laboratories in smart city conditions (Lehmann et al., 2015, p. 1089). Because with its multi-agent structure, the living laboratory contributes to urban innovation in the field of smart urban planning and open innovation. Stakeholder proposals are thought to be successful in terms of

smart urban planning applications in everyday life, at this stage the multi-stakeholder structure of the floating laboratory is on (Broers et al., 2015, p. 8). Live labs are observed to be active in technology-driven data assessment for innovation in a city. Spatial data is important for decision-makers in land-use planning for activities carried out by municipalities and support groups in the public service sector. For example, the Living Laboratory in the Czech Republic has focused on research and development of new technologies for collecting and modifying geographic data (Horak et al., 2009, p. 115). The City of Living Futures Lab, located in Milan, Italy, aims to reduce the gap between people and technology with Internet of Things (IoT) technology and create innovative services for people's needs. people by means of co-creation (Vicini et al., 2013, p. 254, 255). Living Labs has played a key role in creating people-centric products and services and facilitating processes in the smart city planning arena. They also play an important role in creating value for the city and engaging residents in the process. Living Labs takes a leading position in ecology, economy, society and sustainability by ensuring that needs are met through open innovation (European Commission, 2016).

6. A Field Research On Living Lab Applications

6.1. The Purpose, Limitations, Method, and Data Collection Techniques of the Study

The main purpose of the field research is to examine living labs under specific headings, which are seen as an innovation tool in international policy documents, whose establishment and activities are supported by national / international funds, which are at a leading position around the world and which allow municipalities to find solutions to problems, demands and needs using innovation and adopting unorthodox methods and to increase the quality of living of citizens. In turn, to compare international living labs with the living lab example in Turkey, and to subsequently reach conclusions on what should be done to become the best living lab in terms of municipality innovation. Within the scope of the research, only living labs operating in certain countries were examined, and they were compared with Basaksehir Living Lab, which operates as the only active living lab in Turkey. The fact that similar research has not been done before in Turkey has prevented the opportunity to make comparisons within the national literature. The research population within the field research consists of the awarded projects of City Observatory (The Institute for Future Cities) operating in the UK, Forum Virike Helsinki carrying out innovation activities in Finland, the Library Living Lab within a library in Spain, and Basaksehir Living Lab, which support innovation and has been transformed into innovation. In the study, the data collection approaches in the Oslo guidelines served as guidelines for measuring innovation activities in the public sector, and one which combined the two (the subject and object proximity). As a guide, the thematic approach typically identifies the factors that influence the emergence of innovative activities and innovation, and the audience approach aims to collect qualitative/quantitative data on these changes. Most important or most important. It is best to use both approaches together to measure innovation in the public sector in order to collect high-quality data (OECD, 2005, p. 77; Arundel et al., 2015, p. 1, 3; Bloch, 2009, p. 4, 5). In the fieldwork, living labs with pioneering and innovative projects around the world and awarded at the 2016 ENoLL Best Living

Lab Awards were discussed. Living Labs projects were selected according to this criterion, their impact on city innovation was examined, and winning projects were marked. The methods of participating in observation, data collection with document scanning and open-ended questionnaires were used to obtain detailed data about the activities. In light of the data obtained, the living labs in Turkey, Great Britain, Finland and Spain, included in the sample, were subjected to comparative analysis, and the strengths and weaknesses of the live laboratories were analyzed.

6.2. Research Findings

Findings of innovations in living labs that interact with municipal innovation in the innovation-based research on living labs are shown in Table 7.

Table 7. Innovation Research on Living Labs

Living lab	Projects / Activities Related to Municipal Innovation	
City Observatory Living Lab (The United Kingdom)	The City Observatory	Smart Urbanism Applications
	Glasgow Atlas	
	Sensing the City	
	Step Up Project	
	Predictive Crime Project	
Forum Virium Helsinki Living Lab (Finland)	Helsinki Region Infoshare open data service	Smart Urbanism Applications
	Smart Kalasatama	
	The Last Mile	
	bloTope Project	
	SOHJOA	
	6AİKA	Unitiv
	The Nordic Business & Living Lab Alliance	Smart Urbanism Applications
	EMPOWER	
	Finest Smart Mobility	
	Lumipark	
	Envy&You	
	Bright Ageing	Social Innovation
	SILVER	
D-CENT (Decentralised Citizens ENGagement Technologies)		
The Library Living Lab (Spain)	As an example of open innovation	Open Innovation
Başakşehir Living Lab (Turkey)	Smart Underground Garbage Containers	Smart Urbanism Applications and Service Innovation
	Mobile Health Measurement and Screening System	
	Duyum	Social Innovation
	Innovation Competitions	Innovation Activities
	Smart Cities – Internet Of Things Hackathon	
	Mechathon	

Source: Prepared by the author.¹⁴

14 City Observatory, 2018, Forum Virium Helsinki, 2018, Library Living Lab, 2018, ENOLL, 2018, Başakşehir Living Lab, 2018,

According to Table 7, out of the 26 innovation activities identified for 4 living laboratories, 3 are social innovation, 3 are innovation activities, 2 are union activities aimed at creating innovation to solve problems of the cities, 1 is the application of participatory democracy that enables citizens to participate in the search for innovative solutions to urban problems, and 17 are innovation in the areas of smart urban planning, intelligence and service innovation. As can be seen, 53% of innovations made in living labs are implemented in the area of service innovation / smart city planning. As the table shows, the City Observatory Laboratory in the UK continues to innovate with data-driven projects and improve citizens' quality of life. The City Observatory, as one of its projects, collects and analyzes data under such headlines as traffic, health, energy, crime, and social structure. Cities perceive growth zones by analyzing this data and interpreting their policy priorities based on this data. With the Glasgow Atlas, the demographics, property prices, deprivation areas, drug use, vehicle theft and similar categories for the city of Glasgow are displayed on a regional basis as statistical data, allowing decision makers and citizens to analyze this information. Decision makers can analyze public issues based on data. For example, regulators who see an increase in vehicle theft data have followed policies that value street lighting and the widespread use of camera systems. In the Sensing the City app, air pollution is measured by sensors and the city can come up with innovative solutions based on the type of light pollution from the data obtained. During project enhancement, the city must find solutions to detect and reduce carbon sequestration. On the other hand, in the Predicted Crime project, the municipality can analyze and follow certain strategies based on the crime data obtained. Only in this way can the crime rate be reduced. As can be seen, in the projects, the city is considered by the municipality and the living laboratory team as a laboratory and the problems are solved in a creative way. With the Helsinki Region Infoshare, the first project of the Forum Virium Helsinki Living Lab in Finland, data such as air pollution, traffic and traffic density are shared with the public, and products can be innovated at the same time based on shared data. With the Smart Kalasatama project, the city is working with private companies to deploy innovative products and services that will pioneer the development of smart cities. As part of this project, a pneumatic garbage collection system was developed and the bins are scheduled to be emptied without human intervention. In addition, electric vehicles have been put into service in this area. With The Last Mile project, the problem of transporting employees to work from remote areas every day is solved by smart urban planning applications. On the other hand, the bloTope project includes taking innovative measures to eliminate the necessary infrastructure problems and provide charging services, based on the forecast that electric vehicles will join the traffic more and more every day. With the Envy&You project, part of smart urban planning, air pollution is measured with sensor technology and innovative solutions are produced to this problem.

The popularization of smart lighting in cities is achieved with the Lumipark project. As part of the best Smart Mobility project, smart traffic apps are used by residents. On the other hand, related to the field of social innovation in cities, the living laboratory contributes to the Bright Aging project. Thanks to this project, elderly people have been able to use smart lighting in their homes and avoid possible accidents. 6 Aika, presented in the union category of the table,

is an open innovation platform that covers six major cities in Finland and aims to solve urban problems in innovative ways. Nordic Living and Business Lab, on the other hand, was founded in Scandinavian cities and aims to produce innovative solutions to urban problems. In terms of promoting direct democracy, citizen participation in city decisions, budgeting processes, etc. through a mobile application is possible with the DCent Decentralized Citizen Interaction Technology project. Under the heading on open innovation in the table, the Living Library Lab in Spain organizes innovation activities for citizens and aims to provide innovative services. The first of Başakşehir Living Lab's projects in the context of service innovation and smart urban planning is the Smart Underground Garbage Container. In this project, developed in cooperation with the Directorate of Clean Affairs of the City of Başakşehir, container occupancy rates are monitored by satellite without personnel, and a garbage collection system Intelligence is deployed based on these data. Project Duyum, rated in the social innovation group in the table, is a project that aims to improve quality of life by allowing deaf mothers to be notified by vibration when their baby cries, using technology Sensor. The Living Lab strives to enhance the innovation capacity of the city with its innovation activities. In that context, with the innovation competition it holds every year, it ensures the creation of innovative projects for the city and improves the quality of life of its residents. With its Hackathon and Mechaton events, it is a pioneer in the production of original projects within the framework of city renewal.

Decisions, analysis and recommendations based on the results of the research are as follows: The City Observatory, operating in the United Kingdom, collects all data about the city, making the data available to the City online. Glasgow with four projects and prepare the urban environment needed to innovate for a sustainable city and carry out innovation projects in this direction. It is important to create database-driven projects in city innovation. It can be seen that Basakşehir's Living Lab, tested in Turkey, does not have the same city-related data collection process as in the City Observatory's Living Lab. The Helsinki Living Lab Silver Project has contributed to social innovation by enabling people with disabilities or the elderly to continue their lives using robotic technology. Basakşehir Living Lab aims to improve the quality of life of disadvantaged people with projects such as DUYUM, Audio Steps Boni (an application that facilitates the movement of visually impaired people in indoor spaces) and a patient washing bed project. The DCENT (Decentralized Citizen Engagement Technology) project, whose Finnish branch is managed by Helsinki Living Lab, begins to be deployed in Spain, Finland, France and Iceland, spreading direct democracy by ensuring citizen participation in city decisions, policies and budget policies via a mobile application. The Living Lab library in Spain and that of the Basakşehir Living Lab have largely similar activities in the areas of technology, design operations, mechatronics, robotics, smart urban planning, and services for children.

The fact that laboratories live, focusing on smart city planning, information technology and sensor technology, collect data and open it up for everyone to share, will especially promote product innovation. and services and contribute to urban life. At this stage, formal organizations should share the data they have with Living Labs, transfer the data, and provide the procedural environment necessary for Living Labs to collect the data. For example, Basakşehir Living Lab,

one of the facilities whose axis is sensor technology, can share data by detecting air pollution levels and holds a leading position in the production of light projects. created with cities and other stakeholders to reduce pollution rates. In addition, identify the most densely populated areas of the city due to migration, demographic status of immigrants, urban problems caused by migration, information on health problems, and collect and analyze data on immigrant professionals and capital holders, and share data sets with key stakeholders, primarily municipalities and innovation projects to solve problems and capitalize on opportunities, can be realized with cooperation. Basaksehir Living Lab can apply pilot activities to all projects instead of implementing them at the contractor's request. Therefore, the principle of participation, which is one of the basic principles of a living laboratory, will be applied regularly in addition to promoting the development of products and services and saving costs. Basaksehir Living Lab can create innovation platforms that focus on smart urban planning and contribute to city innovation. With an application that will be developed with stakeholders, as in the DCENT project, Basaksehir Living Lab could be an example of promoting direct democracy by ensuring citizen participation in decisions. , city policy and budgeting process. As a result, citizens can participate in city decisions, budget processes and policies by voting or expressing their opinions through the mobile app.

7. Conclusion And Recommendations

Innovation is an increasingly important tool in cities that can be used to increase efficiency, productivity, and citizen satisfaction in services that require effort and finding solutions. solutions to urban problems. In the study of innovation in cities, the focus is on city service delivery in the public sector, with a focus on international literature, and in this sense, live laboratory applications have been developed. presented as an example to increase their innovation performance.

Within the framework of the research, the conclusions and recommendations related to the field research on innovation in cities could be listed as follows: In consideration of the interviews and research conducted on the city members, city, found that the perception of innovation in general had not been established. Innovations made by one city will be adopted by other cities. Adoption of best practices lays the groundwork for innovation if used as an incentive for the city to implement its unique approaches. In cities, first, to ensure an innovative mindset shift, protect, support and reward innovative employees against attacks such as workplace bullying and the innovative adoption of All employees under the leadership of senior managers will ensure the establishment of an institution of innovation culture. Incorporating innovation policies and defining innovation goals into strategic plans is helpful for effective service delivery. In the context of democratic renewal, it is necessary to attach great importance to the participation of the people in the renovation process. With citizen participation, feedback can be discovered quickly and citizen satisfaction can be increased. Cities are the body that can most accurately observe the needs of citizens. In this way, greater importance can be given to studies of social innovation.

The determinations and recommendations regarding the Living Lab Field Research are as follows: The activities carried out in the living labs regarding municipal innovation are generally

the innovation projects produced regarding the city. Living labs ensure the dissemination of innovation in a multistakeholder ecosystem to find solutions to urban problems and increase the quality of life of citizens. City Observatory Living Lab, operating in the UK, collects data about the city, such as transportation, health, demographic information, real estate prices, crime rates, etc., with The City Observatory, Glasgow Atlas, Sensing the City, Step Up Project, Predictive Crime Project, and creates resources for municipalities to produce innovative projects. Using these data sets, municipalities identify problems related to the city and tend to produce innovative solutions. With Helsinki Region Infoshare, one of the first projects of Forum Virium Helsinki Living Lab, operating in Finland, data transfer between public institutions is possible by sharing the data on urban problems with the public, and it contributes to the production of innovative projects. With the Smart Kalasatama project, people see many applications in the field of smart urban planning such as the spread of electric cars in traffic, smart energy applications, etc. was made. With the Sohjoa project, the presence of autonomous vehicles in traffic, the use of smart trash cans created by the method of waste separation, the issuance of tickets for vehicles parked incorrectly use smart glasses, etc. practices are carried out and contribute to the innovation of the city. With the Empower project, it aims to expand the use of electric vehicles. With the Silver project in the field of social innovation, it aims to bring a safer life, an accident-free life and improve the quality of life by using robotic technology for the elderly citizens living alone. The Living Lab library in Spain aims to find solutions to social problems through open innovation with the participation of the people. A workshop on creative reuse of used objects could be presented among its pilot projects. The Mobile Health Measurement and Screening System Project, one of Başakşehir Living Lab's award-winning projects, is produced in a living laboratory and carried out by the Municipality's Health Affairs Directorate . The project conducts 30 free tests for citizens who cannot afford to go to the health center and send the test results to the citizen's mobile phone by SMS. Forum Virium Helsinki and Başakşehir Living Lab have adopted the principle of supporting solutions from private companies and citizens in solving problems related to the city. Award-winning projects such as the Mobile Health Measurement and Screening System, the Duyum project, and many more have been developed by startup companies. In line with the award-winning living lab projects shown above as an example, it is seen that living labs focus on one or more themes in line with the needs of the regions where they are established, that they contribute to municipal innovation by producing projects focused on service innovation, smart urban applications and social innovations, that they operate as a pioneering tool in producing innovative solutions to urban problems. Living labs operate as the innovation centers of municipalities, contributing to solving problems, identifying needs, and producing innovative projects for the city and citizens.

Innovative urban projects that improve the quality of life can emerge from autonomous cities in Turkey, taking into account the collection, analysis and sharing of data with live laboratories and have enough resources. A living laboratory organization, which brings innovation advantages to cities and drives innovation, can be used as a tool for innovation and to track developments in cities around the world gender. Therefore, it can be ensured that self-governing cities develop more effective and sustainable innovation policies and create exemplary practices in the area of

innovation centrally managed cities. Future researchers working in this field are recommended to focus on the interaction between living laboratories and governance cultures, and to study the policies that need to be followed to establish a culture of innovation in cities.

References

- ABI Research. (2018). <https://www.abiresearch.com/market-research/product/1028389-smart-city-ranking/#>. Accessed: 06 May 2018.
- ABI Research. (2018). <https://www.abiresearch.com/market-research/product/1028389-smart-city-ranking/#>. Accessed: 06 May 2018.
- Abowd, G. (1999). Classroom 2000: An experiment with the instrumental of living educational environment, *IBM Systems Journal*, 38(4), pp. 1-52 <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.45.7642>. Accessed: 04 September 2018.
- Adana Büyükşehir Belediyesi. (2015). <http://www.adana.bel.tr/stratejik-plan/>, 09 February 2018.
- Adesida, O., Karuri-Sebina, G., & Resende-Santos, J. (Eds.). (2016). *Innovation Africa: Emerging hubs of excellence*. Emerald Group Publishing.
- Akıllı Ankara Projeleri. (2016). <http://www.milliyet.com.tr/akilli-ankara-projeleri-2019-a-kadar-ankara-yerelhaber-1355414/>. 10 February 2018.
- Alberta Eyaleti. (2017). <http://www.municipalaffairs.alberta.ca/1595#2017awards>. Accessed: 12 February 2018.
- Alberti, A. and G. Bertucci. (2006). Replicating Innovations in Governance: An Overview Innovations in Governance and Public Administration, United Nations.
- Albury, D. (2005). Fostering Innovation in Public Services, *Public Money&Management*, 25(1), pp. 51-56. Doi: 10.1111/j.1467-9302.2005.00450.x. Accessed: 01 June 2017.
- Alliance for Innovation. (2016). <https://transformgov.org/documents/tempe-grease-cooperative>. Accessed: 12 February 2018.
- Almirall, E., M. Lee and J. Wareham (2012), Mapping Living Labs in the Landscape of Innovation Methodologies, *Technology Innovation Mangement Review*, pp. 12-18. (https://timreview.ca/sites/default/files/article_PDF/Almirall_et_al_TIMReview_September2012.pdf, Accessed: 28.12.2016).
- Alsos, G. A., T. Clausen and E. Isaksen (2015). Innovation in Public Sector Organizations: The Role Of Push And Pull Factors, pp. 1-20. https://conference.druid.dk/acc_papers/kd1ol7yfsts5noah3uu74vcsusr.pdf. Accessed: 13 September 2017.
- Altınkarınca Ödülleri (2018). <http://altınkarınca.com.tr/>. Accessed:28 February 2018.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi (2016), (<http://ge.antalya.bel.tr/>, Accessed: 28 February 2018).
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2016). https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Raporlar%2FFaaliyetRaporlari%2F2016_antalya_buyuksehir_belediyesi_faaliyet_raporu.pdf. Accessed: 09 February 2018.
- Applicability, *The Electronic Journal for Virtual Organizations and Networks*, pp. 21-46. <https://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope>. Accessed: 01.03.2018.
- Arpacı, İ. (2009). "Managing Public Innovation= Toward Developing A New Model For Public Organizations", pp. 824-833. <http://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1071&context=mcis2009>. Accessed: 01 June 2017.

- Arundel, A, and D. Huber. (2013). From Too Little To Too Much Innovation? Issues In Measuring Innovation In The Public Sector Structural Change and Economic Dynamics, 27, <http://dx.doi.org/10.1016/j.strueco.2013.06.009>. pp.146-159.
- Arundel, A., C. Bloch and B. Ferguson. (2015). Measuring Innovation In The Public Sector, pp. 1-22, <https://www.oecd.org/sti/087%20->. Accessed: 16.10.2017.
- Asian Correspondent. (2018). <https://asiancorrespondent-com.cdn.ampproject.org/c/s/asiancorrespondent.com/2018/05/sorry-dubai-london-singapore-is-the-1-smart-city/amp/>. Accessed: 06 May 2018.
- Aydın Büyükşehir Belediyesi. (2015). http://aydin.bel.tr/Content/files/2015-2019_stratej%C4%B1k_plan.pdf, Accessed: 07 February 2018.
- Aydın Büyükşehir Belediyesi. (2015). <https://www.ntv.com.tr/turkiye/aydinda-uc-boyutlu-yaya-gecidi-hizmete-girdi,fkRBIIdh1zUuvZFOOwyXaYw>. Accessed: 07 February 2018.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (2014). <https://www.balikesir.bel.tr/butce-ve-strateji/stratejik-plan>. 09 February 2018.
- Başakşehir Living Lab (2018). <http://basaksehir-livinglab.com/BLL/hakimizda/living-lab-nedir/>, Accessed: 14 January 2018.
- Başakşehir Living Lab (2018). <http://basaksehir-livinglab.com/BLL/blog/2017/07/31/basaksehir-living-lab-inovasyon-yarismasi-2017/>.
- Başakşehir Living Lab (2018). <http://www.basaksehir.bel.tr/manset/1471/yeralti-cop-konteynerleri-yayginlasiyor?open=0>. Accessed: 15 January 2018.
- Başakşehir Living Lab (2018). <http://basaksehir-livinglab.com/BLL/projeler/>. Accessed: 15 January 2018.
- Bergvall-Kareborn, B., M. Hoist and A. Stahlbrost. (2009). Concept Design with Living Lab Approach, 42nd Hawaii International Conference, pp. 1–10. <http://ieeexplore.ieee.org>, DOI: 10.1109/HICSS.2009.123, Accessed: 04 September 2018.
- Bloch. C. (2009). Measuring Public Innovation in The Nordic Countries. pp. 1-63. <http://nyskopunarvefur.is> http://nyskopunarvefur.is/files/filepicker/9/201102_mepin_report_web.pdf. Accessed: 16.10.2017.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2016). <https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/birimek/akilli-belediyecilik-ve-akilli-sehircilik-uygulamalari.diger.79hp5VaEDB..pdf>. Accessed: 07 February 2018.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2016). https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/birimek/strateji/faaliyet_raporlari/2016-2.pdf. Accessed: 07 February 2018.
- Businesstech. (2016). <https://businesstech.co.za/news/industry-news/118372/south-africas-move-towards-smart-cities/>. Accessed: 28 February 2018.
- Center for Public Service Innovation. (2015). (<http://www.cpsi.co.za/wp-content/uploads/2015/05/FINALSALGAPUBLICATIONLOWRES.pdf>, Accessed: 12 February 2018).
- Chesbrough, H. (2011). Bringing Open Innovation to Services. MIT Sloan Management Review, 52 (2): pp. 84-90. (https://www.researchgate.net/publication/264412678_Fostering_Quality_of_Life_through_Social_Innovation_A_Living_Lab_Methodology_Study_Case Accessed: 28.12.2016).
- City Observatory. (2018). <http://ifuturecities.com/glasgowatlas/#visualizations>. Accessed: 07 January 2018).
- City Observatory. (2018). <http://ifuturecities.com/projects/predictive-crime/>. Accessed: 08 January 2018).
- City Observatory (2018). <http://ifuturecities.com/projects/sensingthecity/>. Accessed: 07 January 2018.
- City Observatory. (2018). <http://www.openlivinglabs.eu/livinglab/city-observatory>. Accessed: 07 January 2018.
- City Observatory. (2018).<http://www.urbanobservatory.org/compare>. Accessed: 07 January 2018.

- City Observatory. (2018). <https://www.stepupsmartcities.eu/ToolsandInspiration/STEPUPSustainableEnergyProjectsGuide/tabid/5250/Default.aspx>, Accessed: 07 January 2018.
- CNN (2018). <https://edition.cnn.com/2017/12/12/africa/africa-new-smart-cities/index.html>, Accessed: 28 February 2018.
- Corelabs, <https://www.fmh.utl.pt/sportlivinglab/> Corelabs. Accessed: 04 September 2018.
- Denizli Büyükşehir Belediyesi (2015). <http://akillisehir.denizli.bel.tr/ucretsizinternetveceptelefonusarj.html>, Accessed: 07 February 2018.
- Denizli Büyükşehir Belediyesi (2015). http://www.denizli.bel.tr/userfiles/file/stratejik_plan_2015-2019.pdf. Accessed: 07 February 2018.
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi. (2018). <http://www.diyarbakir.bel.tr/kurumsal/misyon-vizyon.html>, Accessed: 09 February 2018.
- Edwards-Schachter, M. E., C. E. Matti and E.Alcantara. (2012). Fostering Quality of Life through Social Innovation: A Living Lab Methodology Study Case, *Review of Policy Research*, 29(6), pp. 672-692. Doi: 10.1111/j.1541-1338.2012.00588.x. Accessed: 28 December 2016.
- ENOLL (2015). The European Network of Living Labs, p. 1, 13, 15, 18, 19, 22, 23 <http://www.openlivinglabs.eu/node/1429>. Accessed: 01 June 2017.
- ENOLL (2018). <http://www.openlivinglabs.eu/news/best-living-lab-project-2016-awards>, Accessed: 11 January 2018.
- Erişti, S.D.B (2013). A. Kuzu, I. K. Yurdakul, Y. Akbulut, A. A. Kurt. Ed. A. A. Kurt, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1708* <http://www.mku.edu.tr/files> Accessed: 30 January 2018.
- Erzurum Büyükşehir Belediyesi (2015). http://www.erzurum.bel.tr/IcerikDetay-stratejik_plan/15/I.html. 09 February 2018.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2015). http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/stratejik_plan/2019.pdf. 09 February 2018.
- Etr Ödülleri. (2009). <http://www.etrodulleri.org/index.php/basvuru/2-etr/107-14-etuerkiye-etr-oeduellertbmm-de-sahiplerini-buldu>. Accessed: 12 February 2018.
- European Commission. (2009). *Living Labs For User-Driven Open Innovation*. pp. 1-64. http://www.eurosportello.eu/sites/default/files/Living%20Lab%20brochure_jan09_en_0.pdf. 11 December 2017.
- European Commission. (2016). <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/living-labs-and-open-innovation/>. Accessed: 13 September 2017.
- Fagerberg, Jan (2005). *The Oxford Handbook of Innovation*, Ed. D.C. Mowery, R.R.Nelson, USA: Oxford University Press Inc, ISBN:0-19-926455-4.
- Folstad, A. (2008). *Living Labs For Innovation and Development of Information and Communication Technology: A Literature Review*, pp. 2-34, (<https://www.researchgate.net/publication/259255452>). Accessed: October 14, 2017.
- Forbes. (2014). <https://www.forbes.com/sites/jacobmorgan/2014/05/13/simple-explanation-internet-things-that-anyone-can-understand/#e2011991d091>. Accessed: 24 August 2017.
- Forum Virium Helsinki (2017). <https://forumvirium.fi/en/introduction/building-an-open-and-smart-helsinki/>. Accessed: 08 January 2018.
- Forum Virium Helsinki. (2018). <http://www.hri.fi/en/news/hri-wins-eus-prize-for-innovation/>. Accessed: 09 January 2018.
- Forum Virium Helsinki. (2018). <https://dev.hel.fi/projects/>. Accessed: 08 January 2018.

- Forum Virium Helsinki. (2018). <https://forumvirium.fi/en/bright-ageing-smart-lighting-improve-wellbeing-elderly/>. Accessed: January 09, 2018.
- Forum Virium Helsinki. (2018). <https://forumvirium.fi/en/d-cent-co-operative-platform-for-citizens/>, Accessed: 10 January 2018.
- Forum Virium Helsinki. (2018). <https://forumvirium.fi/en/envyyou-project-strives-for-more-comprehensive-knowledge-about-pollution-in-helsinki/>. Accessed: January 09, 2018.
- Forum Virium Helsinki. (2018). <https://forumvirium.fi/en/introduction/building-an-open-and-smart-helsinki/>. Accessed: 08 January 2018.
- Forum Virium Helsinki. (2018). <https://forumvirium.fi/en/six-finnish-cities-join-forces-to-become-better-and-smarter/>. Accessed: 09 January 2018.
- Future Saudi Cities. (2017). <https://www.futuresaudicity.org/wp-content/uploads/2017/07/Content-in-EN.pdf>. Accessed: 28 February 2018.
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2015). <https://gantep.bel.tr/files/stratejik-plan-2015-2019.pdf>. Accessed: 09 February 2018.
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2015). <https://gantep.bel.tr/haber/gelecegin-inovasyon-onculeri-gaziantep-te-yetisecek-3498.html>. Accessed: 09 February 2018.
- Godin, B. (2008). Innovation: The History of a Category, Project on the Intellectual History of Innovation, Working Paper No. 1, pp. 1-67. www.csiic.ca/PDF/IntellectualNo1.pdf Accessed: 06 May 2017.
- Guzman, J. G., A. F. Carpio, R. C. Palacios and M. V. Diego. (2013). Living Labs for User Driven Innovation, Research – Technology Management, 56(3): pp. 29-39, <https://doi.org/10.5437/08956308X5603087>.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi. (2014). <http://www.hatay.bel.tr/media/1547/2015-2019-stratejik-plani.pdf>. 09 February 2018.
- IBM. (2018). <https://www.ibm.com/ibm/gh/en/accra-smarter-city.html>. Accessed: 28 February 2018.
- ICMA. (2016). <https://icma.org/articles/announcing-2016-innovation-award-winners>. Accessed: 12 February 2018.
- Innovation Prize for Africa. (2018). <http://innovationprizeforafrica.org/>. Accessed: 28 February 2018.
- İBB. <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/34099>. Accessed: 10 February 2018.
- İHA. (2022). <https://www.ih.com.tr/ankara-haberleri/baskent-karta-bir-odul-daha-ankara-3435054/>. Accessed: 28 January 2022.
- İSBAK. <http://isbak.istanbul/diger-uygulamalar/sosyal-projeler/akilli-konteyner/>. Accessed: 10 February, 2018.
- İSBAK. <http://isbak.istanbul/diger-uygulamalar/sosyal-projeler/hikayematik>. Accessed: February 10, 2018.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2015). <http://erisilebilir.istanbul/calismalar/1/ISTANBUL%20BUYUKSEHIR%20BELEDIYESI>. Accessed: 10 February 2018.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2015). http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/StratejikPlanlamaMd/Documents/2010_2014/stratejikplan15_19.pdf. Accessed: 09 February 2018.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2015). http://www.izmir.bel.tr/CKYuklenen/eskisite/file/MALI_HIZMETLER/2015_19StratejikPlan_web.pdf, 2018. Accessed: 10 February 2018.
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi. (2015). <https://kahramanmaras.bel.tr/stratejik-plan>, 09 February 2018.
- Kamuda Stratejik Yönetim. (2015). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/827/Van+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, Accessed: 08 February 2018.

- Kamuda Stratejik Yönetim. (2015). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1298/Manisa+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, 09 February 2018.
- Kamuda Stratejik Yönetim. (2015). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/689/Trabzon+Buyuksehir+Belediyesi+2007-2009>, 09 February 2018.
- Kamuda Stratejik Yönetim. (2015). http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/n3MZs+Hatay_BSB.pdf, Accessed: 09 February 2018.
- Kamuda Stratejik Yönetim. (2015). http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/rTUm0+Ankara_stratejik_plan_2015_2019.pdf, 09 February 2018.
- Kamuda Stratejik Yönetim. (2015). http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/rTUm0+Ankara_stratejik_plan_2015_2019.pdf, 10 February 2018.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 32. Basım. Ankara: Nobel.
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2016), <https://www.kayseri.bel.tr/uploads/pdf/2016-yili-%20faaliyet-raporu.pdf>, Accessed: 08 February 2018.
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi (2016). <https://www.kentbilgisistemi.com/kayseri-buyuksehir-belediyesi-akilli-durak-projesi-526.html>. Accessed: 08 February 2018.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. (2015). <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/stratejik-planlar/28>. February 2018.
- Konya Büyükşehir Belediyesi (2015). <http://www.konya.bel.tr/dosyalar/sp2015-2019.pdf>, 09. February 2018.
- Kusiak, A. (2007). *Innovation: The Living Laboratory Perspective*, 4 (6), pp. 863-876, <https://www.researchgate.net>, Accessed: 04 January 2016.
- Library Living Lab. (2018). <http://librarylivinglab.cvc.uab.cat/home/que-es/how-we-work/?lang=en>. Accessed: 11 January 2018.
- Lievens, B., H. Schaffers, P.Turkama, A. Stahlbröst ve P.Ballon. (2011). *Cross Border*.
- Living Lab. (2015), s. 12, <http://www.openlivinglabs.eu/node/1429>. Accessed: 03 January 2018.
- Living Lab. http://www.openlivinglabs.eu/llmap_cc, Accessed: January 03, 2018.
- Living Labs Networks to Support SMSs Accessing New Markets. *eChallenges e-2011 Conference Proceedings* Paul Cunningham and Miriam Cunningham (Eds) IIMC International Information Management Corporation, ISBN: 978-1-905824-27-4 p. 3, <https://www.researchgate.net>, Accessed: December 28, 2016.
- Malatya Büyükşehir Belediyesi (2015). http://www.malatya.bel.tr/yayin/2015_2019_stratejik_plan_/files/assets/basic-html/index.html#58. Accessed: 09 February 2018.
- Malmberg, K. ve I. Vaittinen. (2017). *Living Lab Methodology Handbook*, pp. 1-40. <https://tr.scribd.com/document/366265932/U4IoT-LivingLabMethodology-Handbook>. Accessed: 28 December 2016.
- Mardin Büyükşehir Belediyesi. (2016). http://mardin.bel.tr/FileStorage/files/Faaliyet_Raporu.pdf. Accessed: 08 February 2018.
- Mardin Büyükşehir Belediyesi. (2016). <http://www.mardin.bel.tr/tr-tr/haber/el-emegi-goz-nuru-urunlerin-satis-merkezi-amber/32025>. Accessed: 08 February 2018.
- Mastelic, J. M. Sahakian and R. Bonazzi. (2015). *How to Keep a Living Lab alive ?* Emerald Group Publishing, 17(4): pp. 12-25. <https://doi.org/10.1108/info-01-2015-0012>, <https://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/info-01-2015-0012>. Accessed: 03 January 2018).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi. (2015). <https://www.mersin.bel.tr/upload/dokumanlar/MBB%202.015.2019%20Stratejik%20Plan.pdf>, Accessed: 09 February 2018.

- Muğla Büyükşehir Belediyesi. (2015). https://www.mugla.bel.tr/uploads/sayfatr/2015_2019_stratejik_plan.pdf, 09 February 2018.
- Mulgan, G. and D. Albury. (2003). Innovation In The Public Sector, pp. 1-4 http://www.sba.oakland.edu/FACULTY/MATHIESON/MIS524/RESOURCES/READINGS/INNOVATION/INNOVATION_IN_THE_PUBLIC_SECTOR.PDF. Accessed: 01.06.2017.
- National Awards for Local Government. (2017). p. 24. http://regional.gov.au/local/awards/award_book.aspx. Accessed: 12 February 2018.
- Nelson, K. L., C. H. Wood and G. T. Gabris (2011). Innovation Management in Local Government: An Empirical Analysis of Suburban Municipalities. *International Journal Of Organization Theory And Behavior*, 14 (3), pp. 301-328, https://www.academia.edu/733116/Innovation_Management_in_Local_Government_An_Empirical_Analysis_of_Suburban_Municipalities, Accessed: 01 June 2017.
- Nordic Innovation. <http://www.nordicinnovation.org/Publications/measuring-public-innovation-in-the-nordic-countries-mepin/>. Accessed: April 01, 2019.
- OECD. (1992). <https://www.oecd.org/sti/outlook/e-outlook/stipolicyprofiles/competencestoinnovate/public-sectorinnovation.htm>. Accessed: May 20, 2017.
- OECD Regulatory Reform and Innovation. (2017). <https://www.oecd.org/sti/inno/2102514.pdf>, Accessed: 02 January 2017.
- OECD. Observatory of Public Sector Innovation. <https://www.oecd.org/governance/observatory-public-sector-innovation/h2020/>. Accessed: 30 June 2017.
- Ogonowski, C. T. Jakobi, G. Stevens, J. Meurer. (2015). Living Lab As A Service: Das Living Lab als Dienstleistungsbaukasten zur Nutzer-zentrierten Entwicklung und Evaluation innovativer Smart Home Lösungen. *Mensch und Computer 2015 Workshopband*, Stuttgart: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, pp. 701-711. (https://dl.gi.de/bitstream/handle/20.500.12116/8128/Ogonowski_etal_2015.pdf?sequence=2&isAllowed=y). Accessed: 04 September 2018.
- Online Etymology Dictionary. <http://www.etymonline.com/index.php?term=innovate&allowed>. Accessed: 17 June 2016.
- Ordu Büyükşehir Belediyesi. (2015). <https://www.ordu.bel.tr/uploads/stratejik-plan.pdf>, 09 February 2018.
- Oslo Kilavuzu. (2005). *Yenilik Verilerinin Toplanması ve Uygulanması İçin İlkeler*, 3rd Edition, OECD ve Eurostat Ortak Yayımı, TÜBİTAK, Ankara, ISBN 975-403-362-5-1, p. 50.
- Patel, I. (2006), *Understanding Innovations and Best Practices*. Innovations in Governance and Public Administration, United Nations, New York, ISBN:92-1-123158-2, pp. 27-45.
- Pratiwi, P. (2016). Local Government Innovations as Alternative Wave of Centralized Bureaucratic Reform in Indonesia. Junior Researcher and Local Government Innovation Facilitator National Institute of Public Administration, Republic of Indonesia 2016 KAPS International Conference, <https://www.researchgate.net/publication/308521128>, Accessed: 03 May 2017.
- Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük. "Innovation", SEV Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş., 1997, ISBN:975-8176-10-2, pp. 1152.
- Saint-Exupery, A. (2009). Internet of Things Strategic Research Roadmap. pp. 1-50, http://www.sintef.no/globalassets/upload/ikt/9022/ceip-iot-sra_iot_v11_pdf.pdf, Accessed: August 24, 2017.
- Sakarya Büyükşehir Belediyesi. (2015). <http://www.sakarya.bel.tr/a/Haber/buyuksehirden-ulasima-dijital-rahatlilik/8490>, Accessed: 09 February 2018.
- Sakarya Büyükşehir Belediyesi. (2015). <http://www.sakarya.bel.tr/uploads/stratejik/6MrPNOycS3.pdf>, 09 February 2018).

- Samsun Büyükşehir Belediyesi. (2015). (https://www.samsun.bel.tr/Icerik/Dosya/www.samsun.bel.tr_13_KM3D72FW_2015__2019_stratejik_plan.pdf, 09 February 2018).
- Schaffers, H. and S. Kulkki. (2007). Living Labs, An open innovation concept fostering rural development, *Tech Monitor*. pp. 30-38 <https://www.researchgate.net/publication/230730371>, Accessed: October 14, 2017.
- Schumpeter, Joseph A. (1934). *The Theory of Economic Development*. Harvard Economic Studies, USA, ISBN:13:978-0-87855-698-4, pp. 66-78.
- Schuurman, D. (2015). Bridging the gap between Open and User Innovation? Exploring the value of Living Labs as a means to structure user contribution and manage distributed innovation, pp. 1-362, <https://biblio.ugent.be/publication/5931264/file/5931265>, Accessed: October 14, 2017.
- Schuurman, D., L. De Marez and P. Ballon. (2013). Open Innovation Processes in Living Lab Innovation Systems: Insights from the LeYLab, *Technology Innovation Management Review*, pp. 28-36, https://timreview.ca/sites/default/files/article_PDF/Schuurman_et_al_TIMReview_November2013.pdf, Accessed: December 28, 2016.
- Shearmur, R. and V. Poirier. (2015). Exploring Municipal Innovation: Technological And Original Innovation In Municipalities, Institut national de la recherche scientifique Centre. pp. 1-27. <http://espace.inrs.ca/2677/1/Inedit01-15.pdf>, Accessed: 06 May 2017.
- Stahlbröst, A. and M. Holst. (2012). *The Living Lab Methodology Handbook*, pp. 1-39. https://www.ltu.se/cms_fs/1.1015551/file/LivingLabsMethodologyBook_web.pdf Accessed: 16 October 2017.
- Suudi Arabistan Belediye Portalı. (2018). <https://apps.balady.gov.sa/Idea/>. Accessed: 28 February 2018.
- Suudi Arabistan Belediye ve Köy İşleri Bakanlığı. (2018). <https://www.momra.gov.sa/> Accessed: 28 February 2018.
- Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. (2015). (<https://www.sanlıurfa.bel.tr/files/1/58a2b66b3f34e.pdf> 2015. Accessed: 09 February 2018.
- Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. (2015), <https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/48/4/mikro-kredi>, Accessed: 09 February 2018.
- TDK, Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr>, Accessed: 11 March 2016.
- Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi. (2015). (http://www.tekirdag.bel.tr/content/file/statejik_plan/statejik_plan.pdf. Accessed: 09 February 2018.
- Tempe Belediyesi. (2018). (<http://www.tempe.gov/city-hall/communication-and-media-relations/tempe-newsroom/-npage-7>. Accessed: 12 February 2018).
- Tepebaşı Belediyesi. <http://www.tepebasi.bel.tr/Projedetay.asp?hid=136>. 09 February 2018.
- United Nations. (2014). <http://www.un.org/en/development/desa/news/population/world-urbanization-prospects-2014.html>. Accessed: 15 August 2017.
- United Nations. (2016). http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2016_data_booklet.pdf. Accessed: 28 September 2017.
- United Nations, World Population Prospects. (2017). https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf. Accessed: 13 September 2017.
- Van De Ven, A. H. (1986). Central Problems in the Management of Innovation, *32 (5)*, pp. 590-607. https://www.jstor.org/stable/2631848?seq=1#page_scan_tab_contents. Accessed: 04 January 2016.
- Veeckman, C. and S. Van Der Graaf. (2015). The City as Living Laboratory: Empowering Citizens with the Citadel Toolkit, *Technology Innovation Management Review*, pp. 6-17. DOI: 10.22215/timreview/877, <https://www.researchgate.net/publication/326309850>. Accessed: 13 October 2017.

- Veli Pekka Niitamo. <http://www.openlivinglabs.eu/news/father-european-living-lab-movement-veli-pekka-velu-niitamo-has-passed-away>. Accessed: 05 December 2016.
- Vicini, S., S. Bellini and A. Sanna (2013). User-driven Service Innovation in a Smarter City Living Lab, International Conference on Service Science, 10(1109), pp: 254-259, Doi: 10.1109/ICSS.2013.35, <https://ieeexplore.ieee.org/document/6519801>. Accessed: 06 November 2018.
- Walker, R. M. (2006). Innovation Type And Diffusion: An Empirical Analysis Of Local Government”, 84(2), pp. 311-335. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2006.00004.x>. Accessed: 03 June 2017).
- Wihlman, T., M. Hoppe, U. Wihlman, H. Sandmark. (2016). Innovation Management in Swedish Municipalities. 2 (1), pp. 43-62, <https://www.researchgate.net/publication/304495535>. Accessed: 03 May 2017.
- Wihlman, T., M. Hoppe, U. Wihlman, H. Sandmark (2016). Innovation Management in Swedish Municipalities, 2 (1), pp. 43-62. <https://www.researchgate.net/publication/304495535>. Accessed: 03 June 2017.
- Wu, J., L. Ma., Y. Yang. (2011). Innovation In The Chinese Public Sector: Typology and Distribution. Public Administration, Public Administration, 91(2), pp. 347-365, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9299.2011.02010.x>. Accessed: 20 March 2016.
- Yi Wu, H. (2012). An Empirical Study of UK Living Labs. International Association for Management of Technology, Taiwan, pp. 1-21. https://dces.essex.ac.uk/staff/vic/papers/misc/2012_IAMOT_AnEmpiricalStudyOfUKLiving%20Labs_Full%20Version_HY%20Wu_2012.pdf. Accessed: 03 January 2018.

Yasanın Açıklığı İlkesi ya da Bir İdealin Müphemliği*

Alexandre FLÜCKIGER**
Çev: Pınar DİKMEN***

“Açık olmayan şey Fransız değildir; İngiliz, İtalyan, Yunan ya da Latindir”.¹

1. Yasaların Alacakaranlığına Doğru?

Yasa değersizleşiyor mu? Bugün pek çok yazar, yasanın yozlaşmasını fark etme eğilimine girmiştir: “Normatif düzensizlik”, “yasanın patolojisi”, “yasanın krizi” ya da “hasta yasa”. Normların artan karmaşıklığında Fransız Danıştay, hukuk devletine yönelik bir tehdit algılayacak kadar ileri gitmektedir². Bununla birlikte bu eleştiriler, kolaylıkla aynı çatı altında toplanamaz. Çünkü eleştiriler, en önemlilerini anmak gerekirse; yasama işlemlerinin çoklaşması ya da enflasyonu, bağlayıcı olmayan işlemlerden kaynaklanan çatışma, kademeli normatifliğin yarattığı etkiler, bir yasama işleminin işlevsizliği yahut etkisizliği ya da normların anlaşılabilirliği ve belirsizliği gibi farklı bazı noktalara temas etmektedir.

Öte yandan bu tenkitlere bazı şerhler düşmek önem arz etmektedir. İlk olarak, eleştiriler, siyasi bir perspektiften, liberal doktrinle bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Kamu politikalarının yönetiminde bir enstrüman olarak yasanın rolü, aslında, çeşitli liberalleşme ve özelleştirme teşebbüsleri lehine sorgulanır duruma gelmiştir. İkinci şerh, gittikçe küreselleşirken daha teknik, daha karmaşık ve daha atomize hâle gelmiş olan toplumun evrimiyle ilgilidir. Böyle bir toplum, hiyerarşik, otoriter ve üniter bir tarzda yönetilemez; çünkü bu tarzın getirdiği yasaların bağlayıcı, genel ve soyut karakteri, piramidal olmaktan çok, ağısı yapıdaki bu yeni düzenle çok zor bağdaşır. Yasanın karmaşıklığı, yalnızca dünyanın karmaşıklığını yansıtır³. Böyle bir bağlamda, mutlak derecede açık bir yasa, çevresine uyum sağlamak

* “Le principe de clarté de la loi ou l’ambiguïté d’un idéal”, Cahiers du Conseil constitutionnel, No. 21 Dossier: La Normativité, janvier 2007, ©Conseil constitutionnel français. (Makale, yazarın ve yayıncının izni ile çevrilmiştir)

** Prof. Dr., Cenevre Üniversitesi, Hukuk Fakültesi.

*** Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-mail: dikmenpnar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7123-3109.

1 Rivarol (Antoine de), De l’universalité de la langue française: discours qui a remporté le prix de l’Académie de Berlin, Berlin ve Paris, Bailly ve Dessenne, 1784, s. 49.

2 Conseil d’État, Rapport public 2006: Sécurité juridique et complexité du droit, Paris, La Documentation française, s. 233 ve devamı.

3 Chevallier (Jacques), L’État post-moderne, Paris, LGDJ/MSH, coll. “Droit et société/Série politique”, 2003, s. 89 ve devamı; Ost (François) ve Kerchove (Michel van de), De la pyramide au réseau? Pour une théorie dialectique du droit, Bruxelles, Facultés universitaires Saint-Louis, 2002; Morand (Charles-Albert), Le droit néomoderne des

için ve toplum üzerinde etkide bulunmak için gerekli olan esnekliğe asla sahip olmaz; açıklığın da kendi kusurları vardır: “*İtalya, Giambattista Vico’ya kulak vermiş olsaydı... XVIII. yüzyılda yaşamış olan atalarımız, her açık olanın doğru olduğuna inanmış olmazdı, tersine şuna inanırlardı: ‘açıklık insan aklının erdeminden çok, kusurudur’; çünkü açık bir fikir, sonlu bir fikirdir.*”⁴

Bu karmaşıklık, normun açıklığı idealine meydan okuyor öyle ki bugün böyle bir ideali varsaymanın ütopya olup olmadığını bile merak ediyor insan. Açık yasalar yazma dileği yasama işlemlerinin kalitesizliğine yönelik kadim ve tekrarlayan bir eleştiri geleneğine denk düştüğü için bu hipotez daha da iştah kabartıcı olmuştur⁵. Mesele oldukça paradoksal bir unsur da pekişmektedir, şöyle ki, açıklık ilkesinin kendisi bile açık değildir aslında! Bu koşullar altında, normatif açıklık sadece boş bir hayalden mi ibarettir? Peki, yasanın günlük dille (sade bir dille) kaleme alınmasını savunan bir kişi, bir gün mutfak masasına oturup, en önemli Avrupa direktiflerini ve düzenlemelerini açık, yalın, fakat kısaltılmamış versiyonlarını içeren küçük kitabını açıp okuma hayalinden bahsettiğinde⁶, yukarıdan bakan bir şekilde gülümsemek mi gerekir yoksa modern karmaşıklığın içinden çıkılmaz karmaşasında, açık normlara sahip olmanın acilliği üzerinde hiç olmadığı kadar ısrarcı mı olmak gerekir?

Ben bu makalede açıklık hedefinin müphem bir ideal olduğu tezini savunacağım. Esasında açıklık, dilbilimsel yönden, okunaklılık ve anlatışta özlülük çerçevesinde de ele alınabilir. Ancak bakış açısına bağlı olarak daha hukuki bir açıdan da kavranabilir ki bu da ifadenin kesinliğini vurgulayan somutlaştırılabilirliktir. Bu ikinci bakış açısında somut bir vakada yorumlayıcısına kesin çözümü derhal ve tartışmasız şekilde sunan metin, açık bir metindir. Ancak ben yine de açıklık ilkesinin doğası gereği müphem olduğu sonucuna ulaşıyorum, çünkü açıklık ve kesinlik genellikle birbirine zıttır. Yasayıcı birini seçerek diğerini ihmal etme riskiyle karşı karşıyadır; metin bir yönden açık, fakat diğer yönden belirsiz olabilir ve tam tersi olabilir.

2. Müphem Açıklık

2.1. Yasanın Açıklığı İlkesinin Kaynakları

2.1.1. İctihadi Gereklilikler

Fransa’da Anayasa Konseyi, Anayasa’nın 34. maddesinden “yasanın açıklığı ilkesi”ni türetti⁷. Bu ilkeyi, yasal dayanağı 1789 Bildirgesi’nin 4, 5, 6, ve 16. maddeleri olan ve “*İdareye veya yargı makamlarına,*

politiques publiques, Paris, LGDJ, 1999.

4 Hazard (Paul), *La pensée européenne au xviiiè siècle: De Montesquieu à Lessing*, Paris, Fayard, 2. Baskı. 1979, s. 29-30.

5 Bkz. Mertens (Bernd), *Gesetzgebungskunst im Zeitalter der Kodifikationen*, Tübingen, 2004, s. 354 ve 380 ve devamı.

6 Cutts (Martin), *Clarity in EU legislation*, 28 Ocak 2008 tarihli Konferans, <http://europa.eu.int/comm/translation/en/ftfog/cutts.htm>, (21.07.2006).

7 Anayasa Konseyi, No. 2001-455 DC, 12 janv. 2002, para. 9; No. 2001-451 DC, 27 nov. 2001, para. 13; No. 98-401 DC,

*Anayasa tarafından yalnızca kanuna bırakılmış olan kuralları belirleme görevini devretmeden*⁸, *hukuk öznelerini anayasaya aykırı bir yoruma ya da keyfîlik riskine karşı koruma*⁹ amacı güden; anayasal hedefler¹⁰ olarak adlandırılan “yasanın ulaşılabilirliği ve anlaşılabilirliği”nden ayırmaktadır. Anayasa Konseyinin temel içtihadına göre açıklık ve anlaşılabilirlik, temeli ve doğası farklı, iki ayrı kavramdır. İlki, yasayıcının yetkisiyle ilgili bir ilkedir ancak ikincisi bu kapsamı aşar. Şöyle ki manasızca anlaşılmaz olan bir yasa yine de açık olabilir¹¹. Aşağıdaki paragraflarda benimsemiş olduğum terminolojiyle ifade etmek gerekirse, açıklık, kaidenin somutlaştırılabilirliğine; anlaşılabilirlik ise metnin okunaklılığına karşılık gelecektir (ulaşılabilirlik, geçerli yasaya maddi olarak ulaşabilmekle ilgilidir¹²). Ancak, durum tam böyle değildir. Çünkü Anayasa Konseyi sıklıkla her iki standarda eşzamanlı olarak başvurmaktadır. Hatta bazen açıklık ihlali çerçevesinde, ulaşılabilirlik ve anlaşılabilirlik ilkelerinin ihlali gizlenmiş olabilir¹³. *Yasanın açıklığı ilkesi [...] ve anayasal bir hedef olan yasanın anlaşılabilirliği ve ulaşılabilirliği [...] yasanın yeterince kesin hükümlerle ve ikircil olmayan ifadelerle hazırlanmasını gerektirdiği*¹⁴ için Konsey bunlara kısmen ortak bir içerik vermektedir. Bu nedenle, anlaşılabilirlik ve açıklık arasındaki ayrımın göreceleştirilmesi gerekir¹⁵. Ayrıca, anlaşılabilirlik ilkesinin, metinlerin okunaklılığı hususıyla sınırlı kalıp kalmadığını, Konsey kararlarından tespit etmek de mümkün değildir. Anlaşılabilirlik ilkesi, muhataplarının yeterlikleri bakımından, yasanın “gereksiz”¹⁶ ve “aşırı” karmaşıklığını kesinlikle yasaklar¹⁷, yasa metninin sadeleştirilmesini teşvik eder¹⁸, özellikle olabildiğince sabitlenmiş kodifikasyonu destekler¹⁹ ve çelişki ve anlaşılmazlıkla mücadele eder²⁰. Ancak eşzamanlı olarak bir kesinlik gerekliliği de koyar; Konseyin bu gerekliliği de koyması, normatif

10 juin 1998, para. 10.

- 8 Çevirmenin notu: Fransız sisteminde, “yasanın genelliği” ilkesi bulunmamaktadır. Hangi konuların yasa ile düzenlenebileceği Anayasanın 34. ve 37. maddelerinde tahdidi olarak sayılmıştır. Anayasanın yalnızca kanunla düzenlenebileceğini belirttiği alanlar dışına çıkılıp çıkılmadığını denetleme yetkisi Anayasa Konseyi ve Fransız Danıştay arasında bölüştürülmüştür. Daha fazla bilgi için bkz. Teziç (Erdoğan), *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, 19. Baskı, 2015, s. 26.
- 9 Cons. const., No. 2005-514 DC, 28 avr. 2005, para. 14.
- 10 Çevirmenin notu: Anayasa Konseyi; kamu düzeninin korunması ya başkalarının haklarına saygı gibi ilkelere, anayasal hedefler (*objectif de valeur constitutionnelle*) adı altında içerik kazandırmaktadır. Belirli bir normun bu ilkelere aykırı olduğu gerekçesiyle anayasaya aykırı olması, tek başına bu normun sansür edilmesi ile sonuçlanmayabilir. Daha fazla bilgi için bkz. (Favoreau) Louis, (Gaïa) Patrick, (Ghevontian), (Mestre) Jean-Louis, (Pfersmann) Otto, (Roux) André ve (Scoffoni) Guy, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 22. Baskı, 2020, s. 145-146. Anayasal hedefler, Anayasa Konseyinin “destek norm” olarak başvurduğu ilkeler olarak da nitelendirilebilir.
- 11 Montalivet (Pierre de), *Les objectifs de valeur constitutionnelle*, Paris, Dalloz, 2006, s. 290. Ayrıca bkz. Luchaire (François), “Brèves remarques sur une création du Conseil constitutionnel: l’objectif de valeur constitutionnelle”, *RFD const.*, 2005, 64, s. 680.
- 12 Montalivet (Pierre de), *ibid.*, s. 285.
- 13 Cons. const., No. 2000-435 DC, 7 déc. 2000, para. 52-53’ten atıfla Montalivet (Pierre de), *ibid.*, s. 290
- 14 Cons. const., No. 2005-514 DC, 28 avr. 2005, para. 14.
- 15 Montalivet (Pierre de), *ibid.*, s. 290.
- 16 Cons. const., No. 2003-473 DC, 26 juin 2003, para. 5.
- 17 Cons. const., No. 2005-530 DC, 29 déc. 2005, para. 77.
- 18 Cons. const., No. 2003-473 DC, 26 juin 2003, para. 5; No. 2004-506 DC, 2 déc. 2004, para. 5.
- 19 Cons. const., No. 2003-473 DC, 26 juin 2003, para. 5; No. 99-421 DC, 16 déc. 1999, para. 13; No. 2004-506 DC, 2 déc. 2004, para. 5.
- 20 Cons. const., No. 2001-447 DC, 18 juill. 2001, para. 27.

metnin somutlaştırılabilirliğine de referansta bulunduğunu gösterir²¹. Açıklık gerekliliği kesinlikle açık değildir. Bu nedenle en son bilimsel içtihat, Anayasa Konseyinden açıklık ilkesi ile anlaşılabilirlik ilkesi arasındaki ayrımı “açıklığa kavuşturmasını” beklemektedir²². Bilimsel içtihat, bu ilkelerin ihlalden çıkarılacak sonuçlara göre bölündüğü için bu husustaki kesinlik önem kazanmaktadır. Kimilerine göre Konsey, bir normun ulaşılabilirliği ve anlaşılabilirliği hususunda bir değerlendirme yapmadan, yalnızca açıklık ilkesine uyulmadığı gerekçesiyle bir metni sansür etme²³ yetkisine sahiptir²⁴. Başkaları içinse, yasanın ulaşılabilirliği ve anlaşılabilirliği hususundaki eksiklik, tek başına anayasaya aykırılığa temel teşkil edebilir²⁵. Öyle ki bu kişiler için anayasal hedeflere riayet edilmemesi, yasa hükmünün sansür edilmesine imkân verir²⁶.

İsviçre hukukunda yasanın açıklığı ilkesi, içtihat yoluyla ve esas olarak yasanın somutlaştırılabilirliği veçhesiyle tanınmıştır: Davaya taraf olan kişinin somut bir vakadaki haklarını ve yükümlülüklerini bilebilmesi için yasa, yeterince kesin olmalıdır. İsviçre Federal Mahkemesi bunu kanunilik ilkesinden çıkarsamıştır (Federal Anayasa’nın 5. maddesi). Bu nedenle örneğin Mahkeme, kamu katkısı alanında, verginin amacının yasada “eksiksiz bir açıklık ve kesinlikle” saptanmasını şart koşmakta²⁷ ve daha da genel olarak, temel bir hakka müdahale ne kadar büyük olursa, müdahalenin hukuki dayanağının da bir o kadar kesin bir şekilde kaleme alınması gerektiğini belirtmektedir²⁸. Yüksek Mahkeme ayrıca, kanton yasa koyucularının dikkatini çekmek için “açık, şeffaf ve anlaşılır yasalar yapma zorunluluğunu” ortaya koymuştur, öyle ki bir kararında, “*eksik ve ikircil bir hükmün, hukuki güvenlik ve devlet eylemlerinin öngörülebilirliği ilkesiyle potansiyel bir çatışma yarattığına*”²⁹ hükmetmiştir. Son olarak şaşırtıcı olmayan bir şekilde, açıklık gerekliliğine, muhatap doğrudan halk olduğu için halka özgü haklar bağlamında örneğin halk girişimlerin tasarlanması ve halka sunulmasında³⁰ da rastlamaktayız.

Avrupa Birliği Adalet Divanı açıklık gerekliliğini, hukuki güvenlik ilkesinden türetmiştir³¹. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesine göre; hukukun öngörülebilirliği, normun “*vatandaşın davranışını düzenlemesine izin verecek kadar yeterli kesinlikte ifade edilmesini gerektirir. Yurttaş*

21 Cons. const., No. 2000-437 DC, 19 déc. 2000, para. 3.

22 Montalivet (Pierre de), “La “juridicisation” de la législation”, Drago (Roland) (ed.), La confection de la loi içinde, Paris, PUF, 2005, s. 127.

23 Çevirmenin notu: Anayasa Konseyinin *a priori* denetim yetkisi çerçevesinde verdiği anayasa aykırılık kararının sonucunda, ilgili normun Cumhurbaşkanı tarafından ısdar edilememesi, normun sansür edilmesi olarak adlandırılır.

24 Luchaire (François), 2005 (9 numaralı dipnot), s. 680.

25 Montalivet (Pierre de), op. cit., s. 345; Anayasa Konseyi, No. 2003-475 DC, 24 juil. 2003, para. 26.

26 Montalivet (Pierre de), op. cit., s. 346; karş. Luchaire, s. 678 ve 680.

27 Federal Mahkeme, 6 Ocak 2004 tarihli karar, 2A.542/2002, para. 3.4.1.

28 Federal Mahkemenin Kararları (FMK), 129 I 161, para. 2.2, s. 163. Ayrıca bkz. Federal Anayasa’nın. 36/1. maddesi.

29 FMK 125 II 440, para. 3c (Mahkemeler Dergisi’nde yayımlanmıştır 2000.I.753).

30 Federal Mahkemenin, konusu birden fazla eyalet faaliyet alanında reform önerileri olan kantonal bir halk girişimini eleştirmesi, (FMK 123 I 63, 73, para. 4e ve 77, para. 6c) girişimin gerekli açıklıkta hazırlanmadığını ve bu hususta eleştiriye açık olduğunu göstermiştir.

31 CJCE, 9 Temmuz 1981 tarihli karar, Administration des douanes c/ Société anonyme Gondrand Frères et Société anonyme Garancini, 169/80, para. 17.

gerektiğinde, aydınlatıcı bir tavsiyeden de destek alarak, davanın koşullarında makul bir dereceye kadar, belirli bir eylemden ileri gelen sonuçları öngörebilmelidir”³².

2.1.2 Yasama Tekniğinin Şekli Yönden Bir Gereği

Yasanın açıklığı şartı aynı zamanda, yasa metinlerinin iletilmesini ve anlaşılmasını iyileştirmeye yönelik ilkeleri eksen alan; yasa yapma sanatının şekli boyutuyla ilgilenen alt dalının öngördüğü bir kuraldır³³. Bu şart, kamu otoriteleri tarafından çıkarılan yasama tekniğine ilişkin talimatlar yoluyla yasayıcıyı bağlamaktadır.

Fransız hukukunda, Yasa Metinlerinin ve Düzenleyici İşlemlerin Hazırlanmasına İlişkin Kılavuz, yasa taslağı hazırlamaya ilişkin bölümünde, “taslak metin ve beraberindeki belgenin (açıklayıcı not veya sunum raporu) açık, sade ve dilbilgisi açısından doğru olması gerektiğini”³⁴ belirtmektedir. İsviçre hukukunda da Federal Mevzuatın Hazırlanmasına İlişkin Kılavuz benzer ilkeleri ortaya koymaktadır. Kılavuz, “Yasama dilinin, örneğin şiir dilinden farklı olarak olabildiğince açık, en az kestirimsel ve mümkün olduğunca doğrudan olması gerektiğini”, belirtir. “Bu çerçevede dil şu özelliklere sahip olacaktır: Normatif konunun iyi bir ön tasarımına duyulan gereklilik; tutarlılık, açıklık, anlatışta özlülük, önceden var olan herhangi bir terminolojik çerçeveye saygı.” Kılavuza göre açıklık, “normatif bir metnin en güçlü özelliğidir”³⁵. Topluluk hukukunda, “Daha İyi Yasa Yapımına Dair Kurumlararası Anlaşma”³⁶, üç kurumun da “yasama metinlerinin hazırlanmasında yalınlık, açıklık ve tutarlılığı teşvik hususunda oydaşdığını” ve kurumların “mevzuatlarının kalitesini, bir diğer ifadeyle açıklığını, yalınlığını ve etkililiğini sağlayacaklarını”³⁷ belirtmektedir.

2.2. Açıklık İlkesinin İki Yönü

Açıklığın dilbilimsel yönü her şeyden önce, “yasayı bilmemek mazeret sayılmaz” (*nemo legem ignorare censetur*) özdeyişinden ortaya çıkar. Diğer taraftan açıklığın somutlaştırılabilirlik etiketi altındaki hukuki yönü ise, esas olarak öngörülebilirlik ve hukuki güvenlik ilkesinin yanı sıra erkler ayrılığı ve belirsiz formüller karşısında yargıcın yetkisinin yasayıcı aleyhine genişletilmesi ile sonuçlanan; keyfiliğe karşı koruma ilkesinden kaynaklanmaktadır³⁸. Bu çerçevede açıklık gereksiniminin iki yönü çatışmaktadır: Okunaklı olma anlamında açık olarak nitelendirilen bir metin, daha ziyade

32 İHAM, Sunday Times – Birleşik Krallık, 26 Nisan. 1979, A/30, para. 49.

33 Morand (Charles-Albert), Légistique formelle et matérielle – Formal and Material Legistic, Aix-en-Provence, Presses universitaires d’Aix-Marseille, 1999, s. 18 ve devamı; Müller (Georg), Elemente einer Rechtssetzungslehre, Zurich [etc.], Schulthess, 2. Baskı, 2006.

34 Secrétariat général du gouvernement et Conseil d’État, Guide pour l’élaboration des textes législatifs et réglementaires, Paris, Haziran 2005 (6 Mart 2006’da güncellendi), Dosya 3.3.1, s. 189.

35 Office fédéral de la justice, Guide de législation: guide pour l’élaboration de la législation fédérale, Berne, 2002, s. 365 ve 367.

36 Du 16 déc. 2003, JO, C 321 du 31 déc. 2003.

37 “Daha İyi Yasa Yapımı” Anlaşması’nın 2. ve 25. bölümleri

38 Bu temel ile ilgili ayrıma dikkat çekilmelidir, çünkü okunaksız bir metin yargıca daha fazla güç verirken, çok belirsiz bir metin kişiyi norm konusunda karanlıkta bırakacaktır.

yalın bir metindir. Öte yandan somutlaştırılabilirlik anlamında açık olarak nitelendirilen bir metin, genellikle daha uzun ve daha karmaşıktır, çünkü daha kesin ve daha detaylıdır³⁹.

Esasında bu temele ilişkin ayırım, ayrıntılandırılmalıdır. Çünkü okunaksız bir metin yargıca daha fazla güç verirken, çok kesin olmayan bir metin ise sıradan bir insanı norm hakkında karanlıkta bırakacaktır.

2.2.1. Okunaklılık

Okunaklı bir metin, anlaşılır, başka bir ifade ile kolayca kavranabilir bir metindir⁴⁰. Genellikle yalındır; arkaizmlerden veya aşırı derecede özelleştirilmiş formüllerden arındırılmıştır, ayrıca özlü olmalıdır. Okunaklılık terimi bazen daha çok tipografik anlamda kullanılsa da ben burada anlaşılabilirlik anlamında ele almaktayım.

Okunaklılık gerekliliği oldukça eski bir geleneğe sahiptir. Yasalar, herkes tarafından anlaşılabilir olmalıdır. Roma hukukunda bu konuya dair referans şu şekildedir: “*Leges sacratissimae [...] intellegi ab omnibus debent*”⁴¹. Fransa’da 1804 tarihli Medeni Kanun bu açıdan bir kriter işlevi gördü ve normatif üretimin sonraki aşamalarında tanık olunan sapmaların ölçülmesini mümkün kıldı. Henri Capitant 1917’de bundan şu şekilde yakınmişti: “*Yalın, kesin bir dille yazılmış, dikkatlice noktalanmış, kısa ve az sayıda paragrafa bölünmüş [Medeni Kanun] hükümlerinin, hukuk biliminde usta olmayan kişiler için bile okunması ve anlaşılması kolaydır. Açıklık, kesinlik, özlülük, ölçü; onu diğerlerinden ayıran ve onu hiç aşılmamış bir model hâline getiren niteliklerdir. [...] Maaalesef Kanun’umuzun bu güzel nitelikleri yitip gidiyor ve bu, modern yasayıcının kusurundan kaynaklanıyor.*”⁴²

İsviçre’de 1907 tarihli Medeni Kanun, iyi yazıya döküldüğü için övgüleri çok erken almıştı. Nitekim daha 1904’te Raymond Saleilles, “*Fransız Medeni Kanunu’ndaki belirli formüllerin benzerini bulmak için İsviçre Medeni Kanunu’nun ön taslağına; Profesör Huber’in bu takdire şayan çalışmasına gitmemiz gerekir*”⁴³ diye yazmıştı. Kolay okunabilir bir dilde yasa yazma geleneği İsviçre’de devam etmiştir. Günlük dilde yasa yazmanın temelleri, bir asırdan fazla bir süre önce, bu metnin yargıçların değil tüm yurttaşların dikkatine yazılan bir “halk yasası” olması gerektiğine inanan İsviçre Medeni Kanunu’nun babası tarafından formüle edildi⁴⁴. Yarı-doğrudan demokrasinin kurumları (özellikle yasama referandumuna katılma hakkı); halk, her bir yasa için halkoylamasına çağrılabilceğinden, yalın ve anlaşılır bir tarzda yasa taslağının hazırlanmasını teşvik eder.

İsviçre Medeni Kanunu’nu anlaşılır kılmak için Eugène Huber, uygulamaya koyduğu çeşitli okunabilirlik ilkelerini tavsiye etti⁴⁵. Koyduğu ilk ilkeler özlü bir metin üretmeyi

39 “Daha İyi Yasa Yapımı” Anlaşması’nın 2. ve 25. bölümleri

40 Lasserre-Kiesow (Valérie), “La compréhensibilité des lois à l’aube du xxe siècle”, D. 2002, chron., s. 1158-1159.

41 Corpus iuris civilis, I.14.9.

42 Capitant (Henri), “Comment on fait les lois aujourd’hui”, Revue politique et parlementaire, 1917, Vol. 91, s. 305.

43 Salleilles (Raymond), “Le code civil et la méthode historique”, Le Code civil 1804-1904: livre du centenaire, Paris, 1904, I. Cilt, s. 95 ve devamı.

44 Huber (Eugène), Code civil suisse: exposé des motifs, Berne, 1901, s. 10 ve devamı.

45 Huber (Eugène), ibid., s. 12 vd.

amaçlamaktadır: her bir yasa maddesi en fazla üç paragraf içermelidir; paragraflar tek bir cümleyle yazılmalıdır, cümleler kısa olmalı, alt bölümlere ise nadiren yer verilmelidir. Buna göre yasayıcı, aynı kavramları belirtmek için aynı terimleri kullanmaktan çekinmemeli ve bu belirli bir monotonlukla sonuçlansa bile eşanlamli terimleri kullanmaktan kaçınmalıdır. Okunaklılık gerekliliği, yalnızca metnin bütünü açısından değil aynı zamanda ayrı ayrı her bir madde açısından geçerlidir. Bu, göndermelerden mümkün olduğunca kaçınmayı gerektirir ve gönderme yapılması gerektiğinde bu, madde numarası belirtilerek değil, içeriği yansıtan bir cümle ile yapılmalıdır. Açıklıkla tasarlanmış bir yapı, metnin anlaşılabilirliğini daha da artırır. Bu ilkeler, şu anda İsviçre hukukunda yürürlükte olan yasama tekniğine ilişkin direktiflere dâhil edilmiştir ve federal düzeydeki normatif metinleri hazırlayanlar için bağlayıcıdır⁴⁶. Gerçekte, belirli konuların teknik nitelikte olması nedeniyle bugün, yasal metinler artık kamuoyunun tümü için değil, bu metinlerin özgül muhatapları için kaleme alınmaktadır.

Kanun metninin anlaşılabilirliği, yalın ifadelerle başvurularak sağlanabilir. Aydınlanma Çağı, bu gerekliliği zaten daha önce popülerleştirmişti. Özellikle Montesquieu, yasaların yalın olması gerektiğine inanıyordu, böylece her bir yurttaş bunları kolayca anlayabilirdi⁴⁷. Ancak o zamandan beri, ısrarla tekrarlanan taleplere rağmen yasalar yalınlaştırılmadı. Günümüzde yasayıcı giderek artan sayıda karmaşık alanı yönetmeye çağırılmaktadır. Ancak örneğin, Fransız yasayıcının önerdiği gibi⁴⁸ bugün yasayı yalınlaştırmayı istemek gerçekten inandırıcı mıdır, yoksa bu sadece karmaşıklığı değiştirmeden önce onu geçici olarak gizleyen demagojik bir yanılsama mıdır? Kurumsal yanıt ılımlı olmak zorundadır. Nitekim Anayasa Konseyi için yasa karmaşık olabilir, ancak kesinse, Anayasa'yı ihlal etmeyecektir; yeterli derecede kamu yararı gerekçesi, karmaşık bir yasayı meşrulaştırabilir⁴⁹.

İfadenin özlü olması, okunabilirlik açısından temel bir gerekliliktir. İsviçre Medeni Kanunu'nun babasının deyişiyle asıl mesele şudur: *“her şeyi söylemek, lakin kısaca”*⁵⁰. Hem Portalis⁵¹ hem de Montesquieu'ye⁵² göre detaylar, başka detayları çağırır. Başka yazarlar ise popüler bir başucu kitabı olarak tasarlanacak, aşırı yalın ve aşırı kısa bir mevzuata ilişkin abartılı beklentilere karşı uyarıda bulundular. Nitekim henüz XVII. yüzyılın başında, Francis Bacon, aşırı kısalığın tehlikelerine işaret etmişti. İngiliz filozofa göre yasa, Midilli mimarlarının cetveline benzememelidir; her yöne esneyebilen bu kurşun cetvel, düz yüzeylerin yanı sıra kavisleri de ölçmek için kullanılmaktaydı: *“Midilli mimarlarının cetveline benzememesi için, özellikle çağımızda, yasalara belli bir yücelik havası ve daha buyurucu bir ton vermek amacıyla fazla özlülük ya da yapmacık bir kısalık yanılışına düşülmemelidir. Hedeflenmesi gereken şey yalnızca, içerdikleri tüm durumları ayrıntılı*

46 Guide de législation 2002 (not 32), s. 345 vd.

47 Montesquieu, De l'Esprit des lois, Cenevre, 1758, XXIX. Kitap, XVI. Bölüm.

48 Hükümeti Yasayı Sadeleştirme Hususunda Yetkilendiren 2003-591 numaralı ve 2 Temmuz 2003 tarihli Kanun; Yasanın Sadeleştirilmesine Dair 2004-1343 sayılı ve 9 Aralık 2004 tarihli Kanun.

49 Cons. cons., No 2005-530 DC, para. 80 (intérêts en l'espèce non reconnus); Montalivet, 2006 (not 9), s. 287.

50 Huber (Eugène), 1901, ibid., s. 17.

51 Portalis, Écrits et discours juridiques et politiques, Aix-en-Provence, Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1988, s. 26.

52 Montesquieu, op. cit., XXIX. Kitap, XVI. Bölüm.

bir şekilde belirtmeden, fakat dâhil etmedikleri tüm durumları açıkça dışlamadan genel ve iyi tanımlanmış ifadeler seçerek oluşturulan ortalama bir tarzdır".⁵³

Özlülük derecesine ilişkin olan bu tartışma, açıklık ilkesinin ikinci boyutuna ışık tutar, o da normatif metnin somutlaştırılabilirliğidir. Fazla yalın, fazla özlü bir yasa, okuyucusuna somut bir davaya yasanın nasıl uygulanacağı konusunda yardımcı olmaz. Yalınlaştırılmış olması onu illa daha anlaşılır kılmaz.

2.2.2. Somutlaştırılabilirlik

Normatif bir metin, ilkenin ikinci anlamında, belirli bir vakada hüküm vermesi gereken yargıç tarafından kolayca somutlaştırıldığı ölçüde açıktır. Böyle bir metin, güçlükle somutlaştırılabilen bir metinden daha kesin ve daha ayrıntılıdır. Belirli bir duruma uygulanmasının, prensipte, daha güvenli ve daha öngörülebilir olması gerekir. Bu kesinlik gerekliliği, hukuki güvenlik ve hukukun öngörülebilirliği ilkelerinin yanı sıra erkler ayrılığı ve yargıcın manevra alanını sınırlandırarak keyfiliğe karşı koruma ilkesi ile de gerekçelendirilir. Pozitif hukukta da bulunan bu hukuki argümanlar XVII. yüzyıldan beri – örnekleri en ünlü yazarlarla sınırlandırarsak– Francis Bacon, Jeremy Bentham, Rusya'da II. Katerina veya Prusya'da II. Frederick tarafından ileri sürülmüştü⁵⁴.

Bununla birlikte birçok durumda, çok açık olmayan, zorlukla somutlaştırılan, bir başka ifade ile muğlak, belirsiz, kesinliksiz ya da değişken bir metnin varlığı esasında kaçınılmazdır, hatta bazen metnin bu şekilde olması arzu edilir. Aristoteles 2.500 yıl önce, yasanın bizzat genelliği nedeniyle tüm özel durumları düzenlemek için özce yetersiz olduğunu göstermişti. "Eşyanın tabiatı" bunu engeller; yasa koymanın imkânsız olduğu belirli durumlar vardır⁵⁵.

Tüm şüpheleri ortadan kaldıracak kadar açık bir yasa yazmanın mümkün olacağını hayal etmek, bugün herkesin anlayabileceği kadar yalın yasalar yazmanın mümkün olacağını hayal etmek kadar naif bir dilektir. Normun açık bir anlamının olabileceğini düşünmek esasında bir illüzyondur. Klasik hukuki yorum teorisine göre lafız açıksa, yoruma gerek yoktur (*claris non fit interpretatio*). Hukuki pozitivizmin savunduğu bu iddia ise eleştiriye açıktır⁵⁶. Aslında bu bir derece meselesidir: "Açık" olarak nitelenen kurallar yorumdan muaf değildir; sadece somut olaydaki uygulamaları, en azından belirli bir süre için artık tartışmalı olmaz⁵⁷. Muhtemelen bu klasik görüşün kaynağı, en azından kıta

53 Bacon (Francis), *Œuvres de Bacon: De la dignité et de l'accroissement des sciences* [1623], çev. Riaux (M.-F.), Paris, Charpentier, 1843, Kitap 8, s. 435, 67. numaralı aforizma.

54 Réf. cit. Mertens (Bernd), op. cit., s. 359 ve devamı.

55 Aristote, *Éthique à Nicomaque*, v. 14. Bkz. Papaux (Alain), *Essai philosophique sur la qualification juridique: de la subsumption à l'abduction: l'exemple du droit international privé*, Bruxelles, Paris ve Zürich, Bruylant/LGDJ/Schulthess Médias juridiques, 2003, s. 215.

56 Helvetik doktrine bkz. Papaux (Alain), 2003 (not 51), özellikle s. 102 ve s. 216; Moor (Pierre), *Pour une théorie micropolitique du droit*, Paris, PUF, 2005, s. 169; Amstutz (Marc) ve Niggli (Marcel Alexander), "Recht und Wittgenstein III: Vom Gesetzeswortlaut und seiner Rolle in der rechtswissenschaftlichen Methodenlehre", Berne, Jusletter, www.weblaw.ch/jusletter, (24 Temmuz 2006).

57 Moor'a göre, "*Bir metin, anlamı başka herhangi bir metnin somut duruma uygun olarak herhangi bir okuyucu tarafından kabul edilmesini gerektirmediğinde açıktır*." Moor (Pierre), op. cit., s. 170.

Avrupası hukukunda, norm metni yani lafız ile normun çok sık karıştırılmasıyla gelen karmaşıklıktan ileri gelmektedir. Hukuk, yasa metninden yani lafızdan ibaret değildir; lafız, normun kendisi değildir. Lafız, belirli bir durumda, metni somutlaştırmak zorunda olduğu her seferinde, yargıç tarafından normu üretmek için malzeme olarak kullanılan unsurlardan – önemli – bir tanesidir⁵⁸.

İçtihat hukuku, kesinliksizliğin ve muğlaklığın bazen kaçınılmaz olduğunu kabul etmektedir. O hâlde bu yargı pratiğini incelemek, bir kuralın akla gelebilecek tüm durumları öngörmesini engelleyen Aristotelesçi “eşyanın tabiatının” kapsamını araştırmak anlamına gelir. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi bu konuda örnek teşkil eden bir içtihat geliştirdi. Oldukça pragmatik bir şekilde, “*kanunların hazırlanmasında mutlak kesinliğe ulaşmanın imkânsızlığını*” kabul ederek, böyle bir kesinliğin illa arzu edilmeyeceğini hatırlatmaktadır⁵⁹. Bu noktada Mahkeme, üç yüzyıl önce aşırı kesinlikten kaynaklanan eminlik yanılmasına karşı uyarıda bulunan Francis Bacon ile aynı fikri paylaşmaktadır. Bacon şöyle demektedir: “*Yasaların kötü şekilde kaleme alınmasından kaynaklanan anlaşılmazlıktan bahsetmenin zamanı geldi. Yasaların ifade edilmesine yansayan boşboğazlık ve sözü uzatma, bizi memnun etmiyor. Ve bu dağınık tarz, hedefine ulaşmadığı gibi tam tersine, ona sırtını dönmektedir; çünkü, her özel durumu elverişli ve uygun terimlerle belirlemeye ve ifade etmeye özen göstererek, yasalara daha fazla eminlik kazandırdığımız için boşu boşuna kendimizi övüyoruz; tam tersine, tam da bunu yaparak sözcükler üzerinde sonsuz sayıda tartışma doğuruyoruz; ve bu söz uğultusu sebebiyle, yasanın ruhuna uygun olan ve en iyi ve en sağlıklı şekilde rehberlik edecek bir yorum yapmak daha zor hâlde geliyor.*”⁶⁰

Son olarak, taraflar arasında bir anlaşma akdetmek için müphem hükümler kullanıldığında (hatta çevirilerde gözle görülür farklılıklar⁶¹ olduğunda), politik etmenler de eksik olmaz. Muğlak yazım bu durumda, çok farklı çıkar çatışmalarının diplomatik çözümüne götürür. 1992 yılında Fransız Danıştay, topluluk hukukunun özelliklerinden birinin, onun tam olarak “diplomatik” hukuk niteliği taşıması olduğunu kaydetmişti. Danıştaya göre: “*hukukçuların kesinlik aradığı yerde, diplomatlar söylenmemiş olanı uygular ve müphemlikten kaçmazlar. Herkes için aynı anlama gelmediği için sadece, bir kelime üzerinde hemfikir olmaları, düşünüldüğünden daha sık gerçekleşmektedir. [...] Dahası, orada ya da burada, ilgi çekici – ve vâdedici – çelişkilerin kalmasını mümkün kılacak yazma tekniklerini desteklerler.*”⁶²

3. Sonuç

Hem okunaklı hem de kesin olan açık yasalar fikri bir idealdir; her zaman iddia edilen, ama asla ulaşılamayan bir ideal. Kusursuz bir şekilde kesin ve öngörülebilir olan bir yasa, son derece

58 Müller (Friedrich), *Discours de la méthode juridique*, Paris, PUF, 1996, s. 168 ve 348 ve devamı.; Papaux (Alain) (not 51), s. 126 et s. ve 348 ve s.; Moor (Pierre), *op. cit.*, s. 64 ve 165 ve devamı.

59 İHAM, Barthold – Almanya, 25 Mars 1985, A/90, para. 47; R. – Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1988, A/121, para. 67.

60 Bacon (Francis), *op. cit.*, 66 numaralı aforizma.

61 Flückiger (Alexandre), “Le multilinguisme de l’Union européenne: un défi pour la qualité de la législation”, in: Gémar (Jean – Claude) ve Kasirer (Nicholas), dir., *Jurilinguistique-Jurilinguistics: entre langue et droit – Between Law and Language*, Brüksel ve Montreal, Bruylant/Thémis içinde, 2005, s. 339 ve devamı, 346.

62 Conseil d’État, *Rapport public 1992*, Paris, Études et Documents, No. 44 (Gallas [Tito] “La rédaction législative multilingue dans l’Union européenne: bilan et perspective”, *LeGes – Législation & Évaluation* 3 [2001], s. 115 ve s. 117 ve devamında alıntılanmış gibi).

hantal ve karmaşık hâle gelecektir; fakat yasa eğer hafif ve yalın olursa, gerçeklik, yasayla arasındaki mesafeyi hemen kapatabilir; çünkü karmaşıklıktan kaçınıldığı için, doğruca uygulama metinlerine, içtihatlarla ve uygulamaya geçilebilir.

Bu soruna kesin bir çözüm bulunamamaktadır. Açıklığın her iki yönü birbiriyle çatışmaya mahkûmdur. Kharybdis'ten Skylla'ya sürüklenmemesi⁶³ için yasayıcının, orta bir yol seçmekten ve bu iki hedefi dengelemekten başka yolu yoktur. Dolayısıyla açıklık; her ikisi de aşırıya kaçabilecek okunabilirlik veya kesinliğe ilişkin naif ve kör arayış yerine, bu iki yön arasındaki bir dengenin ürünüdür. Francis Bacon, bu sonuca üç asırdan daha uzun bir süre önce, özlü ve kesin ifadelerle ulaşmıştı: “*Yasaların ifadesindeki belirsizlik ya çok lafazan, çok boşboğaz olmalarından ya da tam tersine aşırı kısıklıklarından kaynaklanmaktadır.*”⁶⁴

63 Çevirmenin notu: Kharybdis'ten Skylla'ya gidip gelmek, istenmeyen iki durum arasında kalma hâlini, Yunan mitolojisinden esinlenerek betimleyen bir ifadedir. Daha fazla bilgi için bkz. Erhat (Azra), Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, Remzi, 22. Baskı, 2014, s. 174.

64 Bacon (Francis), op. cit., 65 numaralı aforizma.

Derleyen: Muhammed A. Ağcan, *Çağdaş Siyaset Teorisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022, 487 s.

Tolgahan CEYLAN*

Türkiye’de siyasal düşünceler tarihi ve siyasal ideolojiler alanlarında yazılan metinlere kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Bu metinler sayesinde siyasal düşüncenin önde gelen isimlerini, tarihsel gelişimini, hangi sorunlar üzerinde durduklarını, muhtelif ideolojilerin hangi tarihsel koşullarla ilişkili olduğunu, bu ideolojilerin liderlerini ya da örgütlendikleri siyasal partileri öğrenebiliriz. Benzer şekilde Türkiye’de siyasal pratiğin teorik soruşturmasını belirli çizgilerden yapan (modernleşmeci, devlet merkezli, sivil toplumcu, yapısalcı, sınıf analizine dayanan vb.) metinlere de kolaylıkla ulaşabiliriz. Bu metinler belirli ontolojik temeller ve bilgi-bilimsel kabuller üzerinden Türkiye siyaseti analizi yapmaktadırlar. Yine bu metinler, konumlandıkları zeminlerin tartışmalarını takip edebilmemizi mümkün kılan teorik çalışmalara ulaşabilmemizi kolaylaştırmaktadırlar. Bütün bu birikimin doldurduğu boşluğa rağmen yine Türkiye’de ve Türkçede siyasal pratiğin, siyasal kurumların, siyasal ontolojinin, siyasete ilişkin bilgi-bilimsel iddiaların ve siyaset üzerine konuşurken dillendirdiğimiz kavramların teorik muhtevasının üzerine düşündürebilecek metinlere oldukça ihtiyaç var. Muhammed A. Ağcan’ın editörlüğünü yaptığı *Çağdaş Siyaset Teorisi* isimli derleme kitap, bu ihtiyacı önemli bir ölçüde karşılayabilecek nitelikte olması ile dikkat çekiyor. Eser, Türkiye siyasetinin teorik analizini yapmak gibi bir çaba içerisinde değil ancak gündeme getirdiği konu, kavram ve sorunlarla halihazırda içerisinde yaşadığımız siyasallığı düşünebilmek adına yol gösterici bir işleve sahip (ss.1-2). Kitap her ne kadar adalet, demokrasi, özgürlük vb. gibi siyaset felsefesinin kadim sorunlarına değinse de ağırlıklı olarak bu sorunların çağdaş yorumları üzerinde duruyor. Başka bir deyişle kitabın kapsamını ve sınırını, başlığının da ifade ettiği şekliyle çağdaş siyaset teorisi oluşturuyor. Ağcan’a (s.13) göre; “*Çağdaş siyaset teorisinin felsefi-metodolojik yapısının tanımlayıcı özelliklerinden biri, akıl ve öznenin aşkın kavrayışının ve metafizik yüklü anlayışlarının güçlü eleştirilere uğraması ve büyük ölçüde terk edilmesidir*”. Hülasaten kitap, siyasal pratik, kurum ve değerlerimiz üzerine olan düşünme faaliyetimizi nasıl ve ne şekilde icra edebileceğimize yönelik zengin bir içerik sunmasıyla dikkate değer bir eser niteliği taşıyor.

Kitap, editörün siyasetin teorik soruşturmasına dikkat çekmeyi ümit eden giriş yazısıyla okuyucularını karşılıyor (ss.1-29). Ağcan burada siyaset teorisinin ne anlama geldiğinden

* Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye, E-posta: tolgahan.ceylan@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7555-1208.

başlayarak, bu alanı tanıtan bir metin sunuyor. Bunu yaparken John Rawls'un ilgili literatürdeki belirleyici konumu, Kıta Avrupası felsefi geleneğinin düşünsel katkıları ve postkolonyal düşünce çizgisinin imkânları üzerinden siyaset teorisinin içerdiği yorum çerçevelerini işaret ediyor. Sonrasında siyaset teorisinin tartışma gündemindeki cari meseleleri özellikle 1990 sonrasına odaklanarak ortaya koyuyor ve kitabın yapısına ilişkin bilgilendirme yaptıktan sonra bölümü noktıyor. Kitap giriş bölümü dışında üç ana kısım ve on dört bölümden oluşuyor. Bölümlere genel olarak bakıldığında, alanlarında uzman isimlerin metinleri olmaları dolayısıyla ilgili tartışmaları eleştirileriyle birlikte sunabilmeyi başarmış metinlerle karşılaşılıyor. Ayrıca birçok teorisyenin ismini anmak gibi bir zorluğu içeren metinlerin, başvurdukları analitik-kavramsal ayrımlar sayesinde ilgili zorluğu büyük oranda aştığını ifade edebiliriz. Bu haliyle de okuyucuyu zora sokmayan akıcı bir üslûbun kitabın geneline hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

Kitabın üç ana kısmından ilki “Teori ve Yaklaşımlar” başlığını taşıyor. Bu kısım genel olarak siyaset teorisinin konu ve sorunlarına ilişkin nispeten bütünlüklü görüşler ortaya koymayı başarmış farklı teorik çizgilere odaklanıyor. Beş bölümden oluşan bu kısımda Liberalizm, Komüniteryanizm, Eleştirel Teori, Postyapısalcılık ve Postmarksizm gibi siyaset teorisinin gündemini büyük oranda belirleyen yaklaşımlar üzerinde yer yer betimleyici, yer yer de eleştirel şekilde duruluyor.

Ömer Taşgetiren tarafından yazılan Liberalizm bölümü, liberal siyaset düşüncesinin güncel sorunu olarak tespit ettiği çoğulculuk sorununa odaklanıyor. Bu minvalde otonom birey ve tolerans temelli olmak üzere iki farklı yaklaşımın liberalizm içindeki çoğulculuk sorununa cevap üretmeye çalıştığına dikkat çekiyor. Her iki yaklaşımı da tartışmalara yön veren teorisyenler – Kymlicka, Rawls, Kukathas, Galston – üzerinden değerlendiren Taşgetiren, bunların eleştirilerine de yer veren ve din eğitimi gibi somut sorunlara dikkat çeken bir tartışma yürütüyor.

Ahmet Okumuş'un kaleminden çıkan Komüniteryanizm bölümü, özellikle ABD'de 1980'li yıllarda liberal siyaset düşüncesinin eleştirileri üzerinden gelişen cemaatçi siyaset düşüncesine odaklanıyor. Burada yazar öncelikle bir grup teorisyenin neden cemaatçi olarak nitelenebileceği sorusu üzerine odaklanıyor ve bu teorisyenlerin ayırt edici iddialar ortaya koyduğunu ve ayrıca normatif düşünce üretebildiklerini tespit ediyor. Bu bağlamda cemaatçi düşüncenin benlik, ahlâk, iyi ve eleştiri gibi kavramları belirli bir topluluğun bizatihi o toplumun kendi yaşamına içkin olduğu kabulüne dikkat çeken bir tartışma yürütüyor. Buradan hareketle de cemaatçi siyaset düşüncesi içindeki farklı çizgileri belirtiyor ve ilgili tartışmaların Türkiye siyaseti özelindeki kıymetine dikkat çekerek metni sonlandırıyor.

Eleştirel Teori başlıklı metnin yazarı Elif Madakbaş Güleler. Güleler bu bölümde Frankfurt Okulu olarak bilinen ekole odaklanarak bu ekolün farklı dönemlerini, öncü düşünür ve tartışmalarını gündeme taşıyor. Yazar bu sayede Frankfurt Okulu'nun çağdaş siyaset teorisine katkısını tespit etmeyi amaçlıyor. Bu minvalde de başta J. Habermas ve A. Honneth olmak üzere Frankfurt Okulu düşünürlerinin çağdaş siyaset teorisinin ilgilendiği kamusal, tanınma, kimlik, kültür, toplumsal cinsiyet, farklılık, çoğulculuk, kozmopolitanizm, demokrasi ve adalet gibi sorun, tema ve konulara yaptıkları özgün katkıları vurguluyor.

Postyapısalcılık bölümünü Aslı Çalkıvık'ın kaleminden okuyoruz. Çok çeşitli görüş ve iddiaları gündeme taşıyan postyapısalcılığı, belirli bir siyasal tavır ve teorik yönelim olarak tanımlayarak işe koyulan Çalkıvık, genel olarak verili düşünceleri ve pratikleri sorunlaştıran postyapısalcılığın, Kant sonrası siyasal düşünce, dilsel dönüş ve yapısalcılıkla olan ilişkisi gibi bağlamlar üzerinden anlaşılabilmesine dikkat çekiyor. Postyapısalcılığın bir sınır düşünce olduğu yönündeki görüşünü ileri sürdükten sonra, bu düşüncenin siyasetin mevcut düşünülüş biçimlerinin içerdiği gerilimleri ifşa etme ve istikrarsızlaştırma potansiyeli ile belirli bir siyasal tavır oluşturup oluşturmadığı konusunu tartışıyor.

Birinci ana kısım, Eylem Özdemir'in Postmarksizm başlıklı metniyle nihayete eriyor. Bölüm genel olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler ve Sosyalist Blok'un dağılmasının ardından ortaya çıkan Marksist düşüncedeki krizlerin nasıl aşılabileceğine yönelik görüşleri içeriyor. Bu minvalde Laclau ve Mouffe tarafından 1985 yılında yazılan *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* metnini odağa alarak, radikal demokratik siyasetin imkânını ve bu siyaset tarzına yöneltilen eleştirileri gündeme getiriyor. Özdemir, Lacancı psikanaliz, postyapısalcılık ve Gramsci'nin hegemonya kavramlaştırması başta olmak üzere muhtelif düşünsel kaynaklardan beslenen Laclau ve Mouffe'un projesinin, kimlik ve özgürleşme gibi konuları gündeme taşımasıyla günümüzdeki pek çok muhalif siyasal hareket ve demokratik talepleri analiz edebilme potansiyeli taşıdığını ileri sürüyor.

Kitabın ikinci ana kısmı siyaset teorisindeki "Konu ve Kavramlar"a odaklanan beş bölümden oluşuyor. Sırasıyla Vatandaşlık, Demokrasi, Adalet, Toplumsal Cinsiyet ve İdeoloji başlıklarından oluşan bu kısım, çağdaş siyaset teorisi literatürünü büyük oranda şekillendiren tartışmaları güncel durumlarıyla birlikte ele alıyor.

Başak İnce tarafından yazılan Vatandaşlık bölümü, 1990'lar sonrasında neden vatandaşlığın tekrar tartışma konusu olduğunu gündeme taşıyarak başlıyor. Bu minvalde İnce, kavramın anlamının tarihsel bağlam ve siyasal müzakereler aracılığıyla oluşturulduğuna vurgu yapıyor. Vatandaşlık tartışmalarının siyaset teorisinde ne kadar merkezi bir konumda olduğunun altını çiziyor. Liberal ve cumhuriyetçi kanatların ileri sürdüğü vatandaşlık anlayışlarını metni için bir çıkış noktası olarak alan İnce, bu yaklaşımları statü ile sorumluluk ve uygulama etrafındaki açıklamalarıyla birlikte inceliyor. Yazara göre çağdaş dönemin önemli sorunlarından olan kültürel farklılık konusuna her iki yaklaşım da tatmin edici cevaplar üretememiştir. Bu nedenle tartışmasını bir başka boyuta taşıyor. Bu yeni boyutta Jürgen Habermas'ın anayasal vatandaşlık önerisinin ilgili sorunlara çare olup olmayacağı tartışılıyor.

Arda Güçler Demokrasi bölümüne eşitlik ve özgürlük arasındaki ilişkiye odaklanan bir tartışmayla başlıyor. Bu tartışmada bir yandan eşitliğin aynılık ve farklılıkla ilişkisini kurarken diğer taraftan da özgürlüğün pozitif ve negatif tanımları üzerinde duruyor. Yazar demokrasiyi eşit politik haklara sahip bireylerden müteşekkil ve halk iradesinden yüce başka bir iradenin olmadığı yönetim şekli olarak tanımlıyor. Demokrasinin neyle alakalı olduğu ve neyi/kimi temsil ettiği sorularından hareket eden Güçler'e göre demokrasi, minimal demokrasi anlayışı, liberal

çoğulcuların demokrasi anlayışı, cumhuriyetçi düşünürlerin demokrasi anlayışı ve toplumsal farklılıkları merkeze alan düşünürlerin demokrasi anlayışı olmak üzere dört ayrı kategoride incelenebilir. Usul ve prosedür açısından demokrasiyi uzlaşma ya da husumet olarak tanımlayan görüşler üzerinde de duran Güçler, bölümünü demokrasinin, iletişim teknolojileri, küreselleşme ve kamusal yaşamda ortaya çıkan eşitlik talepleri gibi yüzleşme durumunda kaldığı konulara ve yine bunların demokrasi için sunabileceği imkânlarla dikkat çekerek bitiriyor.

Adalet bölümü Muhammed Ağcan ve Uğur Altuntaş'ın imzalarını taşıyor. Adaletle ilişkin çağdaş düşüncedeki tartışmaları temsil edici çizgiler olarak düşündükleri üç perspektif aracılığıyla ele alıyorlar. Bunlardan ilkinin John Rawls'un *Bir Adalet Teorisi* isimli metninin temsil ettiği dağıtıcı adalet fikri oluşturuyor. Buna göre adalet ürünlerin fayda, liyakat vb. gözetilerek dağıtılmasını ifade ediyor. İkinci yaklaşım ise, dağıtıcı adalet anlayışının kısıtlarına topluluk, cinsiyet ve yapabilirlik gibi konuları ekleyen Amartya Sen, Martha Nussbaum, Carole Pateman, Susan Moller Okin, Michael J. Sandel, Michael Walzer ve David Miller gibi önde gelen siyaset teorisyenlerinin adaletle ilişkin özgün yorumlarıyla şekilleniyor. Üçüncü perspektif ise adaletin etikten bağımsız düşünülemediğini gündeme taşıyan eleştirel-demokratik yaklaşımdır. Bölüm Young, Shapiro, Anderson, Honneth, Fraser ve Forst gibi önde gelen düşünürlerin adalet-etik ilişkisine yönelik eleştiri ve tekliflerini işaret ediyor. Adalet bölümü, kapsamlı bir adalet fikrinin imkân koşullarına odaklanan bir değerlendirmeye nihayete eriyor. Burada çeşitli adalet teorilerinin birbirleriyle bağlantılı yönleri tespit ediliyor. Bunlardan ilk eksen farklı adalet teorilerinin felsefi-normatif temellendirilişinde karşılaşılan eşitlik ilkesine mi yoksa özgürlük ilkesine mi öncelik verileceği konusudur. İkincisi ise iyi fikri ve hak/adalet ile siyaset ve ahlak arasındaki ilişkidir. Son noktayı adalet kavrayışını bilgi-bilimsel ve metodolojik kabul ve öncüllerle ilişkilendiren çizgi oluşturmaktadır.

Elif Madakbaş Gülener Toplumsal Cinsiyet başlıklı bölümün de yazarı. Metinde feminizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım özel olarak vurgulanıyor. Gülener bölümde özellikle cinsiyetin toplumsal inşasının altını çiziyor. Burada biyolojik cinsiyetin belirli kültürel pratikler, söylemler ve iktidar aracılığıyla siyasallaştırılması söz konusu. Bundan dolayı Gülener, toplumsal cinsiyeti kadın-erkek farklılığı üzerinden okuyan tekil farklılıklara ek olarak din ve etnisite gibi konuları da içeren çoğul farklılaşmaların gündeme geldiğini belirtiyor. Günümüzde ise toplumsal cinsiyetin ilişkisel ya da akışkan boyutunu dikkate alan yaklaşımlar olduğunu işaret ediyor. Bütün bu tartışmaların tarihi 1970'li ve 1980'li yıllara uzanıyor. Gülener bu tarihten sonrasını her bir on yıl özelindeki öncü isim ve tartışmalarla ele alarak çalışmasını 2010'lı yılların incelemesine kadar ulaştırıyor.

Ali Kaya'nın imzasını taşıyan İdeoloji bölümü, ideoloji konusundaki üç hâkim çizgiyle yüzleşme niteliği taşıyor. Bunlardan ilki, soğuk savaş sonrası dönemde gelişen büyük anlatıların ve ideolojilerin sonunun geldiği yönündeki tezlerle ilişkili. İkincisi ise ideolojiyi salt doktrine indirgeyerek belirli kurum ve partilerle onu özdeşleştiren çizgi. Sonuncusu ise daha çok Aydınlanma ethosuyla ilişkilendirilebilecek olan bilim-ideoloji ikiliği üzerine kurulu olup, insanların bilim yoluyla gerçeğe ulaşabileceğini ve bu nedenle artık ideolojilerin işlevinin olmadığını savunan

görüş. Kaya bu yaklaşımların eleştirel değerlendirmesini sunduğunu belirttiği üç siyaset teorisyenin ideoloji teorisine katkılarını tespit ediyor. Ona göre Ernesto Laclau, Slavoj Žižek ve Michael Freeden'in ideoloji teorisine katkıları farklı felsefi-siyasal teorik geleneklerden beslense de felsefedeki dilsel dönüş konusu her üç teorisyenin ideoloji kuramını sorgulamalarında etkin bir rol oynamıştır. Micheal Freeden bu sorgulamasında morfolojik yaklaşımı ile ideolojilerin belirli kavramları anlamlı hale getiren kavram setleri olduğunu vurgulamış ve ideoloji analizlerinde özellikle doğallaştırma/nötrleştirme (*decontestation*) mantığını merkeze almıştır. Laclau ise daha çok postyapısalcı gelenekten beslenerek ideolojiyi, olumsuzluklara geçici bir süreliğine ve eksik bir şekilde istikrar kazandırılması olarak anlar. Bu nedenle de onu hegemonyayla ilişkilendirir. Žižek ise ideolojinin özneleri kavrayış biçimine odaklanır. Bunun için fantezi, arzu ve keyif gibi Lacancı psikanalizin temel kavramlarına başvurur.

Kitabın üçüncü ana kısmı “Sorun ve Tartışmalar” başlığını taşıyor. Burada çağdaş siyaset teorisinin gündeminde olan konu ve sorunlar eleştirel bir değerlendirmeye tutuluyor. Çağdaş dönemdeki cumhuriyetçilik tartışmaları, kozmopolitanizm konusu, karşılaştırmalı siyaset teorisinin imkân ve kısıtları ile popülizmin demokratik değeri ele alınıyor.

Son kısmın ilk metni Cumhuriyetçilik başlığını taşıyor. Ünsal Doğan Başkır, cumhuriyetçilik geleneği içinde merkezi konumda bulunan yurttaşlık, kamusal ve hukukun üstünlüğü gibi kavramları ele alarak işe koyuluyor. Sonrasında ise çağdaş cumhuriyetçilik tartışmalarına yön veren iki önemli düşünürün, Philip Pettit ve Quentin Skinner'in yurttaşlık ve özgürlük tartışmalarını ele alıyor. Bu düşünce hattının kurulduğu temel kavrayışın “tahakkümsüzlük olarak özgürlük” (*freedom as non-domination*) fikri olduğunu tespit eden Başkır, bu fikrin yine cumhuriyetçi gelenek içinden eleştirildiğini belirtiyor. Eleştirilerin ana eksenini ise yurttaşlığın kamusal özgürlük boyutu ile etkin yurttaşlık tartışmaları oluşturuyor. Her ikisi de cumhuriyet fikri için önemli olmasına rağmen tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışının merkezi yer edindiği cumhuriyetçi düşünce çizgisinin bunlara yeterli ağırlığı vermeyişi, eleştirilerin çıkış noktasını oluşturmakta. Başkır tartışmasını, Habermas'ın anayasal yurttaşlık projesi ile genişletirken, bu projeyi eleştiren Maurizio Viroli'nin görüşlerini de gündeme getirmeyi ihmal etmiyor. Nihayetinde ise Hannah Arendt'in “konsey sistemi” önerisinin çağdaş cumhuriyetçi düşüncede merkezi bir rol oynadığına dikkatleri çekiyor.

Kozmopolitanizm başlığı editörün imzasını taşıyor. Kozmopolitan siyasal düşünce, siyasal sorun, gündem ve meselelerin ulus-toplum ötesinde düşünülmesi çabasında olan bir çizgi. Ağcan bu düşünce çizgisinin ihtiva ettiği cari tartışmaları üç başlık altında tasnif ediyor. Bunlar sırasıyla liberal-kurumsalcı, eleştirel ve çoğulcu bakış açıları. Bunlardan ilkinin oluşturduğu liberal-kurumsalcı bakış açısı, insan hakları etiğini temel alarak ulusüstü siyasal örgütlenmenin kurumsal yapısını tahkim etmek amacını taşıyor. Eleştirel bakış açısı ise, liberal-kurumsalcı yaklaşımın etik temellerinin ve örgütlenme biçiminin birtakım içerme ve dışlama pratiği oluşturduğuna dikkat çekiyor. Bu açıdan bakarak da liberal-kurumsalcı kozmopolitan siyasal düşüncenin normatif-kurumsal temellerinin sorunlaştırılması gerektiğine dikkat çekiliyor. Çünkü eleştirel düşünürlere göre çağdaş kozmopolitan siyaset özgün bir tarihsel-sosyal bağlamın ürünü,

yani kendine özgü değer, çıkar ve misyonlara sahip. Bu nedenle şayet küresel meselelere dair kapsayıcı çözümler üretilmek isteniyorsa, kozmopolitan siyasetin cari siyasal örgütlenmesinin ürettiği hiyerarşiler ile eşitsizliğe kaynaklık eden küresel ekonomik sistemi verili almak yerine bizatihi bunların sorunlaştırılması gerekliliğini vurguluyorlar. Çoğulcu bakış açısı da benzer bir konumdan hareket ediyor ancak yerellik, kimlik ve tikellik gibi konuları gündeme getirerek cari kozmopolitan düşünce ve siyasete daha temelden bir eleştiri getiriyor. Evrenselliği oluşturan bilgi-bilimsel iddiaların sorunlaştırılmasını da içeren bu yaklaşım, içe içe geçmiş dünyada ancak dini ve kültürel farklılığın, tikelliğin ve dolayısıyla yerel olanın küresel siyasal muhayyileye eklenmesiyle kozmopolitan ufkun mümkün olabileceğini savunuyor.

Karşılaştırmalı Siyaset Teorisi (KST), bizatihi siyaset teorisinin bilgi-bilimsel ve metodolojik kabullerini/iddialarını sorunlaştıran bir çalışma alanı. Feyzullah Yılmaz bu bölümde KST'nin imkân ve sınırlarını birlikte değerlendiriyor. 1990'lı yıllarda siyasal düşüncenin Avrupamerkezci kanonik anlatısının sorunlaştırılmasıyla başlayan tartışmalar, siyaset teorisinin yanlış evrenselciliği ve disiplinler dar görüşlülüğü gibi konular etrafında gelişmiştir. Yazar burada Parel, Dallmayr, Euben, Godrej gibi alanda belirleyici olan teorisyenlerin çalışmalarına odaklanıyor. Yılmaz metinde ilgili tartışmaların tarihsel çıkış noktasını, içerdiği muhtelif ayrımları ve başat tartışma konularını ele alıyor. Bununla birlikte son otuz yılda gelişen literatürün ABD akademisi kökenli sınırlı bir grup tarafından geliştirildiğine vurgu yaparak, bu durumun karşılaştırma iddiasında olan bir alan için sorunlu olduğuna dikkat çekiyor. Bu vurguya paralel şekilde Türkiyeden alana bir katkı olarak okunabilecek bir eser olarak Ahmet Davutoğlu'nun *Alternative Paradigms* (1992) isimli çalışmasının da KST içerisinde değerlendirilebileceğini belirtiyor. Devamında eserin istisnalar dışında muhtelif nedenlerden dolayı ilgili dönemdeki tartışmalara dahil olmadığını belirtiyor. Nihayetinde metin KST'nin nasıl yapılması gerektiği konusuna odaklanıyor. Bu minvalde karşılaştırma faaliyetine içkin olan özne-nesne ilişkisi, iktidar sorunları ve Avrupamerkezciğin yeniden üretilmesi gibi risklerin varlığına da dikkat çekerek, KST'nin geleceğine, imkân ve kısıtlarına ilişkin değerlendirmelerini yapıyor.

Kitabın son bölümü tarihsel kökleri, felsefi kaynakları, siyasal ve demokratik imkânları bakımından incelenen Popülizm başlığını taşıyor. Ali Aslan burada popülist siyasetin niçin demokratik bir imkân olarak değerlendirilmesi gerektiğini tartışıyor. Bu minvalde popülizme yöneltilen kayırmacılık, seçim kazanmayı tek amaç olarak görmek, yabancı düşmanlığını teşvik etmek, rakamsal çokluğu ve dolayısıyla çoğunluğu her şeyin üstünde tutmak gibi eleştirilere cevap veriliyor. Aslan'ın vurguladığı üzere demokratik siyasetin meşruiyetini tesis eden "kim yönetmeli?" sorusuna verilen cevaplarda popülizm, çağdaş dönemde alternatif iki demokrasi görüşünü temsil eden elitizm ve çoğulculuğa karşı üçüncü bir alternatif oluşturuyor. Popülizmin halk egemenliğini demokratik siyasetin merkezine koyması ve bu minvalde milli iradeyi her şeyden üstün bir yere konumlandırması, ilgili soruya üretilen ciddi bir cevaptır. Ancak bu cevap halkın kim olduğu ve nasıl tanımlanması gerektiği gibi teorik sorunları beraberinde getirmektedir. Bu noktada yazarın dikkat çektiği üzere Laclau ve Mouffe'un halkın tümünü tamamıyla asla temsil edemeyen ancak hegemonik olarak büyük oranda başarılı bir bloğun, söylem aracılığıyla halkın temsiliyetini geçici bir sağlayabileceği yönündeki teorik katkıları, ilgili sorunu aşmakta

belirleyici bir rol oynar. Böyle bir başarının siyasal olarak sağlanması millî iradeyi merkeze alan popülist siyasetin demokratik meşruiyetini oluşturmaktadır.

Kitaba genel olarak bakıldığında siyaset teorisinin çağdaş tartışmalarını eleştirileriyle birlikte sunuyor. Yazarların ilgili konulardaki birikimlerinin kitaptaki nitelikli metinlere yansıdığını görebiliyoruz. Bununla birlikte yazarlardan bir kısmı ele aldıkları başlıkların Türkiye siyasetindeki bağlamına dikkat çekerlerken, diğerleri ise Türkiye bağlamına değinmemeyi tercih ediyorlar. Daha önce de söylediğimiz gibi kitap Türkiye siyaseti analizi yapmayı amaçlamamakta ancak içinde yaşadığımız siyasallığı teorik olarak düşündürebilmeyi ümit etmekte. Bu nedenle her bölümde ele alınan konu, kavram ve sorunların Türkiye bağlamı kurulmuş olsaydı, üzerinde durulan meseleler ete kemiğe bürünürdü. Kitapta eksik olduğunu düşündüğümüz bir başka yön ise çağdaş siyaset teorisinin önemli gündemlerinden olan devlet, kimlik, milliyetçilik, postkolonyalizm ve psikanalitik yaklaşım gibi konu, kavram, ideoloji ve gelenekleri doğrudan içermiyor olması ki, editör de bu eksikliğin de farkında (s. 18). Ayrıca böyle bir kitaptan genel olarak siyaset bilimi ve daha özel olarak da siyaset teorisi içinde yürütülen yöntem tartışmalarını öncelikli olarak konu edinmesi beklenirdi. Bununla birlikte kitapta J. Rawls, J. Habermas, Laclau ve Mouffe gibi alandaki tartışmalara yön veren teorisyenlerin isimleri muhtelif bölümlerde zikredilmekte ancak doğrudan bu düşünürlerin fikirlerine odaklanan bölümlerin bulunmayışı hissedilir bir eksiklik oluşturmakta. Benzer şekilde kitapta siyaset ve ontoloji ilişkisine yer yer değinilse de bu konuda müstakil bir bölümün yokluğu göze çarpmakta. Ayrıca sekülerizm konusunu ele alan bir bölümün bulunması da esere değer katardı. Çünkü sekülerizm konusu, din ve siyaset ilişkisi başta olmak üzere demokrasi, vatandaşlık ve kamusal alan gibi siyaset teorisinin başlıca konu ve kavramlarıyla yakından ilişkili. Hiç şüphesiz bu eksikliklerin kapatılması eseri oldukça zenginleştirirdi. Nihayetinde bütün eksikliklerine rağmen kitap, Türkçede siyaset teorisinin belirli başlı meselelerini, ana çizgi, isim ve eleştirileriyle birlikte sunabilmesi ile ayrıcalıklı bir konumda duruyor. Bu haliyle de ilgili bölümlerde ders kitabı olarak okutulabilecek nitelikleri taşıyor. İçerdiği konu sorun ve kavramlar bakımından disiplinlerarası niteliklere sahip olan eser, lisans ve lisansüstü öğrenciler başta olmak üzere alan dışı araştırmacıların ilgisini çekebilecek bir muhtevaya sahip. Sonuç olarak kitap, siyasal teorinin ele aldığı konulara ve alandaki cari tartışmalara dikkat çekerek, siyaset üzerine yeniden düşünmeye davet ediyor.

Sara Wallace Goodman, *Citizenship in Hard Times: How Ordinary People Respond to Democratic Threat*, Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2022, 219 p.

Seda ÇALIŞIR*

2000’li yıllar ile demokrasilerin yaşadığı aşınma ve artan otoriter eğilimler, karşılaştırmalı siyasetin en tartışılan konularından olmuştur. Bunların yanında siyasal kutuplaşmanın ve popülist liderlerin artış göstermesi de demokrasinin nasıl korunabileceği konusunu gündemde tutmaktadır. ‘Üçüncü Dalga’ demokrasilerle de sınırlı kalmayan bu tehdit durumu, gelişmiş demokrasilerde de karşılık bulmaktadır. Demokrasinin tehdit altında olduğu vurgusu yapan bu başlıklar genel olarak demokratik kurumların işleyişi, seçimlerin adil ve serbest gerçekleşmesi gibi minimal demokrasi tanımı çerçevesinde ve siyasi elitlerin bu durumlar karşısında aldığı pozisyonlar üzerinden değerlendirilmektedir. Demokratik düzenin, siyasi elitler ve kurumlar kadar bir diğer vazgeçilmez aktörü de vatandaşlardır. Tehdit altındaki demokrasilerde vatandaşların ne gibi inisiyatifler aldığı ya da almaya hazır olduğu konusu ise tüm bu gelişmelerin gölgesinde kalmaktadır. Vatandaşlar sadece oy veren birer katılımcı olmanın ötesinde demokrasinin ve değerlerin koruyucusu olarak da değerlendirilebilir.

2022 yılında Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından yayınlanan bu kitapta Goodman, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve Almanya gibi konsolide demokrasilerde vatandaşların demokrasiye yönelik tehditler karşısında nasıl pozisyon aldığını, önerdiği “vatandaş temelli demokratik istikrarsızlık teorisi” üzerinden irdelemektedir. Kitabın sunduğu üç temel argümandan ilki, vatandaşlık kavramının demokratik hükümetlerin temel bir kurumu olduğudur. Bireyler, ulusal birlik çatısı altında birleşerek ortak değerlerini koruma eğilimi göstermektedir. İkinci argümanda yazar, savunulan ortak değerlere bir saldırı durumunda bu birliğin demokratik istikrarsızlık yönünde ilerlediği ve bireylerin, demokrasi tehdidinin ‘tarafı’ haline gelerek hareket ettiğini göstermektedir. Son argümanda ise taraf haline gelen vatandaşların, söz konusu demokrasi tehdidinin boyutunu büyüttüğü ve muhtemel çözümlerin siyasal kutuplaşma ile sekteye uğrayabildiğine yer verilmektedir. Değerlendirmenin devamında, kitabın içeriği takip edilerek Goodman’ın söz konusu argümanları hangi yöntem ve verilerle desteklediği ele alınacaktır.

* İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-posta: calisir.seda@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6067-585X

Kitabın giriş bölümünde incelemeye konu olan üç ülkenin hangi nedenlerle seçildiğine değinildikten sonra demokrasi tehdidinin ne şekilde ortaya çıkabildiği geniş bir literatür taraması ile okuyucu ile paylaşılmaktadır. Bu bölümde yer verilen iddiaya göre günümüzde yaşanan demokratik yozlaşma, yeni demokratikleşmiş ve liberal demokrasinin uzun süredir işlediği ülkelerde benzer şekilde gerçekleşmektedir (s.4). Bu çıkarım için fazla genelleşici olduğunu ve bu iddiayı destekleyecek literatürden örnekler paylaşılmadığını belirtmek gerekiyor. Öte yandan bölümün devamında, ileri demokrasilerde demokrasinin yozlaşmasının sinsice ve yavaş yavaş gerçekleştiğini de paylaşan yazar, farklı olgunluk seviyelerindeki demokrasilerde vatandaşların da farklı roller üstlendiği vurgusunu yapmaktadır. Bu son noktadan hareketle, liberal demokrasilerin sadece kurumların işleyişi açısından değil aynı zamanda vatandaşların 'sorumlu' vatandaşlar olarak kurumların işleyişine katkı sağladığının altını çizmektedir. Seçmen olarak oy verme davranışının demokrasinin işleyişi için önemine dikkat çeken yazar, aynı zamanda seçmenlerin demokrasiyi tehdit eden popülist partileri destekleyebildiğini ve demokrasinin savunucusu değil zarar vereni de olabildiğine ver veriyor. Özellikle Almanya gibi oransal temsili sistemin işlediği demokrasilerde ana akım siyasi partilerden uzaklaşan seçmenin aşırı sağ-sol partileri desteklemesi de demokrasiyi tehdit etmektedir.

İkinci bölümde vatandaşların sahip olduğu değerler üzerinden vatandaş temelli tanımladığı demokratik istikrarsızlık teorisini tanıtmaktadır. Burada kullandığı varsayım, minimal demokrasi tanımının vatandaşı, oy veren bireyler olarak sadece 'davranışsal' değer sahibi olmasına indirgemesidir. Demokrasinin krizini anlamak noktasında vatandaş merkezli bir yaklaşımın da vazgeçilmez olduğu düşüncesiyle geliştirdiği subjektif yaklaşımda vatandaşlar, *davranışsal, inanca dayalı ve aidiyete dayalı* değerler üzerinden demokrasiyi koruma eğilimi göstermektedir. Takip eden üçüncü bölümde, söz konusu değerlerin alt başlıkları olarak belirlediği 14 özelliği (6'sı daha önceki anketlerden seçilen; 8'i yazarın belirlediği) tanıtan yazar, faktör analizi yöntemi ile sunduğu teorinin bu elemanlarını doğru kategorilerde sınıflandırdığını çalışmanın konusu olan 3 liberal demokrasi için doğrulamaktadır. Fakat hem kriterlerin seçimi konusunda öznel davranılmış olması hem de sadece 3 ülke için faktör analizi ile doğrulama yapıldığı için bu yaklaşımın diğer demokrasiler için genelleştirilmesinin sakıncalı olacağını kendisi de altını çizmektedir. Yazarın analizinde kullandığı birincil veri, Mayıs-Ağustos 2019 döneminde gerçekleştirilen saha çalışması ile 3 ülkede de uzman anket uygulama firmaları ile elde edilmiştir. Her ülke için yaklaşık 3000 gözlem elde edilmiştir ve anketin rastsallığı konusunda anket firmalarının sağladığı bilgiler ışığında ilgili literatür de incelendiğinde gözlem sayısının yeterli olduğu söylenebilir. Katılımcılar rastgele 4 gruba ayrılmış ve demokrasinin tehdit durumunda vatandaşların tepkilerini ölçümlemek için kendi ülkelerine yönelik demokrasi tehdidi içeren rastgele *kutuplaşma, seçimlerde yabancı müdahalesi, göç, diyet ve spor* başlıklı kısa metinler eklenerek anket sorularını bu metni okuduktan sonra yanıtlamaları istenmiştir. Yazarın önceki çalışmalarından "*Immigration Threat, Partisanship, and Democratic Citizenship: Evidence from the US, UK, and Germany*" başlıklı makalesi demokrasiye yönelik göç tehdidini irdelendiği için bu kitapta ilk iki tehdit unsurunun sonuçlarına yer verilmiştir. *Göç ve diyet ve spor* başlıklı kısa hikayeler kontrol grubu için kullanılmıştır.

Dördüncü bölüm ile, kitabın sorduğu soruları cevaplamaya başlayan Goodman, demokrasiye bir tehdit olmadığını durumda seçmelerin kendilerini nasıl konumlandığını karşılaştırmalı olarak ele alıyor. Ele alınan ülkeler içinde ABD'de iki partili seçim sistemi söz konusuken İngiltere ve Almanya da çok partili siyasi yaşamın olduğu vurgusunu yaparak 3 ülkedeki önde gelen siyasi partilerin kısaca okuyuculara tanıtıyor. Vatandaşların demokratik değer yargısı oluştururken mensup oldukları partinin taraftarı olarak hareket ettiği sonucuna varan yazar, 3 ülke için yaptığı siyasi parti analizi sonucu bütün ülkelerde seçmenlerin sağ ya da sol eğilimli partilerin taraftarı olduğu, sadece ABD'de iki partili sistemden kaynaklı olarak iki partiyi de desteklemeyen ama bağımsız seçmen grubunda kalarak demokrasinin tehdit durumunda aktif rol alma eğilimi olan bir grubun oluştuğu sonucuna ulaşıyor. İngiltere ve Almanya gibi çok partili siyasi yaşamın olduğu ülkelerin aksine ABD'de bu grubun ortaya çıkması ise az partili siyasi ortamın vatandaşın kendini ifade etmesi için yeterli ortam yaratamaması ile açıklanabilir olsa da yazar bu konuda bir yargıya varmamaktadır. Literatür ile uyumlu olarak seçilen ülkelerde, sol seçmenin demokrasinin koruyuculuğu noktasında daha aktif olarak yer aldığı, sağ seçmenin ise daha çok demokratik düzenin kültürel boyutuyla ilgilendiği ve aidiyete dayalı değerler üzerinden demokrasinin koruyuculuğunu yaptığı vurgulanmaktadır. Bu sonuçlar ışığından yazarın vardığı sonuç, önerdiği teori ile de uyumlu olarak sadece minimal demokrasi tanımından hareketle davranışa odaklanan vatandaşlık tanımının demokrasinin koruyuculuğu konusunda eksik kalacağı şeklindedir. İzleyen son 2 bölümde ise yazar, birincil veri ile elde ettiği demokratik tehdit durumlarında seçmenlerin hangi tepkileri verdiğini karşılaştırmalı olarak sunmaktadır.

Beşinci bölüm ile 'kutuplaşma' tehdidi karşısında vatandaşların nasıl pozisyon aldığını 3 ülke için önce toplu olarak sonra ülkelerin kendi özelinde karşılaştırmalı olarak sunan yazarın bütün ülkeler için vardığı ortak sonuç, kutuplaşmanın toplumların daha keskin şekilde parti taraftarlığına yöneldiği şeklindedir. 3 ülke arasında Almanya, siyasi kutuplaşmanın hali hazırda görece en az olduğu ülke iken, demokratik tehdit karşısında vatandaşların bu düşük kutuplaşma eğilimini koruduğunu göstermiştir. Diğer ülkeler içinse, kutuplaşmanın demokrasi için bir tehdit olarak görüldüğü ve eğilimlerin daha uç kutuplara doğru kaydığı gözlemlenmektedir. Kutuplaşmanın derinleşmesi muhalefet kanadında daha belirginken, hükümetteki ya da koalisyon ortağı partilerde ise daha durağan bir seyir izlemektedir. Çoğunlukçu sistemin olduğu ABD'de kutuplaşmanın diğer ülkelere göre daha güçlü bir tehdit algısı oluşturduğunu ve Demokratlarla Cumhuriyetçiler arasındaki kutuplaşmanın derecesinin arttığını vurgulamaktadır. Kutuplaşmanın, birbirinden uzak iki taraf ortaya çıkarmasının yanı sıra bu tarafların birbirini düşman olarak nitelemesinin asıl büyük tehdit olduğunu paylaşan Goodman, otoriter yönetimlerin bu aşırı ikilikten yararlandığını sonucu ulaşıyor.

Altıncı bölümde *seçimlerde yabancı müdahalesi* tehdidi karşısında vatandaşların demokrasiyi korumak adına hangi adımları attığını paylaşan yazar, önceki bölümden farklı olarak bu tehdidin *kutuplaşma* kadar vatandaşları mobilize etmediğini belirtmektedir. *Yabancı müdahalesi* konusunun demokrasi çalışmalarında tercih edilmeme ve sınırlı veri toplayabilme sebepleri ile geniş yer bulamadığını belirten yazar, bu açıdan literatüre yeni bir bakış sağlamaktadır. Dış müdahalenin seçimin sonuçlarını doğrudan değiştirmedini; fakat seçime katılımın ve demokratik kurumlara güveni azalttığını söyleyebiliriz. Bu görüşü paylaşan yazar, dışarıdan müdahale konusunda

Rusya'nın 2016-2017 yıllarında 3 ülkede de gerçekleşen başkanlık seçimi ile İngiltere'deki Brexit referandumunda oynadığı rol üzerinden vatandaşların tepkisini ölçümlenmiştir. Kutuplaşmanın aksine inanca dayalı değerler üzerinden değil ama davranışsal değerler üzerinde tepkilerin ortaya çıktığı görülmüştür. Ülkeleri kendi içinde parti bazında analiz ettiğinde ise daha belirgin ayrışmalar söz konusudur. ABD özelinde Cumhuriyetçiler dış müdahaleye karşı daha tepkili iken Demokratlar için aynı durum gözlenmemiştir. Seçimler söz konusu olduğunda parti taraftarlığının net şekilde ortaya konduğu malumdur. Brexit referandumu gibi toplumun genelini etkileyen ve particiliğin ön planda olmadığı durumlarda dış müdahalenin demokrasi tehdidi vurgusunun önemli bir katkı olduğunu söyleyebiliriz. Partiler arası siyasi kimliğin ortaya çıktığını savunan Goodman seçimlerin, demokratik istikrarsızlık teorisini doğrulamak için daha geçerli sonuçlar doğurduğunu; referandum gibi partiler arası geçişkenliğin mümkün olduğu durumlarda ise teorisinin doğrulanmadığını paylaşmaktadır. Belirtmemiz gerekir ki bu çıkarım İngiltere örneği için doğrulanmış olsa da yazar, bu bulgunun bütün gelişmiş demokrasiler için kabul edilebilirliği noktasında fikir beyan etmemiştir.

Son bölümde kitabın genel değerlendirmesi ve bulguların tartışılmasına yer veren yazar, önerdiği vatandaş temelli demokratik istikrarsızlık teorisinin gelecek çalışmalar açısından da yol gösterici olacağını belirtmektedir. Vatandaşlık değerlerinin söz konusu 3 liberal demokrasi için de demokratik tehdit karşısında aşırı uçlara eğilim gösterdiğini söylemektedir. Bireylerin demokrasiye yönelik tehdit karşısında taraflı davrandığını ve kutuplaşmayı üç ülkede de arttırdığı sonucuna varan yazara göre, bir başka deyişle, vatandaşlar demokrasiyi korumak için hareket ederken demokrasinin daha çok zarar görmesine yol açabilmektedir. Bu zarar, çoğunlukçu sistemin uygulandığı ABD ve İngiltere de daha baskın olmakta; Almanya gibi katılımcı parlamenter sistemde ise daha hafif etkiler göstermektedir. Bu çalışmanın ilgi odağı olan 3 ülkede de sağ ve merkez-sağ partilerin hükümette ve koalisyonunda olduğunu vurgulayan yazar, bu konuda sol ve merkez-sol hükümetlerini konu alan çalışmaların literatüre katkı sağlayacağı temennisinin yanında son bir öneri ile kitabı sonlandırmaktadır. Ayrışan vatandaşların demokratik krizi daha da derinleştirdiği bulgusuna öneri olarak 'vatandaşlık eğitimi'ni veren yazar, bunun medyayı doğru kullanabilme ve münazara yapabilme ayağı olduğunu belirtse de kitabın sorduğu soruları yanıtlamaktan daha çok yeni sorular sorduğu konusunda öz eleştiri yaparak kitabını sonlandırmaktadır.

Goodman'ın belirttiği gibi hipotetik bir kısa metin üzerinden demokrasiye yönelik tehdidin irdelendiği bu çalışmada, önemli olan vatandaşların gerçek tehditler karşısında nasıl tepkiler vereceğidir. Yazarın bu çalışmasında önerdiği 'vatandaş temelli demokratik istikrarsızlık teorisi', çalışmada yer alan ABD, İngiltere ve Almanya için incelenmiş ve vatandaşların demokrasinin kriz durumlarında inisiyatif alma eğilimini göstermiştir. Kullanılan verinin birincil veri olması ve söz konusu 3 ülkede de sağ partilerin hükümet ya da koalisyon ortağı olması çalışmanın tutarlı sonuçlar sağlaması açısından önemli özellikleridir. Öte yandan, çalışmanın 3 ülke ile sınırlı olması, önerilen 'istikrarsızlık teorisi'nin tutarlılığı için yeterli bir veri sağlamaktan uzaktır. Öte yandan seçilen ülkelerin parti ve seçim sistemlerinin farklı özellikler sergiliyor olması da karşılaştırmalı çalışma yaparken benzer özellikler olmadığından yanıltıcı olabilmektedir. Tüm bu noktaların yanında yazarın ortaya attığı teoriyi destekleyen sonuçlar bulmuş olması demokrasinin maruz kaldığı tehditlerin yansımalarını daha iyi anlamak açısından değerli bakış açıları sunmaktadır.

Sonuç olarak, Sara Wallace Goodman'ın bu kitabı, demokrasinin kriz dönemlerinde vatandaşların oynadığı role yönelik geliŐtirdiĐı teori ve sunduğu sonuçları ile literatüre katkı sağlamaktadır. Kitap, demokrasi, demokrasinin yozlaŐması, seçmen davranışı ve kutuplaşma konularına ilgi duyan bütün araştırmacılara ve genel okuyuculara yarar sağlayacaktır.

Marc Lanteigne, *Chinese Foreign Policy: An Introduction 4th Edition*, Routledge, 2020, 256 p.

Mustafa TÜTER*

In the field of Chinese foreign policy, different theoretical approaches and methodological perspectives are applied to the analysis of foreign policy issues and developments. Even though it is quite difficult or even impossible to make a clear-cut separation among different approaches while doing foreign policy analysis, it provides some advantages to concentrate on some issues more than others or limit the scope of the scholarly work which is intended to be explored. The existing literature on Chinese foreign policy analysis can generally be categorized into five main perspectives which are based on their underlying assumptions and motivations. These are the security-oriented approach (Nathan and Scobell, 2012), policymaking (decision-making) perspective (Lampton, 2008), interaction-based analysis (Shambaugh, 2013), cultural identity focus (Carlson, 2005), and regional diplomacy approach. In this regard, the expanded and updated version of Marc Lanteigne's book on *Chinese Foreign Policy* involves a wide range of topics of foreign policy decision-making by adopting an integrated approach, particularly on cross-regional relations in recent years.

The most significant aspect of his work is to examine both the expansion and reconstruction of Chinese foreign policy by analyzing the changes in different agents and structures. As he puts it, from the era of Hu Jintao to the present Xi Jinping government, Chinese foreign policy has been remarkably transformed into a cross-regional focus of international interests. This expansion of Chinese foreign policy has been closely associated with China's growing economic influence and the intensification of its interactions with other states both in bilateral and multilateral levels. The second aspect of the focus of Lanteigne's analysis refers to the diversification of actors and structures in Chinese foreign policy, which includes not only governmental actors but also non-governmental agencies and their engagements with global norms and institutions. The increased number of agents in the Chinese foreign policy-making process, their globalized interests and their intensified interactions with global structures are the crucial underlying main factors that create complexity to identify a clear separation between China's domestic politics and foreign policy (p.1). China's rapid economic growth and its growing international interests has led

* Shandong University, China, Email: mstuter@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7074-4668

Chinese foreign policy makers to reconsider China's strategic, economic and diplomatic relations and calculate new priorities according to the new demands arising from both domestic and international environments.

The remarkable emphasis made by Lanteigne for the year 2018 needs to be underlined in order to understand the future direction and orientation of Chinese foreign policy in the future. It is regarded as an important turning point that indicates China's growing interests in other regions of the world, particularly the oceans and polar regions. With its increasingly globalized interests, China's growing concerns about environmental issues have also become more apparent. The recent institutional reforms which have taken place such as the establishment of the Ministry of Ecology and Environment and the Ministry of Natural Resources reveal China's efforts to promote "green" economic policies with respect to its changing interests under ongoing geopolitical shifts (p. 5). This significant policy modification with its institutional support implies a great deal of potential implications for the technology-energy nexus by promoting green development under the framework of BRI.

Lanteigne's book most notably contributes to scholarly work by analyzing China's growing interest in the Arctic region. As it represents a Nordic view and interpretation of China's Polar Silk Road, three important dimensions are particularly emphasized such as new economic opportunities based on trade and energy connectivity, the utilization of Arctic Sea routes, and Beijing's diplomatic efforts for participating in the Arctic governance (pp. 222-223). In terms of new economic opportunities, the Arctic region presents a high potential for future development of joint collaborations among different actors. Lanteigne pays particular attention to the improvement of China-Russia strategic cooperation, but he refers less to the commercial benefits for the Nordic countries. The development of the Northern Sea Route for cross-regional shipping from East Asia to Europe creates favorable advantages for all relevant countries in the Arctic region. And what is interesting is that East Asian countries, particularly Japan and South Korea, demonstrate their willingness to improve 'broader maritime cooperation in order to utilize these expected economic benefits.

Second, Lanteigne joins one of the central debates on Chinese foreign policy-making process by addressing the tendency to return to centralization in the era of Xi Jinping. One of the main questions has become to evaluate the role of non-governmental actors and their impacts on the central place of the Chinese Communist Party. Even though the "fifth generation" under the leadership of Xi Jinping represents a strong emphasis on the idea of defending the central power of the CPP, there are also ongoing efforts toward decentralization in China regarding economic and bureaucratic reforms. In this regard, Lanteigne makes remarks on the role sharing between the CCP and the Ministry of Foreign Affairs in Chinese foreign policymaking. And he stresses that the sources of foreign policy information that are accessed by the MoFA are often used by non-governmental actors (p. 39). Besides, in his consideration of the impact of nationalism on Chinese foreign policy, the ideological orientation towards "techno-nationalism" is pointed out as a new tendency (p. 50), however, it is not clear whether or not techno-nationalism mainly

drives China's overall foreign policy actions. China's power projection toward global tech-leadership is more likely to be driven by rational motives and less by ideological orientation. From a policymaking perspective, the ideational dimension of Chinese national power is based on infrastructure-driven innovation that is supported by political and diplomatic leadership (Lampton, 2008). Even though it is important to recognize the strong emphasis made by Chinese leaders to achieve self-reliance in the high-technology field, it can be regarded as only one aspect that is influential in the formation of a new type of nationalism emerging in China today.

Third, with regard to the strategic value of BRI in Chinese foreign policy, Lanteigne's historical reference to the significance of the Maritime Silk Road which linked the Imperial Tang Empire with the Byzantine Empire through the Indian Ocean sea routes is quite noteworthy (p. 15). Additionally, the inner development of BRI with the two new maritime roads, via the Pacific Ocean to Latin America and the emerging Polar Silk Road demonstrated how China's growing role in the world could reach to the frontiers. In thinking about the concentration of Chinese foreign policy through the efforts to establish new multilateral institutions, such as the New Development Bank and Asian Infrastructure Investment Bank, it is suggested that China's influence has increased in developing a new type of "norm shaper" attitude at regional and global levels (p. 15, 44, 226). To a certain extent, this approach reflects some evidence, but China's intentions and capabilities to change the existing rules and norms are still questionable. It is difficult to suggest that China behaves in a revisionist manner to change existing regimes, but instead, as a reform-oriented great power it aims to increase its bargaining leverage in institutional reform by creating new multilateral institutions (Tüter, 2019).

Fourth, Lanteigne mentions the term "commercial diplomacy" as one of the most important aspects of China's economic rise. As he defines, "Commercial diplomacy signifies the use of negotiations designed to influence government policy in the areas of trade and investment". And "commercial diplomacy uses economic power to influence non-commercial decisions in the political or even strategic realm" (p. 74). To support his argument, he shows evidence from China's attempts to seek free trade agreements with some smaller non-EU member European countries like Iceland, Norway, and Switzerland, and adds his anticipation for similar negotiations between China and Britain after Brexit. Although he explicates that both sides get better off as a result of positive-sum rather than zero-sum negotiations, his identification of commercial diplomacy is likely to be contradicted by his views on the features of Chinese "networking power" (p. 86) or at least needs much clarification in terms of the main drivers and orientations of China's connectivity power. This dimension of China's foreign policy is crucially important to examine China's BRI-related policy efforts in cross-regional relations, particularly in the Arctic region.

Fifth, his discussion of China's new multilateral approach also reflects a similar binary or ambivalent approach. He argues that China's increasing confidence is supported by the idea of being a "networking power" and developing a new approach to multilateralism. And with an expansion of its multilateral efforts from the economic realm to the security realm, he correctly points out that China has begun to pursue both bilateral and multilateral diplomacy in an attempt to attain security

cooperation. The two typical examples are based on China-Russia strategic partnership mostly at a bilateral level on the one hand, and China's intensified efforts for multilateral security cooperation with ASEAN on the other. So, he concluded that China's selective engagement with security regimes relies on its acceptance of mutual security and cooperation rather than alignment and hierarchical power structures, which means that China remains to follow a more pragmatic attitude rather than ideologically oriented great power aspirations. Lanteigne clearly identifies China's new approach to regional security cooperation based on the idea of building "security communities" within a global network of organizations instead of "alliance structures" (134). What is missing in this analysis is to think more broadly about China's new understanding of the development-security nexus in the formulation and implementation of foreign policy (Tüter, 2021). While this new understanding is especially important for explaining regional interactions in East Asia, it largely shapes China's economic and diplomatic efforts through all BRI-related projects.

With that note, the future pattern of security interactions between China and the US has become dependent upon China's new approach to security cooperation. In Lanteigne's analysis of power transition theory, the historical example of WWI is evaluated for making some analogy with the current strategic situation between the US and China. As he concludes that the analogy between Europe's past and today's Asia is rather weak (p. 157), which I completely agree with. However, in the transformation of WWI from an isolated Balkan conflict to a pan-European conflict in 1914, there were certain structural conditions such as the existence of a rigid alliance system, the specific isolation of some European powers, and "offensive" strategies that European states developed. Even though neither of them exists in the East Asian region today, the other possibility of an isolated or limited conflict could be regarded as the 'Balkanization of the region. For instance, the North Korean regime remains to be one of the destabilizing factors and the tensions over the SCS present some potential security risks for the region.

Moreover, the extended scope of China's military and security approach is associated with increasing domestic and international challenges for moving beyond traditional concerns. And it has evolved into a more multidimensional and more issue-oriented character than before. While the non-traditional issues such as terrorism, economic security, health, access to resources and energy, and transnational crime have gained importance regarding the urgent needs of current foreign policy, policymakers have become more attentive to the conflicts in other regions, such as Africa and the Middle East, especially after the BRI launched (p. 132). At this point, Lanteigne's emphasis on China's new approach to regional "economic terrorism" (p. 131) is worth to be mentioned due to the increasing significance of regional trade and energy connectivity in East Asia. Although China agrees on sharing information on terrorism with other states and regards terrorism as an international threat rather than a regional one, its new approach to terrorism defines "economic terrorism" differently than separatism. If it is considered as a new threat against Asia-Pacific trade and one of the main non-traditional security concerns mutually shared by regional states, including Japan, then the main motivations behind China's changing approach are subject to investigation especially concerning its implications to regional diplomacy. The question is why China needs to develop a new approach to regional terrorism in its relations

with neighbors. And what would be the political implications of this effort for regional security cooperation in the medium-to-long term period?

And last but not the least, Lanteigne argues that the focus of Chinese foreign policy has shifted from great power and peripheral diplomacy to “cross-regional diplomacy” (p. 200). And afterward, he focuses on China’s “cross-regional diplomacy” in different regions of the world such as Europe, Latin America, and the Indo-Pacific. In the China-Europe context, China has demonstrated its ability to improve relations with European counterparts at the bilateral diplomacy level as well as the EU level. While China offers to create some “sub-regional” agreements with the European countries such as the 16+1 initiative, China’s free trade negotiations with the European Free Trade Association provide itself some opportunities to gain leverage on non-European countries without making a commitment to direct negotiations with the EU. Here, Lanteigne underlines the difficulties that the EU faces to produce a unified policy towards China and suggests that there have been different tendencies to develop trade links in benefitting from the BRI such as the “Nordic” approach which the five Nordic countries lean to align their overall foreign policy interests (p. 206). In Latin America, China does not refrain from improving its economic and diplomatic relations with Latin American countries even if the region is considered as the US sphere of influence. Lanteigne correctly addresses the significant role of BRICS and the New Development Bank in developing regional trade in Latin America and across regions. And he also refers to the consequence of Trump’s trade war policy as China’s search for alternative suppliers, especially in Latin American countries. In the Indo-Pacific, however, Lanteigne’s focus is mainly given to China’s regional diplomacy in its relations with India and Pakistan. After the US withdrawal from Afghanistan, to maintain stability in the greater region the need for constructing an “Afghanistan-Pakistan” regional policy has become significantly critical. As Lanteigne puts it, the Xi government is especially concerned with this regional policy for creating a stable environment for the future development of BRI (p. 221).

References

- Carlson, A. R. (2005). *Unifying China, Integrating with the World: Securing Chinese Sovereignty in the Reform Era*. Stanford: Stanford University Press.
- Lampton, D. M. (2008). *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money and Minds*. Berkeley: University of California Press.
- Nathan, A. N. and Andrew S. (2012). *China’s Search for Security*. New York: Columbia University Press.
- Shambaugh, D. (2013). *China Goes Global: The Partial Power*. New York: Oxford University Press.
- Tüter, M. (2019). China’s Strategies Towards Institutional Reform: Creation of the AIIB and Its Development Success. *Journal of Research in Economics, Politics & Finance*, 4(2), 151-171. Doi: 10.30784/epfad.560715
- Tüter, M. (2021). Japan’s New Model of Engagement with Belt and Road Initiative: Economic Statecraft, Developmental Pragmatism and Institutional Shaping. *Journal of Civilization Studies*, 6(1), 123-142. Doi: 10.52539/mad.791835

Jason De Leon, *The Land of Open Graves: Living and Dying on Migrant Trail*, Oakland CA: University of California Press, 2015, 384 p.

Duygu ÖZLÜK*

“The Land of Open Graves: Living and Dying on Migrant Trail” by Jason De Leon consists of the introduction, three main parts, twelve chapters, acknowledgments, bibliography, and index sections. First published by the University of California Press in 2015, the book reveals the suffering and death in the Sonoran Desert. The border between Mexico and the United States is one of the regions in the world where mass displacements are experienced the most. It is estimated that more than 16 million Mexicans immigrated from Mexico to the United States between 1965 and 2015 (Pew Research Center, 2015). More than 7000 immigrants have died while crossing the border illegally since 2001, unable to withstand the harsh conditions under the Arizona sun (www.cpb.gov, 2019). Jason De Leon as an anthropologist depicts the brutality of U.S. Immigration policies, the extreme conditions that migrants face, violence, and the way it is built in the Sonoran Desert of Arizona in *The Land of Open Graves*. In his book, Leon brought together different methodological approaches: an archeological and ethnographic study, anthropology, forensic analysis, interviews, stories of migrants, and photography.

De Leon’s main thesis is based on the U.S. Border Patrol’s policy of the Prevention Through Deterrence system, which was adopted in 1993 and designed to discourage migrants while attempting to cross the U.S.-Mexico border. In this system, the U.S. border patrol tightly controls areas of the U.S.-Mexico border that allow walking and crossing for migrants and push those who want to cross the border illegally into the parts of the Sonora deserts’ inhospitable terrain to human life. Leon mentioned this system as a “killing machine.”

De Leon discovered that the undocumented migrants were desperately migrating at the risk of dehydration, extreme conditions, dangers, and even die trying to provide a better life for their families, their sole crime was to enter the United States illegally. De Leon borrows Callon and Law’s Hybrid Collectif concept to refer to all the contributors to this process. Hybrid Collectif consists of the desert, the heat, deportation agents, smugglers, robbers, and scavenging animals as a tool of border enforcement.

* Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye, E-posta: duyguozluk@selcuk.edu.tr ORCID: 0000-0001-9818-2671

De Leon reflects the grueling journey of two Mexican men, Memo and Lucho, through the Sonora Desert to the United States and their settlement story in the U.S. De Leon also photographs the dead body of Marciela when Jason and hiking students found her. De Leon contacted the relatives of Marciela and learned the story of missing cousin Jose. The use of the Sonoran Desert as a covert tool by the U.S. Border Enforcement is described by De Leon in the unrecognizable body of Jose, from Ecuador. Wild animals and heat slaughtered 15-year-old Jose, and the desert has ruthlessly turned into a trap that camouflages such stories. Since the American public does not witness these stories, they support harsh immigration policies more easily. This policy, defined as “necroviolence”, is used as a warning against those who want to immigrate in the future illegally. The U.S. Migration system utilizes and relies on necroviolence; the harrowing experiences of those who wish to migrate, their bodily destruction as well as their disappearance, and De Leon does his decomposition experiment by leaving the pig corpses to rot in the desert.

De Leon aimed to write his book in a radical way to portray the embedded structural violence and the disturbing realities of the Prevention Through Deterrence system. While some parts of *The Land of Open Graves* have relatively informal language, in some parts, there are long conversations and striking photos. I applaud how the writer highlights the thought-provoking nature of the immigration system and the tragedy of migrants. Moreover, De Leon did not hesitate to engage with the traumatic experiences of migrants, to detail their stories or the deceased body of them. His analysis in this ethnography develops a unique approach to questioning the political economy of developed and developing countries. The impact of economic pain and the cost of structural violence would eventually pose security and border issues to developed countries.

The way De Leon organized the book does not leave any topic that is not addressed, but De Leon could consider covering discussions on the solution of illegal immigration (he states clearly that the book was never about solving the problem of illegal immigration), as well as how effectively the prevention through deterrence program become well known and raise awareness among the migrants. Another aspect that I wish De Leon would not cover in this book is his detailed description of the deaths of dressed pigs and their carcasses to determine the perished and vanished bodies of migrants, which may deepen the sorrow of the migrants’ families. Instead, De Leon could focus on the fact of what could be an alternative solution to stop illegal migrants from crossing the Sonoran Desert. This book reflects reality in a disturbing way, but the content is valuable for researchers from different fields.

References

- Pew Research Center, (2015). Modern Immigration Wave Brings 59 Million to the U.S., Driving Population Growth and Change Through 2065. <http://www.pewhispanic.org/2015/09/28/modern-immigration-wave-brings-59-million-to-u-s-driving-population-growth-and-change-through-2065/>.
- U.S. Customs and Border Protection (2019). The United States Border Patrol Southwest Border Sectors. <https://www.cbp.gov/sites/default/files/assets/documents/2019-Mar/bp-southwest-border-sector-deaths-fy1998-fy2018.pdf>